

The background image of the cover is a photograph of a church with a tall, dark spire, situated behind a cemetery. In the foreground, several gravestones are visible, including one for the 'Familie Jacobs - Heets' and another for 'Adriaan Jaspers' and 'Maria Van Gils'. The sky is clear and blue.

Beheersplan Dorpskern Wuustwezel

Begraafplaats en parochiekerk

Architectenbureau Arat

Antea Group

Intro Cultuur en Media

Erfgoedbeheersplan

Opdrachtgever

Regionaal Landschap De Voorkempen

Inschrijver - maatschappelijke zetel

Antea Group ism.
Arat Architectenbureau en Intro Cultuur en Media

Antea Belgium nv
Roderveldlaan 1
2600 Antwerpen
T: +32(0)3 221 55 00
www.anteagroup.be
Antea Group is gecertificeerd volgens ISO9001

Contact

Antea Belgium nv
Gert Stappaerts
Roderveldlaan 1
2600 Antwerpen
M: +32 498 90 27 18

Identificatienummer

4240363029 - Erfgoedbeheersplan begraafplaats Wuustwezel

Medewerkers

Arat Architectenbureau: Marieke Jaenen, Philip Baelus
Antea Gorup: Valérie Adriaensen, Gert Stappaerts
Intro Cultuur en Media: Tamara Ingels, Patrick Van den Nieuwenhof

Datum

2020

Status/revisie

ontwerp

Goedkeuring

Vrijgave

Gert Stappaerts, Project manager

Inhoudsopgave

Blz

Erfgoedbeheersplan	2
Inhoudsopgave	3
1 Identificatie	6
1.1 Doel	6
1.2 Opdrachtgever en ontwerper	6
1.3 Situering	7
1.3.1 Algemeen administratief	7
1.4 Grafische afbakening	8
1.4.1 Kadastrale gegevens	8
1.5 Juridisch kader	9
1.5.1 Atlas der Buurtwegen	9
1.5.2 Planologische bestemming	10
1.6 Beschermd erfgoed	11
2 Historische nota	13
2.1 Algemene historiek	13
2.1.1 Chronologisch overzicht	13
2.2 Historiek per erfgoedelement	20
2.2.1 Parochiekerk Onze-Lieve- Vrouw Hemelvaart	20
2.2.2 Oud gemeentehuis	42
2.2.3 Dorpswoningen	46
2.2.4 Dorpsherberg 'De Bijl'	53
2.2.5 Kerkhof	55
3 Beschrijving en inventaris huidige toestand	98
3.1 Algemeen	98
3.2 Beschrijving van het bouwkundig erfgoed	100
3.2.1 Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart	100
3.2.2 Oud gemeentehuis	141
3.2.3 Dorpswoningen	142
3.2.4 Dorpsherberg	143
3.3 Beschrijving van het landschappelijk erfgoed	144
3.3.1 Huidige landschap	144
3.3.2 Abiotiek	146
3.3.3 Biotiek	152
3.3.4 Houtig erfgoed	157
3.3.5 Infrastructuurelementen	165
3.4 Beschrijving van het funerair erfgoed	175
3.5 Beschrijving van het archeologisch erfgoed	186
3.6 Knelpunten en kansen	188
3.6.1 Bouwkundig	188
3.6.2 Landschappelijk	192
3.6.3 Funerair	194
3.6.4 Archeologie	194
4 Beschrijving erfgoedwaarde	195
4.1 Beschermingsbesluiten	195

4.1.1	Dorpskern Wuustwezel	195
4.1.2	Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart	196
4.1.3	Gemeentehuis	197
4.2	Aanvullende waarden	197
4.2.1	Dorpskern Wuustwezel	197
4.2.2	Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart	197
4.2.3	Gemeentehuis	198
4.3	Overzicht erfgoedwaarden	198
4.4	Funeraire erfgoedwaarden	200
4.5	Archeologische erfgoedwaarden	207
4.6	Samenvatting	207
5	Visie	208
5.1	Algemeen	208
5.2	Doelstellingen	209
5.2.1	Bouwkundig erfgoed	209
5.2.2	Landschappelijk erfgoed	210
5.2.3	Funerair erfgoed	211
5.2.4	Archeologisch erfgoed	211
5.3	ZEN erfgoed	212
6	Beheersmaatregelen	214
6.1	Terreineenheden	214
6.2	Beheersmaatregelen bouwkundig erfgoed	221
6.2.1	Parochiekerk	221
6.2.2	Dorpsgezicht	228
6.2.3	Gemeentehuis	230
6.3	Beheersmaatregelen landschappelijk erfgoed	231
6.3.1	Behoud monumentale lindeboom en atlasceders	231
6.3.2	Behoud solitaire bomen dorpskern	232
6.3.3	Behoud bomenrij van Noorse esdoorn en winterlinde	233
6.3.4	Behoud dreven van rode esdoorn	234
6.3.5	Hagen	235
6.3.6	Groenperken kerkomgeving	236
6.3.7	Behoud groene dorpskern	237
6.3.8	Verharding	238
6.3.9	Onderhoud infrastructuur	238
6.3.10	Poorten	239
6.3.11	Fietsenstalling	239
6.3.12	Muur	240
6.3.13	Hekwerk	240
6.4	Beheersmaatregelen funerair erfgoed	241
6.4.1	Geheel de begraafplaats	241
6.4.2	Oud kerkhof	241
6.5	Maatregelen archeologisch erfgoed	242
6.6	Overzicht	243
7	Voorstel van opvolging en evaluatie	249
7.1	Terugkerende maatregelen	249
7.2	Eénmalige maatregelen	249
7.3	Onderhoudslogboek	249

8 Bijlagen

250

Bijlage 1: Perimeter van gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt (met schaal en N-pijl)

Bijlage 2 : ZEN nota

Bijlage 3: Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is

Bijlage 4: Interessante soorten naar groenaanleg

Bijlage 5: Fragmenten publicatie 'Kerk en kasteel van Wuustwezel'

Bijlage 6: Resultaatrapporten Bodem

Bijlage 7: Draaiboek

1 Identificatie

1.1 Doel

De gemeente wenst een visie te ontwikkelen op het beheer en het gebruik van de begraafplaats voor de komende 24 jaar. De nadruk moet hierbij liggen op de praktische bruikbaarheid van het plan en de technische, organisatorische en financiële haalbaarheid van het voorgestelde beheer. Er moet een compromis gezocht worden tussen een duurzaam behoud van het aanwezige erfgoed en technische uitvoerbaarheid, financiële haalbaarheid, inpassing in het landschap, ecologische waarde, ...

1.2 Opdrachtgever en ontwerper

Opdrachtgever

Naam	Regionaal Landschap de Voorkempen vzw
Straatnaam en nummer	Schildesteeweg 99
Postcode en gemeente	2520 Oelegem (Ranst)
Contactpersoon	Toplina Puttemans
Telefoonnummer	03 312 98 72
Email	Toplina.puttemans@rldv.be
In opdracht van	Gemeente Wuustwezel

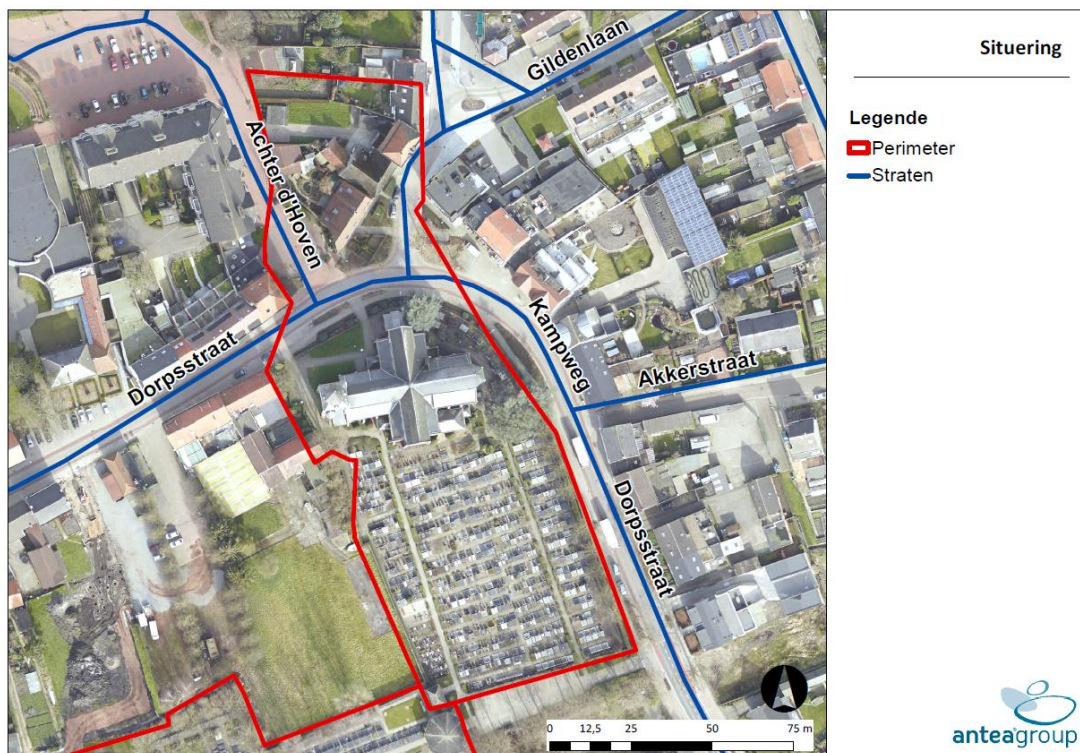
Ontwerper

Naam	Antea-Arat THV
Straatnaam en nummer	Roderveldlaan 1
Postcode en gemeente	2600 Berchem
Project manager	Gert Stappaerts
Contactpersoon	Valérie Adriaensen
Telefoonnummer	03 221 55 00
Email	Valerie.adriaensen@anteagroup.com

1.3

Situering

Het visiegebied is gelegen te Wuustwezel ten noorden van de Dorpsstraat (Figuur 1.3-1). Het heeft een oppervlakte van 11.779,5 m² en bevat de begraafplaats, de parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart, het oud gemeentehuis, de dorpsherberg en twee dorpswoningen.

Figuur 1.3-1: Situering plangebied

1.3.1

Algemeen administratief

Provincie: Antwerpen
Arrondissement: Antwerpen
Gemeente: Wuustwezel

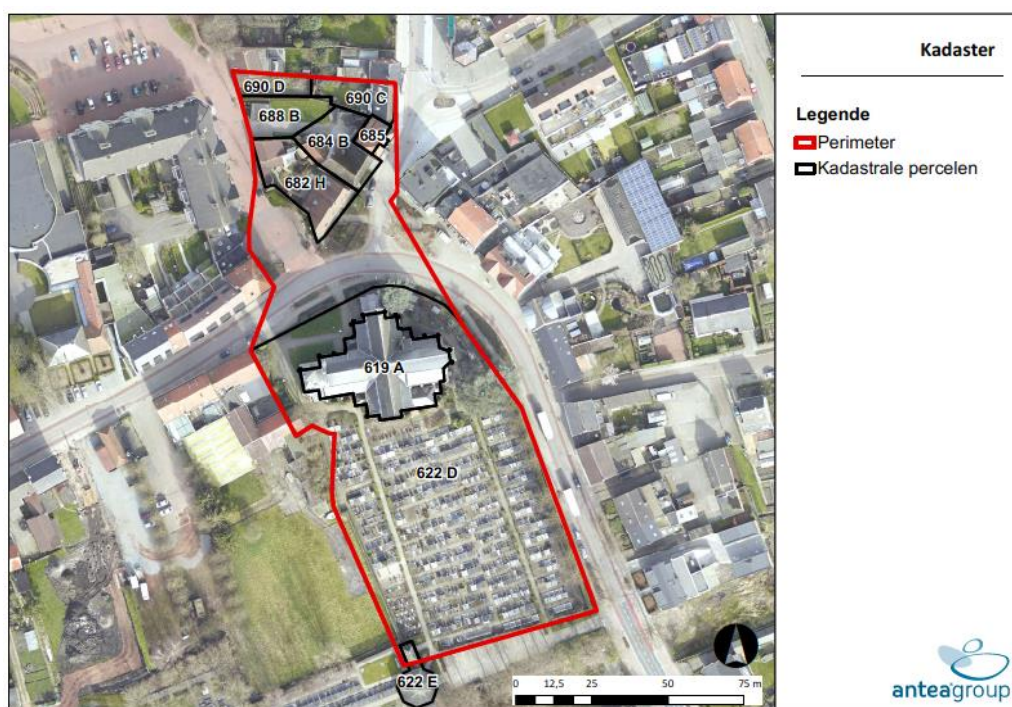
1.4 Grafische afbakening

1.4.1 Kadastrale gegevens

Tabel 1.4-1 geeft een overzicht van alle percelen binnen het plangebied. Deze zijn ook weergegeven op Figuur 1.4-1. De begraafplaats en de kerk is in eigendom van de gemeente, overige zijn privé-eigendommen.

Tabel 1.4-1: Kadastrale percelen plangebied

Gemeente	Afdeling	Sectie	Perceelsnummer	Eigendom
Wuustwezel	1	D	690 D	Privé
Wuustwezel	1	D	682 H	Privé
Wuustwezel	1	D	688 B	Privé
Wuustwezel	1	D	619 A	Gemeente
Wuustwezel	1	D	690 C	Privé
Wuustwezel	1	D	685	Privé
Wuustwezel	1	D	622 D	Gemeente
Wuustwezel	1	D	622 E	Privé
Wuustwezel	1	D	684 B	Privé

Figuur 1.4-1: Kadastrale percelen plangebied

1.5 Juridisch kader

1.5.1 Atlas der Buurtwegen

De Atlas der Buurtwegen toont aan dat er geen buurtwegen doorheen het plangebied lopen (Figuur 1.5-1).

Figuur 1.5-1: Atlas der Buurtwegen (1841) - Geopunt.be

1.5.2

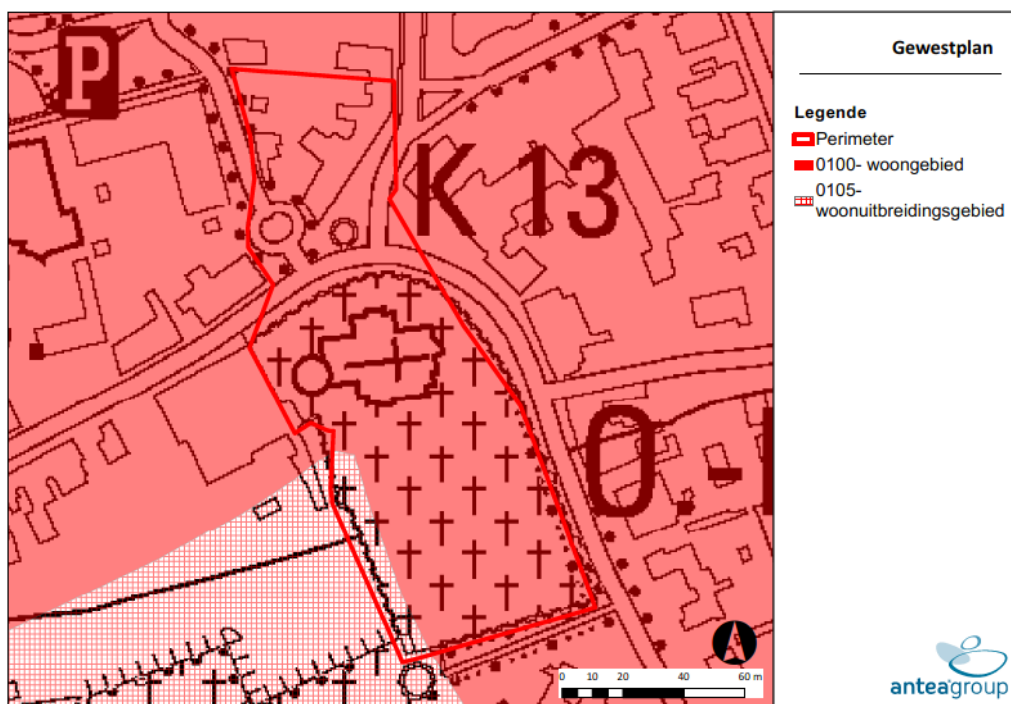
Planologische bestemming

Planologische bestemming

Gewestplan	Ja
APA	/
BPA	/
Gemeentelijk RUP	/

Gewestplan

Het plangebied is op het gewestplan volledig aangeduid als woongebied en grenst in het zuidwesten aan woonuitbreidingsgebied (Figuur 1.5-2).

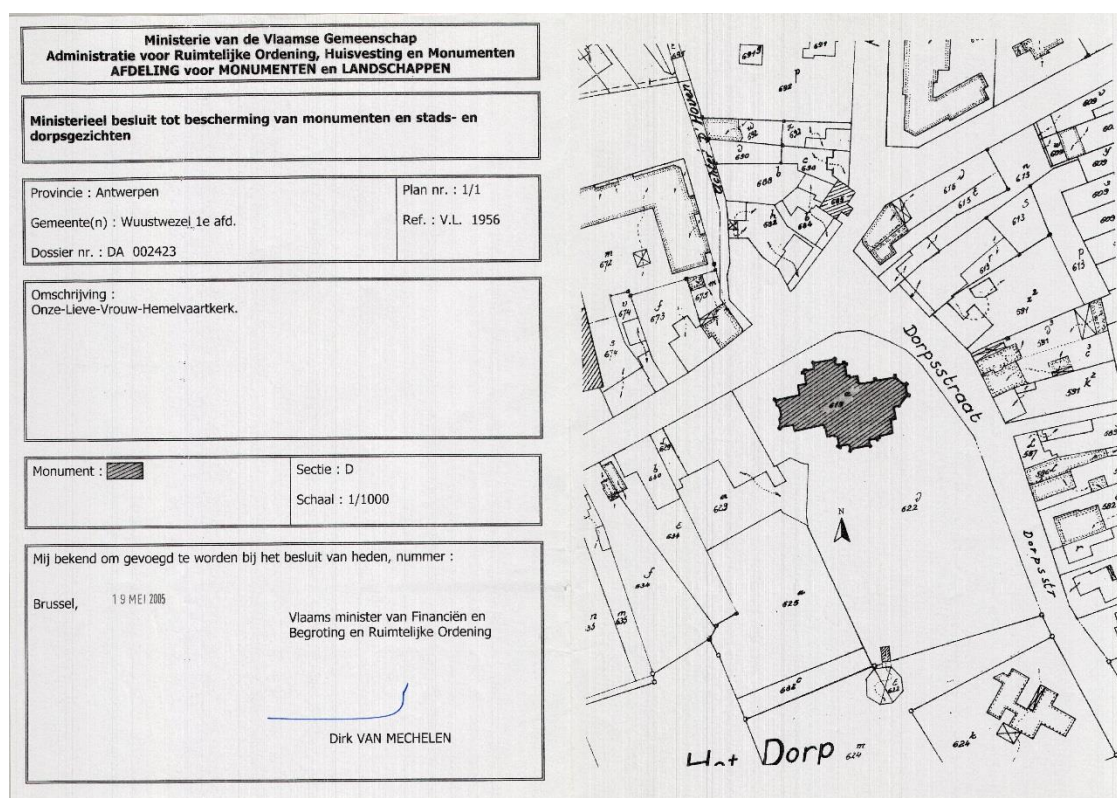
Figuur 1.5-2: Gewestplan

Bron: Gewestplan, vector, toestand 01012002, bijgewerkt tot 18062014 (AGIV)

1.6 Beschermd erfgoed

De parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart is vastgesteld als bouwkundig erfgoed (ID: 83370)¹ sinds 14/09/2009 en beschermd als monument (ID: 5486)² sinds 19/05/2005 (Figuur 1.6-1). Het is gelegen binnen het beschermd dorpsgezicht "Dorpskern Wuustwezel" (ID: 5488)³, beschermd sinds 01/02/1993 (Figuur 1.6-2).

Daarnaast vormen het vroegere gemeentehuis, 2 dorpswoningen en 1 dorpsherberg ook onderdeel van het beschermd dorpsgezicht. Het oud gemeentehuis is beschermd als monument sinds 01/02/1993 (ID 5472)⁴. De dorpswoningen en de dorpsherberg zijn vastgesteld als bouwkundig erfgoed sinds 14/09/2009 (ID 80397, ID 64381 en ID 60340)⁵.

Figuur 1.6-1: plan beschermd monument, beschermingsbesluit 2005

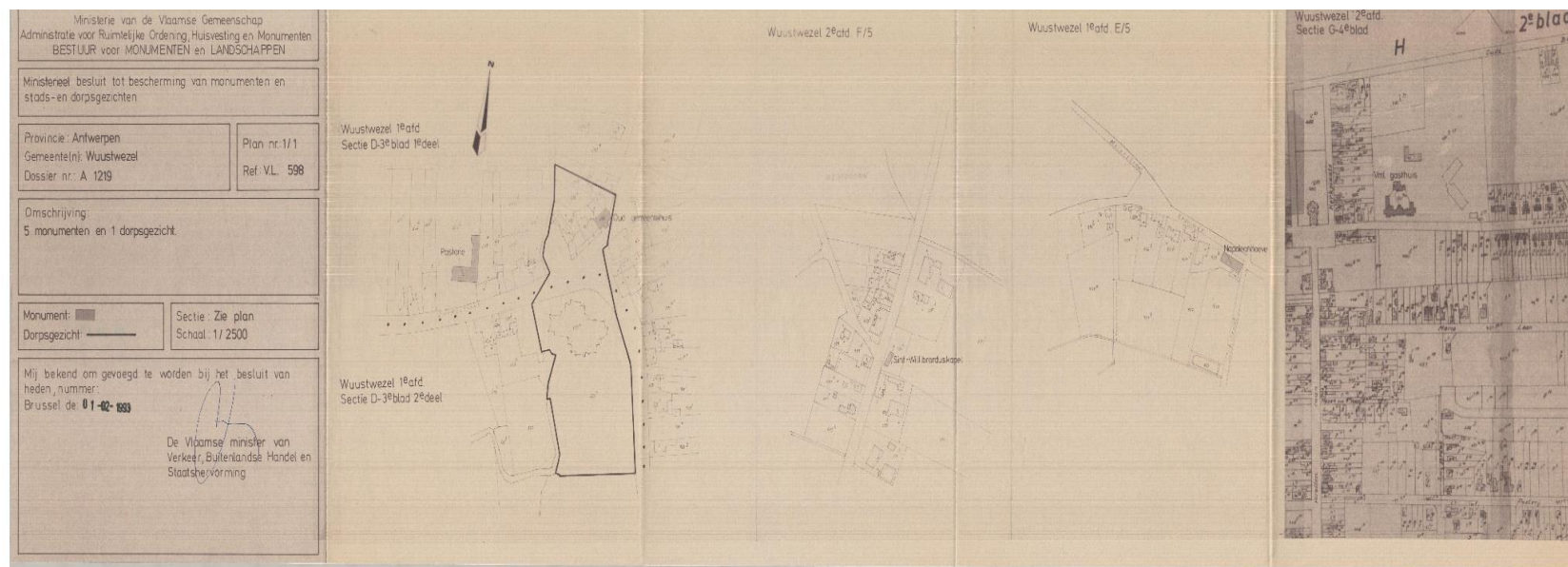
¹ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/83370>

² <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/5486>

³ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/5488>

⁴ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/5472>

⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/80397>,
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/64381> en
<https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/60340>

Figuur 1.6-2: Plan beschermd dorpsgezicht, beschermingsbesluit 1993

2 Historische nota

2.1 Algemene historiek

Wuustwezel is een landelijke gemeente met heel wat groen (bos en heide) en nog uitgestrekte landbouwgebieden. Het kreeg zijn huidige structuur in 1977 door een fusie met de vroegere gemeente Loenhout. Zijn rijke geschiedenis wordt weerspiegeld in het bewaarde onroerende erfgoed verspreid over de verschillende gehuchten.

1221	-	Bouw toren
1660	-	Kerk en begraafplaats
1830-1838	-	Bouw oud gemeentehuis
1835	-	Eerste vermelding dorpswoning kloosterstraat 96
1844	-	Toevoeging schoolhofke aan kerkhof
1852	-	Eerste vermelding dorpswoning kloosterstraat 99 en 101
1867-1873	-	Uitbreiding kerkhof in het noorden
1873	-	Plaatsing smeedijzeren poorten, nieuwe muur
1886	-	Eerste vermelding dorpsherberg
1913-1927	-	Uitbreiding en werken muur
1917	-	Aanpassing afsluitgrille
1940	-	Toren opgeblazen
1950	-	Uitbreiding Zuiden
1952	-	Nieuwe muur (oosten en deels zuiden)
1970	-	Uitbreiding (buiten de bescherming)
1996	-	Uitbreiding (buiten de bescherming)
2014	-	Start ruimingen

2.1.1 Chronologisch overzicht

Aan de hand van beschikbare kaarten en luchtfoto's aangevuld met informatie uit de archieven wordt de evolutie van het visiegebied algemeen geschetst.

18^e eeuw

In de 18^e eeuw was de begraafplaats een kerkhof rond de parochiekerk. Van het dorpsplein was nog geen sprake en in het zuiden grensde het kerkhof aan weiland en bebouwing. De rode lijn wijst op de toenmalige ommuring van het kerkhof. Ten noorden van de kerk zijn enkele gebouwen aanwezig.

Figuur 2.1-1: Oostenrijkse Nederlanden (voorloper Ferraris) - mapire.eu (links) en Ferrariskaart (1771-1778) - Geopunt.be (rechts)

19^e eeuw

De Vandermaelenkaart (1846-1854) (Figuur 2.1-2) geeft aan dat in de 19^e eeuw de straat 'Achter d'Hoven' werd aangelegd. Dit is ook zichtbaar op de Atlas der Buurtwegen (Figuur 2.1-3), waarop verder de indeling van het plein voor de kerk duidelijker zichtbaar is. Er loopt een waterloop ten zuidwesten van het kerkhof.

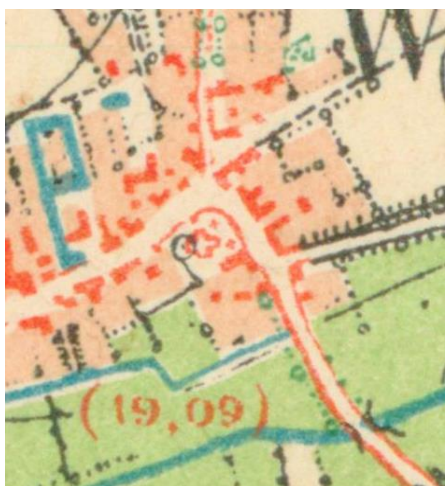

Figuur 2.1-2: Vandermaelenkaart (1846-1854) - Geopunt.be

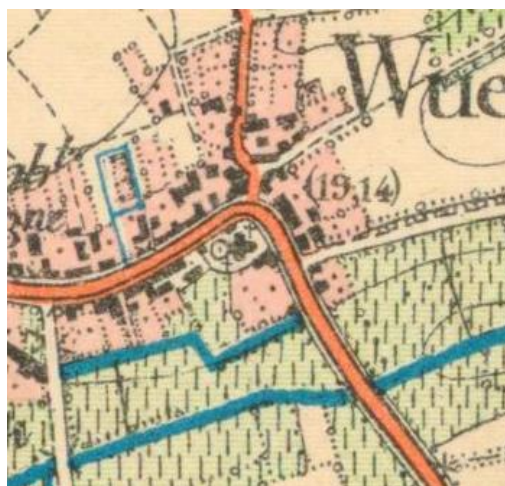

Figuur 2.1-3: Atlas der Buurtwegen (1841) - Geopunt.be

De huizen in het noorden worden in 1867-1873 verworven tot uitbreiding van het kerkhof. De waterloop werd doorgetrokken naar de Kampweg (Figuur 2.1-4). Tegen 1885 zijn de gebouwen ten zuiden van het kerkhof verwijderd op één gebouw na dat grenst aan het kerkhof zelf.

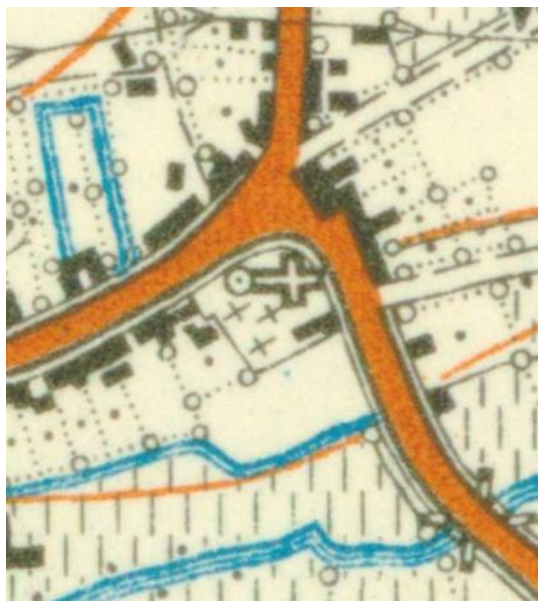
Figuur 2.1-4: Topografische kaart (Wuestwezel VIII / 1' (1871) - Cartesius.be

Figuur 2.1-5: Topografische kaart 'Wuestwezel VIII / 1' (1885) - Cartesius.be

20^e eeuw

Tussen 1913 en 1927 werden verschillende plannen opgemaakt ter uitbreiding van de begraafplaats. Deze uitbreiding is zichtbaar op de topografische kaart van 1928. Een foto van 1921 geeft de opbouw van de kampweg weer (Figuur 2.1-7).

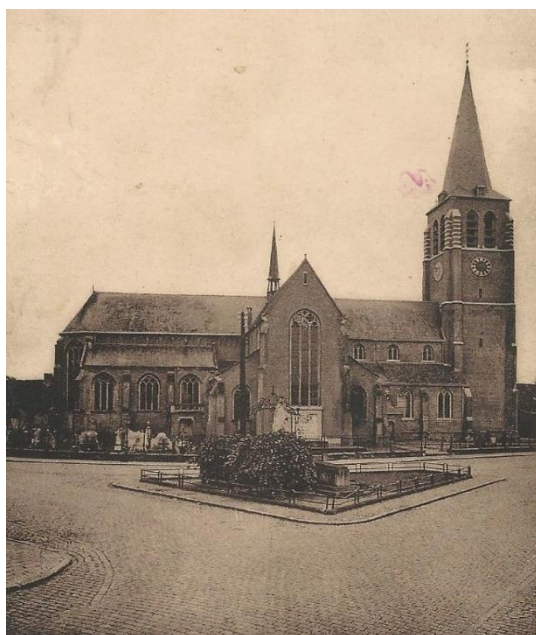

Figuur 2.1-6: Topografische kaart 'Wuestwezel 8 / 1' (1928-1929) - cartesius.be

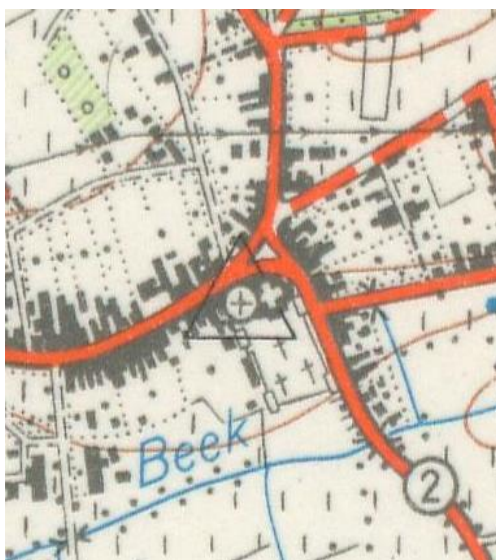

Figuur 2.1-7: foto (1921) - Delcampe.net

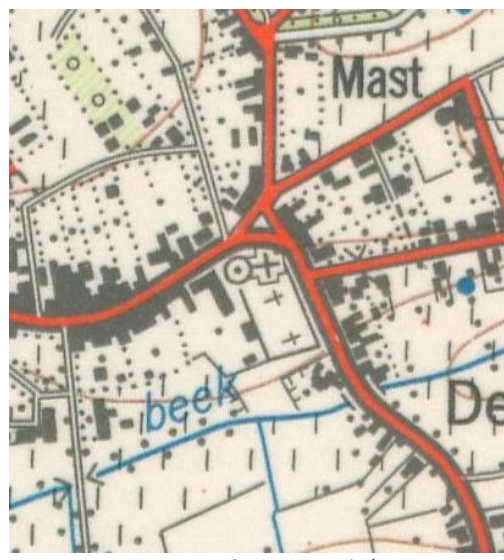
Tussen 1929 en 1961 breidde het kerkhof uit tot de huidige beschermde begraafplaats. De wegenis ten noorden van de kerk werd heraangelegd, zichtbaar op de historische foto van 1952 en de topografische kaarten (Figuur 2.1-8).

Figuur 2.1-8: Foto (1952) - Delcamp.net

Figuur 2.1-9: Topografische kaart '8/1 2 Wuustwezel – Hoogstraten' (1961) - Cartesius.be

Figuur 2.1-10: Topografische kaart '8/1 2 Wuustwezel – Hoogstraten' (1970)

In 1960 werden de plannen ontwikkeld om de begraafplaats nog verder uit te breiden in het zuiden (gedeelte dat niet onder de bescherming valt). Dit werd uitgevoerd in de jaren '70.

De voorbereidingen zijn zichtbaar op een luchtfoto van 1971. Ook de toenmalige beplanting is duidelijk zichtbaar: een haag loopt dwars doorheen de begraafplaats van Noord naar Zuid en langs oostelijke en westelijke grens staan bomen (populieren) aangeplant.

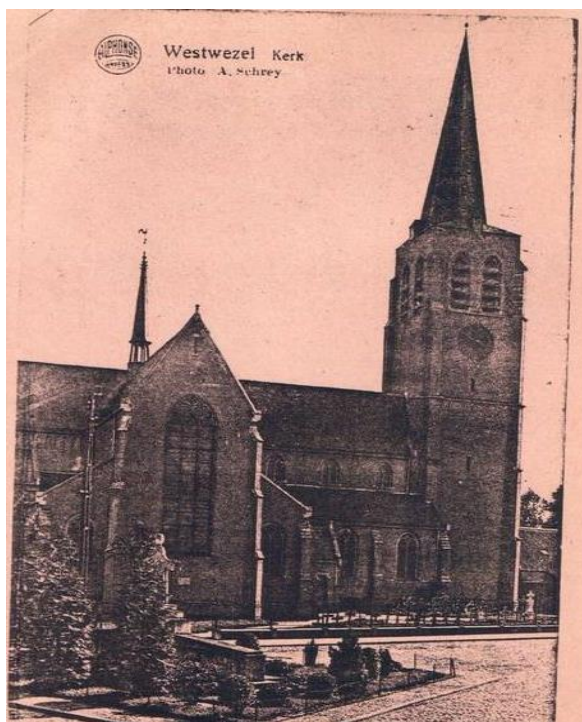

Figuur 2.1-11: luchtfoto 1971

Een luchtfoto van 1979-1990 geeft meer inzicht in de verandering van beplanting. De kerk is omgeven door verschillende grote bomen. De begraafplaats wordt omgeven door een boomrij in het zuiden, het oosten en deels in het westen. Een foto van 1984 toont deels de beplanting ten noorden van de kerk.

Figuur 2.1-12: Luchtfoto, zomer 1979-1990 – Geopunt.be

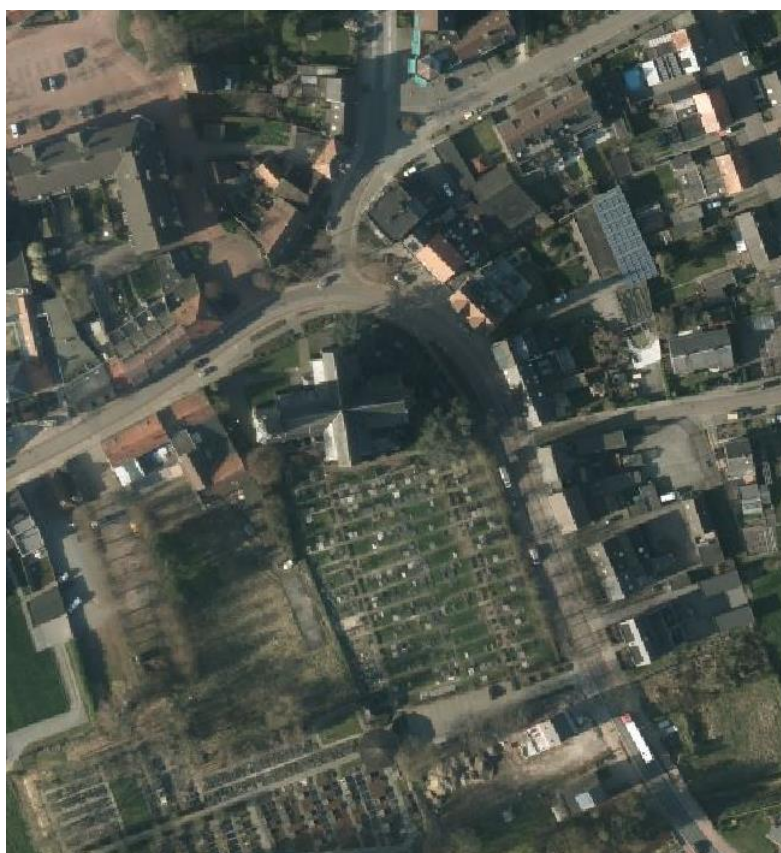

Figuur 2.1-13: Foto (1984) - delcampe.net

Een luchtfoto van 2015 geeft de volledige begraafplaats weer met de delen daterend van 1920-1950 en de uitbreiding in het zuidwesten daterend van 1970. Op een luchtfoto van 2017 is de huidige situatie zichtbaar alsook de ontruiming van verschillende grafzerken.

Figuur 2.1-14: Luchtfoto zomer 2015 - Geopunt.be

Figuur 2.1-15: Luchtfoto winter 2017 - Geopunt.be

2.2 Historiek per erfgoedelement

2.2.1 Parochiekerk Onze-Lieve- Vrouw Hemelvaart

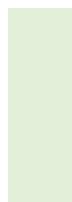
2.2.1.1 *Korte chronologie bouwhistoriek*

13^e eeuw: Sint-Lambertuskerk
1221: Bouw toren

15^e eeuw: O.-L.-Vrouw-Hemelvaartkerk (Muurschilderingen, doopvond en Christusbeeld)
16^e eeuw: Bedevaartsplaats
1590: Schilderij Jezus in het graf

17^e eeuw: Modernisering van het kerkinterieur:
kerkmeesterbanken, wandbetimmering
1640-1650: Vijf nieuwe altaren
1740-1744: Herstellingen o.l.v. J.P. Van Bourscheit: koor sacristie, glasramen, vloeren en gevels
1756: Herstellingen toren en torenspits

1824-1826: Herstellingen kerk
1825: Bouw grafkelder, zijkoren en epitafen o.l.v. Baron de Vinck
1838: Herstellingswerken aan klokkenstoel en toren
1844: Grafmonument van de Fam. Van Beeck
1857: Herstellingen toren en glasramen
1873: Restauratie van kerkhofmuur en plaatsing van traliewerk

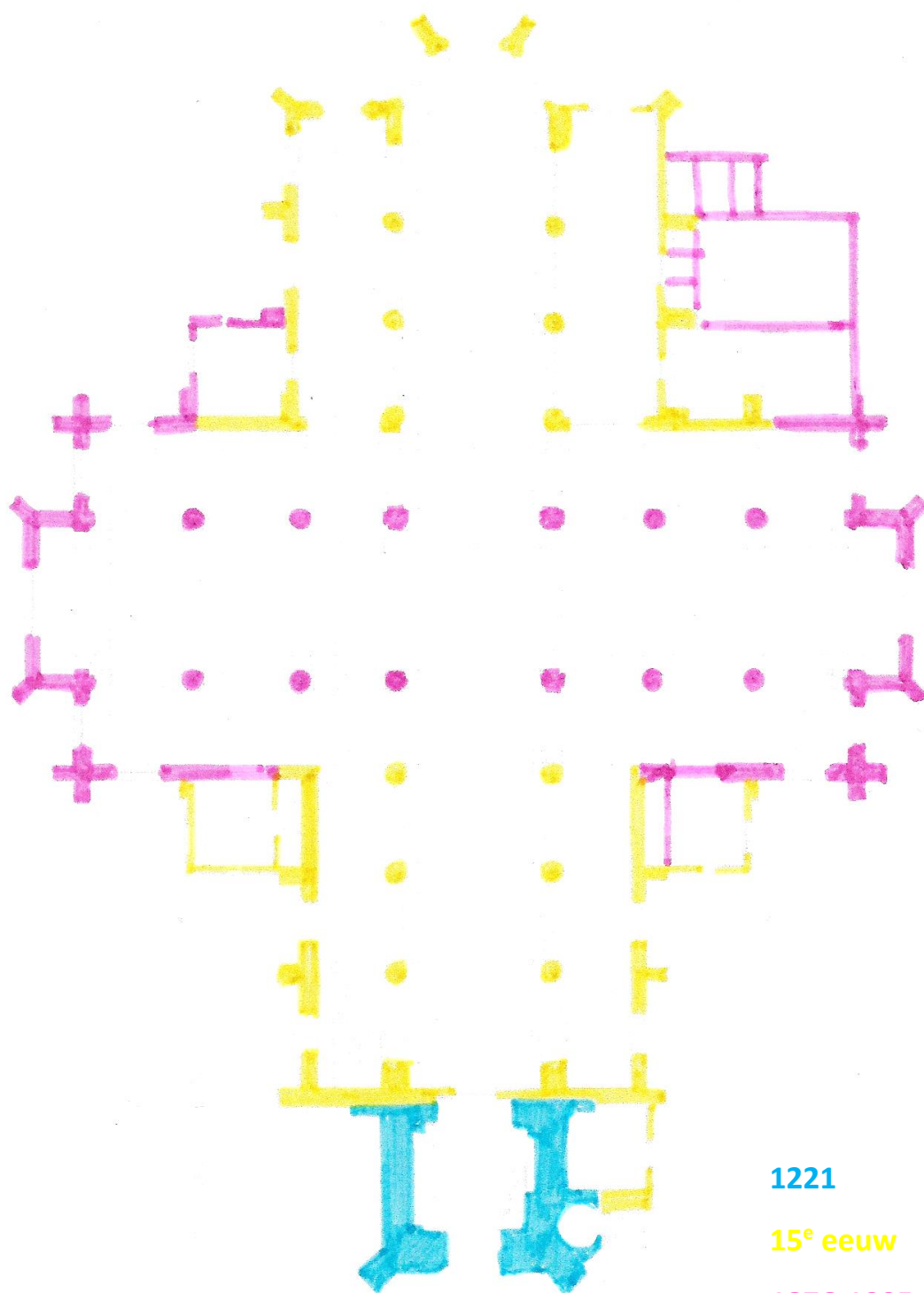

1876: Restauratievisie Eugene Gife
1880-1890: Herstellingswerken dak, toren, pad rond kerk o.l.v. Louis Gife
1900: Vergroting kerk o.l.v. Bilmeyer
1905: O.-L.-Vrouw retabelaltaar,
: nieuwe glasramen
: neogotische muurschilderingen

1940: WOII – Toren wordt opgeblazen
1943-1960: Wederopbouw en restauratie van de kerk

2.2.1.2 *Synthese bouwfasen*

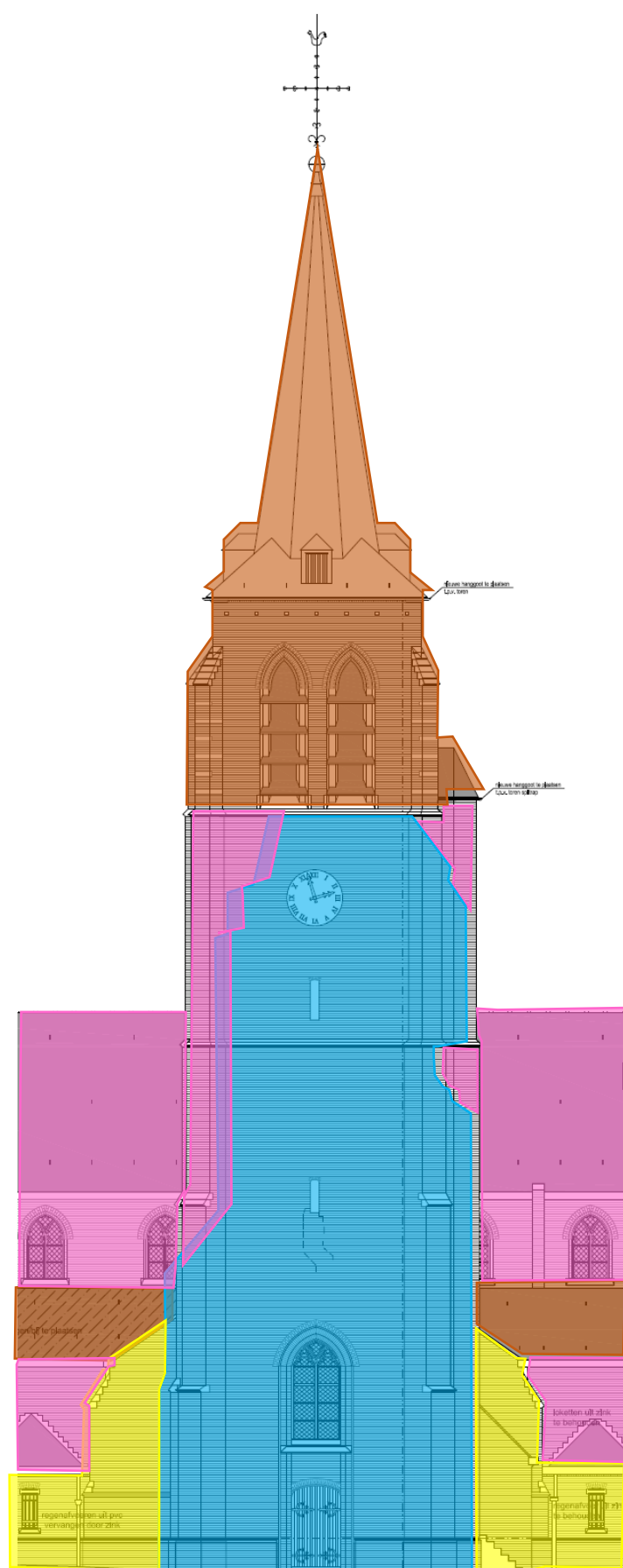

1221

15^e eeuw

1876-1905

1943-1960

1221

15^e eeuw

1876-1905

1943-1960

2.2.1.3 *Bouwgeschiedenis*

Naar een gedenksteen in het welfsel zou de toren in **1221** gebouwd zijn. Deze inscriptie werd tijdens de verbouwingen van 1900 onleesbaar gemaakt⁶. De eerste keer dat over de kerk in een document gesproken werd, was in 1257.

Deze eerste kerk (kruiskerk, middenbeuk, twee zijbeuken en toren) had Sint-Lambertus als patroonheilige. Pas in de 15de eeuw werd de kerk toegewijd aan O.L. Vrouw Hemelvaart. Aan de oprichting van de O.-L.-Vrouwekerk te Wuustwezel is een legende verbonden, die vertelt dat het eerste heiligdom in Westdoorn stond en dat daaruit het beeld van de O.-L.- Vrouw was verdwenen. Het beeld werd aan de rand van een beek teruggevonden. Dit voorval gebeurde driemaal en men besloot dat het de wens van Onze Lieve-Vrouw om voor haar een kerk op te richten nabij de beek. Van dan werd er ook een 'Wezel-ommeganck' georganiseerd en werd de kerk in de **16de eeuw** een drukke bedevaartsplaats⁷.

In deze periode was de kerk met muurschilderingen en wijdingskruisen versierd. Zo werden er rond 1900 nog enkele sporen gevonden, waaronder de restanten van een rode tekening van een menselijk figuur (delen van een hoofd en een baard) en nog een vijftal lelievormige wijdingskruisjes. De huidige doopvond (VM10) en houten Christusbeeld (B10) boven het koor zijn sinds de 15de eeuw al in de kerk aanwezig.

1640-1873: AANKLEDING VAN HET INTERIEUR

Rond **1640** werd de kerk gerestaureerd en het interieur gemoderniseerd. De kerk was in de 17de en 18de eeuw rijk gedecoreerd met wandbetimmering, kerkmeesterbanken, houten doksaal met orgel en verscheidene barokke altaren.

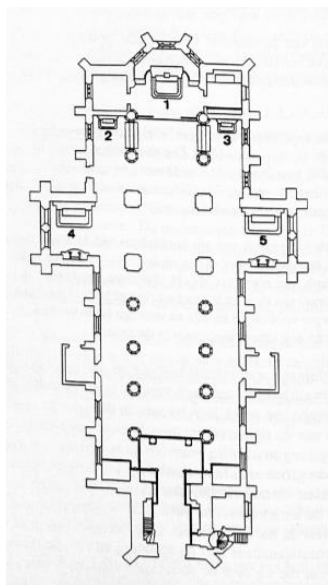
De 17de-eeuwse schilder Jan Jacobus Nieulants had de opdracht gekregen om in 1642 een schilderij te maken voor het altaar van O.-L.-Vrouw. Vermits de kerk toen nog een bedevaartkerk was, was dit altaar belangrijk voor de volksdevotie. Een jaar later kreeg hij ook de opdracht om een altaar en schilderij te maken van Sint-Hubertus. In 1644 maakte hij opnieuw een nieuw altaar met een schilderij voor de Sint-Sebastiaansgilde (S1). Het altaar was tevens toegewijd aan Heilig Kruis, Sint-Catherina en Sint-Barbara. In 1645 wilde de gilde van Sint-Joris ook een nieuw altaar met een schilderij van Sint-Antonius, maar liet dit uitvoeren door een schilder uit Brecht. Uiteindelijk waren er in 1648 vijf altaren aanwezig (Figuur 2.2-1)⁸.

In de 17de eeuw werden er ook enkele cultuurobjecten geplaatst zoals de communiebank (M1), kerkmeesterbanken (M2), koorgestoelte (M3), kapelafsluiting (VM8), sacristiekasten, het beeld van Onze-Lieve-Vrouw van Wuustwezel (B1) en het schilderij Onze-Lieve-Vrouw met Kind (S3).

⁶ CUYVERS J. *Wuustwezel kerk en kasteel*, Wuustwezel 1995, p. 21

⁷ PEETERS, K.C., VERVOORT J., *Geschiedenis van Wuustwezel*, Wuustwezel 1937, p. 7.

⁸ CUYVERS 1995, p. 21 Wanneer de kerk weer terugkeerde tot maar drie altaren, weten we niet

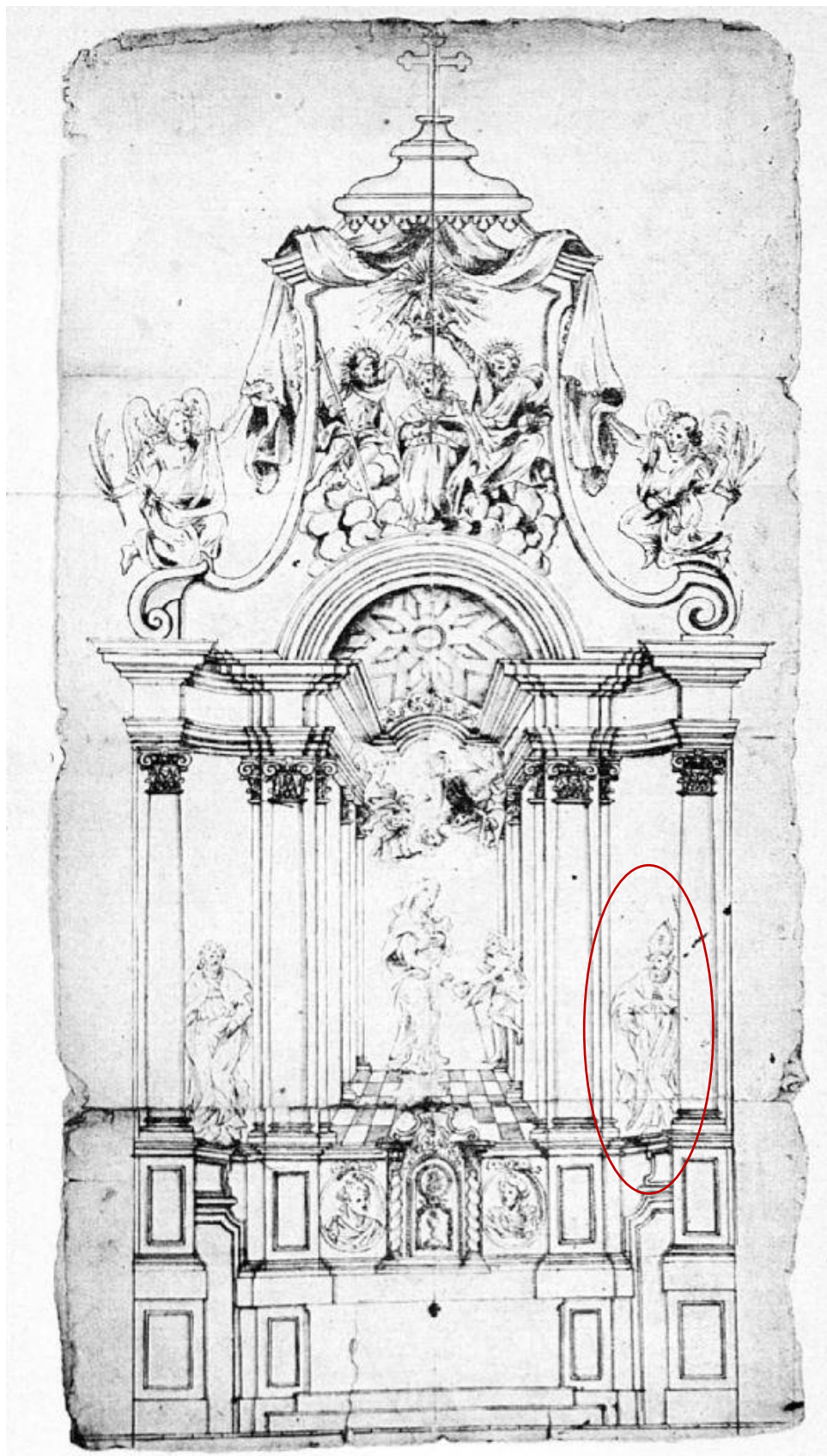
Figuur 2.2-1: O.-L.-Vrouwkerk met aanduiding van de 5 altaren altaren (1935), Philippen

1710: Toen pastoor Jan Oudenrogghe in 1710 overleed, liet hij in zijn testament noteren dat het hoogaltaar dringend versierd moest worden. In 1710, na de aanstelling van de nieuwe pastoor Adam Janssens, besloot Agnes Volckerickx, overste van het Sint-Elisabeth gasthuis in Antwerpen dat ook de parochiekerk van Wuustwezel een barok-hoogaltaar moest krijgen. De overste richtte zich tot de beeldhouwer Peeter Scheemaeckers (1640-1714) die het ontwerp van een nieuw hoogaltaar voor Wuustwezel leverde. Scheemaeckers vervaardigde een potaarden model, dat hij naar Wuustwezel deed overbrengen⁹. De uitvoering van de plannen van Scheemaeckers werd toevertrouwd aan beeldhouwer Alexander van Papenhoven (1668-1759)¹⁰. De 'casse' of het timmerwerk zou geleverd worden door den schrijnwerker Gillis de Herthoge. Het grondplan van dit statig barok-portaal vertoont de figuur van een centraal trapezium, waarvan de basis aan beide zijden geflankeerd is van een vooruitspringend kwartcirkel. Het complex bestaat uit een als basement behandelde benedenverdieping waartegen de vierkante altaartombe geplaatst is, die door de twee vooruitspringende vleugels van de portiek omsloten wordt¹¹. Het beeld van de Heilige Willibrordus was rechts op het altaar geplaatst. (B3)

⁹ Peeter Scheemaeckers was een architect-beeldhouwer van buitengewone verdienste. Hij was leerling van Pieter Verbruggen

¹⁰ PHILIPPEN, L.J.M., *Het voormalig hoogaltaar van Wuustwezel gebeeldhouwd door Alexander van Papenhoven*, Brecht, 1935

¹¹ PHILIPPEN 1935

Figuur 2.2-2: Barok Hoogaltaar, tekening Scheermackers - H. Willibrordus (B3), Philippen 1935, p. 11

Tesamen met het nieuwe hoogaltaar kwam er ook een beeld van Heilige Johannes Nepomucenus (B2), het schilderij van Maria bezoekt haar nicht Elisabeth (S2) en een 16e -eeuwse kopie van de Bewening van Christus van Rogier van der Weyden. (VM2)

In **1712** werd de vieringstoren beschadigd en was omgevallen¹². Hierdoor was er schade aan de sacristie en het koor van de kerk. Onder leiding van architect J.P. van Bourscheit, (niet toevallig schoonbroer van de beeldhouwer Alexander van Papenhoven) werden herstellingswerken uitgevoerd, maar wel pas 30 jaar later.

Tussen **1740 en 1746** werden er *herstellingswerken aan de bepleistering van de wanden, de glasramen, de vloer en het dak uitgevoerd door de werklieden schaliedekker J. Janssen, glazenier Jan Raeymaekers, metsers Dierck Peeter Nuyten, Jan Dyckmans, Cornelis Lodewijckx en Cornelis De Bie*¹³.

Tien jaar later tussen 1756 en 1761 zijn er opnieuw hertstellingswerken nodig aan de daken, het steunwerk van de toren, torenspits en glasramen. De werken werden uitgevoerd door de timmerlieden R Govaerts, Jan Hendrickx, schaliedekker J. Janssens en metser Cornelis Wilm Lodewijckx¹⁴. In deze periode werden ook twee biechtstoelen voor het transept gemaakt.

In 1781 werd het epitaaf van Hermanus Josephus Van Beeck (E1) in de noordelijke zijbeuk geplaatst.

In **1825** deed Baron de Vinck een aanvraag om aan de zuidzijde van het koor een grafkelder te bouwen. Bovengronds werd op deze grafkelder een zijkoor ("kleine kapel") voorzien dat identiek was aan het zijkoor aan de noordzijde. Aan de oostzijde van zowel de nieuwe als de oude kapel werd een sacristie voorzien. Daarenboven zou ook de vloer van het koor met "marbere steen" vernieuwd worden. De kosten zouden volledig door de baron gedragen worden. Deze aanvraag werd door middel van een Koninklijk Besluit goedgekeurd op 19 juli 1825¹⁵. Tegen de muur van de sacristie in de linkse en rechtse kapel werd een epitaaf geplaatst voor enkele leden van de familie De Vinck (E3 en E4). Het raam achter het huidige Sint-Jozefaltaar werd dichtgemetst en buiten tegen de muur werd het jaartal 1825 geplaatst. Het cijfer '1' is nog zichtbaar. De sacristie van toen werd ondergraven voor de grafkelder van De Vinck.

In **1838** was de draagbalk van de klok gebroken, maar de vallende klok werd door de onderliggende balken tegengehouden. De dringende herstellingswerken werden meteen uitgevoerd¹⁶. In hetzelfde jaar werden er ook herstellingen aan de toren uitgevoerd door werklieden uit Wuustwezel: Jacobus van Velthoven (planken), Jan Baptist de Reyck (ijzerwerk), Carolus van de Aert (ijzerwerk), Henricus Van den Heuvel (steenwerk); Jan Dirven, H. Weygers (leveren van lak) en Adriaan van Staeyen¹⁷.

1843: Er kwam het schilderij 'De overhandiging door O.-L.-Vrouw van het scapulieren de Heilige Simon Stock' gemaakt door de Brusselse schilder Alexander Markelbach (1824-1906). (Is verdwenen sinds 1940)

12 CUYVERS 1995, p. 302.

13 Rijksarchief Antwerpen (RAA), PAA642, 4507

14 RAA, PAA642, 4508

15 RAA Fonds OLV-Kerk Wuustwezel, 2bis. Verzoek van heer de Vinck, burgemeester van Wuustwezel, tot het plaatsen van een familie grafkelder onder de kerk en het plaatsen van een nieuw marmeren vloer op het koor, K.B.19.7.1825, machtiging, 1825, 10 st.

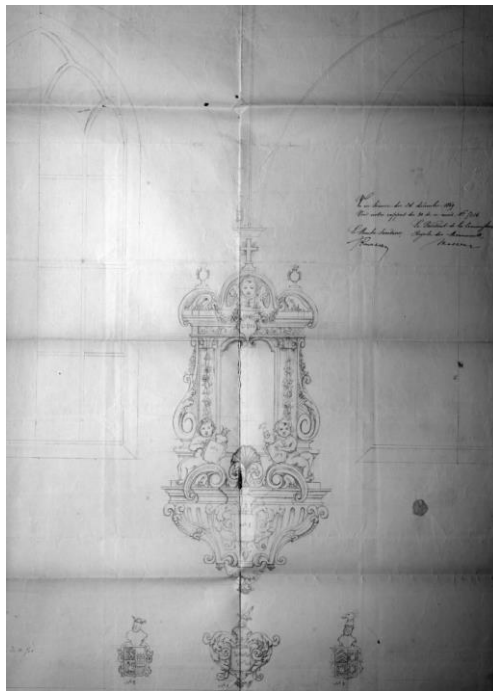
16 PAA, Fonds OLV-Kerk Wuustwezel, 3. Uitgevoerde dringende herstellingswerken toren, 1838

17 CUYVERS 1995, p. 250

1857: Er worden herstellingswerkzaamheden aan de toren uitgevoerd aan een deel van het parement van de steunbeer in de zuidwestelijke hoek van de toren¹⁸. Een steenbakkerij uit Sint-Lenaarts leverde 9900 bakstenen¹⁹.

1869: In een brief van de burgemeester en de gemeentesecretaris van 11 december 1868 wordt de toestemming voor de plaatsing van een epitaaf van de familie de Vinck gevraagd. De brief vermeldt dat een eerder ontwerp niet werd goedgekeurd door de Koninklijke Commissie van Monumenten. Het nieuwe ontwerp werd in een "Vlaamse Renaissancestijl" uitgevoerd. Dit ontwerp moest beter aansluiten met het toenmalige interieur van de kerk, dat volgens de bevindingen uit het midden van de 17de eeuw zou dateren²⁰. De brief vermeldt dat het hoofdaltaar, versierd met beelden, de zijaltaren, het oksaal en de preekstoel, allemaal in een "Vlaamse Renaissancestijl" zijn. Het ontwerp werd in mei 1870 goedgekeurd.

1873: Op 5 januari 1873 werd beslist om een nieuwe muur en traliewerk te plaatsen rond de kerk, nadat de Staat enkele meters grond afnam van het kerkhof en enkele meters bij gaf, om een mooie lijn te hebben in de baan naar Brecht, die de staat pas hersteld had. De oude omheining was bouwvallig en er was zelfs 6-7m omgevalen²¹.

Figuur 2.2-3: Ontwerp voor epitaaf de Vinck in de zuidelijke kapel, RAA PAA642

¹⁸ RAA, Fonds OLV-Kerk Wuustwezel, 5. Herstellingswerken toren, subsidies provincie, 1857-1858

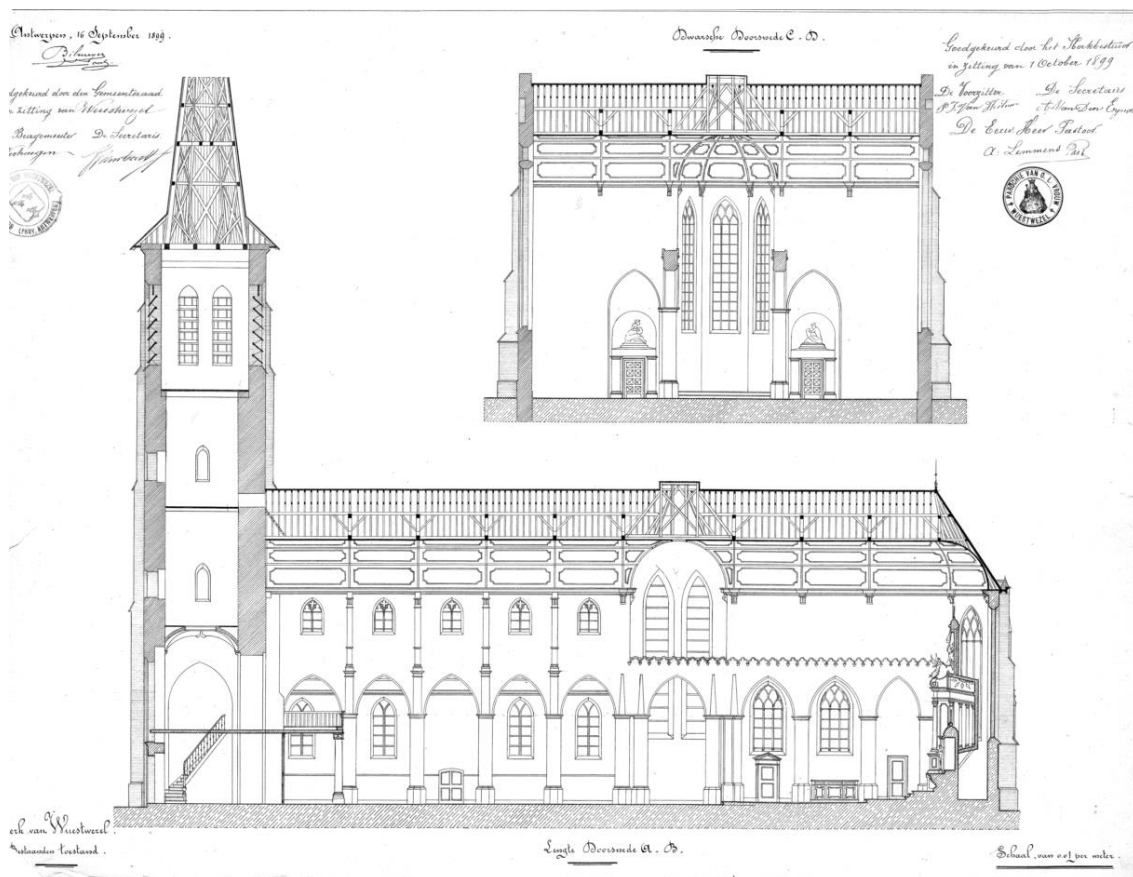
¹⁹ RAA, Hedendaags Gemeentearchief Wuustwezel, 112: Inkomende briefwisseling, 1843-1911, Staet van Rekeningen der gedaene leverancien en arbeidsloon aen de herstellingswerken vanden Kerckenthoren binnen de gemeente van Wuestwezel in 1857. Gedaan op 9 november 1857.

²⁰ RAA, Fonds OLV-Kerk Wuustwezel, 6bis. Plaatsen in de kerk van een gedenkteken ter nagedachtenis van de familie de Vinck, 1869-1870, 34 st.

²¹ CUYVERS 1995, p. 304

1876-1919: STILISTISCHE RESTAURATIE-INGREPEN: CREATIE VAN EEN NEOGOTISCH GEHEEL

Rond 1870 hadden alle onderdelen van de kerk (schip, koor, dwarsbeuk en viering) een tongewelf met een cassetteversiering. Alle gewelven waren even hoog. Tussen zijbeuken en schip/koor waren er zoals nu spitsboogarcades op zuilen met achthoekige sokkels. De viering werd gedragen door dubbele zuilen. De dwarsbeuken waren afgescheiden door een spitsboogarcade met erboven een sierfries. Boven de fries was er wel weer een opening naar de dwarsbeuk. De sierfries liep ook door op de wanden van het koor, boven de spitsboogarcades. De meest oostelijke traveeën van de zijkoren waren afgescheiden en werden gebruikt als magazijn (noord) en sacristie (zuid). Hierdoor bevond zich het hoofdaltaar ook in een meer afgescheiden ruimte.

Figuur 2.2-4: Plan van bestaande toestand, 1899, Bilmeyer, RAA, PAA642

1876: Provinciaal architect Eugene Gife (1854-1929) beoordeelde in 1876 de bouwfysische toestand van de kerk en vermeldde dat het gebouw zeer goed onderhouden was en dat de daken zich in goede staat bevonden. Ook het voegwerk was met uitzondering van delen van de toren goed onderhouden. Het glaswerk van de grote ramen van de kruisbeuken en van de acht ramen van de zijbeuken was recentelijk vernieuwd. Binnenin was de vloer in een goede staat en al waren de bepleisteringen en de beschilderingen wat oneffen, maar niet slecht onderhouden²². In zijn beschrijving van het interieur komt de toenmalige restauratievisie duidelijk naar boven.

“Opgericht in de 15de of 16de eeuw, heeft hetzelfde veranderingen ondergaan vooral in de 18de eeuw, welke destijds voor verbeteringen doorgingen en het karakter der kerken verminkten. De plafonneerders vervingen het eikenhouten beschot in de smaak der renaissance, de gotische kapitelen werden aangekleed met lijsten in pleister en de pijlers der ramen werden uitgeslagen. Op de

²² RAA Fonds OLV-Kerk Wuustwezel, 7. Verslag van architect Gife nopens toestand van kerkgebouw, 1876.

plafonneerders volgden de beeldhouwers die, om grote autars te kunnen plaatsen de ramen deden toemetselen, vooral in de kooren. Al die schendingen kunnen hersteld worden en het zou zekerlijk te wenschen zijn, dat aan eene kerk zoo als die van Westwezel het oorspronkelijke karakter kan teruggegeven worden. Om tot dit doel te geraken zou men moeten al de vensters open maken, de pijlers herstellen, het plakwerk de gewelven door beschot in hout vervangen, met een woord, al de zogenaamde verbeteringen doen verdwijnen welke aan dit gebouw gedurende de drij laatste eeuwen uitgevoerd zijn. Ik bereken dat de gemelde herstellingen ongeveer 20 duizend francs zou kosten."

Volledig volgens de toenmalige restauratieopvattingen werden de moderniseringswerken uit de 17e en 18de eeuw niet als waardevol of relevant beoordeeld door architect Gife. In de tweede helft van de 19de eeuw werd de gotiek zeer hoog aangeschreven en het is dan ook niet verwonderlijk dat Gife ervoor pleitte om een gotisch interieur te (re)construeren.

Enkele jaren later in 1879, werden de vensters van de middenbeuk hersteld volgens deze reconstructieve restauratieopvattingen. Er worden opnieuw monelen geplaatst, hoewel de oorspronkelijke gotische monelen al eerder in de tijd waren verwijderd. In totaal gaat het om tien vensters²³. Verder worden er ook verschillende rijkelijk beschilderde gipsen heiligenbeelden aangekocht en langs de pilaren geplaatst. (B7, B8 en B9)

1883: Een deel van het schaliedak werd hersteld. Er werd een stenen pleintje van omtrent een meter rond de muur van de kerk gelegd ter verbetering en tot behoud van de fundamente²⁴.

In **1887** werden opnieuw herstellingswerken aan de toren uitgevoerd. Het bestek dat op 24 januari 1887 werd opgesteld door provinciaal architect Louis Gife (1854-1929, zoon van Eugene). De herstellingen moeten in de loop van 1888 zijn uitgevoerd. Gife meldde in oktober 1888 aan de provinciegouverneur dat er tijdens de uitvoering van de werken extra problemen opdoken. Hij meldt dat "de ganschen hoek aan den zuidwestkant moest afgebroken worden op eene aanzienlijke hoogte. Dit gedeelte is omtrent aangemetseld. Nu zal het noodig zijn aan den noordwesterkant de frijten en de trapkas gedeeltelijk af te breken."²⁵ De zuidwestelijke kant was slechts 30 jaar eerder hersteld geweest. Er moesten heel wat werken uitgevoerd worden waaronder:

- Herstellen van het dak, ten zuiden, kant van het kerkhof;
- De pilaren moesten worden afgekap;
- Herstellingen op het kerkhof;
- Herstellingen aan de kerktoren
- Het leggen van stenen rond de kerk, ongeveer 1m breed, om de muren te beschermen;
- Een nieuw raam moest geplaatst worden tegen de buitenmuur noorderkant, richting Dorpsstraat;
- Het plafond moest vernieuwd worden, daar waar van tijd tot tijd stukken uitvielen;
- Het maken van een eiken lambrisering aan de onderkant van de binnenmuren van de kerk.
- Installatie van een kruisweg (VM14).

²³ RAA, Fonds OLV-Kerk Wuustwezel, 8. Vernieuwing van de frijten van vensters, brief van het Ministerie van Justitie, openbare aanbesteding, 21.10.1879, 1879, 11 st.

²⁴ CUYVERS 1995 p. 304

²⁵ RAA, Fonds OLV-Kerk Wuustwezel, 9. Herstellingswerken toren, ontw. L.Gife, B.D. uitvoering machtiging 15.6.1888 1 pl, 81 st. 1882-1890.

1897: Op 19 juli 1897 drong pastoor Lemmens van Wuustwezel aan op een dringende inspectie door de provinciale architect. De ribben van de kruisbeuk waren ongeveer een halve meter gezakt en gedeeltelijk doorgebroken. De bovenliggende vieringtoren dreigde in te storten. L. Gife raadde in zijn verslag aan om de vieringtoren te verwijderen en de schade aan de ribben zonder enig uitstel te herstellen. De architect vermeldde in zijn verslag ook een loszittend muuranker. De werken werden in de loop van 1898 uitgevoerd door de aannemer Mol uit West- Malle²⁶.

Rond **1900** werd de kerk van Wuustwezel grondig verbouwd en vergroot²⁷. Architect Jules Bilmeyer (1850-1920) werd aangesteld om een plan op te stellen. Volgens zijn voorstel zouden alleen het schip en de zijbeuken van de dwarsbeuk volledig worden vernieuwd. De toren en het koor zouden enkel hersteld worden. Voor de kerkfabriek was dit een goed compromis. De kerk zou toch aanzienlijk vergroot worden zonder dat de kosten heel hoog opliepen. De oppervlakte zou met zo'n 230 m² vermeerderen. Dit was volgens de leden van de kerkfabriek voldoende om de snelle bevolkingsgroei op te vangen. In het verslag werd bovendien opgemerkt dat eventuele uitbreidingen gefaseerd zouden kunnen worden uitgevoerd, als dit noodzakelijk bleek en als er voldoende geldmiddelen aanwezig waren. De leden van de kerkfabriek vonden het eveneens belangrijk dat de grootte van het nieuwe schip en de nieuwe zijbeuken nog in verhouding was met de bestaande toren en koor²⁸.

De plannen werden ook beoordeeld door L. Gife en werden behoorlijk positief ontvangen. De voornaamste kritiek was de aanbouw van een bergruimte aan de noordzijde van het koor. Volgens de architect zou zo een van de mooiste delen van de kerk "verstopt" worden. Bij een eerdere visitatie had Gife, samen met twee andere architecten, Blomme en Taeymans, dit gedeelte van de kerk als waardevol beoordeeld. Ook de meer westelijke positionering van de zijbeuken vond de architect betreurenswaardig, maar niet storend om de plannen te weerhouden. Ook de Koninklijke Commissie voor Monumenten keurde het ontwerp goed in maart 1900²⁹.

Dus het plan van Bilmeyer kon uitgevoerd worden:

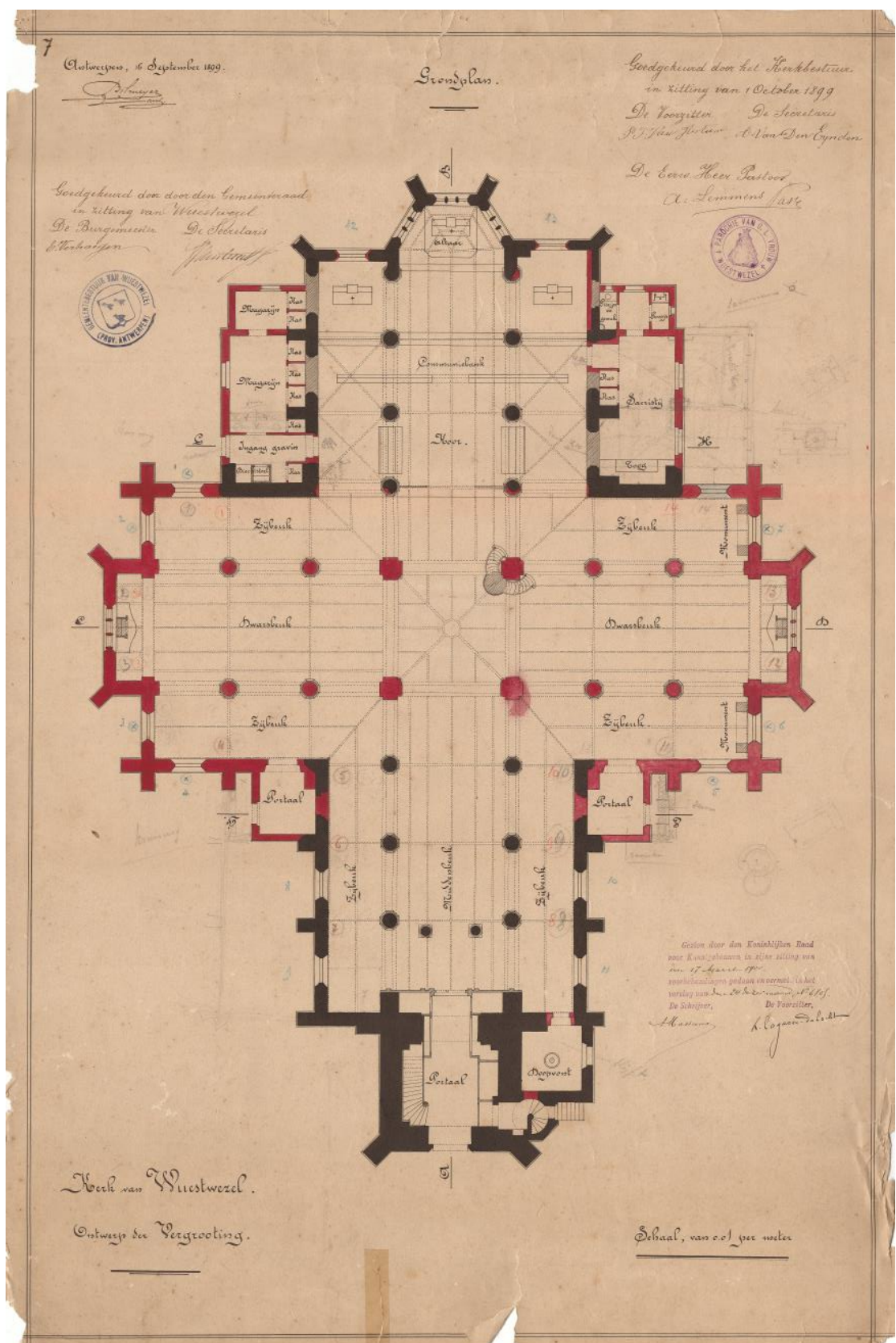
1. Omdat dit plan de vroegere proporties of verhoudingen niet schendt
2. Omdat het aan het grootste gedeelte der gelovigen die in de kerk tegenwoordig zijn toelaat het hoogaltaar te zien
3. Omdat volgens dit plan heel het middengedeelte der kerk vernieuwd wordt en deze later indien het nodig geoordeeld wordt en de kerkfabriek genoegzame middelen heeft, andere overgebleven gedeelten, zoals het Koor, de toren en de drie daaraan palende vlakken gemakkelijk of afzonderlijk kunnen vernieuwd worden zonder het nieuwe gedeelte te moeten schenden.
4. Omdat dit plan het kerkhof veel minder verkleint, daar het meestal niets dan verloren hoeken benuttigt.
5. Omdat de koepel welke dit plan op het midden der kruisbeuk brengt ene zekere eigenaardigheid aan onze kerk zou geven welke in gene andere kerken van den omtrek te vinden is.
6. Omdat dit plan het middengedeelte zeker vernieuwt dat juist het meest versleten, bouwvallig is
7. Omdat door dit plan de kerk het meest vergroot wordt zonder grotere onkosten³⁰.

²⁶ RAA, Fonds OLV-Kerk Wuustwezel, 10. Vergroting en herstelling kerk, K.B. 22.10.1900, arch. Bilmeyer, 1897-1902 11 pl, 73 st
²⁷ idem

²⁸ De totale kosten werden geraamd op 77.000 frank. De kerkfabriek zou één derde van de kosten dragen. Op de gemeenteraad van 19 oktober 1899 werd ingestemd dat de gemeente eveneens één derde zou financieren. Daarom richtte de kerkfabriek zich tot de provincie om het laatste derde deel door de provincie en door de staat te laten subsidiëren.

²⁹ RAA, Fonds OLV-Kerk Wuustwezel, 10. Vergroting en herstelling kerk, K.B. 22.10.1900, arch. Bilmeyer, 1897-1902 11 pl, 73 st.

³⁰ CUYVERS 1995, p. 309

De dwarsbeuk en de viering werden volledig vernieuwd. Zowel het schip als het koor behielden grotendeels hun uitzicht. De toren bleef volledig ongewijzigd. Het interieur van de kerk werd wel grondig aangepast.

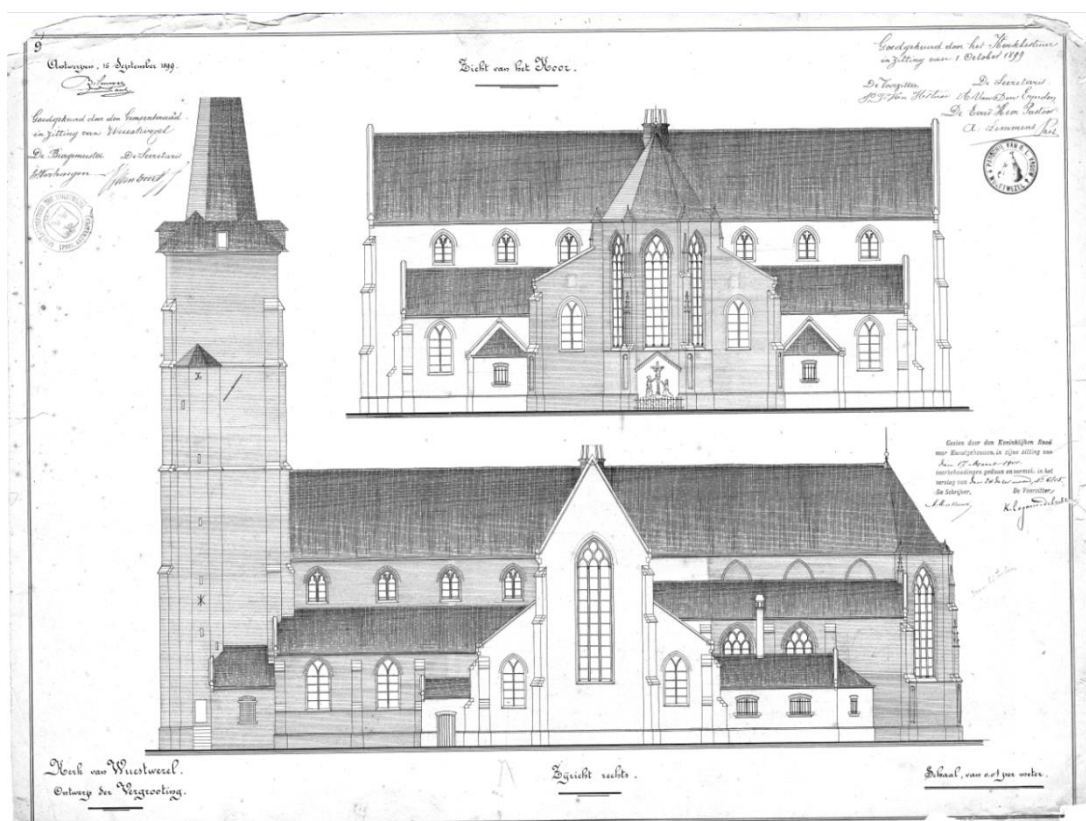
Toch werden de ontwerpplannen blijkbaar nog gewijzigd, gezien de huidige vorm van de kerk niet geheel overeenkomt met de verbouwingsplannen van 1899. Onder andere de aanbouwen in de hoeken tussen koor/schip en dwarsbeuk kregen uiteindelijk een andere vorm. De daken van de zijkoren zijn naar het westen toe korter en de steunberen van het koor werden veranderd. Verder werd er in de meest oostelijke travee van het zuidelijk zijkoor alsook de zijbeuken een spitsboogvenster toegevoegd. De dwarsbeuk werd vergroot en van zijbeuken te voorzien. De oostgrens van de vroegere dwarsbeuk bleef behouden, maar naar het westen, naar het zuiden en naar het noorden werden er meerdere traveeën toegevoegd. Door de verbreding van de dwarsbeuk en de toevoeging van zijbeuken werd het schip met twee traveeën ingekort, waardoor het grondplan de vorm van een kruis met bijna gelijke armen kreeg en er veel minder nadruk ligt op de oost-west-as. De nieuwe kruisbeuk werd in dezelfde stijl als de rest van de kerk opgericht. Baksteenmetselwerk, spaarzaam gebruik van natuursteen en spitsboogvensters zijn de belangrijkste kenmerken. Door de vergroting van de dwarsbeuk werden ook een aantal pijlers en zuilen vervangen en verplaatst. Hun opbouw is in navolging van de reeds bestaande pijlers. De kruisbeuk wordt gedragen door pijlers, die (volgens het bestek van 1900) zijn opgebouwd in Reffroysteen.

In de hoek tussen koor en transept werd een klein bouwvolume gerealiseerd. Aan de zuidzijde daarentegen werd er een groter volume bijgebouwd dan oorspronkelijk voorzien. Het gaat om een sacristie met daarnaast een opbergkamer met grote kasten. Ten noorden werd hier nog een klein bijgebouw aan toegevoegd met daarin een WC en de toegang naar de kelder onder deze ruimte.

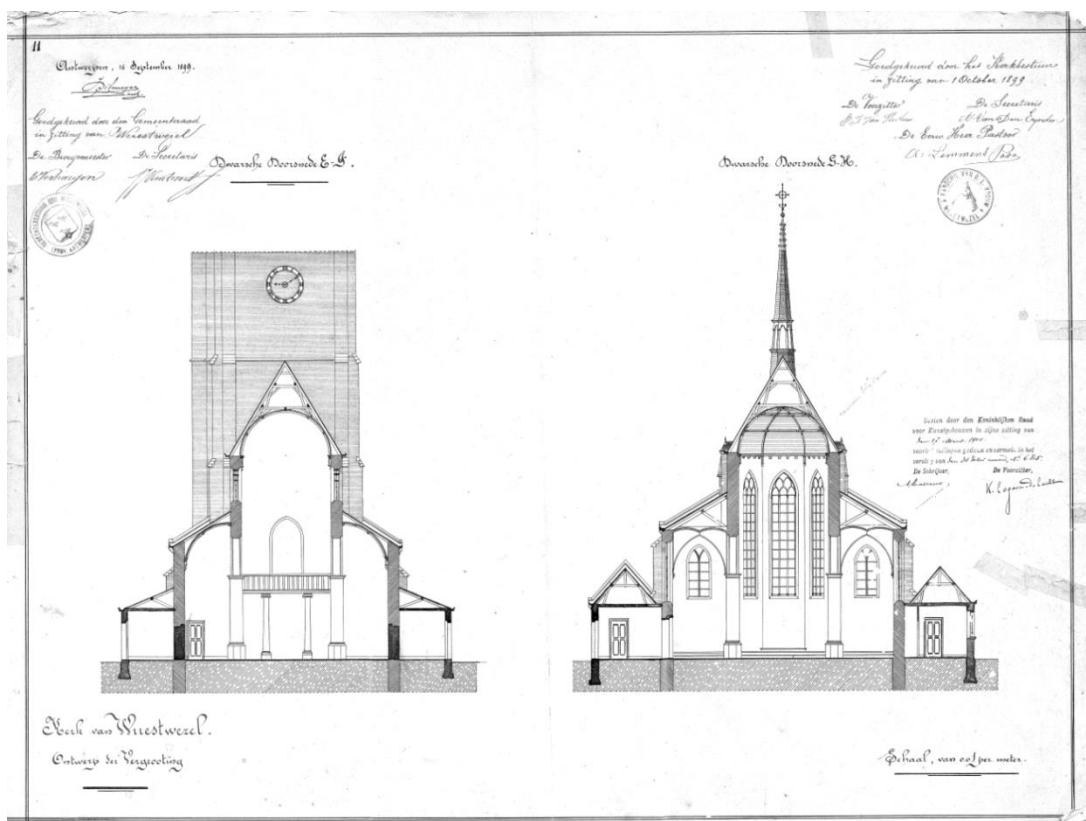
Ook aan het schip werd er weinig veranderd: in de hoeken tussen dwarsbeuk en schip ontstonden er kleine aanbouwen, die als zij-inkom fungeren.

Bij de vernieuwingen van 1900 werd ook het interieur aangepast. Volledig volgens de neogotische restauratieopvattingen werden alle aanpassingen van 'na de middeleeuwen' ongedaan gemaakt. Bij het verwijderen van de pleisterlagen werden gotische schilderijen aangetroffen³¹.

³¹ RAA, Fonds OLV-Kerk Wuustwezel, 10. Vergroting en herstelling kerk, K.B. 22.10.1900, arch. Bilmeyer, 1897-1902 11 pl, 73 st. Er werd een inspectie uitgevoerd door de heer Van Leemputten, die verbonden was aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten. *"Monsieur le Président, Conformément aux ordres des membres du Comité central je me suis rendu le samedi 13 avril 1901, accompagné de M. Bilmeyer, à l'église de Wuustwezel, a fin d'y examiner les peintures murales qui avaient été découvertes l'an dernier. Ces peintures sont presque entièrement disparues et depuis longtemps, en dérochant les colonnes on a découvert ça et là un reste de couleur, des taches rouges irrégulières d'environ 15 à 20 centimètres de diamètre avec des traces de dessin, un morceau de tête, de barbe, etc. Sur cinq des colonnes, et quelques fois bien conservé, une croix de consécration de 37 cent. de diamètre et ornée de fleurs de lys, le tout du XVe siècle; ci-joint la copie d'une de ces croix. Nous croyons que ces quelques traces de peinture peuvent disparaître sans inconvénient. Veuillez agréer etc. (Signé) J. Van Leemputten"*

Figuur 2.2-7: Plan van verbouwing Bilmeyer 1899, RAA

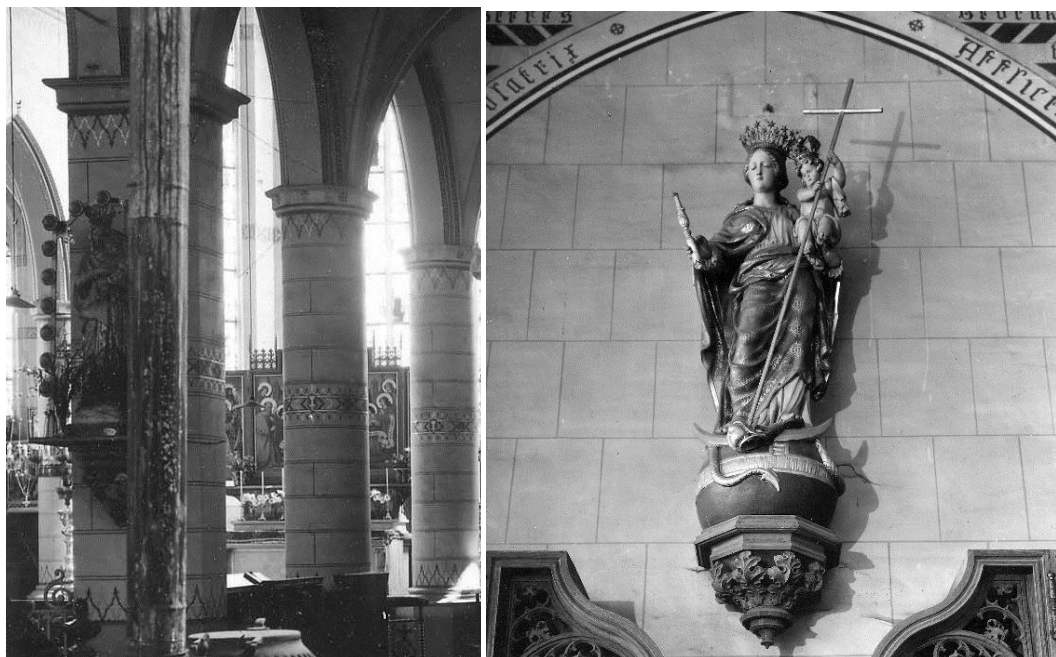

Figuur 2.2-8: Doorsnede van verbouwing, Bilmeyer 1899, RAA

Er is sprake van restanten van een rode tekening van een menselijk figuur: delen van een hoofd en een baard waren nog zichtbaar. Verder waren er nog een vijftal lelievormige wijdingskruisjes bewaard. Eén daarvan werd opgetekend door de heer Van Leemputten. De resten van de middeleeuwse schilderijen werden niet als waardevol beoordeeld en verdwenen onherroepelijk. Het interieur van de kerk werd opnieuw bepleisterd. Volgens het bestek moest de toplaag de kleur van natuursteen imiteren. De zijmuren in de zijbeuk kregen geen houten lambrisering maar een geschilderde³². Verder werden de pilaren en muren van de kerk bloot gemaakt tijdens de verbouwing. Heel wat pilaren werden afgebroken en nieuwe op een andere plaats weer opgericht. Verder kwamen er ook twee nieuwe retabels, namelijk retabel Heilige Antonius van Padua (VM1) en een Passieretabel (VM3) en twee nieuwe biechtstoelen (VM7)

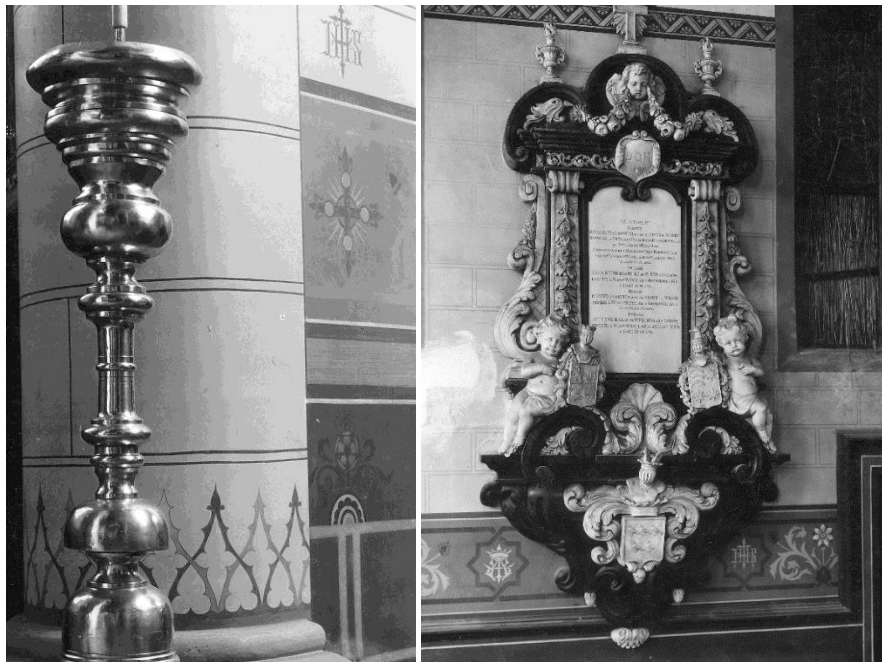
1904: Het zeer mooie orgel uit de 17de eeuw werd afgebroken en er kwam een nieuw orgel door de orgelbouwer Th. Boeckx.

1905: Pastoor Alfons Lemmens had een grote verering voor O.-L.-Vrouw en was een groot kunstminnaar. Hij heeft in 1905 ter gelegenheid van de vergroting van de kerk, het altaar van O.-L.-Vrouw laten versieren met een retabel. De predella van het retabel, het stuk tussen het altaar en het retabel werd in 1914 geschilderd en getekend door AL. Van Meurs en Em. Biemans, meester-schilders opvolgers van J. Baetens, Zavelstraat 15 te Borgerhout. (VM4) Ze schilderden ook de muren rond de andere zijaltaren en enkele bogen in goudkleur.

Figuur 2.2-9: Zicht op de muurschildering in het koor, KIK (links) en Zicht op de oostwand van het noordelijk transept, KIK (rechts)

³² CUYVERS 1995, p. 255

Figuur 2.2-10: Detail van de muurschilderingen, KIK (links) en Decoratieve banden langs de epitaaf van de Vinck, KIK (rechts)

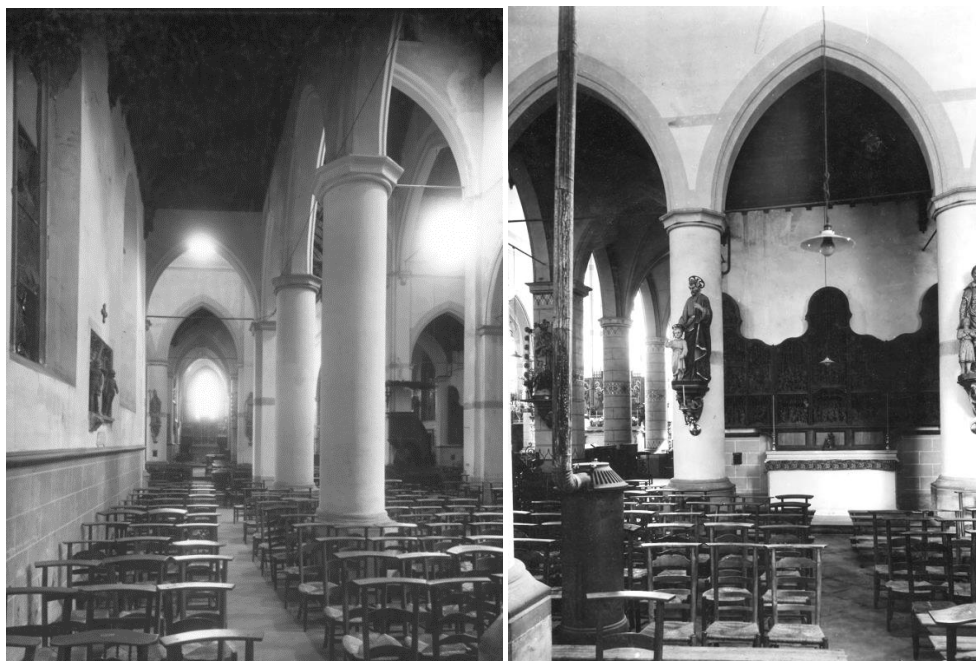
Figuur 2.2-11: Neogotische schilderijen achter de huidige witte verflaag, ARAT 2019

Enkele jaren na de verbouwingen werden de nieuwe zijaltaren gemaakt. In het koor stond het passieretabel. Links stond eerst het Sint-Antoniusaltaar en dan het altaar van O.-L.-Vrouw. Rechts werd het Sint-Jozefaltaar geplaatst samen met de schilderij uit de pastorie 'De Nood Gods'. In de zuidelijke zijbeuk stond oorspronkelijk tot in 1919 nog het Sint-Sebastiaanaltaar. Pastoor Verheyen liet het passiealtaar van het koor verhuizen naar rechts in de kruisbeuk en bestelde voor het hoofdaltaar de schilderij met de afbeelding van Allerheiligen. Het beeld van Sint Augustinus werd onder de preekstoel geplaatst. Het beeld van Sint-Nepomucenus werd boven de rechter zijuitgang en dit van Sint-Willibrordus boven de linker uitgang geplaatst. De torenhal werd bezet, waarschijnlijk ook de steen in het gewelf met de markering 1221. De doopkapel komt linksachter in de kerk en de biechtstoel uit de sacristie werd rechts geplaatst. Het schilderij van 'O.-L.-Vrouw die de Scapulier overhandigt', opgehangen werd tegen de muur boven het orgel. Het schilderij van Sint-Sebastiaan werd achter in de kerk boven de biechtstoel opgehangen³³.

³³ CUYVERS 1995, p. 315

1907: Teneinde te beletten dat smeltende sneeuw, die door de pannen waaide en die bleef liggen op de houten zoldering en zo de kerk en het meubilair kon beschadigen, had hij een laag bezetting laten aanbrengen aan de bovenkant van het houten plafond en onder het dak van de kerk³⁴.

1919: Toen Pastoor Verheyen benoemd werd, stond het passieretabel vooraan in de kerk. Waarschijnlijk verplaatste hij voor de zichtbaarheid dit altaar naar rechts, waar het nu nog altijd staat. Vermits hij de ramen verving door mooie glasramen en om het geheel wat meer licht te geven liet hij door Jan Anthony een geschilderd retabel maken met de Kroning van O.L. Vrouw³⁵. (VM5)

Figuur 2.2-12: Zicht op de noordelijke zijbeuk voor de herstellingen van na WOII, KIK (links) en Zicht op het koor en het zuidelijk transept voor de herstellingen van na WOII, KIK (rechts)

1935: Er kwam een nieuwe 3de klok door firma Michiels ter gelegenheid van het zilveren pastoorsjubileum van pastoor Adr. Verheyen³⁶.

1937-1938: De kerktoeren was weer aan herstelling toe. Onder leiding van provinciaal bouwmeester Jan Sel (1888-1960) werden de beschadigde trappen hersteld en het houtwerk van de bekleding van de toren uitgebroken. De eiken punt van de toren was nog in orde maar er moest een nieuwe plint gemaakt worden, dat wil zeggen dat de spits opnieuw bekleed moest worden met hout. Er kwam een nieuwe bliksemafleider en een nieuw kruis. Er werden herstellingswerken aan de grote torenklok voorzien. De herstellingswerken werden uitgevoerd door Brugse aannemer Albert van den Bossche³⁷. Er werd ook een nieuw systeem om de klokken te luiden geïnstalleerd door de firma Michiels van Doornik.

³⁴ CUYVERS 1995, p. 323

³⁵ CUYVERS 1995, p. 144

³⁶ VERSTRAELEN, F., *Geschiedenis van de Kerk van O.L.Vrouw te Wuustwezel*, 1963,

³⁷ CUYVERS 1995, p. 252-253.

1940-1960: WEDEROPBOUW

Op Pinksterdag 12 mei **1940**, de derde dag van WOII, werd in de namiddag de toren opgeblazen door de militairen. Om ongelukken te voorkomen hadden ze heel de omgeving laten ontruimen. Nog in 1940 werd het achtergedeelte van de kerk afgesloten door een tijdelijke muur. In 1943 werden kerk en toren heropgebouwd. Figuur 2.2-14 toont het nieuwe houten geraamte van de toren. Toen het hoogste punt was bereikt, werd er naar oud gebruik een meiboom op geplaatst³⁸.

De laatste gedocumenteerde restauratie van (een deel van) de kerk gebeurde in de jaren 40 van de 20ste eeuw. In mei 1940 werd de toren gedynamiteerd. Hierbij werd ook een deel van de daken van het schip en de zijbeuken vernield. Nog in hetzelfde jaar werd een ontwerp tot wederopbouw opgesteld door architecten Berger en Stijnen³⁹. In een brief aan de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen wordt verzekerd dat *“de toren, evenals het vernietigde deel der kerk, zullen heropgebouwd worden zoals zij vroeger waren. Tevens zal door het gebruik van den ouden steen die gebeurlijk van den afbraak voortkomt en met een toevoeging van klampsteen van het oude formaat als kleur overeenstemmend met den ouden steen het vroeger uitzicht onder alle vormen behouden blijven.”* Op het einde van de oorlog zijn er opnieuw aanzienlijke beschadigingen⁴⁰.

De predikstoel waaronder het beeld van Sint-Augustinus, bestaat niet meer. Vroeger werden de plaatsen in de middenbeuk bij opbod verpacht. Degene die voor een bepaalde plaats het hoogste bod deed, mocht daar zijn eigen stoel zetten. Dit bracht mee dat er een bonte mengeling van stoelen stond, met de naam van de eigenaar erop. Alle stoelen aan de zijkanen noemde men ‘kerkstoelen’. Ze waren eigendom van de kerk en er moest ’s zondags één cent, dat is twee centiemen, voor rondgehaald worden⁴¹.

Het houtwerk aan de buitenkant van de doopkapel, de biechtstoel en de kerkmeesterbanken werden door de instortende toren tot een hoop brandhout verwerkt. Nadat in 1941 de torenspits kunstig hersteld was, werd de restauratie van het houtwerk aangevat. In onderaanneming vond hij de geschikte houtbewerkers in Kapellen. Het houtwerk was toen geschilderd en werd vrij gemaakt van verf. De stukken die nog goed waren, werden mee naar huis genomen. De ornamenten, engeltjes en fruitmotieven werden zoveel mogelijk gerestaureerd. Indien het nodig was, werden ze volledig opnieuw gemaakt. Ook de zittingen van de biechtstoel en de versieringen moesten gerestaureerd worden. Enkele mensen uit Wuustwezel hadden gelukkig, zoveel mogelijk, enkele mooie stukken gered, zodat de restauratie zo getrouw mogelijk werd uitgevoerd.

De muurbetimmering in het portaal van de toren, die uit de 17e eeuw, was niet erg beschadigd. De kerkmeesterbanken uit de 17e eeuw werden echter volledig vernield en met enkele overblijvende stukken zo goed als mogelijk hersteld⁴².

1945: Orgelbouwer Boeckx herstelde het orgel in 1945 en er kwam een nieuwe biechtstoel (VM6)

1947-1955: Herstellingen oorlogsschade

- 1947: Herstellingen van de oorlogsschade aan de glasramen. De ramen waren voordien dicht gemaakt met bussels stro. De herstelling was voltooid op 30-06-1951 en werd uitgevoerd door Cadlers en zoon te Mortsel.
- 1949: werden er opnieuw onderhoudswerken aan het orgel uitgevoerd door Jan Cools.

³⁸ Verstraelen 1974.

³⁹ RAA, Fonds OLV-Kerk Wuustwezel, 18. O.S.-ontwerp tot wederopbouw kerk, ontw. P.Berger en J.L. Stijnen, 1940

⁴⁰ RAA, Fonds O.-L.-Vrouw kerk Wuustwezel, 19. O.S. dringende instandhoudingswerken, 1945-1947

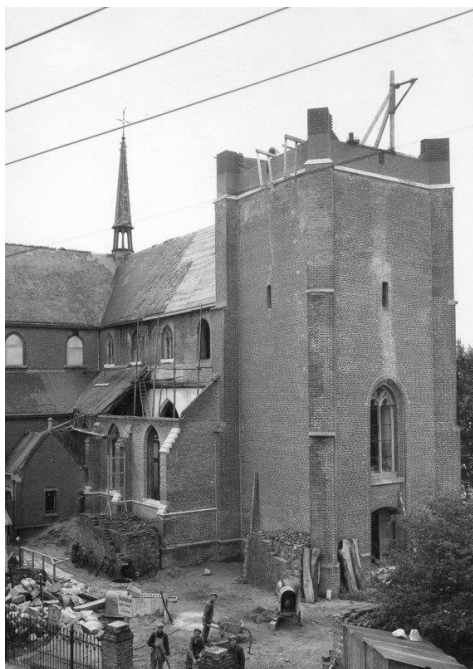
⁴¹ Verstraelen 1974.

⁴² CUYVERS 1995, p. 257.

- 1953: herstellingen aan de elektrische installaties werd uitgevoerd door Van den Broeck en nieuw uurwerk hersteld.
- 1955: herstelling van de schildering van de kerk, uitgevoerd door firma E. Vinck van Sint-Lenaerts.
- Herstel van acht beelden: O.L.V. van Wuustwezel, H. Familie, H. Antonius, H. Cornelis, H. hart; H. Willibrordus, H. Rita O.-L.-Vrouw van de Bijstand.
- Herstel van de biechtstoelen en klankbord van de preekstoel
- Aankoop van het beeld van de Heilige Rita (B4).

Figuur 2.2-13: Oorlogschade aan kerktoeren, Archief AOE, A/1575

Figuur 2.2-14: Beelden van de herstellingswerken in de jaren 50, KIK B02431, B024032 en B024033

1960-1990: CONSOLIDERING VAN BESTAANDE TOESTAND

1963: Pastoor van Thillo vroeg om voorlopig een altaar in het midden van de kerk te plaatsen. Dit werd toegestaan en pas in 1985 zullen Jan Vervoort en Louis Michielsen in hun vrije tijd, een nieuw altaar maken van de communiebank. Verder was er ook een vernieuwing van de verwarming

1974: Er werd beslist om de wijzers van het torenuurwerk en de wijzerplaten te vervangen. De firma 'Klokaumatic' kreeg de opdracht. Door de gemeente werd het traptorentje hersteld en Louis Michielsen timmert de winterkapel.

1979: Stanislas Deriemaecker, organist van O.-L.-Vrouwkerk te Antwerpen, was adviseur voor het maken van een nieuw orgel. Op 17 juli 1975 komt de orgeldeskundige Fauconnier op bezoek. Een van de beslissingen, die toen genomen werden, was dat het orgel niet in het koor geplaatst zou worden, zoals het bisdom vroeg, maar dat het op het oksaal zou blijven. De orgelbouwer was Bernard Pels-D'Hondt. Sinds de muziekschool een opleiding voorziet voor orgelspelers, wordt er op het orgel gespeeld door de leerlingen.

1983: Start met herstellingen aan het dak en de windhaan door de firma Stoops.

1985: Meubelen Hofmans stelt de vloerbekleding van zijn winkel gratis ter beschikking van de kerk/ Er werd 250m² van deze groene tegels gelegd.

2003: De klokkenstoel van de kerk werd hersteld.

De komende jaren wordt er in de zuidelijke zijkapel, naast de sacristie, een winterkapel ingericht. Hierdoor wordt dit gedeelte van de kerk door grote glazen panelen afgezonderd van de rest van de kerk.

Recent werden er tapijttegels op de natuurstenen vloer gelegd en werd er in het noordelijk transept een aparte ruimte gecreëerd als rouwkapel. Aan de hand van stoffen gordijnen kan de meer of minder van de rest van de kerk afgesloten worden.

Figuur 2.2-15: Zicht vanuit en op de weekkapel, ARAT 2019 (links) en zicht op de rouwkapel, ARAT 2019 (rechts)

2.2.2

Oud gemeentehuis

Tot in de 19e eeuw beschikte de gemeente Wuustwezel niet over een eigen gemeentehuis. Bijeenkomsten van het college van Burgemeesters en Schepenen gingen door in het landhuis van de secretaris Van Beeck en de bijeenkomsten van de gemeenteraadsleden hadden plaats in een herberg, gewoonlijk herberg 'De Weireldt'.⁴³

Tijdens het Hollands bewind werd de nood aan administratieve ruimte vaak gecombineerd met de oplossing van enkele nadere, prangende civiele problemen zoals de huisvesting van de veldwachter, de locatie van een gevangenis of de bouw van een school. In Wuustwezel was er in eerste instantie nood aan een gevangenis om de gevangenen die vervoerd werden, gedurende de nacht onder te brengen.⁴⁴ De Gedeputeerde Staten van de Provincie hadden op **28 november 1829** hun goedkeuring gegeven aan het ontwerp van het gevangen- en gemeentehuis. Het werd aanbesteed voor 5500 gulden. De aannemers waren Adrien Goris, meester-metser te Brecht en J. Staepels, timmerman te Wuustwezel. Zij werden aangesteld, aangezien zij 'de nodige bekwaamheid hebben om dat werk uit te voeren'.

Typologisch en stilistisch verwijst het oud gemeentehuis van Wuustwezel naar het gemeentehuis van Schelle (1836), Niel (1837) en Tielen (1839) ontworpen door provinciaal architect Ferdinand Berckmans (1808-1854).⁴⁵ Echter werd de eerste provinciale architect van Antwerpen, niet toevallig Berckmans, pas in dienst genomen in 1834. Deze provinciale architecten hadden zowel de taak als opzichter op de werken aan overheidsgebouwen, maar konden op vraag van de gemeente ook gebouwen ontwerpen. Het was voor de gemeente goedkoper om een provinciale architect aan te schrijven dan een andere architect. Deze regeling was ingesteld als beveiliging om te voorkomen dat eender wie, zoals de plaatselijke metselaar of timmerman, met een bouwopdracht belast kon worden, zonder dat er minimale garanties voor kwaliteit en stabiliteit geboden konden worden, het esthetische aspect van de gebouwen al helemaal buiten beschouwing gelaten.⁴⁶ Aangezien de provinciale architect heel veel werk had, vielen zij terug op standaardarchitectuur voor verschillend bouwtypen zoals scholen, pastorieën, kerken en gemeentehuizen. Initieel werkte de eerste generatie provinciale architecten in een neoklassieke vormtaal. Berckmans oversteeg echter de banaliteit van de klassieke typologieën naar de Franse architect J.N.L. Durand (1760-1834). Zonder te vervallen in een type-ontwerp slaagde hij er ook in de gebouwen te diversifiëren naargelang de grootte of het belang van de gemeente.⁴⁷

Op basis van een vergelijkend onderzoek kan het oud gemeentehuis stilistisch aan Berckmans toegeschreven worden, maar archiefonderzoek toont iets anders aan, namelijk⁴⁸

- Uit de briefwisseling kan opgemaakt worden dat Adrien Goris de opdracht gekregen heeft om het gebouw te maken. Hij schrijft het volgende: *'Het doel van dit batiment was, van om een plaats te hebben voor de gevangenen die van het een deel van het rijk naar het ander vervoerd werden en daarenboven een gemeente huys voor de vergadering van het bestuur, en bewaarplaats der archieven.'*

⁴³ Goris, S., *Noordkempische koppen in de spiegel*, Antwerpen s.d.

⁴⁴ Rijksarchief Antwerpen, Provinciaalarchief, Gemeentehuizen, 1080

⁴⁵ Laureys, D., *Bouwen in beeld. De collectie van het Architectuurarchief van de Provincie Antwerpen*, Antwerpen 2004, p. 29; Grieten, S., Mignon, S., *Sterk gebouwd & makkelijk in onderhoud*, Brugge 2006, p.22-28, 69-71,

⁴⁶ Laureys 2004, p. 29.

⁴⁷ Laureys 2004, p. 30.

⁴⁸ Rijksarchief Antwerpen, Provinciaalarchief, Gemeentehuizen, 1080

- Wanneer de werken in 1837, al gedurende 8 jaar, niet vooruit gaan, schrijft de burgemeester van Wuustwezel in mei 1837 een brief naar de provinciale commissaris dat hij helemaal niet tevreden is van het werk van Goris en vraagt aan de commissaris voor zijn advies en autoriteit om de werken verder te zetten.⁴⁹ Indien Berckmans de architect was, had de burgemeester hem aangesproken. (Echter weigert Goris om verder te werken, zolang hij niet betaald wordt.)
- Berckmans werd in 1834 in dienst genomen als provinciaal architect, het oud gemeentehuis werd reeds in 1829 ontworpen (Berckmans was toen nog maar 21 jaar).
- Berckmans wordt van dit dossier pas op de hoogte gebracht in juli 1837 en als hij in de buurt van Wuustwezel komt, uitgenodigd om met het lokaal bestuur en Goris af te spreken. Er werd ook meegedeeld dat hij het dossier bij de gouverneur kan raadplegen.⁵⁰
- De ontwerpplannen van de gemeentehuizen die door Berckmans ontworpen zijn, zijn bijna allemaal bewaard gebleven - Echter werd er geen enkel ontwerpplan van het oud gemeentehuis van Wuustwezel teruggevonden.
- In de briefwisseling rond de bouw van het oud gemeentehuis, wordt nergens de naam van Berckmans vermeld, enkel de naam van de aannemer Goris. Enkel Goris wordt tussen 1829 en 1837 gecontacteerd i.v.m. de bouw van het oud gemeentehuis en niet Berckmans.

Het oud gemeentehuis werd dus door Goris ontworpen als een eenvoudig bakstenen gebouw bestaande uit een gevangenis op de gelijkvloerse verdieping met daarboven een verdieping bestaande uit twee rechthoekige ruimten met in het midden een hal en trapplaats. De twee ruimten werden enkel verlicht met twee spitsboogvormige ramen gescheiden door een arduinen pilaster. Aangezien de financiële beperkingen werd het gebruik van natuursteen enkel beperkt tot de sokkel/trap, zuilen en pilasters. De functies van het gebouw waren als volgt: N0: gevangenis, N1: vergaderzalen en zolder als archief.

De werken werden in het voorjaar van **1830** aangevat, de onafhankelijkheid van België zorgde voor vertraging. In september 1830 was slechts de gevangenis afgewerkt. Verdieping en zolder ontbraken. Zoals eerder aangehaald, ging de bouw erg traag vanwege financiële redenen. Op 10 augustus 1837 was de gemeente vanwege de arrondissementscommissaris dan ook verzocht een perceel gemeentehuis te verkopen om de onkosten van het bouwen van een gemeentehuis te kunnen betalen.⁵¹ Uiteindelijk werd het oud gemeentehuis na 8 jaar afgewerkt. Een jaar later, in **1839** werd het meubilair voor het oud gemeentehuis aangekocht.

In **1901** stelde de provinciale bouwmeester Louis Gife voor om het oud gemeentehuis te vergroten op basis van een plan van architect Jules Bilmeyer (1850-1920) met zoveel mogelijk behoud van de bestaande toestand. Hij stelde ook voor om de nieuwe lokalen de westelijke en zuidelijke gevels met cementmortel te metselen en voegen om zo de vochtigheid zoveel mogelijk tegen te houden. Deze aanvraag werd uiteindelijk niet uitgevoerd wegens financiële redenen.⁵²

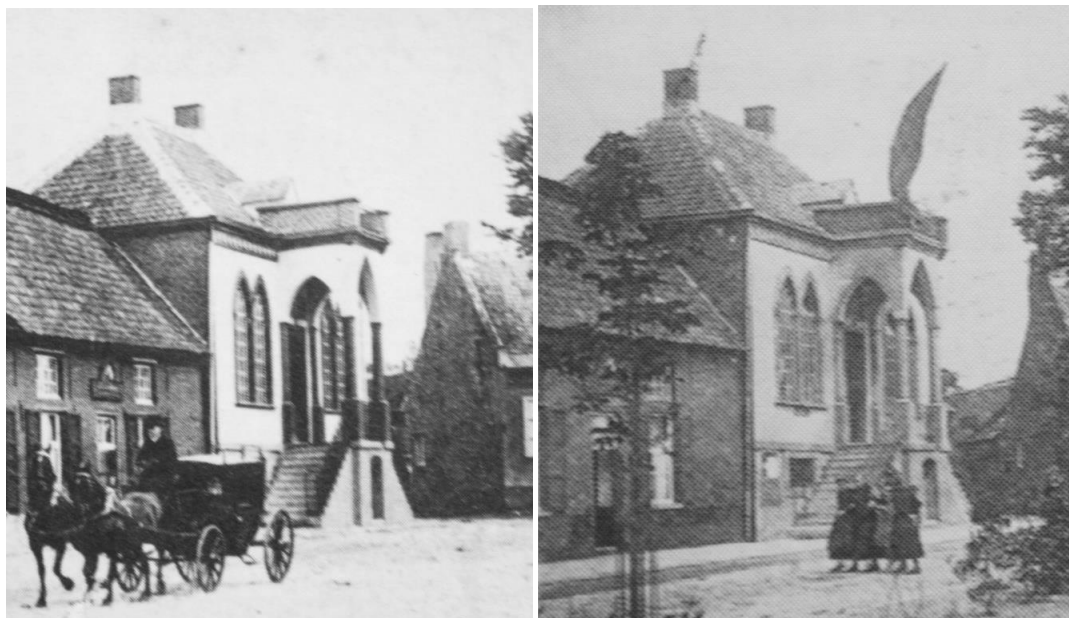
De oudste postkaarten van het dorp van Wuustwezel (eind 19de eeuw) tonen een gemeentehuis met een licht gekleurde bepleisterde voorgevel. Tijdens het interbellum werd de bepleistering van de voorgevel van het oud gemeentehuis verwijderd (mogelijk vanwege oorlogsschade).

⁴⁹ Rijksarchief Antwerpen, Provinciaalarchief, Gemeentehuizen, 1080.

⁵⁰ Rijksarchief Antwerpen, Provinciaalarchief, Gemeentehuizen, 1080.

⁵¹ De gemeenteraad besliste te verkopen 'een parcheel gemeentehuyde gelegen binnen deze gemeente omtrent het Witgoor en het Bruggensken en genaemt de Wolfsheuvel, groot 256ha 68 a 75ca paelende daeraen oost den heer de Vinck de Wesel, suyt differente particulieren, west J. Danis en andere, en noord de limietscheyding van Calmpthout. (Wesalia II. Heemkundige Kring Wuustwezel, jaargang 14, jaarboek 2013.

⁵² Rijksarchief Antwerpen 1081

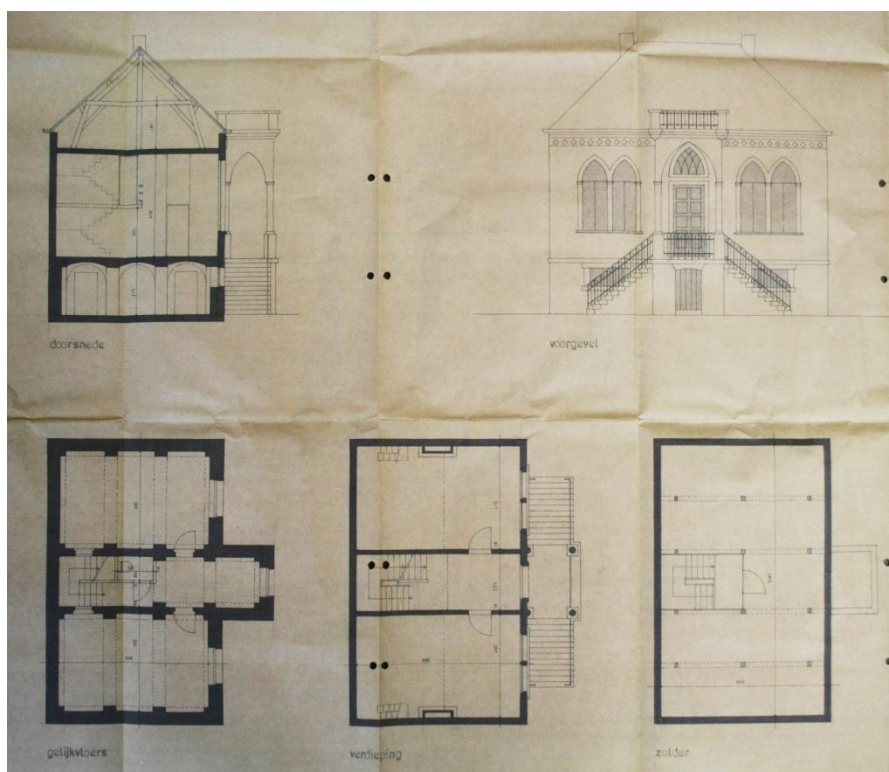

Figuur 2.2-16: Oud gemeentehuis met bepleistering aan voorgevel, eind 19e eeuw, GORIS

Figuur 2.2-17: Zicht op het oud gemeentehuis tijdens het interbellum, zonder bepleistering, GORIS

In het archief van de Heemkring Wesalia II werd een plan van het oud gemeentehuis teruggevonden, echter zonder datering of andere contextinformatie die meer over de toestand op het plan weergeeft. Waarschijnlijk dateert dit plan van de jaren 1970-1980.⁵³

Figuur 2.2-18: Plan van een bestaande toestand van het oud gemeentehuis, Wesalia II

In **2013** werd het oud gemeentehuis gerestaureerd door AIMarchitecten.

Figuur 2.2-19: Zicht op voorgevel oud gemeentehuis, ARAT 2019

⁵³ Datering op basis van planmateriaal: papier en druk.

2.2.3

Dorpswoningen

De drie dorpswoningen, Dorpsstraat 99-101,103 en Kloosterstraat 96, zijn nog een van de weinige huisjes die zo typerend waren voor de dorpskern van Wuustwezel in de 18de -19de eeuw.

Figuur 2.2-20: Primitief plan 1835 en Atlas der Buurtwegen 1841. Beide plannen tonen het oud gemeentehuis, de herberg De Bijl, woning in de Kloosterstraat en woning in de Dorpsstraat.

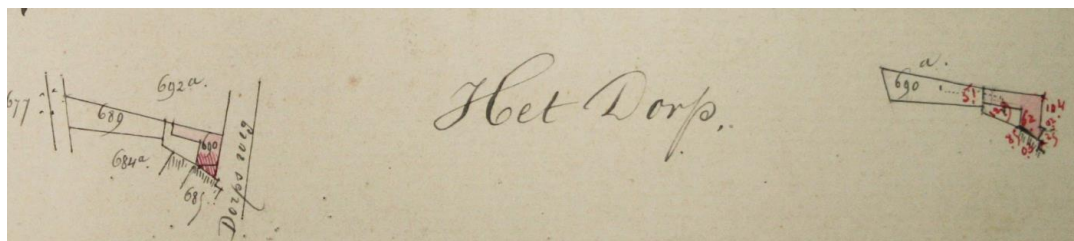
Begin 19de eeuw was het dorp (rond de kerk) van Wuustwezel volgebouwd met typische langgevel dorpswoningen met een daknok evenwijdig met de straat. Sommige zijn typische Kempische dorpswoningen waar de hoogte van de voor- en achtergevel (hoger-lager) verschilt. De oudste huisjes waren eerst uit een houten vakwerkstructuur met leem en een rietendak. Naderhand werden de muren heropgebouwd in baksteen. Deze woningen bestonden uit één bouwlaag onder een zadeldak en hadden grote rechthoekige houten ramen met vierkante roedeverdeling, houten luiken en één toegangsdeur. Sommige hadden ook een poort met doorgang naar de achterliggende stal. Er werd voornamelijk op de gelijkvloerse verdieping gewoond. De haarden waren vaak langs de zijgevels van de woning. Tussen de huizen waren kleine steegjes om naar de gronden achter de woningen te kunnen gaan.

Figuur 2.2-21: Zicht op de Dorpsstraat rond 1900. Opvallend zijn de gelijkaardige dorpshuisjes, GORIS

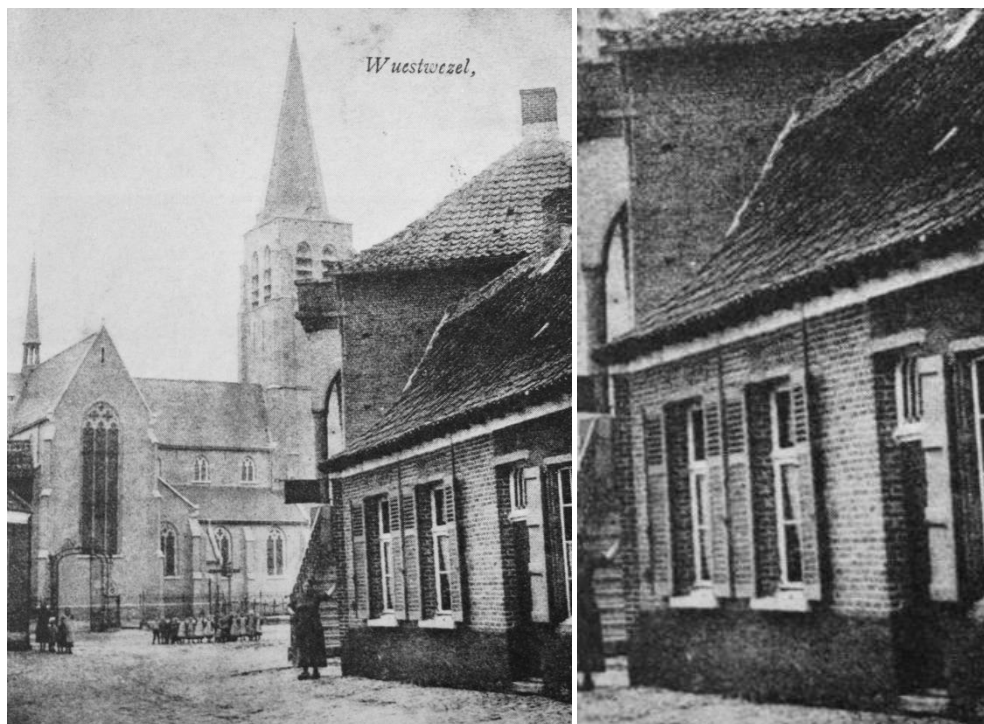
Kloosterstraat 96

Het primitief kadasterplan uit **1835** toont aan dat op het perceel 690 reeds een woning stond. Echter werd in het rijksarchief, gemeentearchief en archief van Wesalia II niet zoveel informatie gevonden. Het kadasterarchief bevat echter wel een mutatieschets van de woning uit **1880** die aantoont dat er een samenvoeging plaatsvond met een klein driehoekig gebouwtje (nu doorgang met trap naar zolder) en dat de achterbouw werd vergroot. Tot **1970** werden er geen andere mutatieschetsen gevonden, dus de achtergevel van deze woning werd na 1970 aangepast.⁵⁴

Figuur 2.2-22: Mutatieschets 1880, Kadasterarchief Wuustwezel

Voor de 19de eeuw werd er verder geen andere informatie gevonden, behalve een postkaart die vanuit de Kloosterstraat een zicht geeft op de kerk, met rechts het oud gemeentehuis en de woning nr. 96. Het gaat hier duidelijk over een bakstenen gebouw met een pannen zadeldak bestaande uit één bouwlaag, drie rechthoekige ramen met houten luiken, één deur met bovenlicht en een donker bepleisterde sokkel.

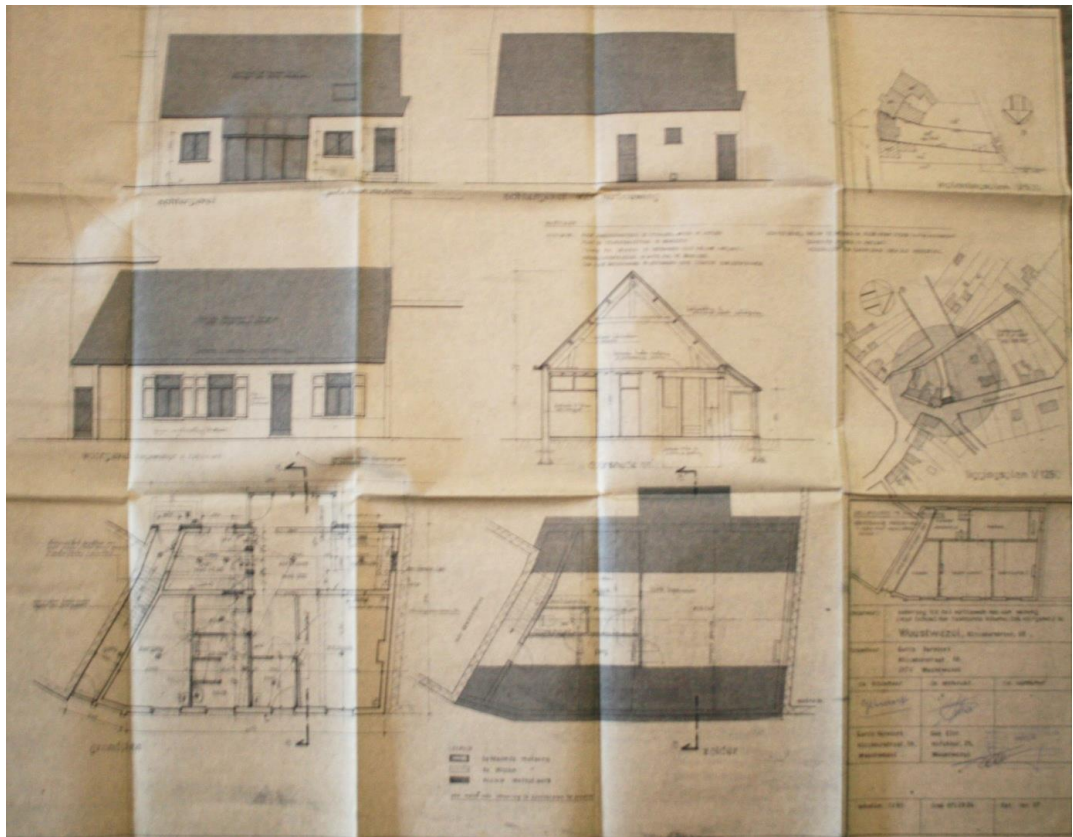

Figuur 2.2-23: Zicht op de kerk, het oud gemeentehuis en woning Kloosterstraat, voor 1914, Goris

⁵⁴ In het kadasterarchief van de Provincie Antwerpen is het enkel mogelijk/toegelaten om mutatieschetsen te raadplegen tot 1970.

In 1987 diende de toenmalige eigenaar Vervoort, een aanvraag in om de woning binnenin te verbouwen met behoud van bestaande volumes naar het ontwerp van architect Guy Elst (Hofakker 35, Wuustwezel). Op de open zolder werd er een extra kamer met toilet gemaakt. Op de gelijkvloerse verdieping werden enkele muren gesloopt om een grotere living met keuken, een badkamer, aparte hal en bureau te maken. In het linker gedeelte van de zolder werd een kamer met wc geïnstalleerd. De trap naar de zolder lag helemaal links naast de scheidingsmuur met het voormalig oud gemeentehuis.

Naast het interieur werden ook de gevels aangepakt. De rode handvormstenen werden gereinigd en heropgevoegd. De plint met cementbezitting werd behouden. De ramen en de deuren werden vervangen door nieuwe in meranti. Het dak in betonpannen worden vervangen door zwarte sneldekpannen en de nieuw gemetselde bakstenen waren rode kempische steen.⁵⁵

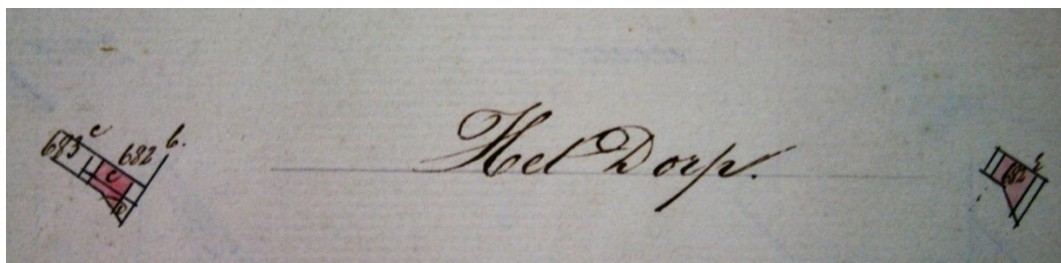
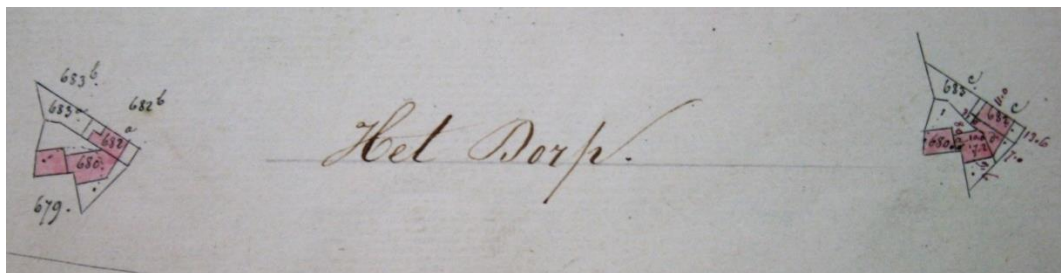

Figuur 2.2-24:Verbouwingsplan van de woning in 1987, Gemeentearchief Wuustwezel 87 382

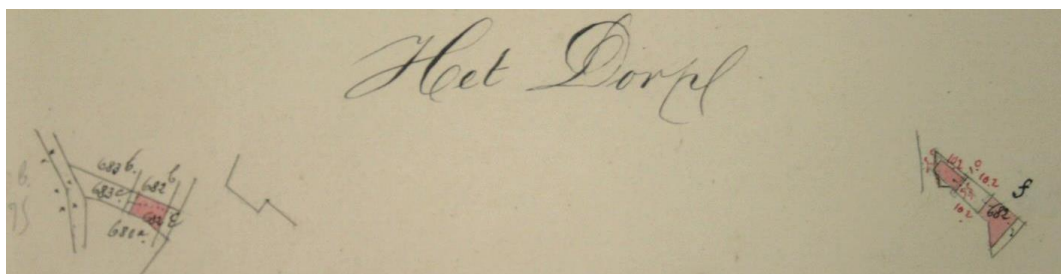
⁵⁵ Gemeentearchief Wuustwezel, 87/382

Dorpsstraat 99 en 101

Net zoals bij de woning in de Kloosterstraat 96 werd over de woningen in de Dorpsstraat 99-101 niet zoveel teruggevonden. Ook hier gaat het om een typische dorpswoning waar de daknok parallel met de straat loopt. De eerste verwijzing naar enige bouw informatie dateert uit **1852** en is afkomstig van het kadasterarchief. In dat jaar werd de woning op perceelnr. 686 verbouwd en opgesplitst in een 'vierkantig' en 'driehoekig' huisje. In **1859** werd het 'driehoekig' gebouwtje bij perceel 682 gevoegd. Op dat moment werd de basis van woning Dorpsstraat 99 gevormd. In **1874** werd achteraan op het perceel een stal gebouwd.

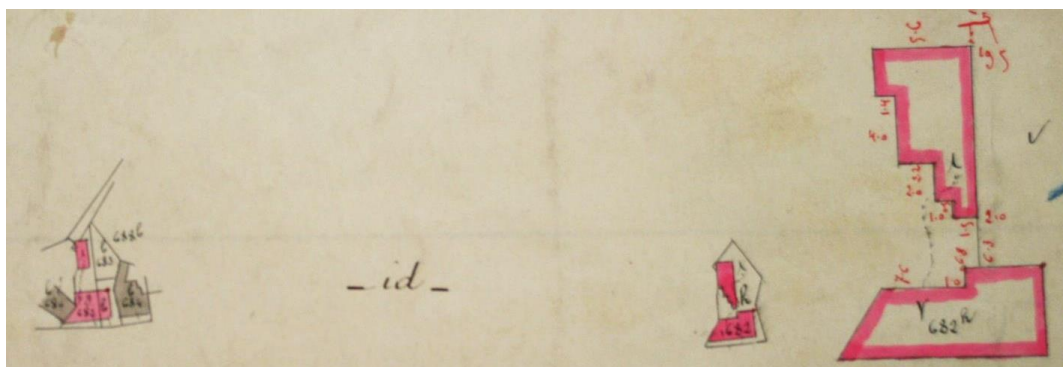

Figuur 2.2-25: Mutatieschetsen boven uit 1852 en onder uit 1859, Kadasterarchief Wuustwezel,

Figuur 2.2-26: Mutatieschets uit 1874, Kadasterarchief Wuustwezel

In **1909** werden woningen 99 en 101 samengevoegd, voornamelijk qua eigenaar. De gevelindeling bleef ongewijzigd. Een postkaart van vóór 1914 toont de gevels. Woning 101 heeft een gevelbepleistering en woning 99 niet (enkel de sokkel). Echter hebben ze wel hetzelfde pannen zadeldak en dezelfde ramen, deuren en luiken. Tussen woning 101 en het café De Bijl is er een doorgang naar de achtergelegen gronden.

Figuur 2.2-27: Mutatieschets uit 1909, Kadasterarchief Wuustwezel

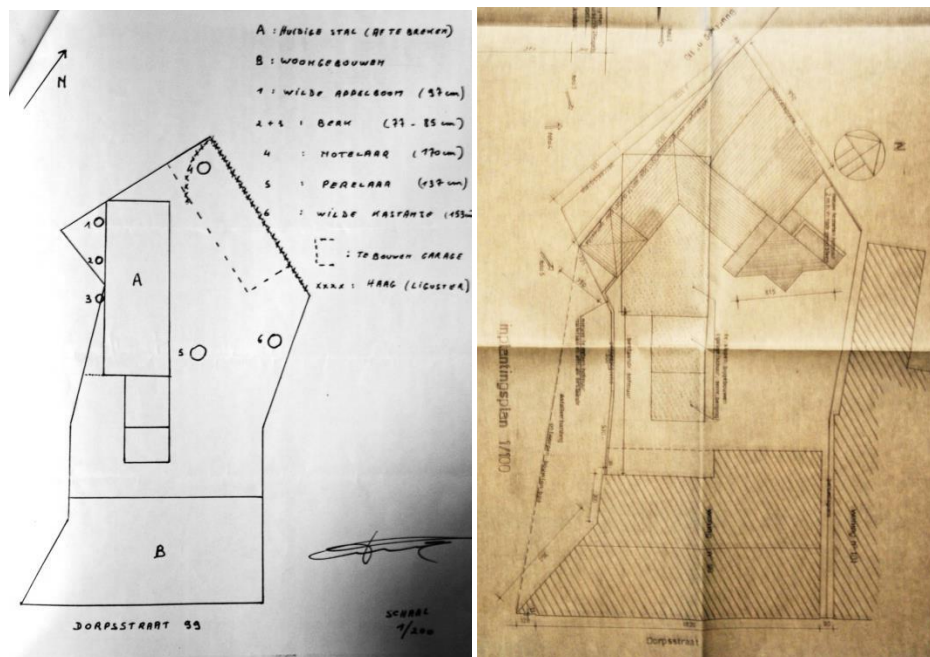
Figuur 2.2-28: Gevel van woning nr. 99 en 101 rond 1900, GORIS

Een foto uit **1950** toont dat de gevel van woning 99-101 ondertussen helemaal bepleisterd werd.

Figuur 2.2-29: Foto uit 1950, GORIS

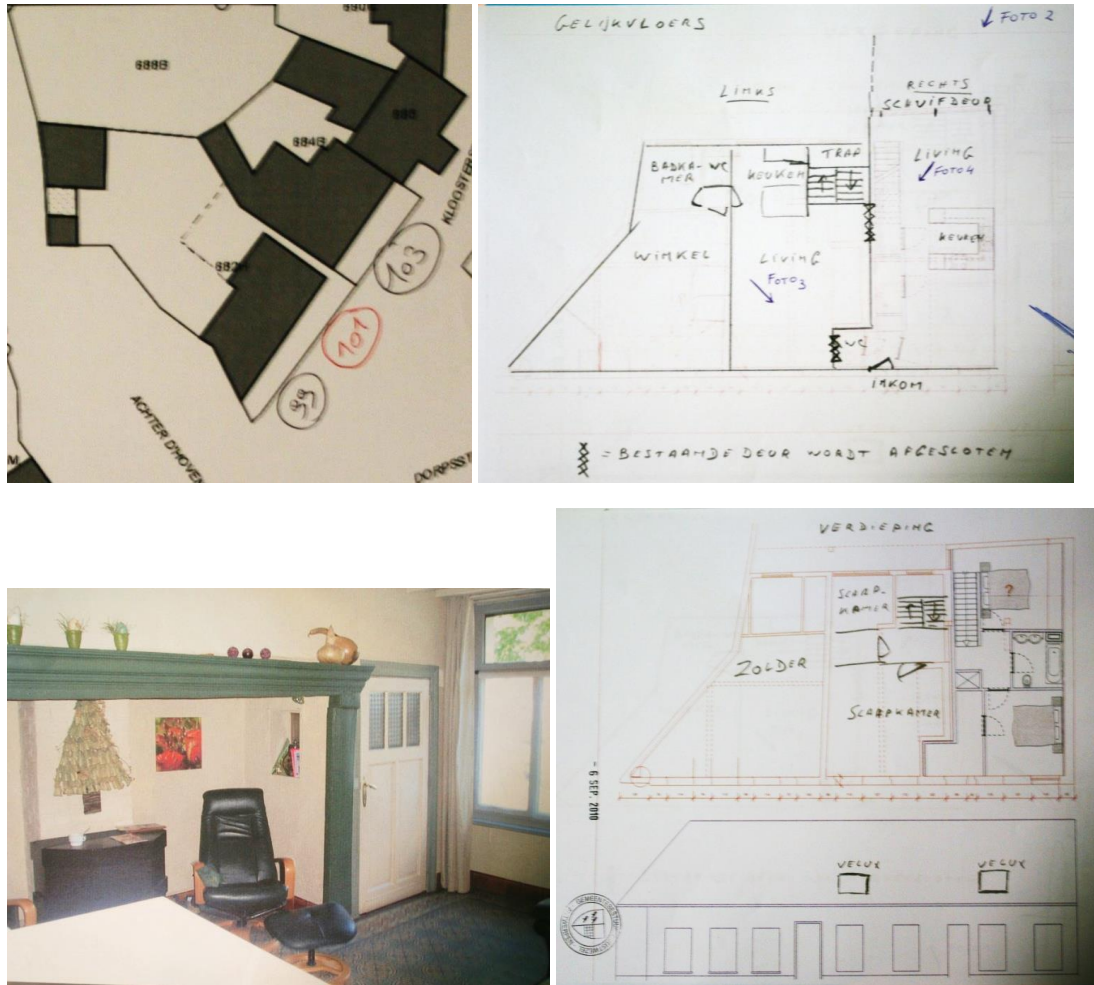
In **1988** wilde de toenmalige eigenaar Pockelé Eric op zijn perceel de voormalige stal uit 1874 afbreken en een garage met serre, hobbyruimte en berging bouwen. Hiervoor werd een ligusterhaag verwijderd en zes bomen gerooid, waaronder één wilde appelboom, twee berken, één notelaar, één perelaar en één wilde kastanje.⁵⁶ De architect Guy Elst ontwierp deze achterbouw in **1989**.

Figuur 2.2-30: Plan van bestaande toestand met bouwen en stal, Gemeentearchief Wuustwezel, B/88/05 (links) en inplantingsplan van de garage, Gemeentearchief Wuustwezel 1989 92 (rechts)

⁵⁶ Gemeentearchief Wuustwezel, B/88/05

In **2010** wijzigde Eric Pockelé de functie van één woning terug naar twee eengezinswoningen. De bestaande deuren tussen de twee woningen worden afgesloten en op de zolder werden twee veluxramen geplaatst. Woning 101 kreeg onder de zolder twee slaapkamers en een badkamer.⁵⁷

Figuur 2.2-31: Boven links: inplantingsplan, Gemeentearchief Wuustwezel 2010 O 180; Boven rechts: schets N0, Gemeentearchief Wuustwezel 2010 O 180; Onder links: Foto van de living op N0, woning 99, Gemeentearchief Wuustwezel 2010 O 180; Onder rechts: schets van N1/zolder, Gemeentearchief Wuustwezel 2010 O 180

⁵⁷ Gemeentearchief Wuustwezel, 2010 O 180

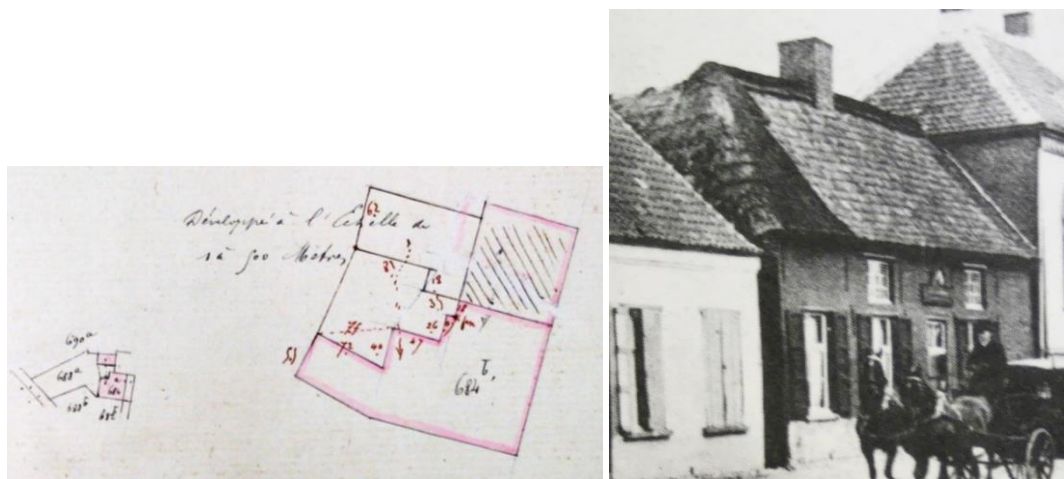
2.2.4

Dorpsherberg 'De Bijl'

De Dorpsherberg gelegen naast het voormalig gemeentehuis in Wuustwezel is vandaag beter bekend als *Café De Bijl bij Joke Bussers*. Een citaat over het café uit het boek van de auteur Goris geeft iets van de sfeer weer : *'Koopdag In de Bijl, bij Joke Bussers, alias Joanna Leenaerts. Openbare veiling van een gunstig gelegen bouwplaats. 't Kot stampvol volk en paffelen, ge kunt er de rook snijden. Jac vlak in de kijker op't verhoog, recht in 't gat van de voutekamer en draait zijn nestel af. Daar brandt vlam in 't gemoed van de bidders, de spanning stijgt naar het einde toe. Wie kopen wil, moet bij de pakken zijn, de overleg is de helft van 't werk. Pinken en fezen daar onder de antieke schouw, volstaat niet.'*⁵⁸

Net zoals bij de naburige dorpswoningen is ook van dit gebouw weinig informatie terug te vinden. Het is duidelijk dat dit gebouw een typisch Kempisch dorpshuis met verdieping is, met een haaks opgebouwde vleugel.⁵⁹ Enkel een kadastrale mutatieschets uit **1886** en foto's bieden enige informatie, maar oorspronkelijk was het waarschijnlijk een vakwerkhuis met een rieten dak en een verschil in hoogte tussen de voor- en achtergevel dat in de 18de-19de eeuw versteend.

De kadastrale mutatieschets uit 1886 toont dat er achteraan het pand nog een klein gebouw werd aangebouwd en dat achter het oud gemeentehuis een nieuw bijgebouw (en groter gebouw dan het voorgaande) werd geconstrueerd

Figuur 2.2-32: Mutatieschets 1886, Kadasterarchief Wuustwezel (links) en de oudste fotografische weergave van De Bijl, rond 1900, Leunen (rechts)

Een foto rond **1900** toont dat De Bijl nog deels een rietendak had. Enkel een gedeelte aan de voorgevel, tegen het oud gemeentehuis aan, had pannen. Waarschijnlijk werd het dak over een aantal jaar deel-per-deel met pannen bedekt. Verder had het gebouw een donkere gevelbekleding, mogelijk cementbepleistering met getrokken voegen en donkere houten luiken.

Langs de achtergevel van het oud gemeentehuis was er een 'koer', waar het cliënteel naar het toilet kon gaan.

⁵⁸ GORIS s.d.

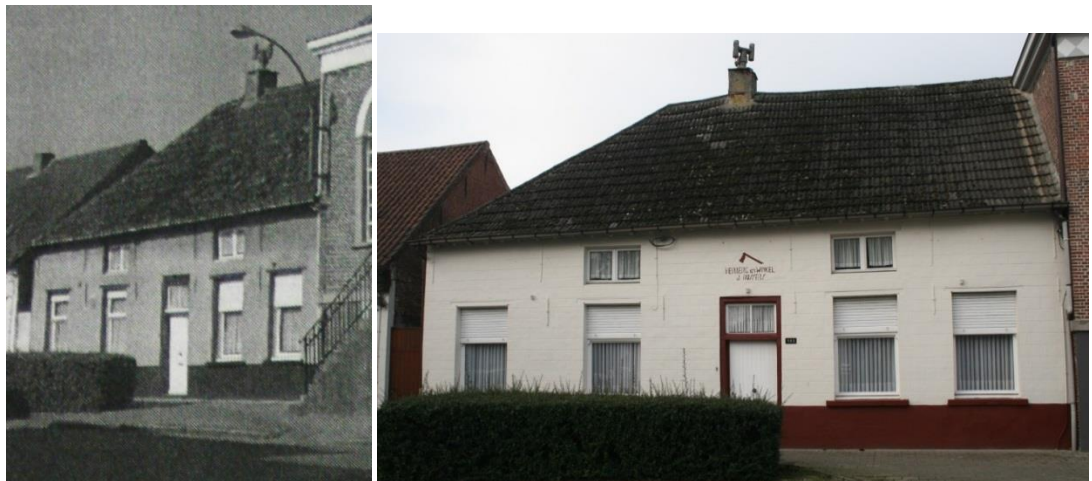
⁵⁹ RUHIE, H.A.M., *Het dorpswoonhuis in de Kempen vanaf de 15de tot de 19de eeuw*, Zaltbommel 1980, p. 167-168

Figuur 2.2-33: 1950, zicht op de winkel, rechts in de woning, Leunen (links) en ongedateerde foto, na 1950, met zicht op de gevel van het café, Leunen (rechts)

Doorheen de 20e eeuw veranderde het uitzicht van de woning niet. De functie daarentegen wel, café, café met winkel en momenteel is het enkel een woning.

De voorgevel van de woning werd recent geschilderd in een witte met donkere kleur.

Figuur 2.2-34: Zicht op de gevel in 2013, Weselia II (links) en zicht op de gevel, ARAT 2018 (rechts)

2.2.5

Kerkhof

Als we vandaag over het kerkhof wandelen, vallen de verschillende delen nog steeds goed op: het oude kerkhof heeft een overwegend 'grijs' karakter (met veel blauwe hardsteen), de uitbreidingen hebben daarentegen steeds een groen karakter meegekregen. De oriëntatie verschilt hier sterk van die op de andere perken: de graven liggen duidelijk met hun rug naar de kerk en zijn stuk voor stuk zo zichtbaar vanop de straatzijde. Dit deel wordt omgeven door een opvallend hekwerk, dat het karakter en beeld van dit deel sterk bepaalt. De grafmonumenten getuigen hier nog sterk van 19de eeuwse en vroeg 20ste eeuwse funeraire gebruiken.

Op de eerste uitbreiding is vooral het effect van de ontruiming te zien uit 2015. De graven die er nog liggen, laten nog de structuur van de vroegere rijen zien, en de overgang naar nieuwe stijlen. De vele lege plaatsen werden ingezaaid. Het kinderperk en het oud-strijdersperken vormen perken waarin niet ontruimd wordt (tenzij de familie hierom zou vragen).

Op het nieuwste deel, de huidige begraafplaats, vallen vooral de verschillende mogelijkheden op die vandaag bestaan voor asbestemming. We zien de strooiweide en het columbarium al vooraan, achteraan nemen urnenvelden steeds meer plaats in.

De historiek van het kerkhof bestaat uit twee grote constanten: enerzijds de problematiek van de waterhuishouding (afwatering), anderzijds de steeds terugkerende vraag naar vergroting van het kerkhof/begraafplaats.

1664-1778:	-	Begraving in de kerk en tegen de kerkmuur
1839-1840	-	Conflict kerkhof afwatering
1844	-	Een eerste uitbreiding van het kerkhof
1867-1873	-	Verbeteringswerken (uitbreiding en afsluiting)
1913-1927	-	Vergroting kerkhof en bouwen van een afsluiting
12 mei 1940	-	De kerktoren werd opgeblazen: ook veel schade aan de graven
1949-1952	-	Verbouwingswerken aan de afsluiting (uitbreidingswerken), aanbrengen van nieuwe beplantingen
1967-1975	-	Vergroting van de begraafplaats
1994	-	Vergroting van begraafplaats
1996	-	Verdere vergroting, verhardingswerken en bouwen van het dienstgebouw
2015	-	Ontruiming eerste uitbreiding van het kerkhof, het oude kerkhof blijft gespaard

Figuur 2.2-35: overzicht uitbreidingen kerkhof tot huidige begraafplaats: rood (vanaf 1660), roos (1868) , geel (1927), groen (1950) en blauw (1970) – Foto Geopunt

2.2.5.1

Geschiedenis

Grafstenen

Een eerste aanwijzing van begravingen en grafstenen vinden we terug in de publicatie van F. Verstraelen, *Geschiedenis van de kerk van O.L. Vrouw te Wuustwezel*: *“Vroeger werden de voorname personen in de kerk begraven, vandaar de talrijke grote grafstenen vooraan en achteraan in onze kerk. We vinden er graven tussen de jaren 1664 en 1778 want nadien werd om gezondheidsredenen het begraven in de kerken verboden onder de regering van Jozef II van Oostenrijk. Later onder pastoor F. Van Thillo, worden er enkele tegen de wanden van de zijmuren geplaatst, dit om volledige beschadiging te voorkomen.”*

In 1825 wordt een grafsteen voor Vinck opgericht met bovenaan het wapenschild van Gericke Van Herwijnen. Onderaan staat de wapenspreuk van Vinck, *“Labor Constantia Integritate”* (door werk, standvastigheid en rechtschapenheid). Er staan vijf vinken van het wapen de Vinck op⁶⁰.

⁶⁰ Heemkring WesaliaII, Verzameling John Cuyvers, Opmaak van beschermingsdossier, pag. 7.

Figuur 2.2-36: Grafsteen Vinck – Foto Intro Cultuur en Media

1839-1840 – Conflict kerkhof afwatering

In de publicatie ‘Kerk en kasteel van Wuustwezel’ beschrijft J. Cuyvers uitvoerig een conflict over de afwatering op het kerkhof van Wuustwezel⁶¹. We nemen in deze context de fragmenten over die nuttig zijn voor de historiek van het kerkhof, zie ook bijlage 5.

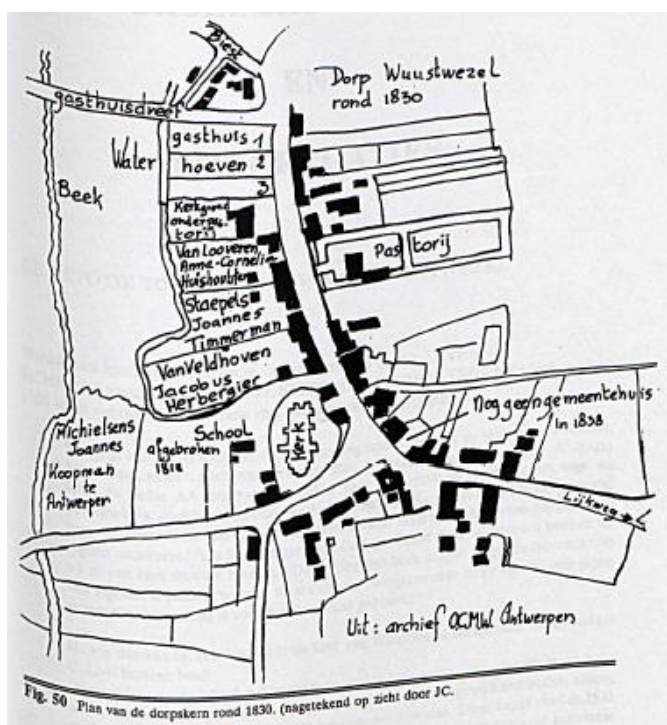
“Een kerkhof was gelegen op een droge plaats en vermits de kerk van Wuustwezel hoger gelegen was dan de omringende gronden, werden de doden begraven rondom de kerk. De grond was toen eigendom van de kerk. Er was een muur gebouwd rondom het gebruikte kerkhof. Het overtollige water liep van oudsher naar de beek. In de periode van het hiernavolgende verhaal liep dit water over een stuk grond gelegen naast de beek, eigendom van Joannes Michielsens, koopman te Wuustwezel. Nu woont er Dr. Vorlat.

Er ontstond een conflict tussen pastoor Beysterveldt en de eerste gekozen burgemeester Dr. Jacobus Baeyens van Wuustwezel. Spijts de wetgeving van Napoleon was het in het nieuwe België nog niet duidelijk wie bevoegd was voor het kerkhof. Het groot aantal brieven dat hierover nog bestaat in het archief op de pastorie laat vermoeden dat het conflict waarschijnlijk een belangrijke gebeurtenis was in de gemeente. Soms voegen we er enkele feiten aan toe die de situatie beter doen begrijpen. Volgens pastoor Beysterveldt in een van zijn brieven is de echte oorsprong van dit conflict gelegen in enkele persoonlijke- en partijbelangen.

We beginnen het verhaal met een beschrijving van de omgeving. Vooreerst was er de schoolmeesterstuin gelegen achter de kerk en die nu behoort tot het huidige kerkhof. De eerste school van Wuustwezel werd gebouwd ter hoogte van de Akkerstraat achter de kerkhofmuur tussen 1530 en 1539. Ze werd in 1669 merkkelijk vergroot en vernieuwd. Over het kerkhof liep het enige pad naar de school. Opdat het water van het verhoogde pad en dit van het dak van de school zou afwateren naar de beek was er een ‘moosegat’ in de omheining (schrans genaamd) van het kerkhof. In 1818 werd de school (twee klassen) afgebroken. Het stuk grond werd bijgevoegd aan de tuin waarover de toenmalige

⁶¹ CUYVERS, J., Wuustwezel. Kerk en Kasteel, 1995, p. 229-233.

onderwijzer beschikte. De onderwijzer bereikte zijn hof over een ondertussen verlegd pas zodat de afwatering langs het 'Moosegat' buiten dienst was.

Figuur 2.2-37: Scan uit publicatie Cuyvers J.

1844 – Een eerste uitbreiding van het kerkhof⁶²

Enkele jaren later, op 23 februari 1844, stelde het gemeentebestuur onder leiding van burgemeester J.J. Hens voor om het kerkhof uit te breiden. In de tijdspanne van 9 tot 10 jaar werd heel het kerkhof al ‘doorgegraven’ zodat men nu al op kisten met half vergane lijken uitkwam. Dit komt neer op ‘overgraven’ of het ‘schudden’ van graven: het begraven in verschillende lagen boven elkaar – een praktijk die tot op de dag van vandaag bestaat (meestal 2 tot maximaal 3 lagen heden ten dage). De gemeente groeide snel aan, waardoor graven sneller dan voorzien moesten worden overgraven. Om al deze redenen werd voorgesteld een stuk grond genaamd ‘het parcheeltje, hof van den onderwijzer’, dat eigendom was van de gemeente, hiervoor te gebruiken. Op 22 maart 1844 vergaderde de kerkfabriek en gaven ze het akkoord voor het samenvoegen van het schoolhofke en het kerkhof. Ze verbonden zich ertoe de onkosten te zullen dragen.

In een brief van 22 maart 1844 geeft de schoolmeester aan afstand te doen van het schoolhofke en hiervoor geen compensatie te vragen. Het dossier werd op 30 maart 1844 doorgestuurd aan de gouverneur ter goedkeuring.

J. Cuyvers vult in zijn publicatie de beschrijving van de omgeving verder aan: *“Het kerkhof was voor 1850 tamelijk grillig van vorm. Aan de kant van de steenweg naar Brecht, woonde de familie van burgemeester, organist, Verhaegen en later de weduwe Ma Verhaegen, in het oude schoolhuis (1563-1949). In de achterbouw woonde ooit Jan Grignard de garde van Wuustwezel. Tot 1850 stond de herberg ‘Den Hertog’ met zijn achterkant op de grens van het kerkhof. De grond achter de kerk ging bergaf naar de beek toe en was als kerkhof niet zo geschikt. Telkens men later het kerkhof vergrootte moest de grond opgehoogd worden om de graven droog te kunnen graven (diepte 1,50m).”*

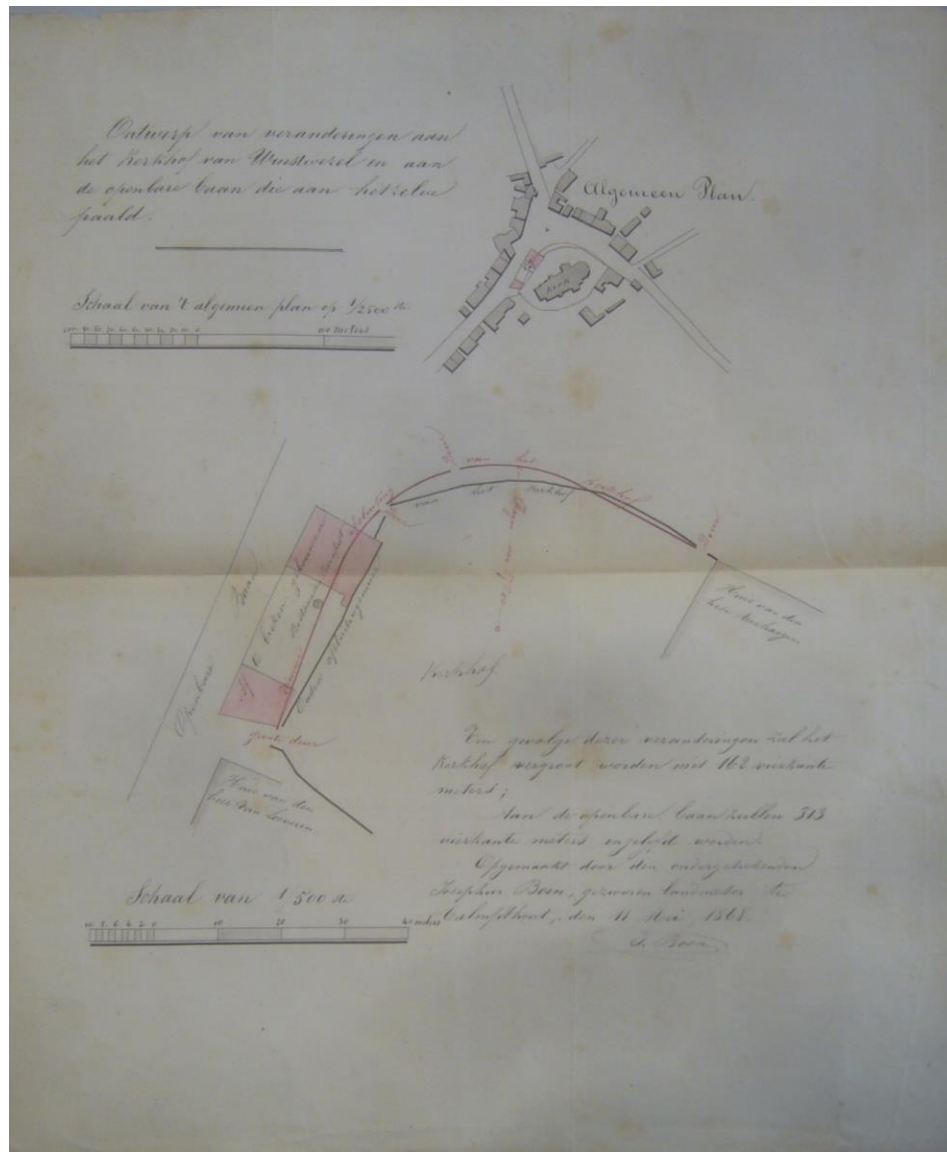
1867-1873 – Verbeteringswerken

Toen in 1867 de arrondissementscommissaris een bezoek bracht aan de gemeente, schreef hij op 9 maart aan het gemeentebestuur om hen aan te sporen samen met de kerkfabriek naar een oplossing te zoeken voor de problemen van het kerkhof. De grillige vorm vond hij niet goed voor het kerkhof en voor het zicht op de kerk: *“Tijdens mijn laatste verblijf in uw gemeente heb ik vastgesteld dat de toestand van het kerkhof veel te wensen overlaat. Inderdaad, de omsluiting is betreurenswaardig, daarbij heeft het geen regelmatige omtrek daar er een gebouw (schoolhuis) tegen staat, het welk het zicht op de kerk grotendeels verhindert en bovendien ene ware belemmering van den openbare weg daarstelt en voor de openbare gezondheid nadelig is. ... Gemeld gebouw met aankelven zou vooreerst voor de kerk en kerkhof moeten verdwijnen om den toegang en gezicht van de zelve te vergemakkelijken en om alsoo aan het kerkhof eenen regelmatigen vorm te kunnen geven. Men zal daarom alle middelen dienen te gebruiken om het kerkhof te voorzien van een omsluitingsmuur ofwel ener ijzere grille”. In 1867 vroeg de pastoor aan de kardinaal of hij samen met het gemeentebestuur het huis, dat gedeeltelijk op het kerkhof stond, mocht kopen om een grille rond het kerkhof te kunnen plaatsen. Het antwoord is positief op enkele onbelangrijke voorwaarden na. In de verslagen van de kerkmeesterskamer lezen we: “Een stuk grond van de kerk valt in het plan van de nieuwe steenweg naar Brecht en mag verkocht worden (27/01/1871). Van Hirtum zal de verkoop regelen. De hierboven genoemde grond wordt verkocht er wordt 35 fr aangerekend om de haag te verplaatsen.”⁶³*

⁶² Rijksarchief Beveren/Antwerpen, Provincie Archief Antwerpen, PAA 637-145, Uitbreiding kerkhof 1844. CUYVERS, J., Wuustwezel. Kerk en Kasteel, 1995, pag. 233.

⁶³ CUYVERS, J., Wuustwezel. Kerk en Kasteel, 1995, pag. 234.

Plannen worden in 1868 opgemaakt tot vergroting van het kerkhof. Door aankoop van grond zal het kerkhof vergroot worden met 162m².⁶⁴ Op het onderstaande plan wordt de bestaande afsluitingsmuur in zwarte lijn ingekleurd, de nieuwe afsluitingsmuur in een rode lijn.

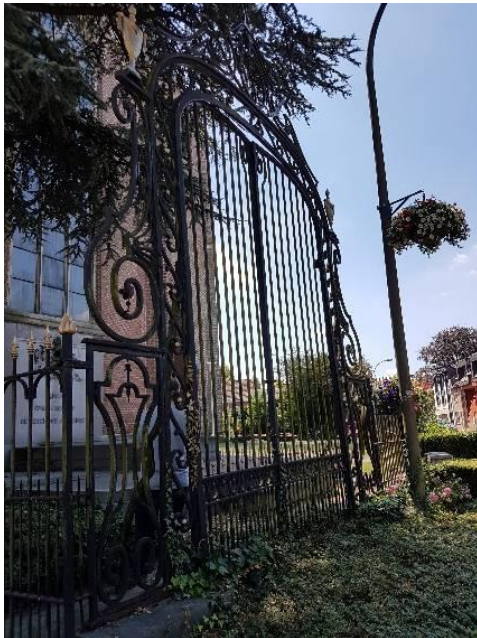
Figuur 2.2-38: Plan tot vergroting van het kerkhof, 11 mei 1868 – Foto Rijksarchief Beveren/Antwerpen

Het plan bestaat uit 3 onderdelen:

- het kerkhof vergroten met rondom een muur of ijzeren grille
- de aankoop van een huis van de weduwe Van Heyst
- het plaatsen van een waterpomp die door alle inwoners kan gebruikt worden.

⁶⁴ Rijksarchief Beveren/Antwerpen, Provincie Archief Antwerpen, PAA637 – 145, Verbeteringswerken 1871.

Hoe de werken uitgevoerd werden, is niet opgenomen in het dossier. Wel weten we dat op 5 januari 1873 de kerkraad besliste om een som van 10.362 fr ter beschikking te stellen voor het aanleggen van een nieuwe muur, daar deze langs de straatkant over 6 tot 7 meter omvergevalen was en tot het plaatsen van een 'ijzeren grille'. De burgemeester J.J. Hens zat kerkraad samen met Baron de Vinck de Wezel, pastoor J. Lemmens, P. Hendrickx, P. Van Hirtum, J. Gagelmans en R. Verhaegen de latere burgemeester. Hens maakte als schatbewaarder van de kerkraad het verslag op. De kerk stond, 1 are en 2 centiaren grond af aan de Staat, terwijl de Staat 18 centiaren ter beschikking stelde van het kerkhof. De bocht naar Brecht draaide nu dicht bij de kerk af in plaats van, voor het oud gemeentehuis naar rechts te draaien. Er werden twee ijzeren poorten geplaatst op de plaats waar ze nu nog staan. Aan de kant van weduwe Verhaegen, schoolhuis, werd een stuk grond van +/- 280m² aangekocht. Van de maalder Hens werd een stukje grond aangekocht van +/- 145m². Beide gronden werden voldoende opgehoogd. De stenen van de oude muur, 39.000 stuks, werden gekuist en terug gebruikt. De grond kostte toen 5,5 fr de m² voor Ma Verhaegen, 6 fr voor de heer Hens. De grond om op te hogen werd gerekend aan 2,30 fr m³.⁶⁵

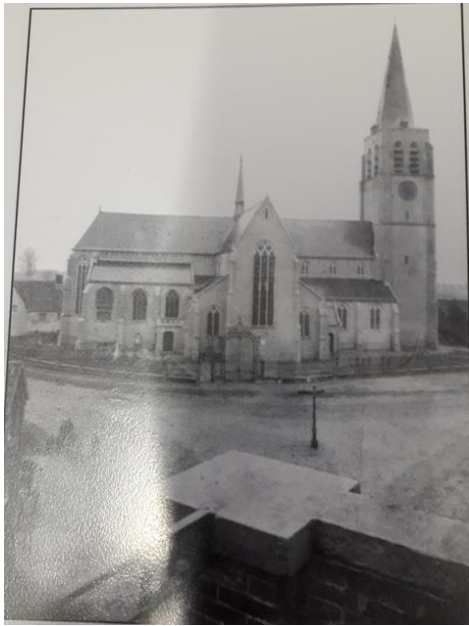

Figuur 2.2-39: De toegangspoort is vandaag nog aanwezig, maar niet meer in gebruik – Foto Intro Cultuur en Media

Begin 20ste eeuw (1901) beschikken we over een foto, waarvan het origineel in het Fotomuseum van Antwerpen bewaard wordt.⁶⁶ Eveneens uit deze periode dateert onderstaande foto, die ongeveer hetzelfde beeld geeft.

⁶⁵ CUYVERS, J., *Wuustwezel. Kerk en Kasteel*, 1995, pag. 234.

⁶⁶ Heemkring Wesaliaal, Verzameling John Cuyvers, Opmaak beschermingsdossier

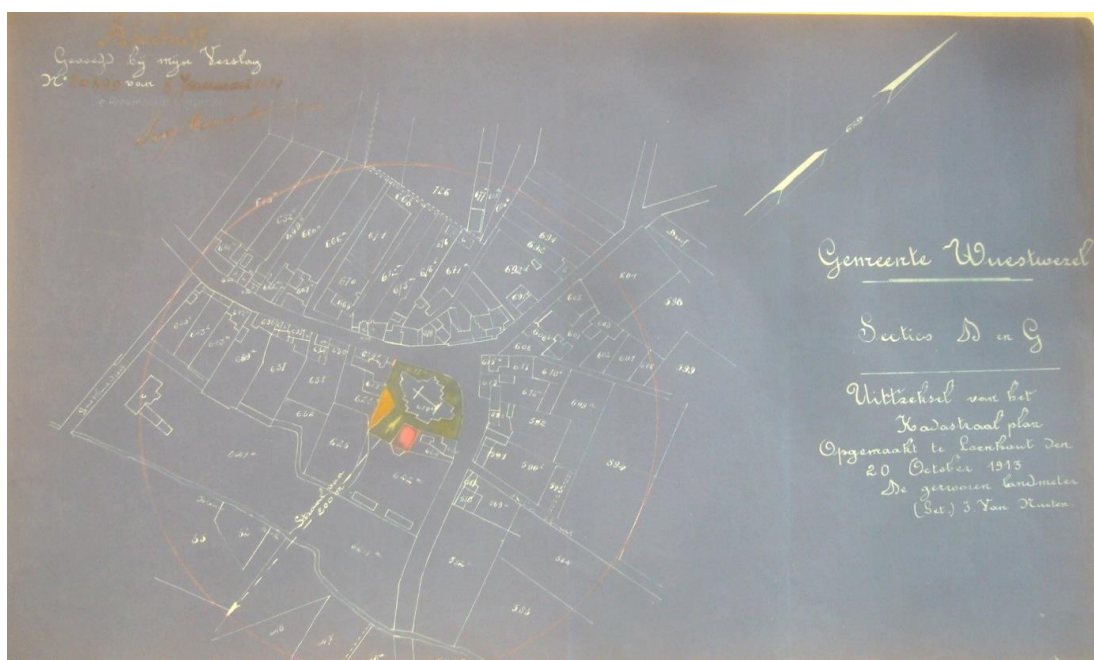
Figuur 2.2-40: Foto (1901) – Foto Heemkring Wesel

1913-1927 – Vergroting kerkhof en bouwen van een afsluiting⁶⁷

In **1913** bedraagt de oppervlakte van het kerkhof 1930m². In 1913 worden plannen opgemaakt voor de vergroting van het kerkhof doordat het aantal inwoners toeneemt en er een grotere nood is aan grafplaatsen. Dit dossier zal bijna 15 jaar aanslepen eer de definitieve oplevering gebeurt van de uitgevoerde werken.

In onderstaande blauwdruk uit 1913 wordt aangegeven over welke uitbreidingsgronden het gaat. De groene tint rond de kerk duidt de kerkbegraafplaats aan, de roze tint geeft het deel dat er aan toegevoegd wordt. Hierdoor zou het kerkhof met 400m² vergroten, wat de totaaloppervlakte op 2330m² bracht.

⁶⁷ Rijksarchief Beveren/Antwerpen, Provincie Archief Antwerpen, PAA637 – 145, Vergroting 1913-1914.

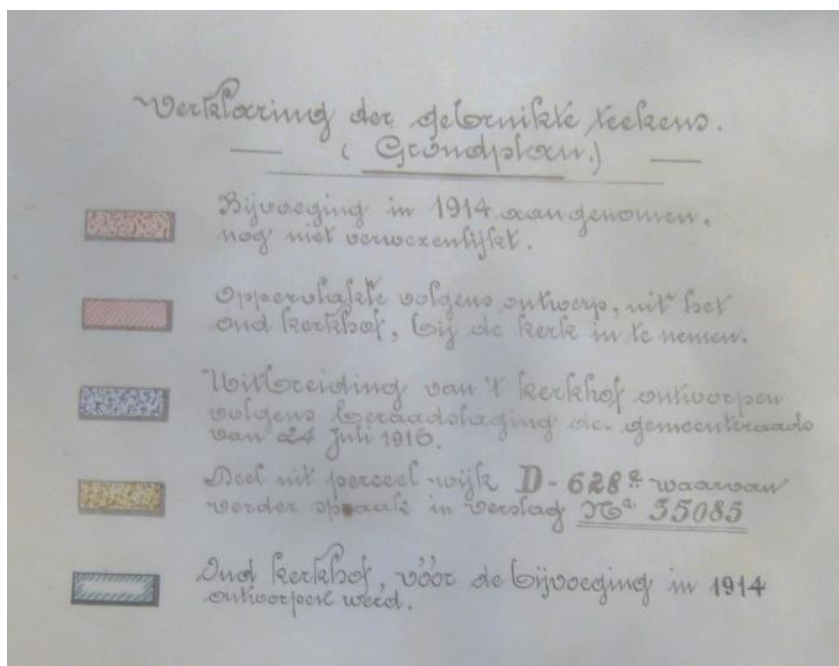

Figuur 2.2-41: Blauwdruk uitbreiding kerkhof (1913) – Foto Rijksarchief Beveren/Antwerpen

De provincie beschouwde dit in eerste instantie als onvoldoende (te weinig ruimte) voor de komende jaren en stelt voor nog een ander stuk grond bij aan te schaffen van 250m² (gele tint op kaart). Niet alleen het groeiend aantal begravingen ligt aan de basis ook de vergroting van de kerk kan een hypotheek leggen op de grootte van het kerkhof. Na uitvoerige correspondentie, waarin de gemeente aangeeft dat de vergroting een minimale impact zal hebben en dat de voorgestelde grond van 250m² te duur is, gaat de provincie in maart 1914 akkoord. In de praktijk zal er niet direct gevolg gegeven worden aan de uitvoering van dit plan (waarschijnlijk door de oorlogsperiode). Een soortgelijk plan vinden we opnieuw terug in september 1916⁶⁸.

Meer in detail bekeken, blijkt het te gaan om dezelfde gronden zoals die op het plan van 1913 werden ingekleurd. De kaarten zijn nu wel duidelijker omschreven.

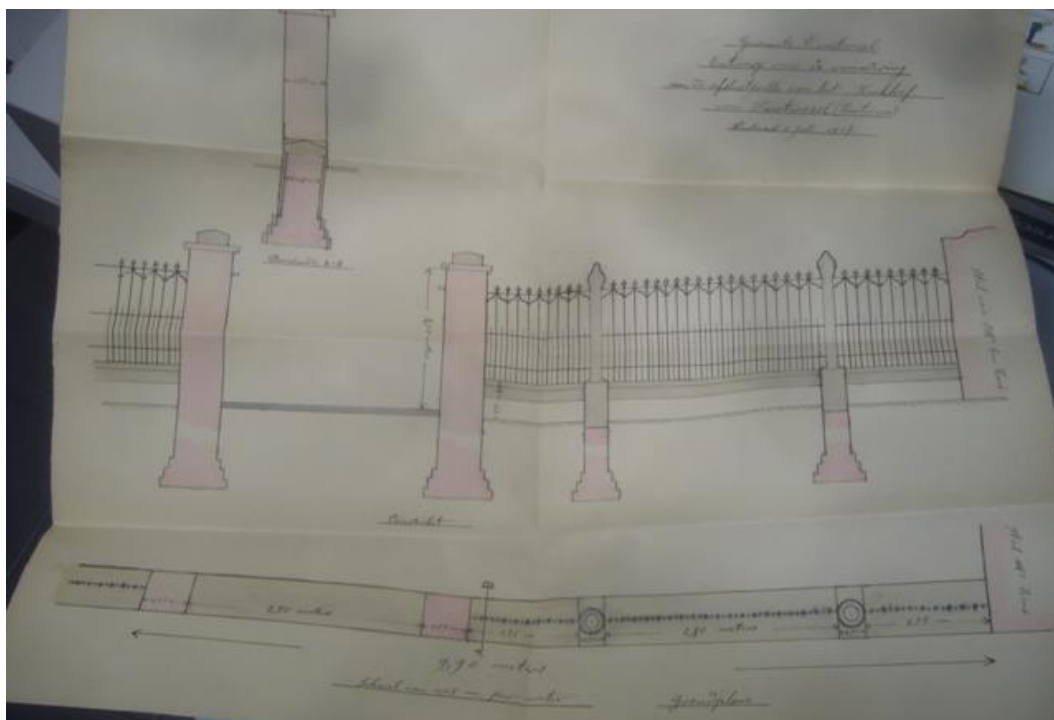
⁶⁸ Rijksarchief Beveren/Antwerpen, Provincie Archief Antwerpen, PAA637 – 145, Vergroting 1916-1917.

Figuur 2.2-42: Detail plan uitbreiding kerkhof (1916) – Foto Rijksarchief Beveren/Antwerpen

Er wordt niet gewacht op de verwerving van gronden, aangezien er een ontwerp voor de verandering van de afsluitgrille van het Kerkhof van Wuustwezel (Centrum) op 1 juli **1917** voorgelegd wordt.⁶⁹

⁶⁹ Gemeentearchief Wuustwezel, Dossier VII-A N°1 – Muur Kerkhof Centrum

Figuur 2.2-43: Ontwerp afsluitgrille (1917) – Foto Gemeentearchief Wuustwezel

In de bijhorende beschrijving van de werken lezen we:

“Nadere beschrijving:

Afbraak

De aannemer zal den bestaanden pilaster in steen afbreken, den goeden steen daarvan voortkomende mag aan de nieuwe pilaster en in de fondatie gebruikt worden.

Metselwerk

De nieuwe pilaster en gedeelte van muren zullen aangelegd worden op vasten grond. Het metselwerkwerk in fondatie zal gemaakt worden met den ouden steen van den afbraak voortkomende en in geval van tekort, met nieuwen kempischen steen 1ste soort en met mortel van 1 deel D. Kalk en 1 deel mageven zavel. Het metselwerk in rechtstand zal gemaakt worden met Kempischen steen 1ste soort en met mortel bestaande uit eene mengeling van 1 deel D. Kalk en 1 deel mageven zavel; het voegwerk platvol zal met zelfden mortel geschieden; de dekstukken der pilaster zal de aannemer niet moeten leveren, maar wel plaatsen. De bovenste uitstekende laag op de pilasters zal met ciment gemetst en bezet worden. De dorpels in de bestaande poort zullen in de nieuwe gelegd worden.

IJzerwerk

De veranderingen aan de ijzeren grille en bijleveren van het noodige ijzerwerk zal door den aannemer geschieden, zoodanig dat de grille in goeden staat zal zijn. Misrekeningen zullen na de aanneming niet meer in acht genomen worden. De draaiende poort zal niet meer geplaatst worden, doch het noodige ijzerwerk om deze in te draaien zal moeten geplaatst worden; aan de poort zelve moet ook geene verandering gebeuren. De overschot van de grille en blauwen hardsteen blijft den eigendom van de gemeente. De aannemer zal in zijnen aannemingsprijs een som begrijpen van frs 5,60 voor het maken van plan en conditie, welke som hij zal moeten betalen in handen van den gemeente ontvanger, een dag na de goedkeuring van de aanneming. Het werk zal moeten voltooid zijn veertien dagen nadat het tot uitvoering gegeven is. De betaling zal geschieden in eenen keer acht dagen na de goedkeuring van het werk.”

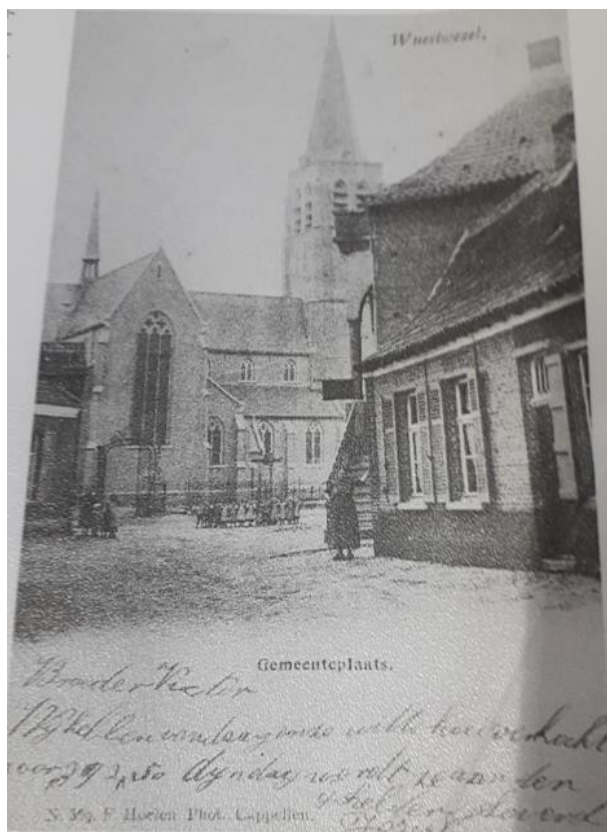
De biedingen dienden toe te komen ten laatste op donderdag 5 juli 1917 voor 11 uur.

Een bieding van 11 juli 1917 kon terug gevonden worden. Het is niet duidelijk of het om een offerte gaat dan wel aanvaarding van het werk

“De ondergetekende heer Van den Heuvel wonende te Wuestwezel, na kennis genomen te hebben van plan en conditie voor de aanbesteding van de verandering aan de afsluitgrille van het kerkhof van Wuestwezel (Centrum), neemt aan dit werk te maken en zich te gedragen naar de bepalingen van voormeld plan en conditie mits de somme van honderd twee en vijftig franks en vijftig centiemmen.”

Wuestwezel den 11 juli 1917 - Marti Van den Heuvel”

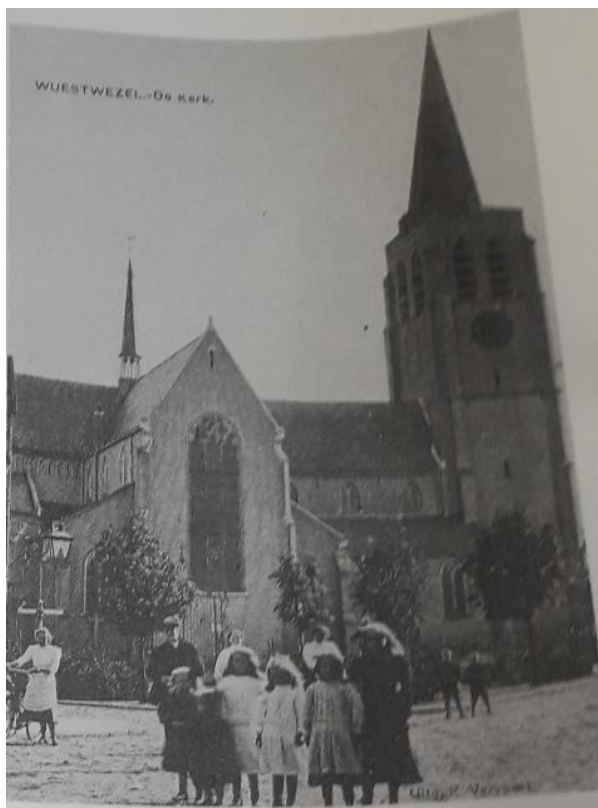
Foto's daterende uit waarschijnlijk de jaren 1920 - 1930 geven ons een beeld van hoe het kerkhof er toen uitzag.

Figuur 2.2-44: Zicht op kerk met beperkt zicht op afsluiting van kerkhof (Bron: WesaliaII – Verzameling John Cuyvers – Opmaak beschermingsdossier)

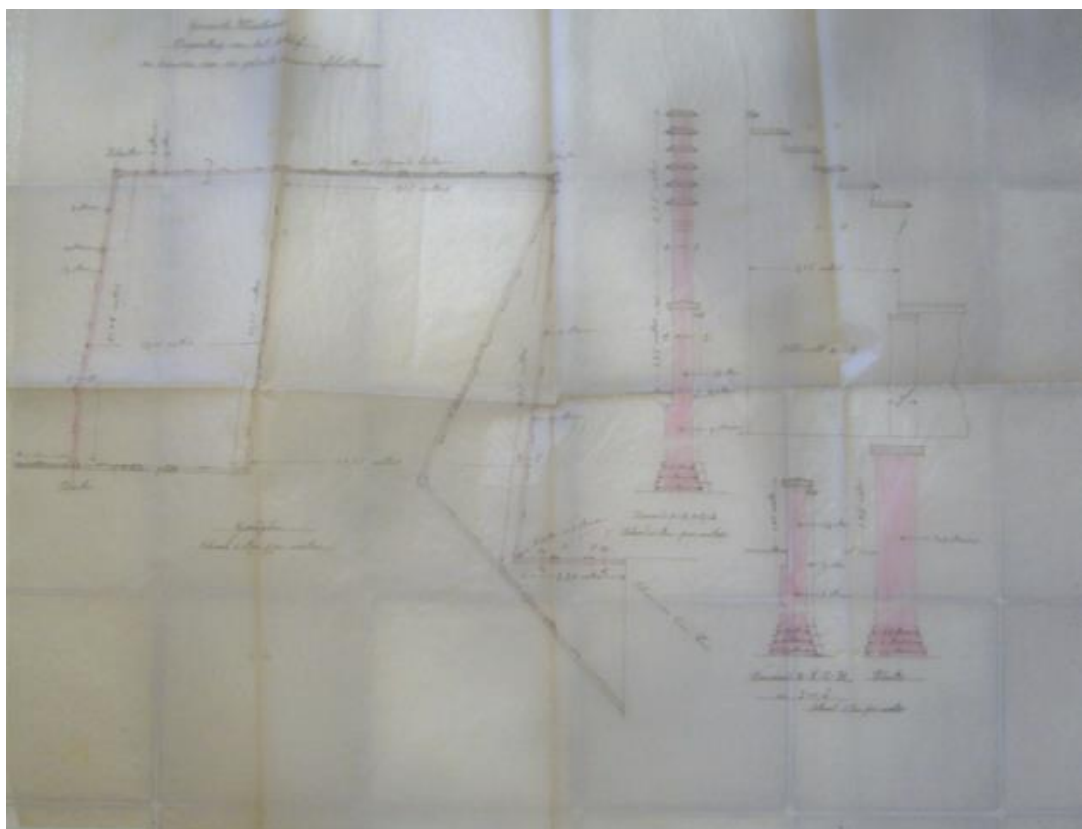
Figuur 2.2-45: Bron: Wesaliï – Verzameling John Cuyvers – Opmaak beschermingsdossier. Op het bijschrift lezen we: Hier zien we weer het oude schooltje dat gebouwd werd in 1536 en stond langs de kerkhofmuur ongeveer tegenover de huidige Akkerstraat. Achter het huis

Figuur 2.2-46: Opvallend zijn hier de aangeplante bomen (Bron: Wesaliï – Verzameling John Cuyvers – Opmaak beschermingsdossier)

De werken van 1917 worden gevolgd door deze van 1920⁷⁰. Een algemeen plan voor uit te voeren werken brengt goed in beeld waar de muur opgetrokken dient te worden (oosten en zuiden) en waar de muur recht getrokken wordt (westen).

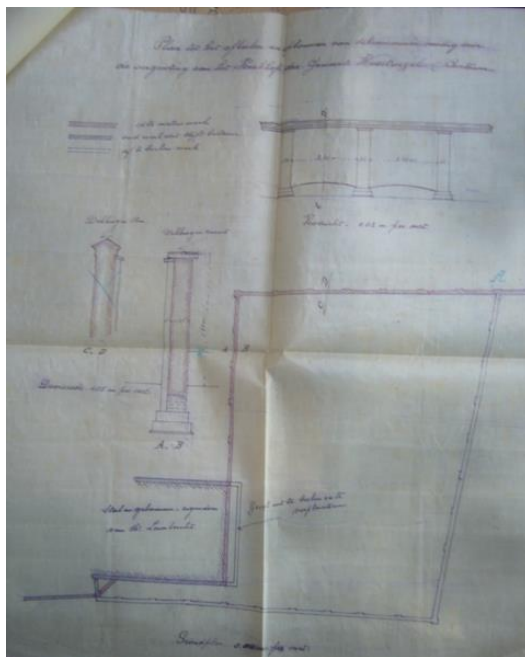
⁷⁰ Rijksarchief Beveren/Antwerpen, Provincie Archief Antwerpen, PAA 637 – 145, bouwen kerkhofmuur

Figuur 2.2-47: Foto Rijksarchief Beveren/Antwerpen

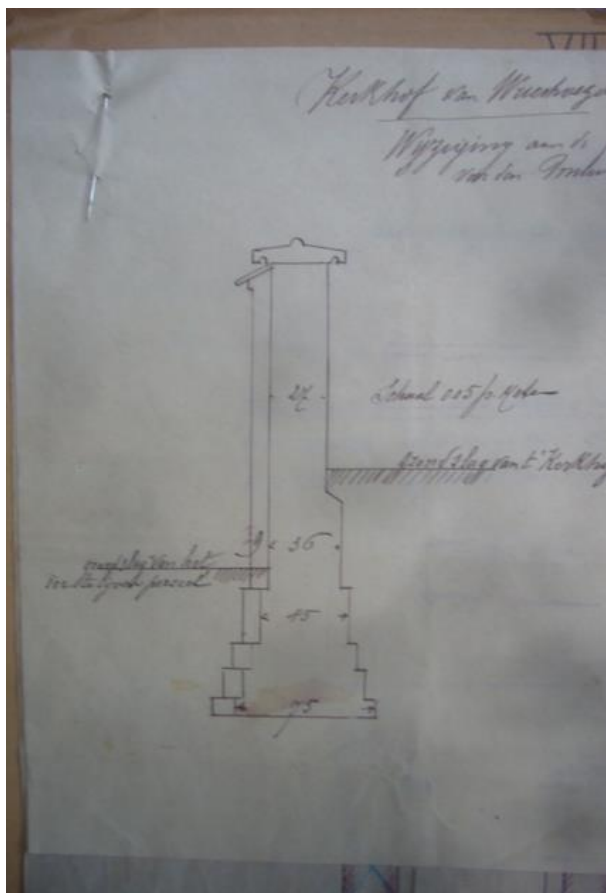
Het bijhorend Kohier van Lasten en Voorwaarden van 25/05/1920 met goedkeuring van provincie Antwerpen 14/08/1920 opgemaakt ingevolge beraadslaging van de gemeenteraad in datum van 3 mei j.l. voor het maken van een afsluitingsmuur rond het nieuw aangekochte gedeelte van het kerkhof van Wuestwezel Centrum vermeldt de volgende werken:

- 1° Een muur van twee meters hoogte, zijnde de hoogte van den reeds bestaande afsluitingsmuur, zal gemaakt worden langsheen de uiterste grenslijn van de aangekochte perceelen bij het kerkhof van Wuestwezel Centrum
- 2° Deze muur zal gedekt worden met cementstukken, hetzij met baksteen op hunnen kant geplaatst.
- 3° Een aanpalend gebouw dienende tot stal moet gedeeltelijk worden afgebroken en eenen nieuwe puntgevel voortgebouwd op den nieuwen scheidingsmuur des kerkhofs zal er worden ingezet. Een bijhorend plan geeft aan waar dit pand zich bevindt. Het gaat om gebouwen en stal die toebehoorden aan de heer Lambrechts. Er staat vermeld "uit te breken en te verplaatsen".
- 4° De zijgevel van dit aanpalend gebouw moet worden bezet."

Figuur 2.2-48: Foto Rijksarchief Beveren/Antwerpen

Tot slot wordt in een tekening weergegeven welke de problematiek is van het niveauverschil. Onderstaande tekening geeft aan linkerzijde 'de grondslag van in te lijven perceel' en rechterzijde 'de grondslag van 't kerkckhuys'.

Figuur 2.2-49: Foto Rijksarchief Beveren/Antwerpen

De Gemeenteraad van 26 juni **1920** beraadslaagde over de ingediende offertes. Er zijn er 2 toegekomen:

- Van den Heuvel H, prijs: 6.992,50 fr
- Van den Heuvel Frans, prijs: 5.475,00 fr

De laagst biedende krijgt het werk toegewezen. Er zal eveneens toelage gevraagd worden aan de staat en de provincie.⁷¹

In diens offerte van 30 mei 1920 verduidelijkt deze aanbieder wat hij aanbiedt:

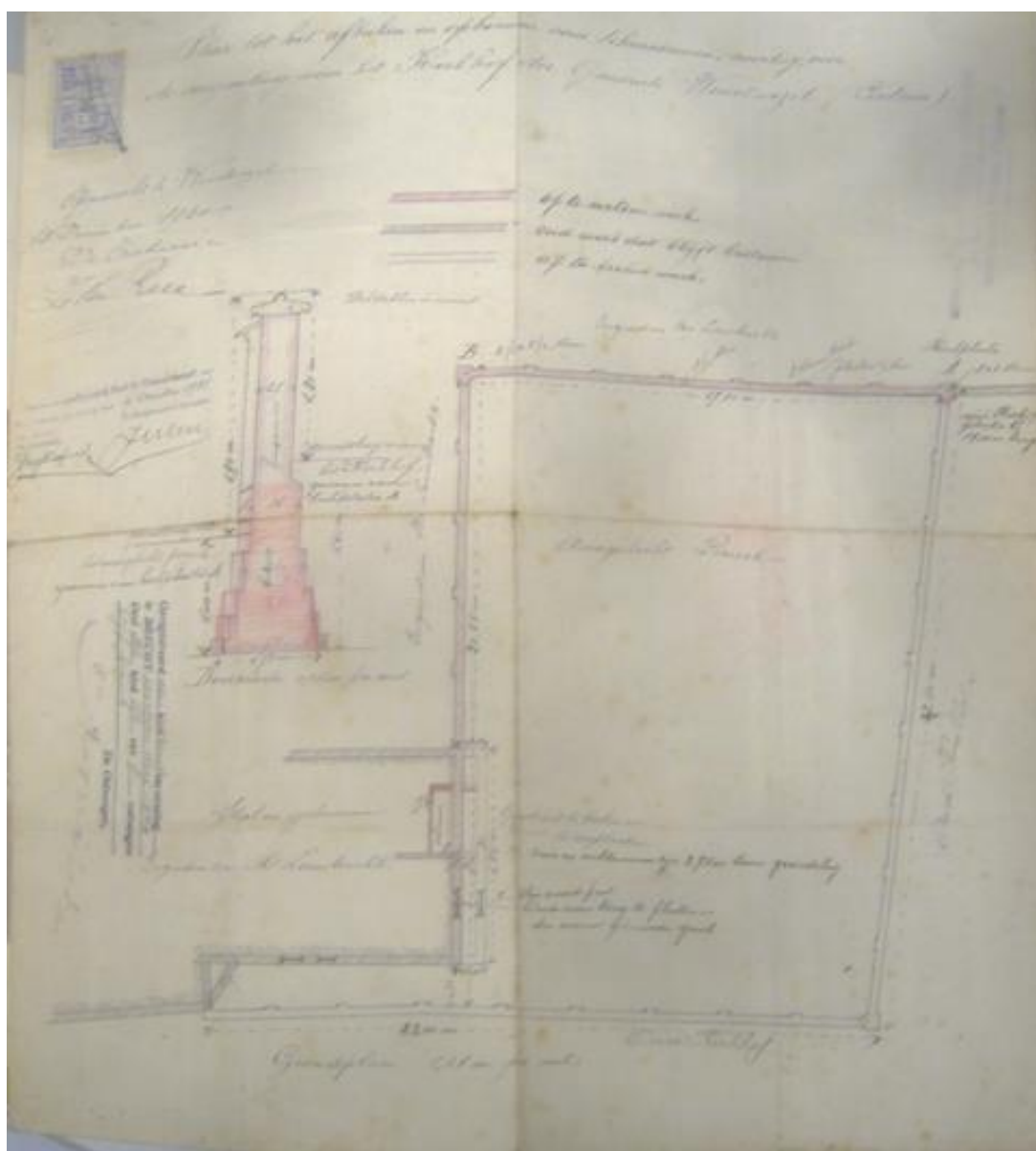
“Aanneming van het werk, te maken aan het kerkhof te Wuestwezel voor het gemeentebestuur. Ondergetekende Frans Van den Heuvel, metser alhier, neemt aan dit werk te maken op dezelfde wijze, met cimente dekstukken gedekt, en met dezelfde materialen zooals het onlangs nieuw gemaakte gedeelte, het maken van eene schrans, en een nieuwe gevel in den stal van mijnheer Lambrechts, en den muur bezetten van den stal langs het kerkhof, den goede oude steen zal wederom gebruikt worden en nieuwen der bij zooveel noodig is. Dit alles te maken en te leveren voor den prijs van 5.475 fr. Het betalen zal met afkortingen gebeuren volgens dat het werk vooruit gaat.”

Bijzonder interessante zin is ‘zoals het onlangs nieuw gemaakte gedeelte’. De andere aanbieder Henri Van den Heuvel in zijn offerte van 30 mei 1920 geeft iets meer details hieromtrent: *“Het werk zal uitgevoerd worden aan dezelfde voorwaarden zooals het nieuwe gedeelte, gemaakt langs den kant van de heer Corn. Hens.”*. Dit verwijst meer dan waarschijnlijk naar het voorgaande dossier uit 1917.

Volgend zal blijken dat werken uitgesteld of niet uitgevoerd worden. Immers, de uit te voeren werken worden verder geduid op het bovenstaande ontwerpplan. Zo vinden we een plan tot het afbreken en opbouwen van schransmuren, *noodig voor de vergroting van het kerkhof der gemeente Wuestwezel (Centrum) van 13/12/1920 met goedkeuring door de gemeenteraad van 07/10/1921.*⁷²

⁷¹ Gemeentearchief Wuustwezel, dossier VII A N° 8 - bouwen van een kerkhofmuur rond het kerkhof van het centrum

⁷² Gemeentearchief Wuustwezel, Dossier VII-A N°1 – Muur Kerkhof Centrum

Figuur 2.2-50: Foto – Gemeentearchief Wuustwezel

Achteraan het oude kerkhof blijft de muur behouden, vooraan en langs zij wordt de muur afgebroken, de nieuw verworven grond wordt ommuurd. Op dit plan is ook de afbraak van een deel van de stal van Lambrechts en heropbouw opgenomen.

Het bijhorende bestek wordt goedgekeurd door gemeenteraad van 27/10/1921. Hierin is een prijsberekening opgenomen, welke voornamelijk interessant is voor beschrijving van de werken die uitgevoerd dienen te worden.⁷³

⁷³ Gemeentearchief Wuustwezel, Dossier VII-A N°1 – Muur Kerkhof Centrum

Gemeente Wuustwezel
Prijsschatting. Berekening der werken aan
kerkhofmuur. Wuustwezel (Centrum)

45 loopende meter hofmuur afbreken van fonderingen uithalen tot in den grond	10 f	450,00
gevel van de schuur uitbreken, afzagen		200,00
Schouw en daken in orde brengen		200,00
Uitgraving zonder vervoer – 19,50m ³ à 3 f		57,50
27m ³ beton à 104 f		2.808,00
23m ³ metserij à 105 f		2.415,00
40 m dekstukken in cement		380,00
Dekstukken der pilasters		70,00
175m ³ voegwerk in cement 3f		525,00
Uitkrabben en opvoegen ouden muur		170,00
Totaal		7.075,50
1 1/2 ten voordeele van preventie		106,13
Samen frs.		7.181,63

Wuustwezel, 1 September 1921
De Ontvanger
J. van der Pijl

Goedgekeurd door de Gemeenteraad van Wuustwezel op 27 October 1921
Bestendige Deputatie
J. van der Pijl

Figuur 2.2-51: Prijsschatting oktober 1921 Foto Gemeentearchief Wuustwezel

Prijsschatting. Berekening der werken aan kerkhofmuur. Wuustwezel (Centrum)

45 loopende meter hofmuur afbreken van fonderingen uithalen tot in den grond / 10 f / 450,00

Gevel van de schuur uitbreken, afzagen Schouw en daken in orde brengen / 200,00
 Uitgraving zonder vervoer – 19,50m³ à 3 f / 57,50

27m³ beton à 104 f / 2.808,00

23m³ metserij à 105 f / 2415,00

40 m dekstukken in cement / 380,00

Dekstukken der pilasters / 70,00

175m³ voegwerk in cement 3f / 525,00

Uitkrabben en opvoegen ouden muur / 170,00

Totaal / 7.075,50

1 1/2 ten voordeele van preventie / 106,13

Samen frs **7.181,63**

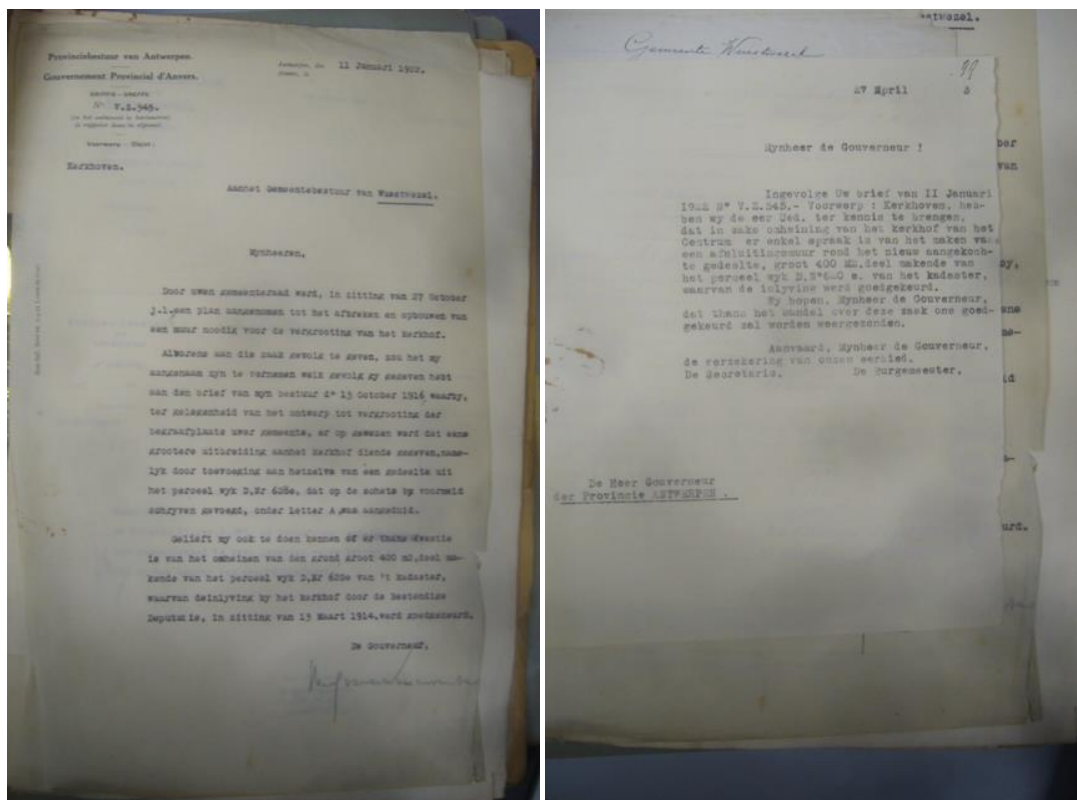
Wuustwezel 01/09/1921 met goedkeuring gemeenteraad 27/10/1921

Er wordt goedkeuring gevraagd aan de provincie. Deze laat per brief van 11/01/1922 weten extra informatie nodig te hebben omtrent extra gronden die verworven zouden kunnen worden:

“Door uwen gemeenteraad werd, in zitting van 27 oktober j.l. een plan aangenomen tot het afbreken en opbouwen van een muur noodig voor de vergrooting van het kerkhof.

Alvorens aan die zaak gevolg te geven, zou het my aangenaam zyn te vernemen welk gevolg gy gegeven hebt aan den brief van myn bestuur d° 13 oktober 1916 waarby ter gelegenheid van het ontwerp tot vergrooting der begraafplaats uwer gemeente, er op gewezen werd dat eene grootere uitbreiding aan het kerkhof diende gegeven, namelyck door toevoeging aan hetzelfde van een gedeelte uit het perceel wyk D nr 628e dat op de schets by voormeld schryven gevoegd, onder letter A was aangeduid.

Gelieft my ook te doen kennen of er thans kwestie is van het omheinen van den grond groot 400m², deel makende van het perceel wyk D nr 620e van 't kadaster waarvan de inlyving by het kerkhof door de Bestendige Deputatie, in zitting van 13 maart 1914, werd goedgekeurd.”.

Figuur 2.2-52: Vraag van de provincie 11/01/1922 (links) en antwoord gemeente 27/04/1922 (rechts) – Foto Rijksarchief Beveren/Antwerpen

In een antwoord van 27 april 1922 van het gemeentebestuur aan de provincie geven ze aan:

“hebben wy de eer Ued. Ter kennis te brengen dat in zake omheining van het kerkhof van het centrum er enkel spraak is van het maken van een afsluitingsmuur rond het nieuw aangekochte gedeelte, groot 400 m² deel makende van het perceel wyk D N°620e van het kadaster, waarvan de inlyving werd goedgekeurd.”

Ook de onderzoeken door het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Volksgezondheidszorgen voor een vertraging van de uitvoering van de werken. Het onderzoek door het Ministerie van 12/06/1923 betreffende het kerkhof met inlichtingen over oud en nieuw kerkhof is in de context van deze nota interessant. Een afgevaardigde van de Minister van Binnenlandse Zaken en Volksgezondheid laat in en brief van 12 juni 1923 weten een plaatsbezoek te doen in het kader van de bouw van een kerkhofmuur. Als voorbereiding op het bezoek stelt hij een aantal vragen aan het gemeentebestuur van Wuustwezel, die een antwoord bij de vragen schrijft. Hieronder de neerslag:

“De oppervlakte van het oude kerkhof? 19are30

Wanneer is dit gemaakt? Bestaat sedert meer dan 100 jaar

Of er toelagen gegeven zijn om den afsluitingsmuur te bouwen van den bestaanden muur? Neen

Hoeveel afgestaane gronden zijn er, welk is hunne oppervlakte? 19,60m²

Zijn deze bestemd voor inwoners en uitheemsche personen? [geen antwoord]

Welk som heeft het gemeentebestuur daar voor ontvangen? Ontvangen 1760 /1320 fr / 440 geestheren/gasthuis?

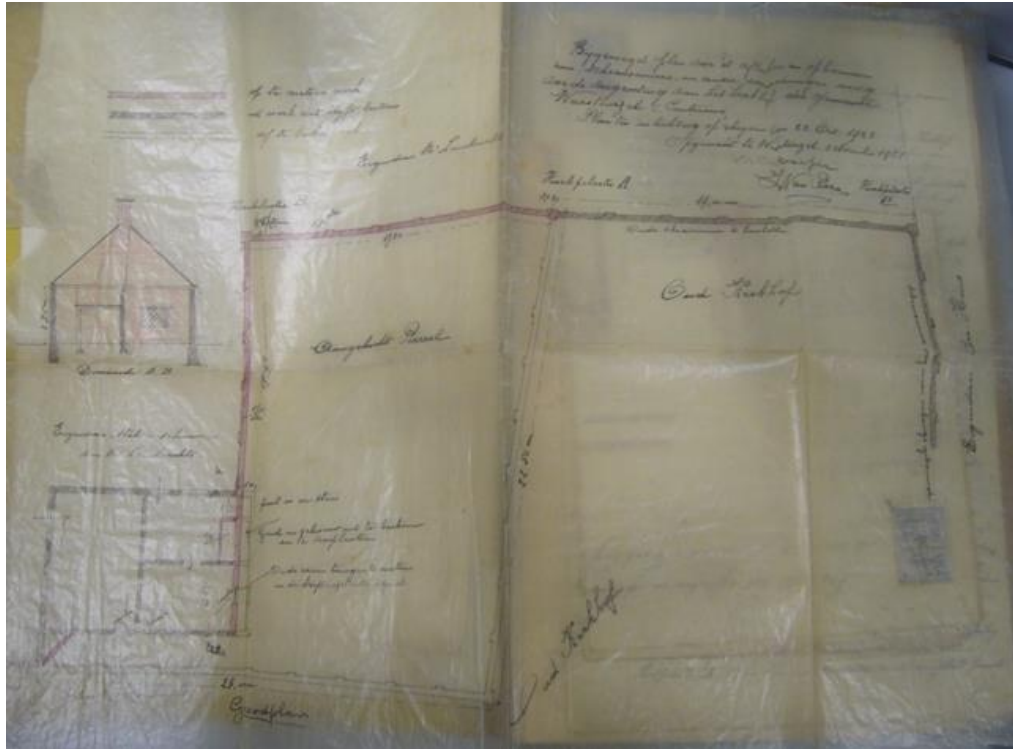
Bestaan er rechten, taken of andere verplichtingen voor begrafenissen van 1ste of 2de klas? Voor wie zijn de voordelen dezer taken: kerkfabriek, armbestuur, gasthuis, gemeente? Neen

Welk is de oppervlakte van het nieuwe gedeelte? 323 m²

Wat is de natuur van den grond en de diepte op de welke de waterlaag voorkomt? Goed maar zal opgehoogd worden.”

De vragen diepte der waterlaag en het gemiddeld aantal sterfgevallen per jaar werden niet ingevuld.

Na dit onderzoek wordt het bovenvermeld plan opnieuw voorgelegd op 22/10/1923 "Bijgevoegd plan voor het afbreken en opbouwen van schransmuren en andere veranderingen noodig voor de vergroting van het kerkhof der gemeente Wuustwezel Centrum."

Figuur 2.2-53: Foto Rijksarchief Beveren/Antwerpen

Ook hier wordt een prijsberekening gemaakt van de kosten.

"Prijsschatting

45 loopende meter schransmuur afbreken en fonderingen uithalen / 12,00f / 540,00
 Gevel met schouw afbreken en fonderingen uithalen en nodige schooringen doen / 160
 Afzagingen noodige timmerwerk voor zolder en dak en schouw en raam herplaatsen / 95,00
 Pannen leggen, windkanten en vorsten aansteylen / 40,00
 30m³ uitgravingen zonder vervoer / 4,50f / 135,00
 Betonwerken (details zijn aanwezig) 31;4640m³x 145 / 4.562,23
 Metserij (details zijn aanwezig) 23,2888m³x150 / 3.493,32
 35 meter dekstukken in cement 13f / 455,00
 Dekstukken der hoekpilasters / 100,00
 Afdekking der zijpilasters / 55,00
 122m³ voegwerk in cement 4,5f / 549,00
 Bezetting in cement van afstand in beton binnenkant gevel kleien en onderkant langs buiten met koolteer bestrijken / 65,00
 Oude schransmuur herstellen / 240,00
 Totaal fr 10.644,60
 1 1/2 op preventie / 159,69
 Totaal / 10.804,29"

Gemeente Wuustwezel		
Prijsschatting, na openbare feik van kerkhof te A. van Bierken en kerkhofmeester Wuustwezel (Buitene)		
45 loopende meters schraamwerk afbreken en funderingen met helen	12,00	540.00
Grond met behoor afbreken funderingen met helen en overige schraamwerk	16,00	160.00
Afgravingen noodige timmerwerk over deuren en vloer van behoor, en twee kerkhofstenen	45.00	
Graven leggen, inschakelen en behoor aanleggen	40.00	
30 m² afgravingen overdekkende	4,50	135.00
Betreffende		
21,36 m. m. m. m. m. x 1,50 x 0,50 = 23,30 m³		
8,34 m. m. m. m. m. x 1,50 x 0,50 = 2,10 m³		
Kerkhofsteen 0,75 x 0,70 x 1,50 x 1 = 1,65 m³		
	31,46 m³ x 4,50	141,63
Kosten		
30,36 m. m. m. m. m. x 1,35 x 0,30 = 12,97 m³		
Kerkhofsteen 0,60 x 0,60 x 1,50 = 0,54 m³		
Kerkhofsteen 0,50 x 0,50 x 1,50 = 0,38 m³		
Kerkhofsteen 0,50 x 0,50 x 1,35 x 11 = 0,34 m³		
Grond 0,34 x 1,35 x 0,30 = 0,14 m³		
Funderingswerk	4,2500	
	23,25 m³ x 1,50	34,88
Over de Graven		40,25 60

Overgebracht		
35 m. m. m. m. m. in cement	13	455.00
Schakelen van kerkhofstenen		100.00
Afdekking van kerkhofstenen		55.00
1,22 m. m. m. m. m. in cement	45	547.00
Belegging in cement van opstand en helen		155.00
Grond met behoor afbreken en overdekkende		65.00
Grond met behoor afbreken en overdekkende		240.00
		10644.60
1/2 % premie		154.69
		10804.29
Wuustwezel, 3 dec. 1923		
De Graven		
H. van Roon		

Figuur 2.2-54: Prijsschatting november 1923 – Foto Rijksarchief Beveren/Antwerpen

De prijsschatting werd opgemaakt op 03/11/1923, het bestek en bijhorende goedkeuring van deze prijsraming wordt pas goedgekeurd op 14 april 1924, na opmerkingen van Binnenlandse Zaken en de provincie. Er waren 2 aanbieders:

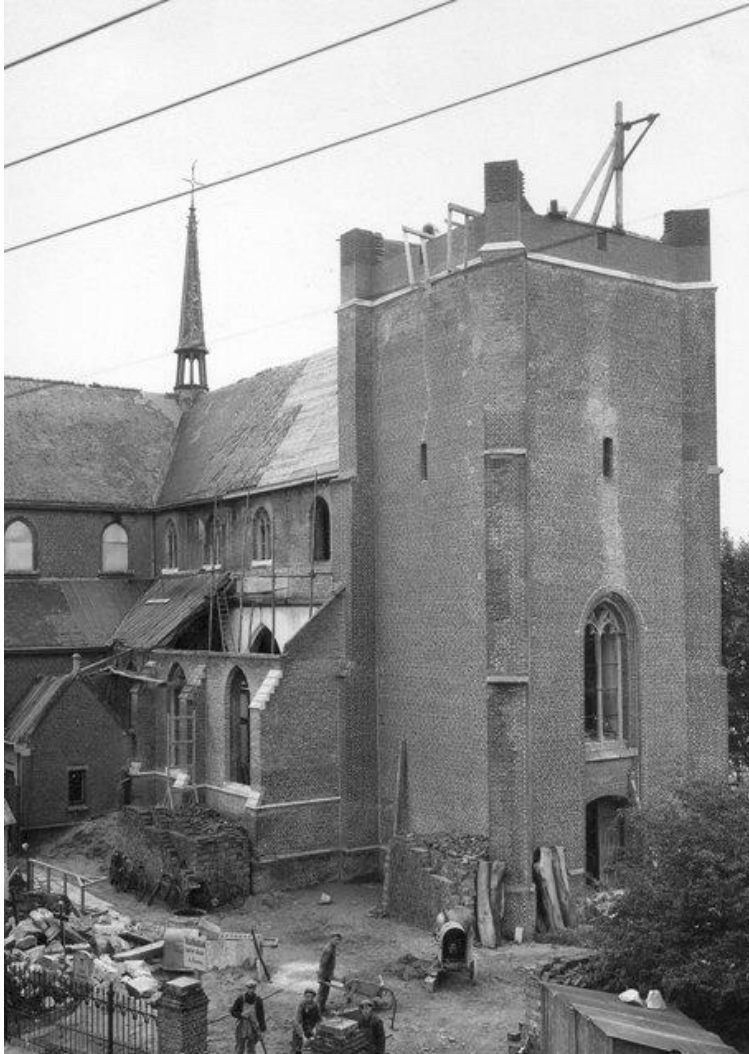
- Ribbens Ivo / 10.938 fr.
- Gebroeders Van den Heuvel / 10.835 fr.

Uiteindelijk zal de toekenning van de werken gebeuren aan de gebroeders Van den Heuvel (voor uitvoering in de periode april-juni 1924).

De uitvoering van de werken verloopt echter vertraging op zoals blijkt uit een brief van provinciale bouwmeester van 01/10/1924 met klacht over vertraging door aannemer Van den Heuvel. In het kader van de provinciale toelage, heeft de gouverneur op 23 september 1924 de provinciale bouwmeester gelast de werken aan het kerkhof te inspecteren. Op 30 september 1924 stelde hij vast dat “de aannemer Van den Heuvel enkel nog maar de oude muur heeft afgebroken en noch niet het miste metselwerk in fondering noch in rechtstand heeft verricht. Het is hoog tijd dat hij met de meeste bedrijvigheid doorwerkt, wil men voor 1 november het werk voltrekken en voldoen aan de vraag van de heer gouverneur om in het begin van de maand november de afrekening kunne doen toekennen.” Hij dringt aan bij het gemeentebestuur om de werken op te volgen.

De aannemer volgt deze vraag blijkbaar goed op. Zo wordt een Proces Verbaal van de provinciale bouwmeester, Fr. Sel, betreffende de afrekening van de bouwwerken van een afsluitmuur aan kerkhof van Wuustwezel op 20/11/1924 opgemaakt.

In de periode tussen de twee ingrijpende werken aan het kerkhof (jaren 1920 en begin jaren 1950) is er flink wat beeldmateriaal ter beschikking, wat ons toelaat een concreet beeld te vormen over het kerkhof. Het Commissariaat Generaal voor 's Lands Wederopbouw maakte volgende foto in **1941** (Bron: KIK). Waarschijnlijk zijn ook een aantal graven beschadigd geworden.

Figuur 2.2-56: Links onderaan liggen grafmonumenten in brokstukken nabij het hekwerk. .- Foto KIK

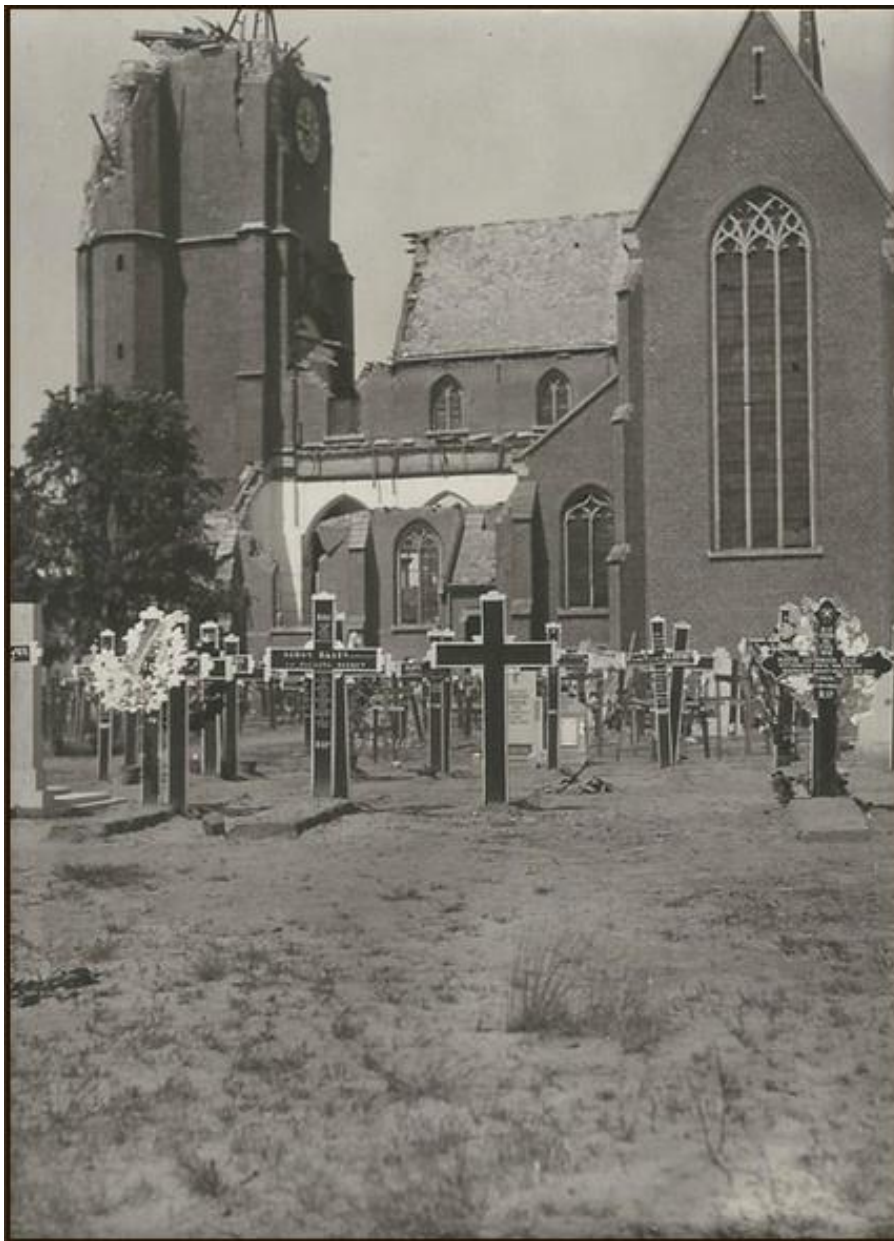
Dit wordt rijkelijk geïllustreerd aan de hand van foto's op de online databank 'Wezelopdefoto'. Op Pinksterdag, **12 mei 1940**, de derde dag van de tweede wereldoorlog, werd in de namiddag de toren opgeblazen door de militairen. (Bron: www.wezelopdefoto.be Oude foto's Wezel - WOII – Kerk)

Figuur 2.2-57: Duidelijk zichtbaar is het graf van de familie Baron de Kerchove d'Exaerde duidelijk zichtbaar (ook vandaag nog aanwezig). De graven rechts op de foto zijn vandaag allemaal verdwenen .- Foto KIK

Figuur 2.2-58: Een interessant zicht op het kerkhof (zuidzijde). Vooral de uniformiteit van de grafkruisen valt op. Deze zijn vandaag allemaal verdwenen. Het kerkhof ligt aan deze zijde duidelijk overvol. .- Foto KIK

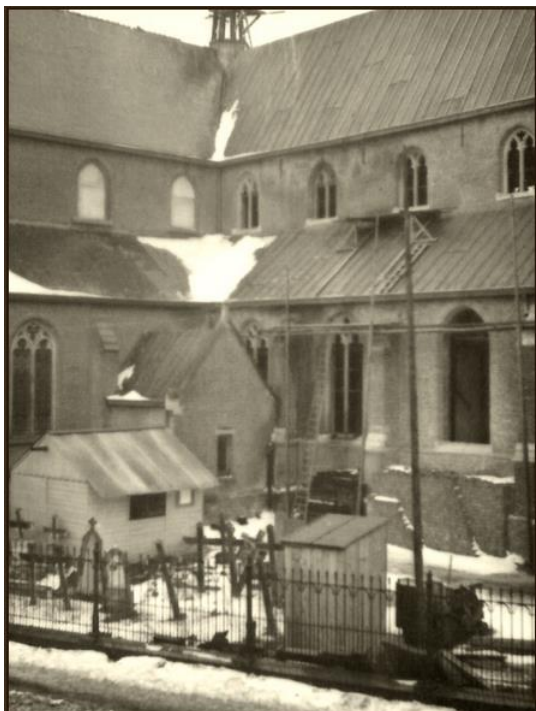

Figuur 2.2-59: Eveneens in 1940. Opnieuw vallen de uniforme grafkruisen op. Voor de kruisen zijn nog de terpjes in aarde zichtbaar die vroeger vaak voor grafkruisen werden aangelegd. Er zijn slechts enkele stenen grafmonumenten in de achtergrond te zien – Foto Heemkring Wesalia II

Figuur 2.2-60: 30/06/1941: Tussen de grafkruisen zijn flink wat brokstukken te zien. Mogelijk werden dus ook veel grafmonumenten vernield – Foto Heemkring Wesalia II

Voor 3 mei 1942 zijn volgende beelden ter beschikking:

Figuur 2.2-61: (noordwestelijke zijde) Opvallend zijn de verschillende gebouwtjes op het kerkhof (functie?). De grafkruisen op de voorgrond zijn vandaag niet meer aanwezig – Foto Heemkring Wesalia II

Figuur 2.2-62: op deze foto's is de verwoesting duidelijk te zien. Heel wat graven zijn onherstelbaar beschadigd.

Figuur 2.2-63: Westzijde: op deze foto zijn enkel kruisen te zien links boven (nabij de ingang). Het is niet duidelijk of dit graven waren of kruisen die weggenomen waren van beschadigde zones. – Foto Heemkring Wesalia II

1949-1952 – Verbouwwerken⁷⁴

Eind jaren 1940 wordt er gestart met nieuwe verbouwingen aan het kerkhof van Wuustwezel. Het lijkt er op dat de gemeente 2 aanpassingen wenste te doen zoals ook blijkt uit de vraag die op 21/05/1949 aan de bouwmeester gesteld wordt:

1. Aanbrengen van nieuwe structuur in het kerkhof met beplantingen. Volgens een raming van kosten voor beplanting zouden diverse soorten bomen aangeplant worden. Een niet gedateerd plan zou hier een zicht op kunnen geven. Maar op plan wordt gemeld dat het niet uitgevoerd is (zie infra).
2. Aanpassing en bouwen van een afsluiting rond kerkhof opgesplitst in 2 loten waarvan het niet geheel duidelijk is of Lot 1 uitgevoerd is (zie infra).

Een brief verstuurd van het gemeentebestuur aan de heer Leo De Graaf, bouwmeester, van 21 mei 1949 met het verzoek *“met deze zij wij zo vrij Ued te verzoeken een lastkohier en bestek op te maken van de afsluiting van het kerkhof van het centrum”*. Met aanvullende geschreven notitie: *“2° aanleggen of vergroten van kerkhoven, daarin begrepen de beplantingen en afsluitingen”*.

De gemeente organiseert voor twee vooropgestelde werken bevragingen en resulteerden in het volgende:

1. Beplantingen

Brief van R. De Vleeschauwer, grote kwekerijen en tuinbouwinrichtingen, van 3 januari 1949 met raming van kosten voor aanplantingen: *“Gevolg aan ons onderhoud van donderdag 16 december sturen wij U hierbijgevoegd nieuw devis voor de aangevraagde beplantingen. Dit bestek vernietigt deze van 11 december opgemaakt met het voorproject. Nieuw grondplan wordt ook met dezelfde post opgestuurd.”*. In de brief wordt aangegeven dat het order tegemoet gezien wordt. De raming bestaat uit 3 delen:

- a) Devis voor de aanplantingen rond de kerk
Massief heesters en bomen op het plein aan de voorkant van de kerk
50 bloemheesters en 3 sieraadbomen
Aanplanting tegen de muur van de kerk waaronder een treurwilg
Kostprijs: 2.660 fr
- b) Devis voor de beplantingen op het oude kerkhof
Laag van **populieren** (50, 3 meter hoog) langsheen de rechtermuur op 1,5 meter van elkaar
Aanplanting langs beide kanten in de middelweg van 6 treurwilgen
Kostprijs: 2.440 fr
- c) Devis voor de opplantingen op het nieuwe kerkhof
Aanplanting van twee banden ligustrum in 4 lijnen langsheen de hoofdwegmet tussenbeplanting
Aanplanting van 6 treurwilgen
Aanplanting van 2 massieven met bloemenheesters en sieraadmasten
Aanplanting van 50 laurus cerssus
Haag van populieren (53, 3 meter hoog) langsheen de linkermuur op 1,5 meter van elkaar

⁷⁴ Gemeentearchief Wuustwezel - Dossier VII-A N°6 – 1949: “Ontwerp tot het bijbouwen van een afsluiting aan het kerkhof Centrum aan te passen aan de bestaande”

Bijplanting van 44 lopende meter ligustrumhaag aan de bestaande haag tussen het nieuwe en het oude kerkhof
 Kostprijs: 15.215 fr of een totale kostprijs van iets meer dan 20.000 fr.
 Mogelijks is het nu navolgende niet gedateerde plan hiervan een weergave.

Figuur 2.2-64: Foto Gemeentearchief Wuustwezel

2. Afsluiting van kerkhof

In brief van de hoofdingenieur-directeur van Bruggen en Wegen in de provincie Antwerpen aan het gemeentebestuur van Wuustwezel van 20/06/1950 betreffende antwoord op aanvraag van 09/05/1950 waarbij het gemeentebestuur de machtiging vraagt om voor de **uitbreiding van het kerkhof** aldaar, de bestaande gracht te mogen aanvullen en te vervangen door een voetpad met boordsteen in opstand, geeft hij te kennen:

“De gevraagde toelating wordt verleend mits [naleving algemene voorwaarden] aangevuld met de volgende bijzondere bepalingen:

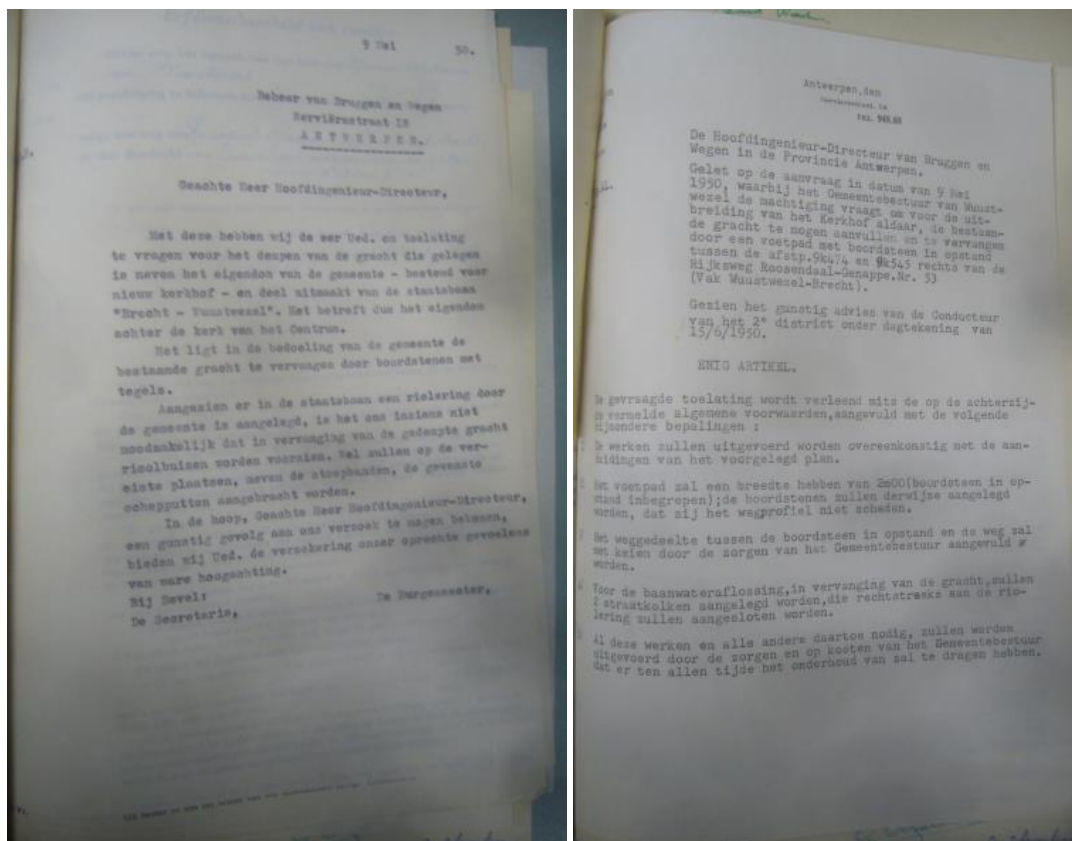
1° De werken zullen uitgevoerd worden overeenkomstig met de aanduidingen van het voorgelegd plan.

2° Het voetpad zal een breedte hebben van 2m00 (boordsteen in opstand inbegrepen), de boordstenen zullen derwijze aangelegd worden, dat zij het wegprofiel niet schaden.

3° Het wegedeelte tussen de boordsteen in opstand en de weg zal met keien door de zorgen van het gemeentebestuur aangevuld worden.

4° Voor de baanafwateraflossing, in vervanging van de gracht, zullen 2 straatkolken aangelegd worden, die rechtstreeks aan de riolering zullen aangesloten worden.

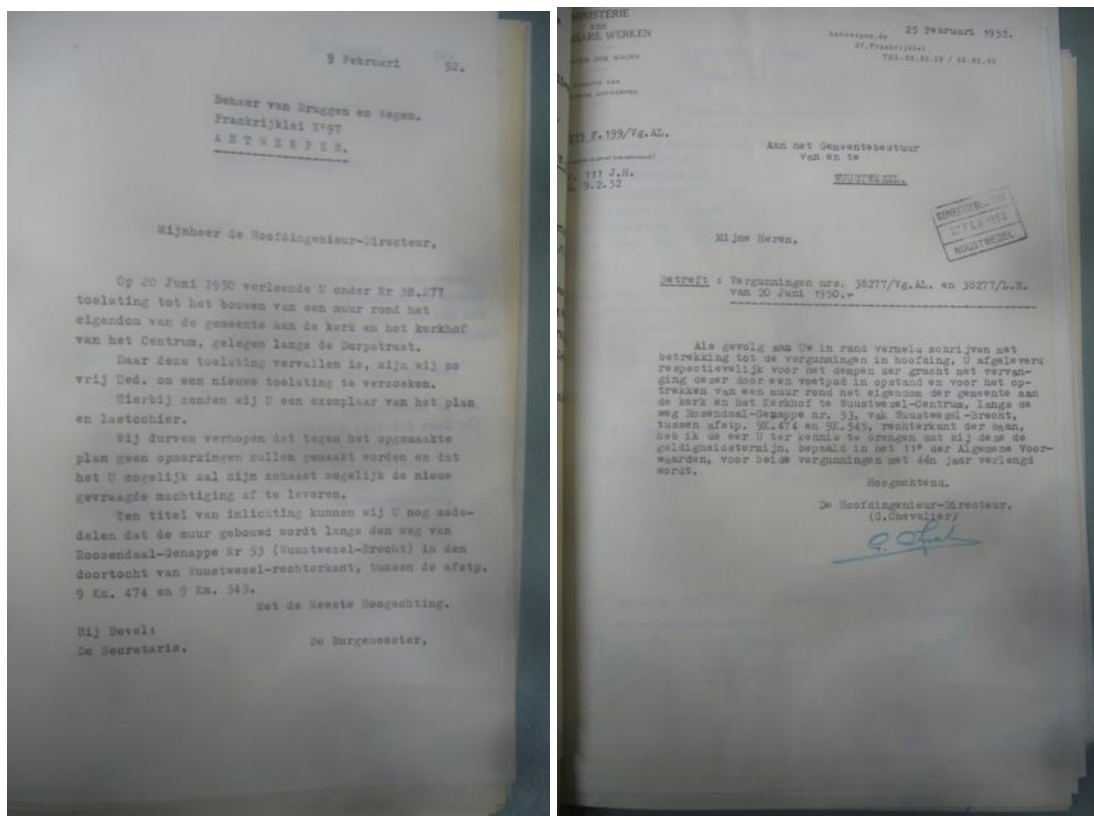
5° Al deze werken en alle andere daartoe nodig, zullen worden uitgevoerd door de zorgen en op kosten van het gemeentebestuur dat er ten allen tijde het onderhoud van zal te dragen hebben.”.

Figuur 2.2-65: Brief aanvraag van 9 mei en antwoord van 20 juni 1950 – Foto Gemeentearchief Wuustwezel

Begin juni **1950** werd er nog een verduidelijking opgesteld door het gemeentebestuur waaruit blijkt dat het voetpad 71 meter lang is. Het dossier loopt enige vertraging op en wordt pas in 1952 verder gezet zoals blijkt uit correspondentie tussen de gemeente en de provincie.

In een brief van 09/02/**1952** van het gemeentebestuur aan de beheer van Bruggen en Wegen met vraag om de machtiging van 20/06/1950 te verlengen. “Op 20 juni 1950 verleende U ... toelating tot het bouwen van een muur rond het eigendom van de gemeente aan de kerk en het kerkhof van het centrum, gelegen langs de Dorpstraat. Daar deze toelating vervallen is, zijn wij zo vrij Ued. Om een nieuwe toelating te verzoeken. Hierbij zenden wij U een exemplaar van het plan en lastcohier.” Op 25/02/1952 krijgt het gemeentebestuur het antwoord dat de machtiging met 1 jaar verlengd is.

Figuur 2.2-66: Vraag (9/2) en antwoord (25/2) 1952 m.b.t. verlenging van machtiging toelating van 1950 – Foto Gemeentearchief Wuustwezel

Begin **1952** wordt een lastcohier voor het bouwen van muren rond het kerkhof te Wuustwezel (Centrum) in 2 loten opgemaakt (31/01/1952):

“Beschrijving der werken

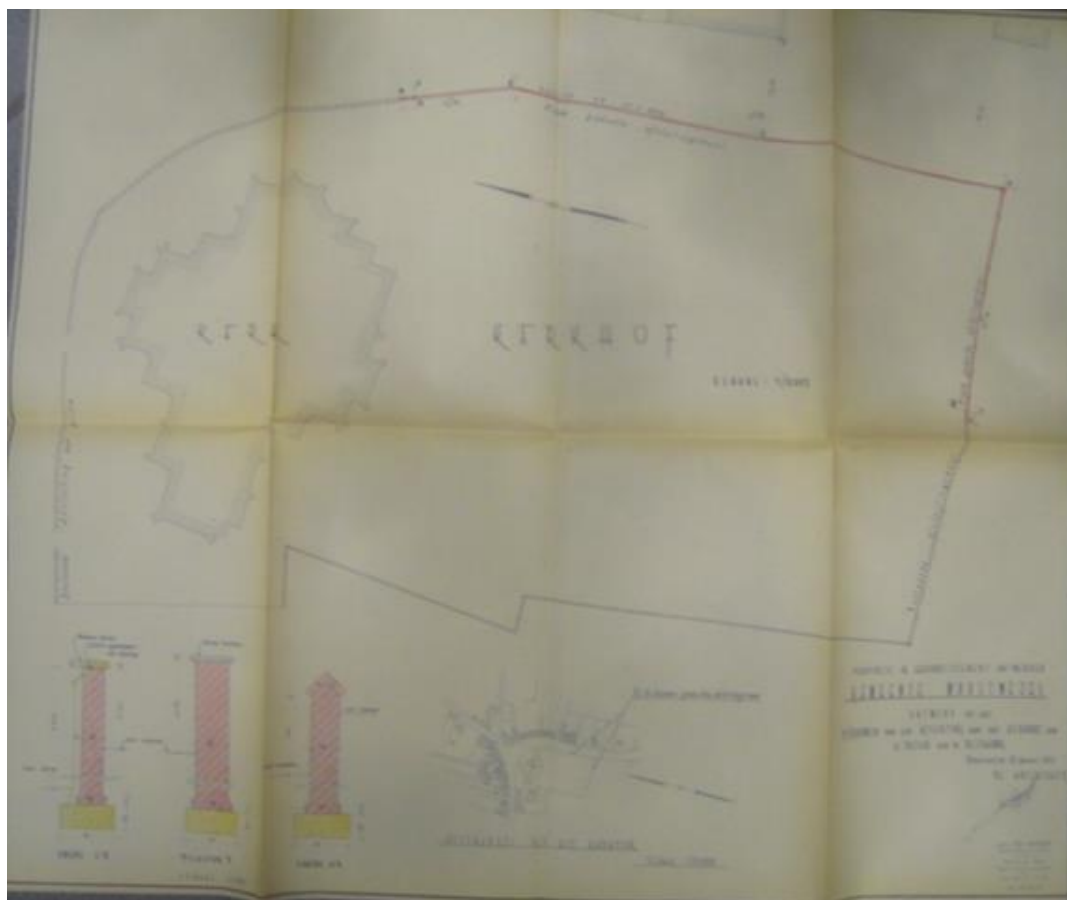
De werken omvatten het bouwen van muren rond het kerkhof te Wuustwezel Centrum en dit in twee afzonderlijke loten. De aannemer moet dus een prijs afzonderlijk per lot opgeven op afzonderlijke bieding. Lot I – Dit gedeelte omvat het bouwen van een muur, zoals de thans bestaande en volgens plan, tussen de punten X en P. Op het plan aangeduid, inbegrepen de pilaster in het punt P.

Lot II – Dit gedeelte omvat het bouwen van een muur volgens plan, tussen de punten P en M, op het plan aangeduid. De fondatie moet uitgegraven worden tot op de vaste ongeroerde grond. Daarin zal een betonfondatie gelegd worden volgens plan, bestaande uit 1 deel cement, twee delen Rijnzand en 4 delen grint. Op deze beton zal de eigelijke metserij begonnen worden. De mortel voor de metserij zal bestaan uit 1 deel cement, 1 deel zavel en 1 deel fijn gewassen Rijnzand. Het voegwerk zal platvol geschieden.

Op de muren tussen de punten X en P zal een betonnen dekstuk gelegd worden volgens plan en volgens bestaand model. De samenstelling van deze betonnen dekstukken is als volgt: 1 deel cement, 1 deel Rijnzand en 1 deel grint. De muur tussen de punten P en M zal afgedekt worden volgens plan met kante lagen baksteen. De fondatie der muren, en de muren langs de kant der aanvulling zullen bezet worden met cementmortel tot op de hoogte van de grondslag. Op de pilaster is een arduinen dekstuk te plaatsen volgens plan. Onder de betondekstukken is een laag asfaltpapier met loketlood te plaatsen. De pilasters achter de muren zijn af te dekken zoals de bestaande.

De aannemer moet all nodige uitgravingen verrichten alsook de nodige aanvullingen, en alle puin, haagstruiken ... van het werk verwijderen.”.

In het bijhorend plan van 30/01/**1952** wordt duidelijk over welke delen van de muur het gaat. (in rood aangegeven welke de nieuw te bouwen stukken zijn)

Figuur 2.2-67: Foto – Gemeentearchief Wuustwezel

Op 02/02/**1952** wordt een raming van de kosten voor de uitvoering van bouw van muren rond het kerkhof opgemaakt.

Voor Lot I wordt 31.000 fr en voor Lot II wordt 60.000 fr. geraamd. Op 22 februari 1952 worden de twee ingediende offertes vergeleken:

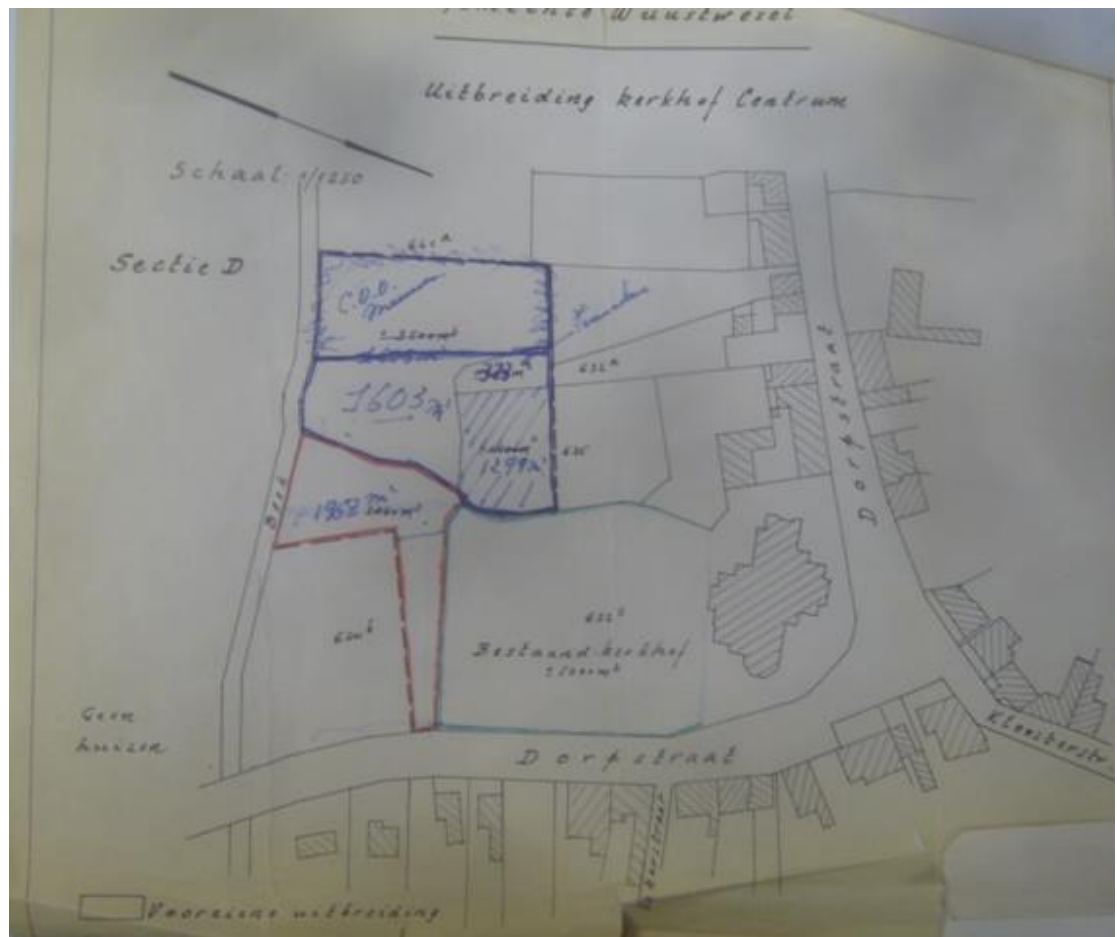
Gebroeders Denis	Lot I	44.700
	Lot II	77.500
Gebroeders Van den Heuvel	Lot I	48.850
	Lot II	106.650

Enkele maanden later vinden we een brief van 27/07/**1952** terug van de Gebroeders Denis m.b.t. Lot 1 en waarin hun prijs bijgesteld wordt: *“Aangezien de nodige stenen van dit werk ter plaatse zijn gebracht, ben ik bereid deze aanneming uit te voeren voor de som van 30.300 fr.”* Dit is vergelijkbaar met oorspronkelijke raming. Het dossier geeft geen verdere informatie over de uitvoering ervan. Wel vinden we een PV van voorlopige aanvaarding terug voor het “tweede gedeelte” (Lot 2) van 28/09/1952. De definitieve aanvaarding van het werk wordt door de gemeenteraad goedgekeurd op 04/11/**1953**.

1967-1975 – Vergroting van de begraafplaats⁷⁵

Midden de jaren **1960** worden er plannen ontwikkeld om het kerkhof/begraafplaats uit te breiden. Ze worden uitgerold in de jaren **1970**.

Twee plannen geven zeer goed weer over welke gronden het gaat voor de verwerving voor de uitbreiding van de begraafplaats: een ongedateerd en een van 1967.

Figuur 2.2-69: Foto Rijksarchief Beveren/Antwerpen

⁷⁵ Rijksarchief Beveren/Antwerpen, PAA637-145 – Provincie Archief Antwerpen, Inrichten van nieuwe begraafplaatsen: Centrum en Gooreind 1973-1975. Gemeentearchief Wuustwezel – Dossier VII 2 – Ophoging kerkhoven Centrum en Gooreind 1970-1972 en dossier “Inrichten van nieuw kerkhof Gooreind en Wuustwezel Centrum

Figuur 2.2-70: Foto Rijksarchief Beveren/Antwerpen

Net zoals in het verleden dient rekening gehouden te worden met de waterhuishouding en de ophoging van de grond voor de begraafplaats gebruiksklaar te maken. De gemeente Wuustwezel blijkt hier budgettair geluk te hebben door de aanleg van de E10 (huidige E19). Zo lezen we in de beslissing van het Schepencollege van Wuustwezel i.v.m. ophoging kerkhof van 23 mei 1970:

“Overwegende dat werd overgegaan tot de aankoop van verschillende percelen grond voor het vergroten van het kerkhof van het Centrum en Gooreind;
Overwegende dat als voorwaarde van aankoop door de bevoegde overheden werd bepaald dat de betreffende percelen dienden te worden opgehoofd;

Overwegende dat thans over zavel kan beschikt worden afkomstig van het militair schietveld, ingevolgde de zandwinning die dient te gebeuren door de NV Wegenbouwmaatschappij Nederhorst, Papendrecht, Nederland, voor de aanleg van de nieuwe autostrade E10.

Overwegende dat de vernoemde maatschappij bereid is +/- 2.500m³ zand kosteloos te voeren naar het nieuw kerkhof in het Centrum

Dat voornoemde maatschappij anderzijds bereid is 3.000m³ zavel te brengen naar het kerkhof van het Centrum, voor het ophogen van het overblijvend gedeelte van de verworven grond voor de vergroting van het kerkhof, aan de prijs van 40 fr de m³, en anderzijds 3.000m³ grond zal aanvoeren naar de aangekochte grond voor de aanleg van een nieuw kerkhof te Gooreind, aan de prijs van 65 fr de m³;

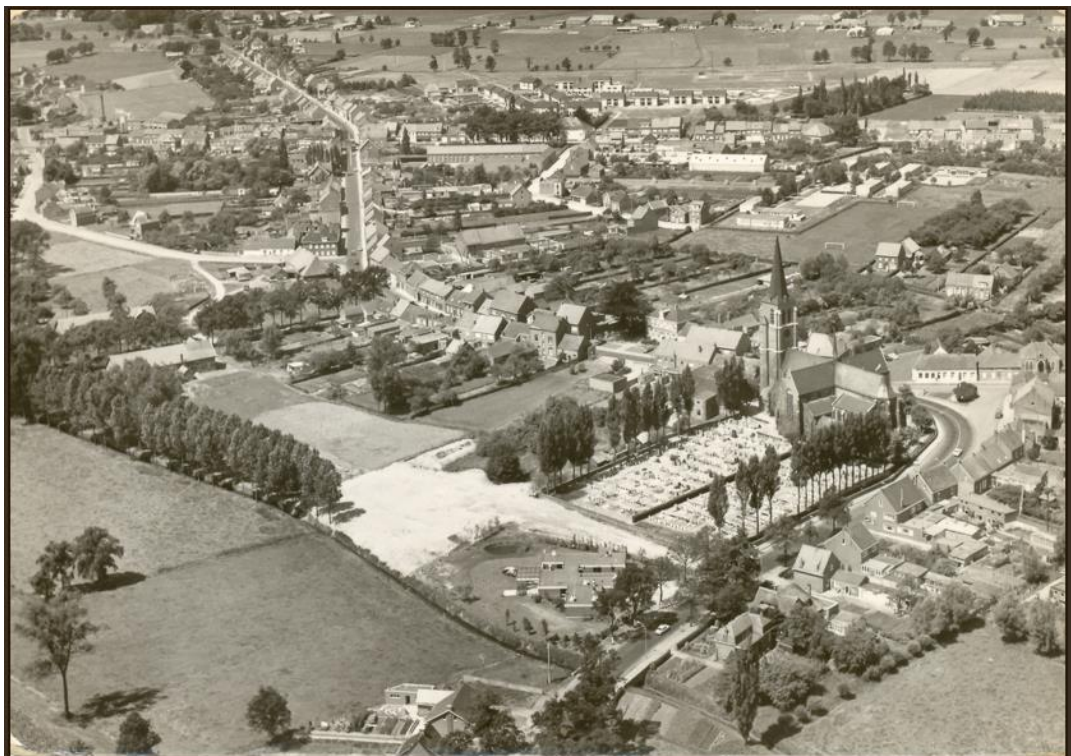
Dat dit een enige gelegenheid is om aan zulke voordelige voorwaarden bedoelde gronden voor de aanlage van een nieuw kerkhof op te hogen"

Schepencollege geeft hieraan akkoord. De rekening van NV Wegenbouwmaatschappij Nederhorst van 18/11/1970 geeft de uiteindelijke kostprijs weer zoals afgesproken werd:

Voor het Centrum	2.500m ³	Gratis
	2.861m ³ aan 40 fr per m ³	114.461 fr

Voor Gooreind werd er uiteindelijk 4.427,95m³ geleverd, wat de raming oversteeg.

Bovenstaande plannen tot uitbreiding van het kerkhof/begraafplaats kunnen mooi geïllustreerd worden aan de hand van een luchtfoto van 1971 (bron: www.weselopdefoto.be). Hierop in witte verkleuring zijn de contouren van de uitbreiding gaat zichtbaar.

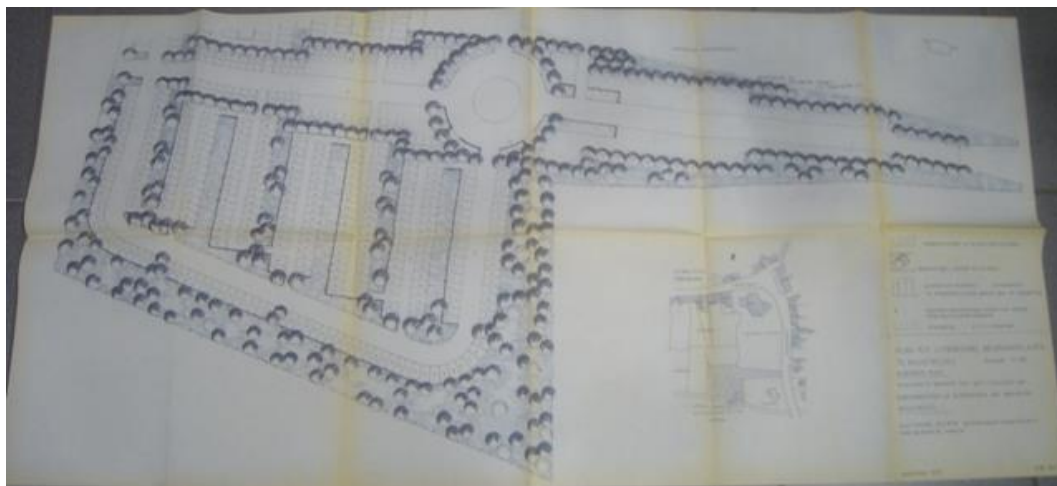
Figuur 2.2-71: Luchtfoto 1971. De hoge populieren zijn duidelijk zichtbaar, ook de haag tussen beide begraafperken is duidelijk zichtbaar .- Foto Wezelopdefoto

Met deze uitbreiding duikt echter ook een probleem op zoals blijkt uit een brief van Adriaan Dictus in naam van Victor Hens betreffende het onderlopen van de schietkelder van de Gilde Sint Christoffel:

*“Geachte heren Burgemeester, Schepenen en Raadsleden,
Door het Gemeentebestuur van Wuustwezel werd grond aangekocht als toekomstig kerkhof, nevens en achter het eigendom van de heer Hens Victor. De aangekochte grond werd sedert meer dan een jaar opgehoogd (ongeveer 1,25 m.), tussen de bestaande muur van het kerkhof, de opgehoogde grond achter en nevens het eigendom van Hens Victor staat de schietkelder van onze Gilde Sint Christoffel en is de eigendom van de Gilde. Door de ophoging van de achterliggende en nevenliggende grond werd de afwatering van de eigendom van Hens Victor geheel weggenomen, met het gevolg dat onze schietkelder nu regelmatig vol water staat, door dit feit kunnen wij niet meer schieten of er moet eerst een halve dag gewerkt worden om de put leeg te maken, een tweede feit door water zijn onze schietschijven voor meer dan de helft verrot, een derde feit door het deze winter vol wat staan van de kelder is deze kapot gevoren.” De Gilde heeft voor 8.000 fr kosten en vraagt de tussenkomst van de gemeente.”.*

Het College antwoord op 19 juli **1971** op het schrijven van de Gilde van 26/06/1971 en zegt hierin: “de onterechte gestorte grond op eigendom van Hens te zullen verwijderen. Tevens dat zij niet verantwoordelijk zijn voor het onderlopen van de kelder aangezien alle “nuttige maatregelen destijds werden getroffen voor het regelmatig afwateren van de gronden van de geburen”.

De werken worden echter wel verder gezet. Zo wordt in september **1972** door architect Frans Geerts een eerste plan ontwikkeld.

Figuur 2.2-72: Foto Gemeentearchief Wuustwezel

Er is een beschrijving van het concept aanwezig opgemaakt door Geerts (november 1972)

“Ontwerp bestaat uit een hoofdas vertrekkende vanuit de dorpstraat, naast het bestaande kerkhof, eindigend op het ‘voorlopige’ einde van het beschikbare terrein. Vanuit het bestaande kerkhof komen er verbindingen met het nieuwe gedeelte. Hiervoor dienen openingen gemaakt in de bestaande muur rond het oude kerkhof, en de hoogteverschillen opgevangen. Verder krijgen wij het centrale punt, of ontmoetingsruimte van het nieuwe gedeelte. Van hieruit vertrekken de hoofdwegen en kunnen bij uitbreiding nieuwe wegen op aangesloten. De secundaire wegen komen hier op uit.

Beplanting:

Deze zou bestaan uit bomen en weinig onderhoudvergende struiken variërend van hoogte, vorm en bloeiwijze en welke toch tezamen een geheel bezorgen en de begraafplaats in een groene rustige sfeer dompelen waar de grafwerken geen dominerende steenmassa meer betekenen, maar allen omgeven zijn door de groene natuur.”.

Een opsomming van mogelijke boomsoorten volgt hierop.

In een advies van de Koninklijke Commissie voor Monumenten en Landschappen van 08/05/1973 betreffende aanpassing kerkhof Centrum lezen we het volgende:

“Aan het advies van ons comité werd een voorontwerp onderworpen, opgemaakt door landschaps- en tuinarchitect Fr. Geerts, tot gedeeltelijke heraanpassing van het bestaand kerkhof te Wuustwezel-Centrum. Ons comité is van oordeel dat de nieuwe aanplantingen meer zouden moeten samengebundeld worden tot boomgroepen, bv. van drie berken, terwijl uitheemse bomen moeten geweerd worden. Ons comité is bereid met de ontwerper contact op te nemen om in die geest raadgevend op te treden bij het opstellen van het definitief project.”.

Op 25/07/1973 vraagt de provincie aan de gemeente Wuustwezel om een definitief ontwerp op te maken en toe te sturen. Het bestek van 6/8/1973 verduidelijkt over welke werken het gaat:

Bijzonder bestek voor het aanleggen van

- a) een nieuwe gemeentelijke begraafplaats te Gooreind-Wuustwezel
- b) een nieuwe gemeentelijke begraafplaats te Wuustwezel-Centrum
- c) herverfraaiing van de bestaande gemeentelijke begraafplaats te Wuustwezel-Centrum

Voor de werken b en c worden volgende prijzen ingeschat:

Nieuw kerkhof Centrum	283.230 fr incl BTW
Bestaand kerkhof Centrum	415.171 fr incl BTW

Op 23 oktober 1973 brengt provinciale bouw dienst advies uit over bestek met opmerkingen. Op pagina 2 vinden we een interessante passage:

- *“het herstel van de afsluitmuur aan het bestaande kerkhof Centrum*
- *het deskundig inkappen van de bestaande ligustrumhagen*
- *het meer samenbundelen van de nieuwe beplantingen bij de gedeeltelijke heraanpassing van het kerkhof Centrum kan best bij uitvoering geschieden daar men dan meer zicht heeft op de open oppervlakken van het bestaande kerkhof”.*

Eind oktober 1973 gaat provincie akkoord mits rekening gehouden wordt met de opmerkingen van de bouw dienst. Het definitieve bestek wordt in december 1973 verspreid.

De gemeente Wuustwezel gunt op 26/12/1973 de werken aan Van Tilborgh F., Bevrijdingslei 158, te Kalmthout, mits de verbeterde biedingsprijs van 1.662.296 fr (BTW inbegrepen). De provinciale bouw dienst gaat hiermee akkoord in februari 1974. De Bestendige Deputatie van 19 maart 1974 gaat akkoord met beslissing van Gemeenteraad van 17/12/1973 om de opdracht toe te kennen aan de heer Van Tilborgh voor de prijs van 1.662.296 fr.

De werken aan de nieuwe begraafplaats werden niet volledig uitgevoerd maar op 12/03/1975 beslist de gemeenteraad het volgende goed te keuren: *“Overwegende dat in het destijds opgemaakt plan niet de volledige afwerking van het nieuw kerkhof van het Centrum en Gooreind werd voorzien; Gelet op het schrijven van februari jl. van de ontwerper Frans Geerts waarin deze voorstelt de volledige afwerking van voornoemde begraafplaatsen te voorzien dat de door de ontwerper aangehaalde argumenten als verantwoord voorkomen; Dat de volledige afwerking een meeruitgave vertegenwoordigt van 19.750 f. (excl BTW en herzieningen) voor het kerkhof van het Centrum en 134.463 f. (excl BTW en herzieningen) voor het kerkhof van Gooreind.”*

De provinciale bouw dienst gaat akkoord op 18/06/1975, maar stelt de prijsschatting bij tot 19.790 f en 135.108 fr. De Bestendige Deputatie gaat hiermee akkoord in juli 1975

1994 – Vergroting van begraafplaats⁷⁶

In **1994** was er opnieuw een vergroting aan de orde. Hiervoor werd diverse loten grond verworven, samen 273 m², palend aan de achterkant van de in de jaren 1970 aangelegde begraafplaats. De grond voor de ophoging komt van een stuk grond aan de Wolfsheuvel op de Nieuwmoerse Steenweg, waar een nieuw bos werd aangelegd.

PROVINCE EN ARRONDISSEMENT ANTWERPEN GEMEENTE WILSTWEEZEL			
VITBREIDING BEGRAAFPLAATS CENTRUM			
OPMETINGSPLAN NR. 2A DOSSIER 419 TEKENING 128opm2A SCHAAL 1/250		OPGEMAAKT DOOR I.G.E.A.N. Intercommunale Grondbeleid en Expansie Antwerpen Doornveldstraat 60, 2060 Wommelgem TEL. 03/350.08.11 FAX 03/353.34.10 L. GOOTS m.e.s.g.	

INDEX	DATUM	BESCHRIJVING	GET.	NAG.
	22.08.1995	OPMAKEN PLAN	LG	

Wijk "Het Dorp"

1ste Afdeling — Sectie D

Lot 1 — Nr. 642c — Oppervlakte 321m².

Lot 2 — Nr. 638k/deel — Oppervlakte 76m².

Lot 3 — Nr. 639g/deel — Oppervlakte 61m².

Lot 4 — Nr. 641h/deel — Oppervlakte 25m².

Lot 5 — Nr. 635l/deel en 635k/deel — Oppervlakte 79m².

Door eenkluidend afschrift

Figuur 2.2-73: Foto Gemeentearchief Wuustwezel

In **1996** gaat de provincie akkoord met uitbreiding van de begraafplaats, verhardingswerken en het bouwen van een dienstgebouw.

Een aantal jaren (2009) voor de ontruiming van 2015 werden nog luchtfoto's gemaakt. Jan Koyen van de heemkring heeft hiervan een volledige lijst opgemaakt.

⁷⁶ Gemeentearchief Wuustwezel, Aanleg uitgebreide begraafplaats, nr 862.1

Figuur 2.2-74: Opvallend is de overvolle indruk van de oudere delen van de begraafplaats. De hoge populieren zijn opnieuw verdwenen, er zijn nog enkele bomen te zien op het oude kerkhof (ook vandaag nog aanwezig) – wezelopdefoto.be

Figuur 2.2-75: (Bron: www.wezelopdefoto.be)

Eveneens daterende uit de periode voor de ontruimingen (ruimingen zijn nog niet zichtbaar).

Figuur 2.2-76: de graven op de foto zijn heel divers van type en materiaalsamenstelling. Opvallend: op de voorgrond zijn nog twee kruisen zichtbaar die op eerdere foto's van het oude kerkhof (jaren 1940) nog in enorme aantallen aanwezig waren – wezelopdefoto.be

Figuur 2.2-77: Op deze foto zijn de nieuwe aanplantingen van bomen (links en rechts) duidelijk zichtbaar. Dit deel van de begraafplaats geeft een grijze indruk, door de aanwezigheid van veel graven in blauwe hardsteen – wezelopdefoto.be

2015 – Ontruimingen⁷⁷

De opstart van de ruimingen is in **2014** gestart met de opmaak van fiches. Begin maart 2015 wordt het aantal te ontruimen graven in Wuustwezel Centrum geteld op 552, waarvan 445 enkele graven en 107 dubbele graven. In totaal worden er over heel Wuustwezel 1388 graven geruimd.

Eind maart 2015 wordt het bijzonder bestek 'Verwijderen grafzerken 2015' goedgekeurd en in aanbesteding gebracht.

"De uitvoeringstermijn is voorzien tussen 18/05/2015 en 15/06/2015.

De werken aan de begraafplaats te Wuustwezel-centrum moeten in 2 fasen uitgevoerd worden (oude en nieuwe gedeelte apart). ... Doel van het project is het verwijderen van grafzerken, het aanvullen en nivelleren met teelaarde en het inzaaien met gras [vermoedelijk vond er geen ontknekeling plaats].

Voorafgaandelijk aan de werken is er een plaatsbeschrijving op te maken van heel de begraafplaats (inclusief graven welke behouden blijven). Schade aan wandelpaden, toegangswegen, grafstenen ed dient door de aannemer op zijn kosten hersteld te worden. ...De grafzerken met inbegrip van de opstanden en de funderingen zijn door de aannemer af te breken en te verwijderen naar een erkende breekinstallatie....(Specificaties van het gras worden gegeven)"

Er zijn 5 biedingen uitgebracht.

Op 8 april 2015 wordt het werk toegekend aan Adams NV Polendam uit Beerse voor de som van 75.137,61 euro inclusief BTW.

Midden juli 2015 na afronding van de werken wordt een rondgang georganiseerd. Algemeen wordt aangeraden om een bijgewerkte lijst met graven op te maken, een aantal graven moeten nog bijgewerkt te worden, de overige zijn hersteld en voor het centrum:

- Glas verwijderen op dolomiet padjes
- Nieuwe planten voorzien in het voorjaar: *ilex crenata convexa* (4st-plantmaat 40x50)
- Bijvullen padjes dolomiet

De voorlopige oplevering vindt plaats op 17 november 2015 en definitieve oplevering op 26 april 2017.

⁷⁷ Gemeentearchief Wuustwezel, OW1511

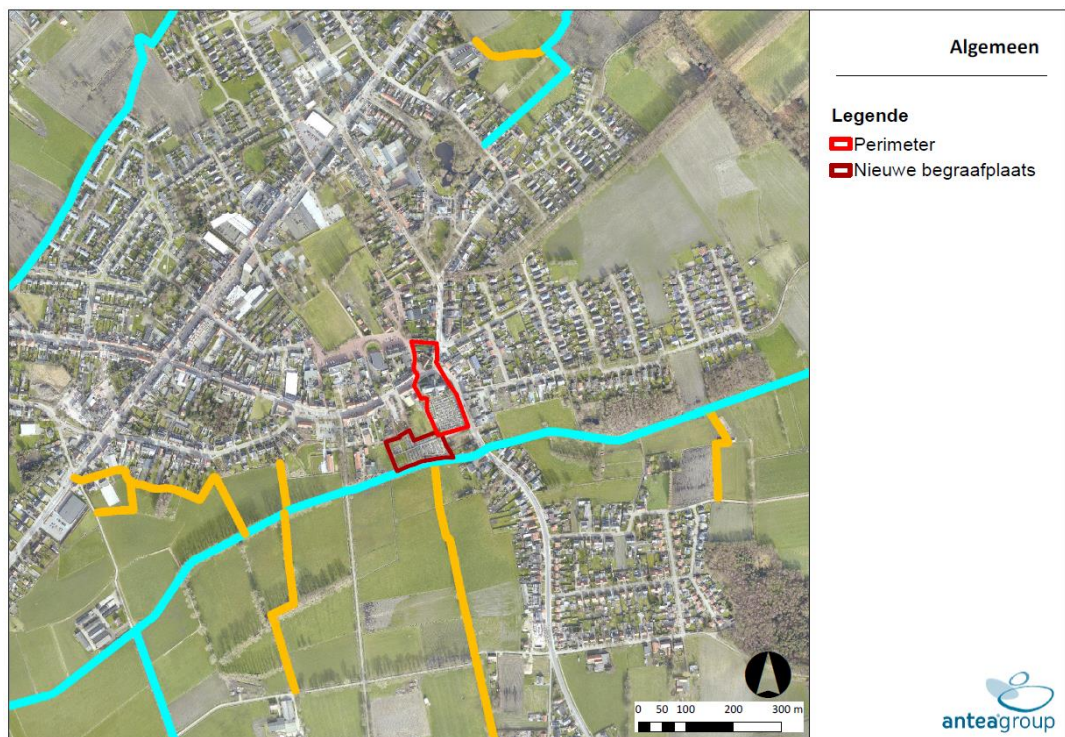
3 Beschrijving en inventaris huidige toestand

3.1 Algemeen

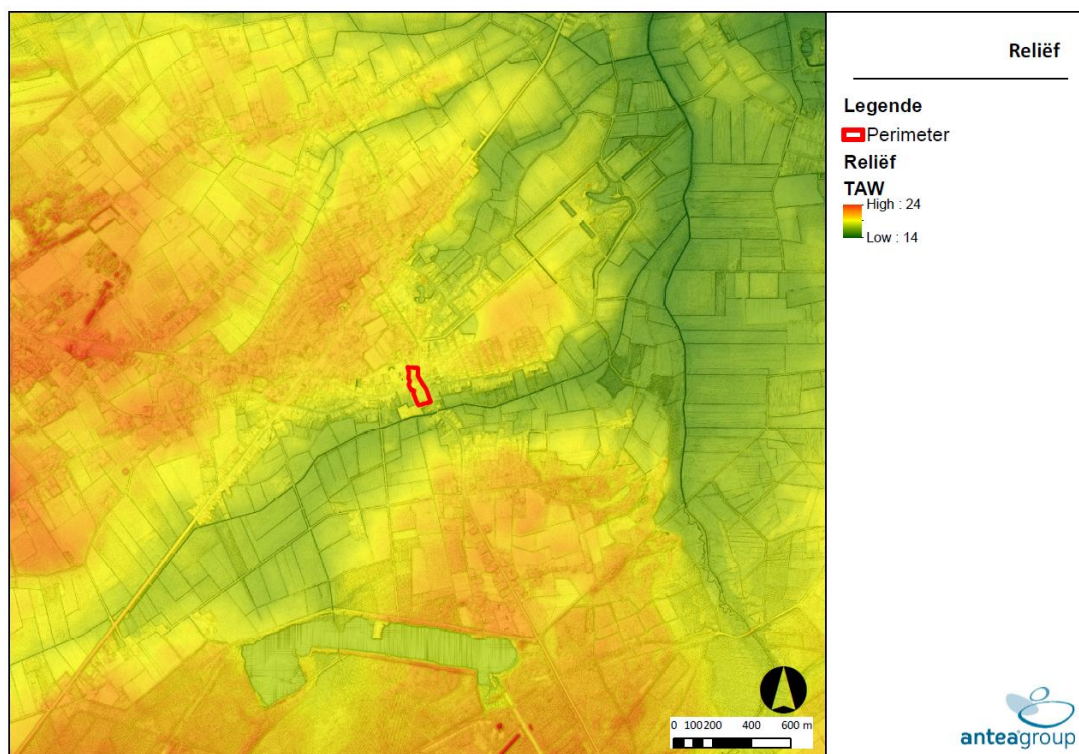
Het beschermd dorpsgezicht 'Dorpskern Wuustwezel' is gelegen in een vroegere beekvallei. Het ligt ten noorden van de Kleine Beek, een geklasseerde waterloop van 2^e klasse.

Vroeger liep langs oostelijke zijde een dreef zichtbaar op oude foto's.

Het dorpsgezicht omvat de parochiekerk, het oud gemeentehuis, twee dorpswoningen, een dorpskerk en oude begraafplaats. In het zuiden werd in de laatste decennia een nieuwe begraafplaats toegevoegd. Beide zijn verbonden door de parking en de open afscheidruimte.

Figuur 3.1-1: Algemeen overzicht beschermd dorpsgezicht

Figuur 3.1-2: Reliëfoverzicht omgeving beschermd dorpsgezicht

3.2 Beschrijving van het bouwkundig erfgoed

3.2.1 Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart

3.2.1.1 *Exterieur*

De kerk heeft het grondplan van een naar het oosten georiënteerde kruisbasiliek met een grote westtoren. Het schip en het koor zijn geflankeerd door lagere zijbeuken en tellen beiden vier traveeën. Het koor heeft een driezijdige sluiting.

De dwarsbeuk heeft eveneens lagere zijbeuken en telt drie traveeën. De middenbeuk van de dwarsbeuk steekt aan de noord- en de zuidzijde nog een halve travee verder uit.

In de hoeken tussen de dwarsbeuk en het schip zijn er twee kleine aanbouwen, elk een travee lang en een travee breed, met schilddak. Hier bevinden zich de zij-ingangen naar de kerk. In de hoeken tussen de dwarsbeuk en de zijkoren bevinden zich ook bijgebouwen. In de noordelijke hoek gaat het eveneens om een klein bijgebouw, deze keer met een plat dak met een omlopende balustrade. Momenteel bevindt zich hier de verwarmingsinstallatie, maar vroeger werd het waarschijnlijk ook als ingang gebruikt (op de plannen van de verbouwing van 1900 staat hier vermeld “ingang gravin”). In de zuidelijke hoek bevindt zich een groter bijgebouw met een grondplan van twee op twee traveeën en ten zuiden nog een kleine lagere aanbouw. Beide aanbouwen hebben een half schilddak.

3.2.1.1.1 *Gevels*

De kerk is geheel opgetrokken in baksteenmetselwerk met spaarzaam gebruik van lichtbeige natuursteen. In de oudere gebouwdelen en in het bovenste deel van de westtoren zijn ook natuurstenen speklagen aanwezig. Verder werd natuursteen gebruikt voor dekstenen, druiplijsten, dorpels, lateien en maaswerk. (Euville of Savonnière-steen).

De **noordgevel** van het koor is versierd met een fries van blinde rondbogen: een omlijsting in hol geprofileerde vormbakstenen en een omlijsting in afgeschuinde baksteen.

In de hoek tussen het zijkoor en de zijbeuk van de noordelijke dwarsbeuk bevindt zich een aanbouw met plat dak met een omlopende balustrade uit natuurstenen maaswerk met aan elke zijde vier driepasvormen. In de noordgevel van deze aanbouw is er een deuropening en in de oostgevel bevindt zich een smalle rechthoekige vensteropening. De gevel van het zijkoor heeft een bakstenen plint met een natuurstenen bovenlijst. In de hoek tussen de noordelijke zijbeuk en de dwarsbeuk bevindt zich een aanbouw met schilddak. De gevel van de zijbeuk heeft een bakstenen plint met een natuurstenen bovenlijst. Deze plint loopt ook op de aanbouw door.

De noordgevel van het schip bestaat uit vier traveeën met in de lichtbeuk één spitsboograam per travee. De ramen hebben eenvoudig maaswerk in natuursteen en een natuurstenen dorpel. De dorpels zijn verbonden door een bakstenen rollaag. De gevel sluit aan de bovenzijde af met een schuin uitspringende bakstenen rollaag.

De noordgevel van de noordelijke zijbeuk bestaat uit drie traveeën met één groot spitsboograam per travee. De drie ramen hebben natuurstenen maaswerk in verschillende vormen en natuurstenen dorpels. Ter hoogte van de dorpels heeft de gevel een natuurstenen druiplijst. Tussen de drie ramen en aan de noordwesthoek van de zijbeuk bevinden zich versneden bakstenen steunberen met natuurstenen dekplaten.

De **zuidgevel** van het koor is in het bovenste deel blind. In de drie meest oostelijke traveeën zijn wel bouwsporen van drie dichtgemetselde spitsboogramen te zien. Links hiervan is een verticale bouwnaad te zien. Tussen de dichtgemetselde ramen zijn ook nog sporen van steunberen bewaard. In het middelste dichtgemetselde spitsboograam ziet men juist boven de dakaansluiting van het zijkoor nog een deel van een bakstenen rondboog.

De zuidgevel van het zuidelijk zijkoor bestaat uit drie traveeën met in elke travee één spitsboograam. Ook hier heeft (zoals aan de noordzijde) het meest oostelijk raam natuurstenen maaswerk, de twee

andere ramen hebben metalen maaswerk. Tussen de ramen en op de zuidoosthoek van het zijkoor zijn versneden bakstenen steunberen aanwezig met natuurstenen dekplaten. Verder is er een bakstenen aanbouw met schilddak. Deze heeft in het linkerdeel van de zuidgevel een rechthoekige vensteropening met een natuurstenen latei, dorpel en middenstijl. Boven de latei is er een dubbele bakstenen ontlastingsboog. In het linkerdeel van de oostgevel is er een driedelige vensteropening met natuurstenen latei, dorpel en stijlen. Boven elk venstercompartiment is er een bakstenen ontlastingsboog. Aan het rechterdeel van de oostgevel staat nog een kleinere aanbouw. Deze heeft in de zuidgevel één en in de oostelijke gevel twee smalle rechthoekige vensteropeningen met een natuurstenen latei en dorpel en een bakstenen ontlastingsboog. Alle vensters van de aanbouwen hebben ijzeren tralies. De zuidgevel van het schip en van de zijbeuk heeft dezelfde vorm als de noordgevel.

Het 15e eeuwse **koor** is naar het oosten georiënteerd en heeft een driezijdige sluiting. In elk muurvlak is er een groot spitsboograam met natuurstenen maaswerk in drie verticale velden, bekroond door een cirkel met ingeschreven driepas. De ramen hebben een omlijsting in hol geprofileerde vormsteen. De natuurstenen schuine dorpels van de ramen lopen door in een druiplijst, die ook op de steunberen en op de oostgevel van het noordelijk zijkoor doorloopt. Onder de dorpel van het zuidoostelijk koorraam is er een bakstenen rollaag. Tussen de ramen staan bakstenen steunberen. Deze zijn opgebouwd uit drie versneden delen met telkens een natuurstenen dekplaat. De gevel heeft een bakstenen plint met een natuurstenen bovenlijst. Deze plint loopt ook op de steunberen door. De beide zijkoren hebben in de oostgevel een spitsboograam natuurstenen dorpel en maaswerk. Boven de ramen is er in elke gevel een rechthoekige vensteropening met een houten luik. Deze van het zuidelijk zijkoor heet een latei en een dorpel in natuursteen en in de rechter dagkant twee, in de linker dagkant één natuurstenen negblok. Onder het centrale koorraam is de muur bepleisterd en hiervoor staat een calvarie-beeldengroep uit 1844 als epitaaf voor de familie Van Beeck in pleister, natuursteen en hout, enkel het kruis en het Christusbeeld zijn uit hout gemaakt. De pleisterlaag is plaatselijk verdwenen en hier zijn de lint- en stootvoegen ingesneden.

De **dwarsbeuken** zijn ontstaan tijdens de vergrotingswerken rond 1900. Hierdoor zijn de noordelijke en het zuidelijke dwarsbeuk vrijwel identiek. De hele dwarsbeuk is opgetrokken in baksteenmetselwerk met spaarzaam gebruik van natuursteen in hoekstenen, maaswerk, dorpels, lateien en dekplaten. De dwarsbeuk is aan elke zijde drie en een halve travee lang en wordt geflankeerd door lagere zijbeuken. Deze zijn drie traveeën lang.

De nok van de dwarsbeuk is even hoog als deze van het schip en het koor. De noord- en de zuidgevel hebben één groot centraal spitsboograam met een dorpel en maaswerk in natuursteen. In de punt van de gevel is er bovendien een smalle rechthoekige muuropening met een natuurstenen dorpel en latei. Diagonaal op de hoeken van de zuid- en de noordgevel staan drievoudig versneden bakstenen steunberen met natuurstenen dekplaten.

De oost- en de westgevels van de zijbeuk hebben in de lichtbeukzone één spitsboograam per travee met natuurstenen dorpels en natuurstenen maaswerk. De zijbeuken hebben in de noord- en de zuidgevels telkens één spitsboograam met natuurstenen dorpel en natuurstenen maaswerk. In de oost- en de westgevels hebben de zijbeuken enkel spitsboogramen in de traveeën die niet overdekt worden door bijgebouwen. Alle gevels van de dwarsbeuk hebben een bakstenen plint met een natuurstenen bovenlijst.

Figuur 3.2-1: Zicht op de zuidelijke gevel van de kerk, ARAT 2014

Figuur 3.2-2: Noordelijk zijkapel, ARAT 2018 (links) en Zuidelijk zijde koor, ARAT 2008 (rechts)

3.2.1.1.2 Toren

De 13^e eeuwse **westtoren** ligt in de as van de middenbeuk en is even breed en ongeveer dubbel zo hoog als deze. De toren heeft een vierkant grondplan en een alzijdig ingesnoerde achthoekige torenspits. Boven de dakaansluiting zijn er aan de zijden die evenwijdig lopen met de vier gevels kleine dakkapellen.

In de westgevel bevindt zich onderaan segmentboogvormige portaalopening met hierboven een spitsboograam. Beide muuropeningen hebben een omlijsting in hol geprofileerde vormsteen. Het raam heeft een dorpel eenvoudig maaswerk in natuursteen. De twee muuropeningen worden visueel samengevat door een omlijsting in vormsteen met een kraalprofiel.

Op de westelijke hoeken heeft de toren een enkele diagonale steunbeer, op de oostelijke hoeken bevinden zich telkens twee steunberen, die haaks op de gevels staan. Alle steunberen zijn meervoudig versneden met natuurstenen dekplaten en hebben in het bovenste deel natuurstenen speklagen. In het bovenste deel heeft de toren in de noord-, oost- en westgevel twee spitsboogvormige galmgaten met galmborden en natuurstenen dorpels. Hieronder is op de drie gevels een uurwerk bevestigd met gouden Romeinse cijfers en gouden wijzers. In de zuidgevel is er enkel een galmgat met galmborden. Onder de galmgaten en ter hoogte van de nok van de middenbeuk is er een omlopende natuurstenen druiplijst. Boven de galmgaten zijn er in elke gevel zeven stellinggaten. De daklijst bestaat uit twee getrapt uitspringende baksteenlagen met natuurstenen hoekstenen. Alle gevels van de westtoren hebben een bakstenen plint met een natuurstenen bovenlijst.

Tegen het rechterdeel van de zuidgevel staat een traptoren met achthoekig grondplan en een achthoekige piramidale torenspits.

De kleine aanbouw is opgetrokken in baksteenmetselwerk en bestaat uit één bouwlaag onder lessenaardak. Volgens de verbouwingsplannen van 1899 bestaat dit volume uit één vierkante ruimte, die na de verbouwing als doopkapel zou worden gebruikt en die vanuit de zuidelijke zijbeuk toegankelijk zou zijn. Er is een deuropening in de zuidgevel van de aanbouw. Verder is er in de zuidwand van het gelijkvloers van de westtoren een lage deuropening, die vroeger ook de toegang naar de traptoren vormde. Hier is er ook een deuropening naar de kleine aanbouw.

Het gelijkvloers van de westtoren bestaat uit één ruimte. In de westwand bevindt zich een segmentboog-poortopening naar buiten. In de oostwand bevindt zich de deuropening naar de kerkruimte. De vloer is bekleed met grote tegels in blauwe hardsteen.

De gehele noordwand en de zuidoosthoek worden ingenomen door houten kasten met paneeldeuren en een kroonlijst met classicistische sierelementen. In de zuidwesthoek van de ruimte bevindt zich een houten slingertrap naar de eerste verdieping (en het orgeldoksaal). Aan de zuidwand en langs de trap is er een eenvoudige houten lambrisering. Onder de trap is er een lage deuropening naar de traptoren. In de kleine ruimte achter deze deur zijn de onderste twee treden van de trap nog zichtbaar, hierboven werd de toegang naar de traptoren door een baksteenmuur afgesloten.

In de traptoren, die nu enkel nog via de deuropening in zuidgevel toegankelijk is, leidt een bakstenen wenteltrap naar de verschillende verdiepingen van de westtoren. De eerste toegankelijke verdieping is deze ter hoogte van de gewelven van de kerkruimte. Via een deuropening in de oostwand van deze ruimte kan men de zolder boven de gewelven bereiken. De dakconstructie boven de gewelven bestaat uit meerdere dekbalkgebinten. In het begin van de zolder en in de viering zijn de kepers en de houten bebording zichtbaar. Hierna zijn de kepers bekleed met houten tengellatjes met daarop een pleisterlaag. In het verleden zijn delen van de constructie vervangen maar plaatselijk zijn er nog sporen van aantasting door houtborende insecten. De bovenzijde van de gewelven is bekleed met isolatiewol. De gebinten zijn verbonden door een houten loopbrug.

In de bovenste verdieping van de westtoren bevindt zich de klokkenstoel. De klokkenstoel en de plafondconstructie erboven dateren uit het midden van de 20ste eeuw. Dit is ook te zien aan het gebruik van betonnen elementen, bijvoorbeeld de latei boven de deur naar de traptoren. Het kippengaas, die de galmgaten van de toren zou moeten afsluiten, is sterk beschadigd. Hierdoor zijn er duiven in de toren binnengedrongen, die voor sterke en schadelijke vervuiling zorgen

Schade

- In de torenzolder nesten er enkel duiven met sterke vervuiling van de zolder tot gevolg. Ze kunnen binnen via een weggevalen dakkapelluik.
- In de toren is op het zolderniveau een rooster in de muuropening losgekomen waardoor hij op korte termijn zal wegvallen.
- Verschillende stellinggaten en muuropeningen zijn aan de binnenzijde afgeschermd waardoor de duiven nog kunnen nestelen in de openingen

Figuur 3.2-3: Zicht op het metselwerk van de toren, ARAT 2018

Figuur 3.2-4: Interieur van de toren, ARAT 2011 (links) en de galmgaten, ARAT 2011 (rechts)

Figuur 3.2-5: Klokkenstoel, ARAT 2019

3.2.1.1.3 Daken en zolder

Koor, middenbeuk en dwarsbeuk hebben zadeldaken, de zijbeuken hebben lessenaarsdaken. Er is een kleine kruisingstoren onder een naaldspits. Al deze daken zijn gedekt met leien.

Figuur 3.2-6: Zicht op de leidendaken van de kruisbeuk en zuidelijke en noordelijke zijkapel, ARAT 2011

Schade

- Verschillende goten zijn sterk vervuild met duivenuitwerpselen.
- Goten zijn moeilijk bereikbaar en in slechte toestand.
- Klimhaken voldoen niet aan de Europese norm
- Leienbedaking is erg vuil, poreus, beschadigd en verschillende leien zijn weggevallen met vochtindringing tot gevolg.
- De roofingaansluiting met de westelijke topgevel is losgekomen met sterke vochtindringing tot gevolg.
- Versleten en ontbrekend afdekslabben
- Slechte bevestiging van kilgoten

- Lantaarn is aan restauratie toe
- Dakkapellen zijn ingerot
- Zink is in slechte toestand
- De loopbruggen in de zolder zijn voldoende stevig. De beplanking sluit niet op elkaar aan waardoor je gemakkelijker kan struikelen. Door het ontbreken van borstweringen houdt dit een zeker gevaar in.
- De zolders zijn bereikbaar via gevelluiken. Er ontbreekt een ankerpunt naast de luiken om de overstap naar de zolder veilig te kunnen maken.
- Enkele delen van de kapconstructie vertoont sporen van huisbokter en spinhoutkever

3.2.1.1.4 Glasramen

In een tekst van het einde van de 19de eeuw werd gesproken over (gekleurde ramen). We vonden nergens aanwijzingen dat er vroeger ooit glasramen met geschilderde taferelen waren. Pastoor Verheyen liet de glasramen in het koor plaatsen in 1929. De glasramen werden beschadigd tijdens de oorlog, maar werden door het atelier van Oscar Calders hersteld en gerestaureerd.

De laatste twee glasramen in de dwarsbeuken werden voor het eerst, na WOII geplaatst door Calders naar ontwerp van Crespin. Voordien bestonden deze ramen uit glas in twee kleuren, zoals de meeste andere ramen in de kerk.

R1 | Jezus kruisdood / Jezus ontmoet zijn bedroefde moeder

Ontwerper: Philip Hochreiter en Frits Geyer

Datum: 1901

Materiaal: Geschilderd glas

Locatie: Koor

Info: Hersteld en gerestaureerd na WOII, door atelier Oscar Calders van Mortsel (1951)

Onroerend erfgoed uit aard

KIK objectnr.: /

R2 | Maria Hemelvaart / Apostelen bij het ledig graf van Maria

Ontwerper: Philip Hochreiter en Frits Geyer

Datum: 1901

Materiaal: Geschilderd glas

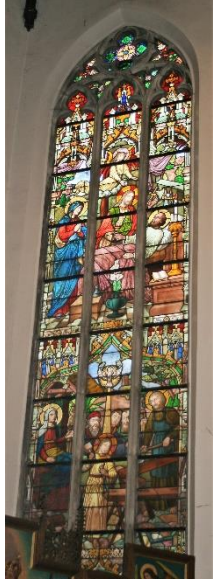
Locatie: Koor

Info: Hersteld en gerestaureerd na WOII, door atelier Oscar Calders van Mortsel (1951)

Onroerend erfgoed uit aard

KIK objectnr.: /

R3 | De dood van Jozef / In het huis van Nazareth

Ontwerper: Philip Hochreiter en Frits Geyer

Datum: 1901

Materiaal: Geschilderd glas

Locatie: Koor

Info: Hersteld en gerestaureerd na WOII, door atelier Oscar Calders van Mortsel (1951)

Onroerend erfgoed uit aard

KIK objectnr.: /

R4 | De vlucht naar Egypte

Ontwerper: Philip Hochreiter en Frits Geyer

Datum: 1901

Materiaal: Geschilderd glas

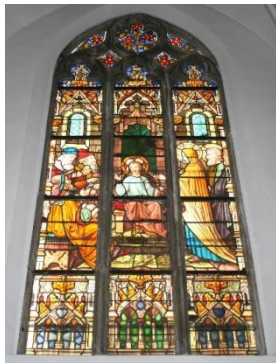
Locatie: zijbeuk zuid

Info: geschenken door E.H. Frans Gagelmans, pastoor in Dessel, Gerestaureerd door Oscar Calders

Onroerend erfgoed uit aard

KIK objectnr.: /

R5 | Jezus teruggevonden in de tempel

Ontwerper: Philip Hochreiter en Frits Geyer

Datum: 1901

Materiaal: Geschilderd glas

Locatie: zijbeuk zuid

Info: Gerestaureerd door Oscar Calders

Onroerend erfgoed uit aard

KIK objectnr.: /

R6 | Offerande van Jezus in de tempel

Ontwerper: Philip Hochreiter en Frits Geyer

Datum: 1901

Materiaal: Geschilderd glas

Locatie: Zijbeuk zuid

Info: Gerestaureerd door Oscar Calders

Onroerend erfgoed uit aard

KIK objectnr.: /

R7 | Aanbidding door de drie wijzen

Ontwerper: Philip Hochreiter en Frits Geyer

Datum: 1901

Materiaal: Geschilderd glas

Locatie: Zijbeuk zuid

Info: Gerestaureerd door Oscar Calders

Onroerend erfgoed uit aard

KIK objectnr.: /

R8 | O.-L.Vrouw overhandigd paternoster aan H. Dominicus

Ontwerper: Philip Hochreiter en Frits Geyer

Datum: 1901

Materiaal: Geschilderd glas

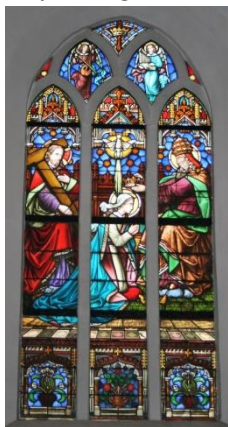
Locatie: Links van het koor

Info: Gerestaureerd door Oscar Calders

Onroerend erfgoed uit aard

KIK objectnr.: /

R9 | Kroning van Maria in de Hemel

Ontwerper: Philip Hochreiter en Frits Geyer

Datum: 1901

Materiaal: Geschilderd glas

Locatie: Zijbeuk noord

Info: Gerestaureerd door Oscar Calders

Onroerend erfgoed uit aard

KIK objectnr.: /

R10 | Maria bezoekt haar nicht Elisabeth

Ontwerper: Philip Hochreiter en Frits Geyer

Datum: 1901

Materiaal: Geschilderd glas

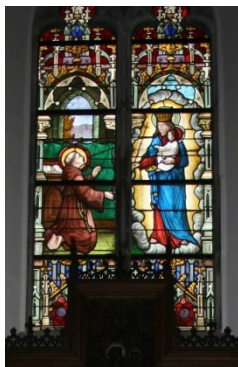
Locatie: Zijbeuk noord

Info: Gerestaureerd door Oscar Calders

Onroerend erfgoed uit aard

KIK objectnr.: /

R11 | H. Maria en Kind Jezus verschijnen aan H. Antonius van Padua

Ontwerper: Philip Hochreiter en Frits Geyer

Datum: 1901

Materiaal: Geschilderd glas

Locatie: Links van koor

Info: Gerestaureerd door Oscar Calders

Onroerend erfgoed uit aard

KIK objectnr.: /

R12 | Hemelvaart van Jezus

Ontwerper: Oscar Calders / Louis Crespín

Datum: 1951

Materiaal: Geschilderd glas

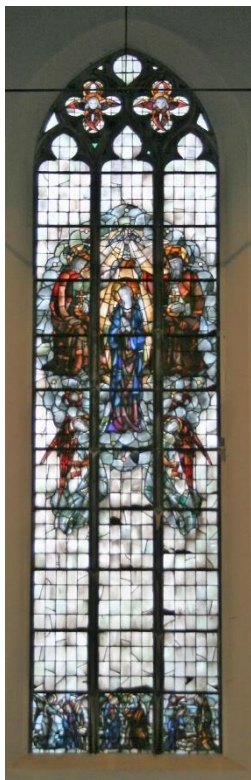
Locatie: Zuidelijk transept

Info: Rond het ontwerp werd op de vraag van de commissie zoveel mogelijk het oude gekleurde glas gebruikt.

Onroerend erfgoed uit aard

KIK objectnr.: /

R13 | Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart

Ontwerper: Oscar Calders / Louis Crespín

Datum: 1951

Materiaal: Geschilderd glas

Locatie: Noordelijk transept

Info: Rond het ontwerp werd op de vraag van de commissie zoveel mogelijk het oude gekleurde glas gebruikt.

Onroerend erfgoed uit aard

KIK objectnr.: /

R14 | Glasramen

Ontwerper: Oscar Calders

Datum: 1951

Materiaal: Geschilderd glas

Locatie: Midden- en zijbeuk

Info: Twee kleuren gemaakt met oude stukjes glas na WOII

Onroerend erfgoed uit aard

KIK objectnr.: /

Schade

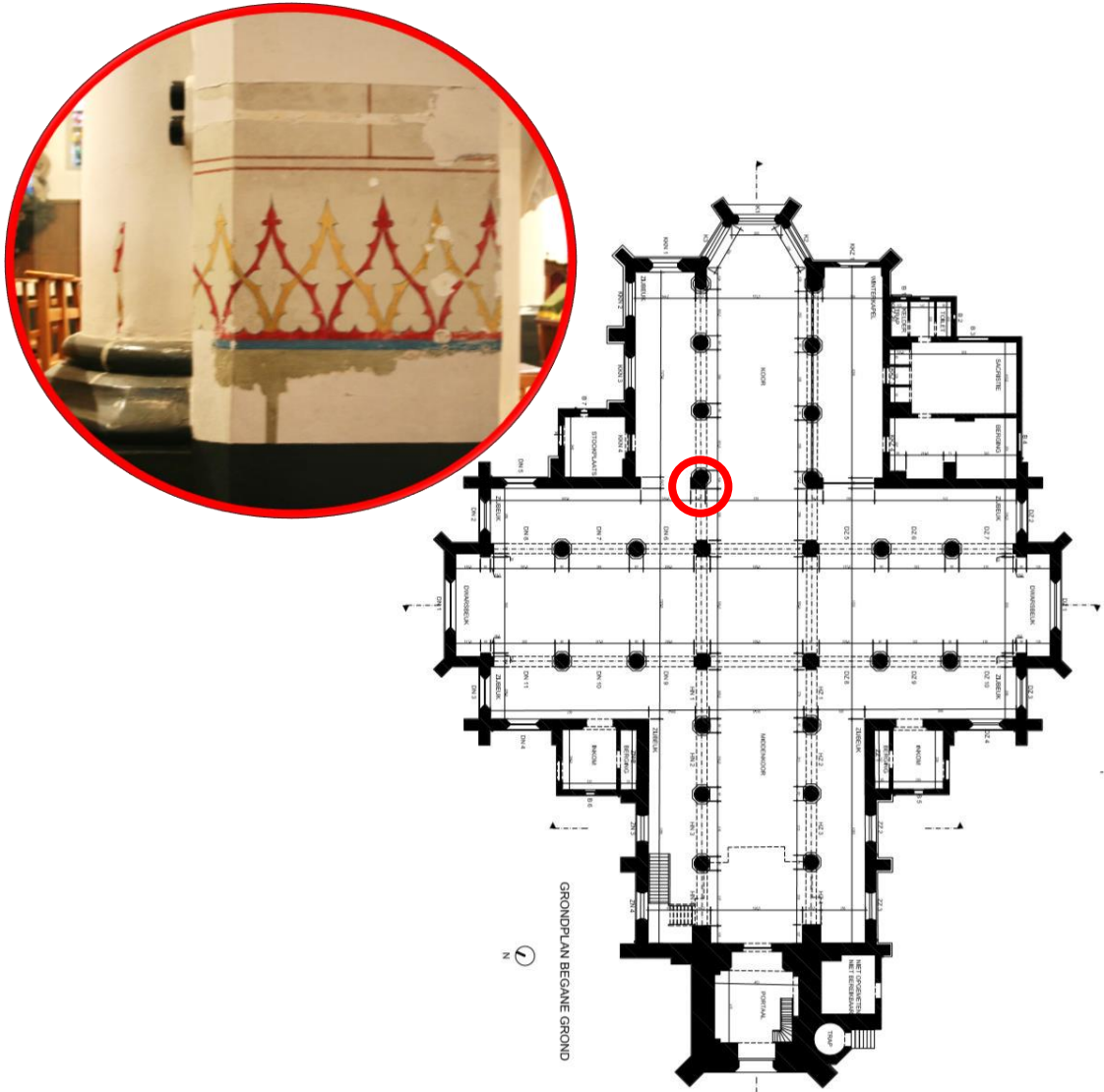
- Schilderwerk van de ramen is verschaald

3.2.1.2 Interieur

3.2.1.2.1 Interieurafwerking

De middenbeuk en zijbeuken worden van elkaar gescheiden door vrij hoge spitsboogarcades, ondersteund door zuilen met eenvoudige achthoekige kapitelen en achthoekige sokkels. Hierboven, in de lichtbeuk, zijn er kleine spitsboogvensters met eenvoudig maaswerk. De twee zones worden gescheiden door een eenvoudig geprofileerde horizontale lijst.

De sokkels bestaan uit beige zandkalksteen die nu grijs overschilderd zijn, de zuilen en wanden zijn bepleisterd en wit geschilderd. Bij de verbouwingswerken rond 1900 had het interieur neogotische muurschilderingen. Er werden recent enkele muurschilderingen blootgelegd.

Figuur 3.2-7: aanduiding van blootgelegde muurschildering, Arat 2018

De sokkels bestaan uit beige zandkalksteen die nu grijs overschilderd is, de zuilen en wanden zijn bepleisterd en wit geschilderd.

Tussen koor en zijkoren staan eveneens spitsboogarcades op zuilen met achthoekige kapitelen. Het koor en de middenbeuken van schip en dwarsbeuk hebben houten tongewelven op houten consoles met geprofileerde houten lijsten in lengte- en dwarsrichting. De zijbeuken van schip en dwarsbeuk hebben halve houten tongewelven, de viering heeft een houten kruisribgewelf. Enkel de zijkoren hebben bepleisterde en geschilderde kruisribgewelven.

De vier pijlers van de viering hebben een rechthoekig grondplan met voorgebouwde pilasters. Ter hoogte van de horizontale lijst tussen arcade en lichtbeuk bevinden zich consoles, van waaruit de vieringsbogen vertrekken. De vieringsbogen zijn spitsbogen en zijn lager dan de gewelven van de viering en de aansluitende delen van de kerk (koor, dwarsbeuk, schip).

De zijbeuken van schip en dwarsbeuk hebben vlak bepleisterde en geschilderde wanden met een vrij hoge houten lambrisering. In elke travee bevindt zich een spitsboograam, in de zijbeuken van de dwarsbeuk zijn er enkel in de kopse gevels en in de uiterste traveeën spitsboogramen. De oostwand van de zuidelijke dwarsbeuk is volledig blind.

Aan de westwand bevindt zich een houten orgeldoksaal met erachter een grote spitsboogvormige opening naar de eerste verdieping van de westtoren. Onder het doksaal bevindt zich een segmentboog-deuropening naar de westtoren. Het doksaal is zowel langs een trap in de westtoren als langs een trap aan het westeinde van de noordelijke zijbeuk te bereiken. De westwanden van de zijbeuken zijn blind.

Het zuidelijk zijkoor is door glazen tussenwanden afgescheiden van de overige kerkruimte en wordt gebruikt als winterkapel.

De vloer van de kerk is grotendeel bekleed met tapijttegels op grote platen in blauwe hardsteen met enkele platen in witte marmer. De koren zijn verhoogd, in het begin bevindt zich een trede in blauwe hardsteen. De laatste travee van de zijkoren en van het koor is nogmaals verhoogd. Het verhoogde deel van de vloer is geheel bekleed met grote platen in witte marmer met grijze adering. Aan de grens bevindt zich een trede in blauwe hardsteen. Hierop zijn nog sporen bewaard van de verankering van een vroegere koorafsluiting. Het lagere deel van het zuidelijk zijkoor (winterkapel) is bekleed met vast tapijt. Bijna alle muren hebben een geverniste eiken of olmen lambrisering in multiplex.

Vanuit het zuidelijk zijkoor zijn er twee toegangsdeuren naar de zuidoostelijke aanbouw, de sacristie. De centrale deuropening is de ingang van de sacristie. Het gaat hierbij om een ruimte met rechthoekig grondplan met aan de zuidwand een brede toog met kasten met paneeldeuren en een vrij zware kroonlijst. In de oostwand is er een rechthoekige driedelige vensteropening.

In het rechterdeel van de westwand is er een deuropening naar de aanpalende bergruimte, waar de west- en de oostwand helemaal worden ingenomen door ingebouwde kasten: paneeldeuren met bovenaan een guirlandeversiering, gecanneleerde pilasters en een classicistische kroonlijst. De kasten aan de oostwand hebben eenvoudige houten deuren en dateren waarschijnlijk uit de tweede helft van de 20ste eeuw.

Figuur 3.2-8: Enkele zichten in het interieur van de kerk, Arat 2018

In het linkerdeel van de oostwand van de sacristie is er een deuropening naar de kleinere aanbouw. Deze is onderverdeeld in drie kleine ruimtes: een centrale ruimte met tegen de oostwand een lage kast en hierboven een rechthoekige vensteropening. Ten zuiden hiervan bevindt zich een kleine WC-

ruimte. Ten noorden bevindt zich de toegang tot een kleine kelder met blauwe hardstenen treden . De kelder was niet toegankelijk, aangezien hij onder water staat. De vochtige atmosfeer kan hier en elders schimmelvorming tot gevolg hebben.

Aan de noordwand van de keldertrap is er een bekken in blauwe hardsteen bevestigd. Aan de voorzijde heeft dit bekken een ingelegde plaat in witte steen (marmer?) met het jaartal "1783".

Alle plafonds en wanden in de sacristie en de aanpalende ruimtes zijn vlak bepleisterd en geschilderd. De vloer is overal bekleed met grote platen in blauwe hardsteen. In de sacristie werd hierop linoleum aangebracht.

De kleine aanbouwen in de hoeken tussen schip en dwarsbeuk dienen als zij-ingangen naar de kerk. Zij bestaan uit een ruimte met rechthoekig grondplan met een brede deuropening naar de dwarsbeuk toe. In de wand aan de zijde van het schip (noordwand van de zuidelijke aanbouw en zuidwand van de noordelijke aanbouw) bevindt zich een ingebouwde kast. Bouwsporen wijzen erop dat zich hier vroeger deuopeningen bevonden, de vroegere zij-ingangen naar het schip. Deze zijn op de plannen van de bestaande toestand van 1899 te zien.

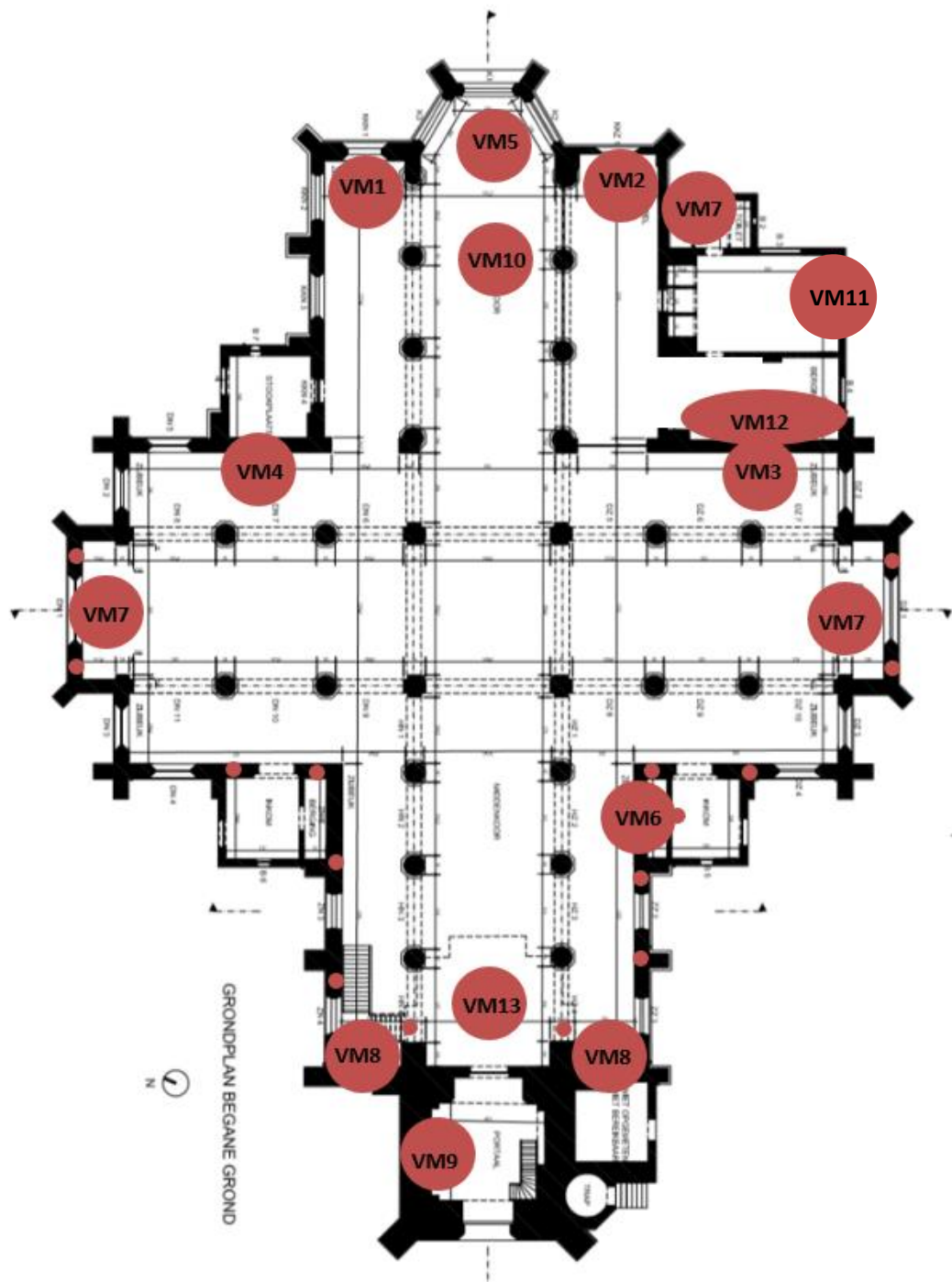
Figuur 3.2-9: Enkele beelden van het schrijnwerk, lambrisering, tongewelf, gewelf toren, natuurstenen vloeren, tapijt en doksaal, ARAT 2019

Schade

- Schilder- en pleisterwerk is erg beschadigd.

3.2.1.2.2 Vast kerkelijk meubilair

Het vast kerkelijke meubilair dat hieronder op plan is aangeduid en is opgelijst is onroerend door aard

Figuur 3.2-10: locatie op grondplan

VM1 | Retabel H. Antonius van Padua

1945

2019

Ontwerper: Gebroeders van Mierlo en Jean-Baptiste Anthony

Datum: 1903-1911

Materiaal: Eik, polychromie

Locatie: Zijaltaar links in het koor

Info: Antonius van Padua, Muilezel knielt voor het H. Sacrament, O.L. Vrouw met kind verschijnt van Antonius van Padua.

Geschonken door graaf Duchastel Howardries gehuwd met barones de Vinck.

Onroerend erfgoed uit aard : opgenomen in het inhoudelijk beschermingsdossier AOE, **KIK objectnr.:** 46704

Schade:

- Het geheel is bestoft

VM2 | Retabel: Bewening van Christus

1974

2019

Ontwerper: Onbekend, Gebroeders Van Mierlo

Datum: 16^e eeuw en 1910

Materiaal: Eik, Paneel 'Nood Gods'

Iconografie: Twaalf apostelen en de Kruisafneming van Christus, Dood van Jozef van Nazareth en Heilige Familie

Locatie: Winterkapel

Info: Het schilderij stelt de afdoening van het kruis voor en wordt genoemd. Het is een kopie uit 1530-1535 van het beroemde schilderij van Rogier van der Weyden (1400-1464). Wie heeft deze kopie geschilderd? Daarover lopen de meningen fel uiteen, mogelijk is het een kleinzoon van Rogier, namelijk Goswin van der Weyden (1465-1533), gezien deze enige tijd te Brecht verbleef op de Waterhoeve.⁷⁸ Het schilderij werd geschonken door pastoor Oudenrogge in 1710 bij testament.

Onroerend erfgoed uit aard: opgenomen in het inhoudelijk beschermingsdossier AOE; **KIK objectnr.:** 467002

Schade:

- Het geheel is bestoft

VM3 | Passieretabel

1974

2019

Ontwerper: Gebroeders Van Mierlo

Datum: 1900

Materiaal: Eik

Locatie: In zijbeuk zuid

Info: Jezus te gast bij Martha en Maria, Blijde intocht te Jeruzalem, Jezus verdrijft de kooplieden uit de tempel, Laatste avondmaal, Doodstrijd van Christus in de Hof van Olijven, Verraad van Judas, Geseling van Christus, Doornenkroning van Christus, Christus van Pilatus, Christus draagt een kruis, Golgothatafereel, Bewening van Christus, Graflegging van Christus en Christus verrijst uit het graf. Het retabel is een kopie van 16^e-eeuws Antwerps Passieretabel, van de Pharkirche te Vreden.

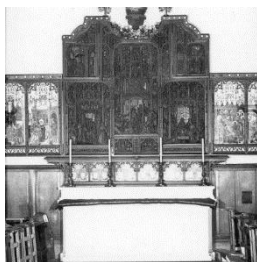
Onroerend erfgoed uit aard: opgenomen in het inhoudelijk beschermingsdossier AOE; **KIK objectnr.:** 46703

Schade:

- Het geheel is erf bestoft

⁷⁸ VERSTRAELEN 1974

VM4 | Retabel O.-L.-Vrouw

1974

2019

Ontwerper: Gebroeders Van Mierlo en Jean-Baptiste Anthony

Datum: 1904-1905

Materiaal: Eik

Iconografie: Geboorte van Maria, Opdracht van Maria in de tempel, Boodschap van de aartsengel, Maria bezoekt haar nicht Elisabeth, Huwelijk van Jozef en Maria, Aanbidding van de herders, Aanbidding van de Wijzen, Dood van Maria en Begrafenis van Maria

Locatie: Zuidelijk transept

Info: Pastoor Alfons Lemmes liet ter vergroting van de kerk het altaar van O.-L.-rouw versieren met een nieuw retabel. Het is bijna aan getrouwe kopie van het beroemde retabel van O.-L.-Vrouw-Lombeek een deelgemeente van Roosdaal bij Ninove. Op het einde van de 19^e eeuw werd het retabel onder grote belangstelling te Brussel getoond. De aandacht die het retabel toen kreeg, heeft heel waarschijnlijk de pastoor ertoe aangezet een kopie van dit altaar te laten maken. Het atelier van Victor Van Mierlo verzorgde het houtwerk, maar kopieerden niet het volledige retabel. De vier zijpanelen werden geschilderd door Jan Anthony.⁷⁹

Onroerend erfgoed uit aard: opgenomen in het inhoudelijk beschermingsdossier AOE

KIK objectnr.: 46705

Schade:

- Het geheel is bestoft

VM5 | Allerheiligen altaar

1974

Ontwerper: Jean-Baptiste Anthony

Datum: 1919

Materiaal: olieverf op paneel

Iconografie: Kroning van Maria

Locatie: Koor

Info: Toen Pastoor Verheyen benoemd werd, stond het passieretabel vooraan in de kerk. Waarschijnlijk verplaatste hij voor de zichtbaarheid dit altaar naar rechts, waar het nu nog altijd staat. Vermits hij de ramen verving door mooie glasramen en om het geheel wat meer licht te geven liet hij door Jan Anthony een geschilderd retabel maken met de Kroning van O.-L.-Vrouw.⁸⁰

Onroerend erfgoed uit aard: opgenomen in het inhoudelijk beschermingsdossier AOE

KIK objectnr.: 46706

Schade: /

⁷⁹ Wuustwezel kerk en kasteel, p. 125

⁸⁰ Wuustwezel kerk en kasteel, p. 144

VM6 | Biechtstoel

1974

2019

Ontwerper: Rik Leys

Datum: 1946

Materiaal: eik

Locatie: zijbeuk zuid ingebouwd

Info: Bestemd voor nieuwe onderpastoor Vermeulen (1946)

Versiering komt van de door V1 beschadigde kasten uit het kasteel van Wuustwezel.

Onroerend erfgoed uit aard: opgenomen in het inhoudelijk beschermingsdossier AOE

KIK objectnr.: 46593

Schade:

- Aantasting klopkever
- Het geheel is bevuild

VM7 | Twee biechtstoelen

1974

2019

Ontwerper: Onbekend

Datum: 18de eeuw / 1901

Materiaal: eik

Locatie: Kruisbeuk zuid en noord

Info: De versiering boven is uit de 18de-eeuwse biechtstoelen. Verbouwd in 1901 tot huidige biechtstoelen

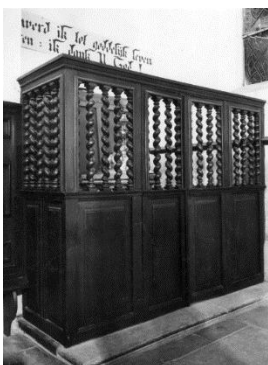
Onroerend erfgoed uit aard

KIK objectnr.: 46594

Schade:

- de houtimitatie langs binnenkant schilfert af
- de treden zijn deels vermolmd en verweerd
- aantasting van kleine klopkever

VM8 | Kapelafsluiting

1945

2019

Ontwerper: Onbekend

Datum: 17^e eeuw

Materiaal: hout

Aantal: 2

Locatie: Westgevel van de zijbeuk

Info:

Onroerend erfgoed uit aard

KIK objectnr.: 46625

Schade: /

VM9 | Muurbetimmering

1945

2019

Ontwerper: Onbekend
Datum: 17^e eeuw
Materiaal: Eik
Locatie: Westportaal
Info: Stond voor 1900 waarschijnlijk in de pastorie
Onroerend erfgoed uit aard
KIK objectnr.: 46637
Schade: /

VM10 | Doopvont

1945

2019

Ontwerper: Onbekend
Datum: 15^e en 17^e eeuw
Materiaal: arduin, messing
Locatie: Koor
Info: Arduin (gotiek) uit 15de eeuw en messing deksel (renaissance) uit 17^e eeuw
Onroerend erfgoed uit aard: opgenomen in het inhoudelijk beschermingsdossier AOE
KIK objectnr.: 46640
Schade:
- Er zijn verfspatten
- Deksel is licht geoxideerd

VM11 | Sacristiekasten

2019

Ontwerper: Onbekend
Datum: 17^e of 18de eeuw
Materiaal: eik
Afmetingen: H: 238 cm
Locatie: Sacristie
Info:
Onroerend erfgoed uit aard
KIK objectnr.: 46690
Schade: /

VM12 | Sacristiekasten

2019

Ontwerper: Onbekend

Datum: 17de eeuw

Materiaal: eik

Afmetingen:

Locatie: Sacristie

Info: Stond in de voormalige sacristie

Onroerend erfgoed uit aard

KIK objectnr.: /

Schade:

- Aantasting door kleine klopkever

VM13 | Orgelkast

2019

Ontwerper: J.L. Stynen, en Van den Bergh

Datum: 20^e eeuw

Materiaal: Eik

Afmetingen: .

Locatie: Doksaal

Info: De firma Pels-D'Hondt plaatste in 1979 een nieuw orgel in de Onze Lieve Vrouwekerk te Wuustwezel. Adviseur bij de bouw was Stanislas Deriemaeker. Op 24 juni 1979 is het instrument gewijd. Het werd bespeeld door de adviseur.

Technische gegevens

Hoofdwerk 6

Borstwerk 5

Pedaal 2

Totaal aantal stemmen 13

Manuaalomvang C-g'''

Pedaalomvang C-f'

Toetstractuur Mechanisch

Registertractuur Mechanisch

Windlade(n) Sleeplade

Dispositie

Hoofdwerk: Prestant 8', Gedekt 8', Oktaaf 4', Oktaaf 2', Sesquialter 2 rangs, Mixtuur 4 rangs.

Borstwerk: Gedekt 8', Fluit 4', Prestant 2', Cymbel 2 rangs, Vox Humana 8'.

Pedaal: Subbas 16', Trompet 8'.

Koppelingen: Hoofdwerk - Borstwerk, Pedaal - Hoofdwerk, Pedaal - Borstwerk.

Speelhulpen: Tremulant.

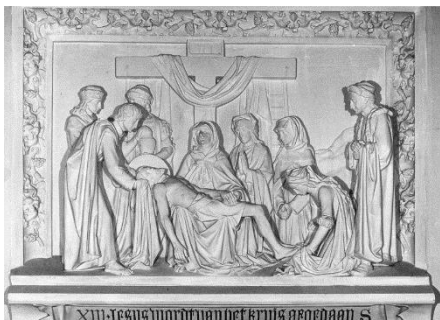
Onroerend erfgoed door aard

KIK objectnr.: /

Schade: /

/

VM14 | Kruisweg

1974

Ontwerper: Frans De Vriendt

Datum: 1885

Materiaal: Pleister

Afmetingen: H: 95 x 115 cm

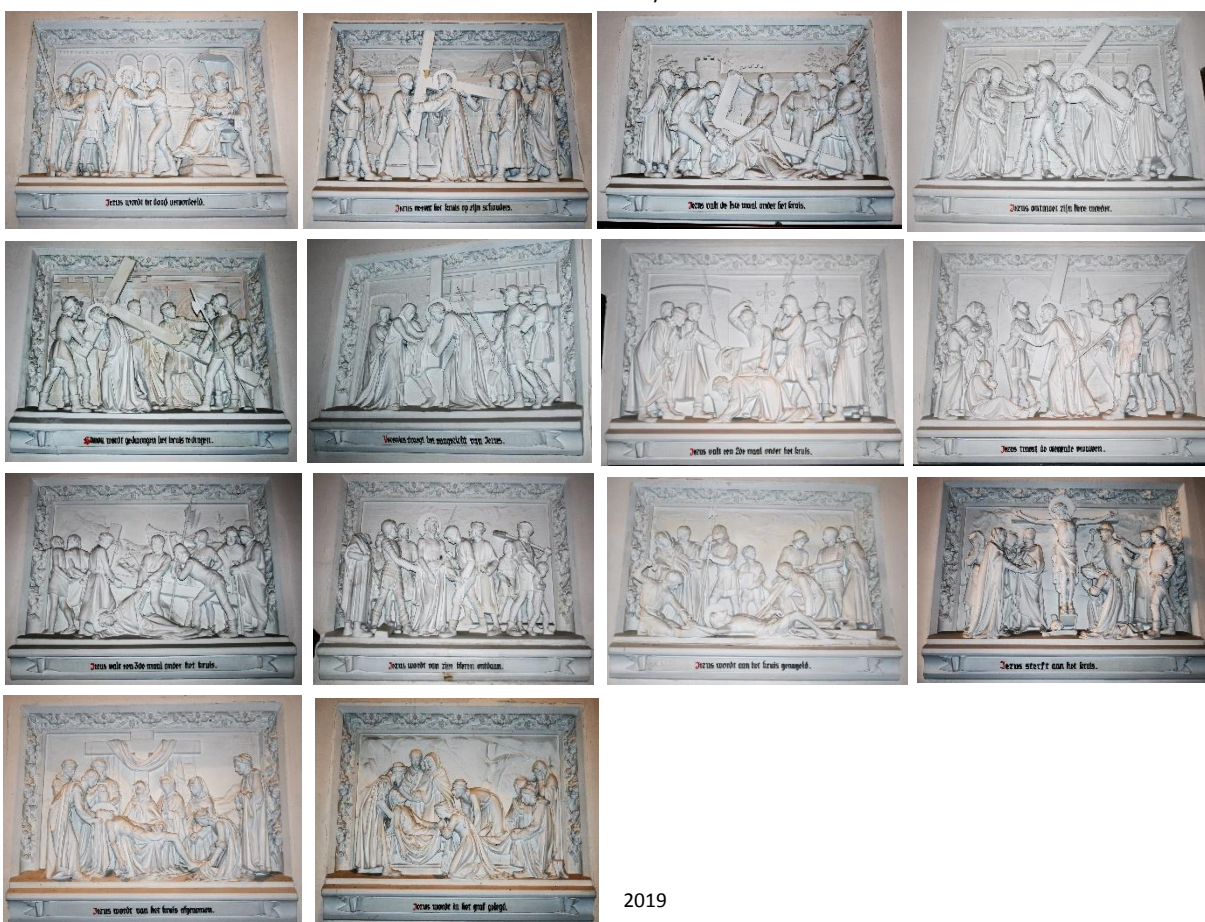
Locatie: Zijbeuken

Info: Pastoor Alfons Lemmesn II liet in 1885, 15 jaar voor de plaatsing van het passieretabel een mooie kruisweg aanbrengen. Op het einde van de vorige eeuw was erin bijna alle kerken een kruisweg. Oorspronkelijk bestond de kruisweg uit gekleurde taferelen die later wit werden geschilderd.⁸¹ Enkele herstellingen uitgevoerd in 2001. Boven elke statie hangt een houten kruisje van 20 cm op 20 cm

Onroerend erfgoed uit aard

KIK objectnr.: 46700

Schade: /

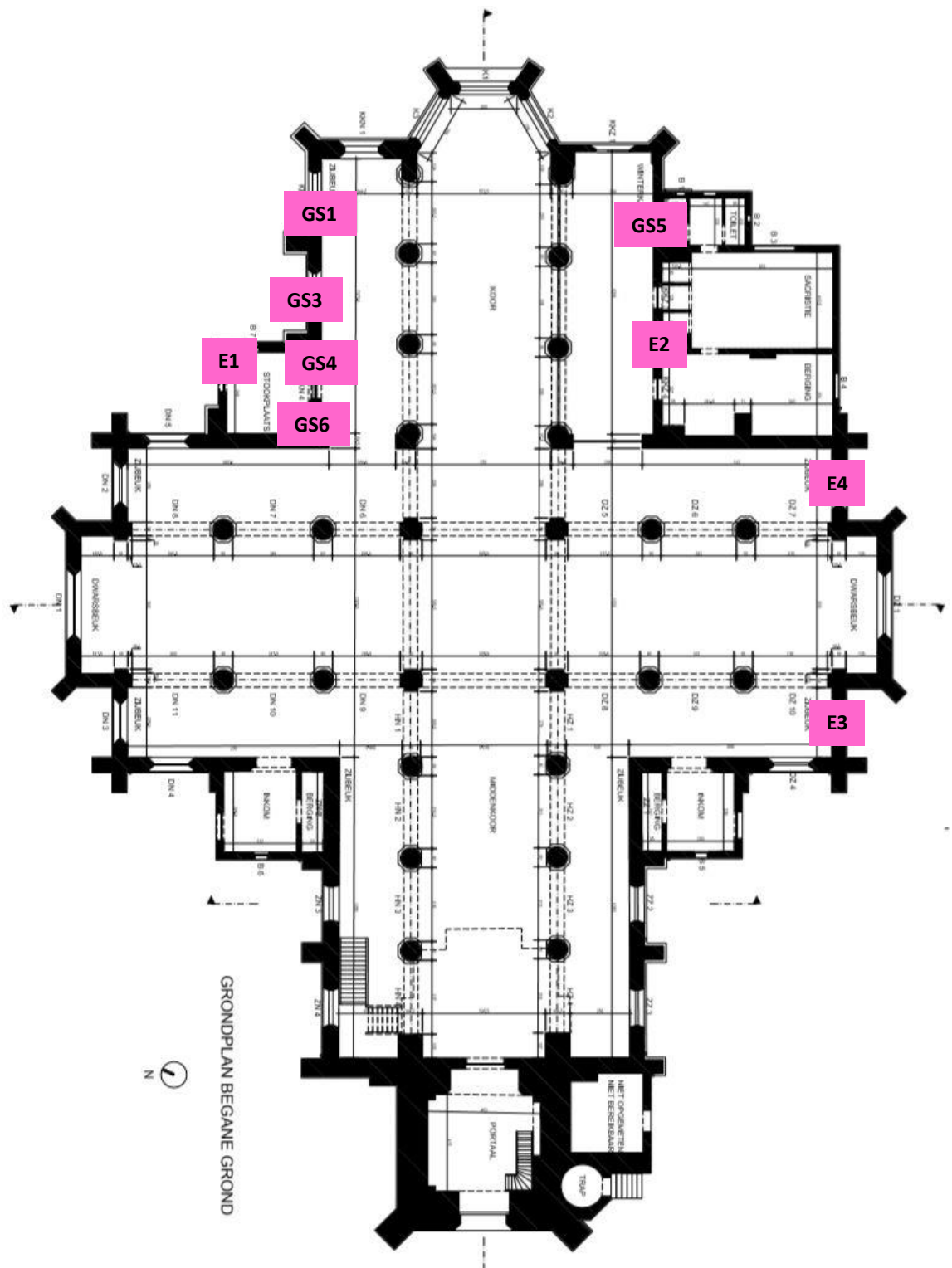

2019

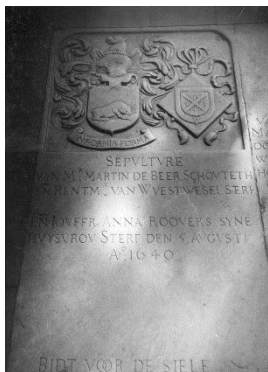
⁸¹ Wuustwezel kerk en kasteel, p. 178

Grafstenen en epitafen

Aanduiding op plan. De ligging van GS2 en GS7 is onbekend, deze zijn bedekt met tapijt.

GS1 | Martin De Beer

1945

2019

Persoon: Martin De Beer, Anna Roovers

Datum: 1640

Materiaal: Arduin

Opschrift: Sepulture

van Maarten De Beer, schouteth en rentmr van Wuestwesel sterf ende jouffr Anna Roovens sijne huijsvrouw sterf den 5 augusti

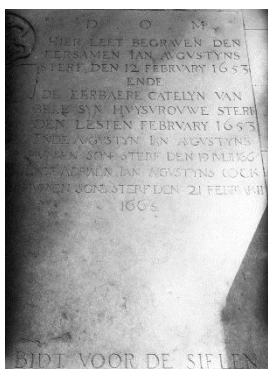
A° 1640 Bidt voor de siele

Locatie: Zijkoor Noord

Afmetingen: 196 x 108

KIK objectnr.: 46642

GS2 | Jan Augustijns

1945

Persoon: Jan Augustijns, Catelyn Van Beke, Jan Augustijns, Jan Adriaen Augustijns

Datum: 1653

Materiaal: Arduin

Opschrift: D.O.M. Hier leet begraven den eersamen Jan Augustijns sterf den 12 february 1653 ende de eerbare Catelijn van Beke sijn huijsvrouw sterf den lesten february 1653 ende Augustijn Jan Augustijns hunnen sone sterf den 19 Julii 1664 ende Adriaen Jan Augustijns oock hunnen sone, sterf den 21 february 1665 Bidt voor de sielen

Locatie: Onbekend (is bedekt met tapijt)

Afmetingen: H: 195 cm

KIK objectnr.: 46643

GS3 | Isabelle De Berchem

1945

2019

Persoon: Isabelle De Berchem

Datum: 1674

Materiaal: Arduin

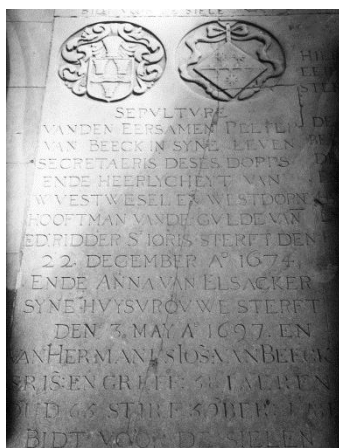
Opschrift: Epitaphe de noble dame Isabelle de Berchem pour Le Roy II 1me partie, p. 210 gravin dans le theatre sacré

Locatie: Zijkoor noord

Afmetingen: H: 256 cm x B: 142 cm

KIK objectnr.: 46645

GS4 | Peeter Van Beeck

1945

2019

Persoon: Peeter Van Beeck; Anna Van Elsacker, Herman J. Van Beeck

Datum: 1674

Materiaal: Arduin

Opschrift: Van den eersamen Peeter Van Beeck in sijne leven secretaris deses dorps ende heerlijkheit van Wuestwesel en Westdorne Hooftman van de gulde van ed. ridder St Joris sterft den 22. december a° 1674

ende Anna van Elsacker sijne huijsvrouw sterft den 3 Majj a° 1697, en van Hermans Jos Van Beeck Sris et greffr 58 jaeren oud 65 stirf 5 9ber 1781 Bidt voor de sielen

Locatie: Zijkoor noord

Afmetingen: H: 194 cm x 110 cm

KIK objectnr.: 46646

GS5 | Petrus Maesmans

1945

Persoon: Petrus Maesmans, Anna Vander Vloet

Datum: 1695

Materiaal: Arduin

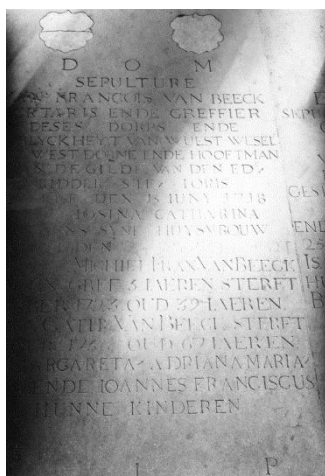
Opschrift: Sepulture Van den Eersamen Petrus Maesmans schouteth deses dorps end heerlijkheid van Wuestwesel en Westdorne Hooftman van den geulde van den Ed. ridder St Sebastiaen sterft den 28 Meert 1695 ende Anna Vandervloet sijne huijsvrouw sterft den 16 Julij a° 1668 ende Wilh. Maesmans hunnen sone in sijn leven schoolmr organist ende bedinder van Kosterije van Wuestwesel ende hooftman van St Joris gulde sterf den 6 meert 1735 oudt 85 jaeren Bidt voor de sielen

Locatie: Zijkoor Noord

Afmetingen: H: 195 x B: 108 cm

KIK objectnr.: 46647

GS6 | François Van Beeck

1945

2019

Persoon: François Van Beeck, Catherina Josina Mens, Michiel Fran. Van Beeck, Cath. Van Beek, Margareta, Adriana Maria en Joannes Franciscus, hun kinderen.

Datum: 1718

Materiaal: Arduin

Opschrift: D.O.M. Sepulture van Francois Van Beeck secretaris ende greffier deses dorps ende heerlijkheit van Wuestwesel ende Westdorne ende hooftman van de gilde van den ed. ridder St Joris stierft den 15 junij 1718

ende Josina Catharina Rommens sijne huijsvrouw stierf den 9 junij 1744 oudt 87 jaren. Michiel Grn: Van Beeck secris en greffr 5 jaeren sterft 26 7ber 1723 oud 39 jaeren Anna Cath. Van Beeck sterft 3 7ber 1756 oud 67 jaeren ende Margareta,

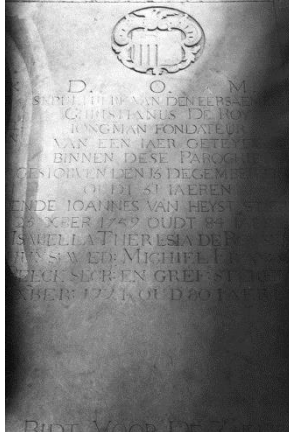
Adriana-Maria, Maria ende Joannes Franciscus
hunne kinderen R.I.P.

Locatie: Zijkoor noord

Afmetingen: 196 x B: 109 cm

KIK objectnr.: 46648

GS7 | Christianus De Roy

1945

Persoon: Christianus De Roy, Joannes Van Heyst,
Isabella Theresia De Roy

Datum: 1750

Materiaal: Arduin

Opschrift: D.O.M. Sepulture van de Eersaeme
Christianus de Roy jongman fondateur van een
jaer geteijde binnen deze parochie gestorven den
15december 1750 oudt 51 jaeren ende Joannes
van Huijst stierf

25 xber 1759 oudt 84 jaeren Isabella Theresia De
Roy, sijne huijsv wede Michiel Fran: van
Beeck secris en greffr sterft 30 xber 1774 oud 80
jaeren Bidt voor de ziele

Locatie: Onbekend (is bedekt met tapijt)

KIK objectnr.: 46650

E1 | Hermanus Josephus Van Beeck

1945

2019

Persoon: H.J. Van Beeck, Maria Catherina
Diricksens, Carolina, Joanna Maria Van Beeck

Datum: 1781

Materiaal: Arduin

Opschrift: Ter nagedachtenis van familie Van
Beek: Hermanus Josephus Van Beek (5/11/1781)
echtgenote Maria Catherina Dircksens
(2/10/1800) en broeder, zuster en neef

Joannes Fr. + 3/11/1170

Augustinus H. +31/08/1807

Dominicus G.p. +20/02/1814

Franciscus M.L. + 10/12/1816

Josephus M. Nep + 12/09/1819

Hermanus C.J. + 18/11/1820

Petrus + 21/10/1822

Josephus + 22/01/1830

Maria A.F. + 25/04/1834

Carolus J.F. + 16/12/1842

Locatie: Zijbeuk noord

Afmetingen: H:260 x B: 150

KIK objectnr.: 46651

E2 | Ingace Jean Joseph De Vinck (Opgenomen in inhoudelijk beschermingsdossier AOE)

1945

2019

Persoon: I.J.J. De Vinck, Catherina Isabella De Stier, Edmond Joseph De Vinck, Adeline Marie De Wellens

Uitvoerder: J.B. De Vos

Datum: 1869

Materiaal: Marmer wit/zwart

Opschrift: Franse tekst: Ignace Jean Joseph de Vinck, lid van de eerste kamer Staten generaal van het Verenigd Koninkrijk + 15/09/1845 en dame Catherina Isabella de Stier + 03/12/1854. En Edmond Jean Baron de Vinck + 5/12/1877 en Adeline Marie de Wellens + 16/07/1856

Locatie: Zijkoor Zuid

Afmetingen: H: 320 cm

KIK objectnr.: 46655

E3 | Joannes Franciscus de Vinck (Opgenomen in inhoudelijk beschermingsdossier AOE)

1945

2019

Persoon: J.F. De Vinck, Francisca De Stier

Vervaardiger: Matthias Kessels

Datum: 1824-1825, huidige opstelling 20^e eeuw

Materiaal: Zwarte en witte marmer

Opschrift: Heic dormiunt in pace christi Joannes Franciscus de Vinck en Helena Francisca De Stier. Beeld is Maria Magdalena

Locatie: Zuidelijk transept

Afmetingen: H: 410 cm

KIK objectnr.: 46675

E4 | Delia Maria Josepha de Vinck (Opgenomen in inhoudelijk beschermingsdossier AOE)

1945

2019

Persoon: Delia Maria Josepha De Vinck

Vervaardiger: Matthias Kessels

Datum: 1824-1825

Materiaal: Zwarte en witte marmer

Opschrift: Heic, sit, est Delia Maria Josepha, quae vixit a.p.m. XVIII (overleed op 18 jaar) in 1822, filae benemerentissimae (verdienstelijke dochter) hunc tituluma fato aspero posuit. Beeld is van een jong meisje

Locatie: Zuidelijk transept

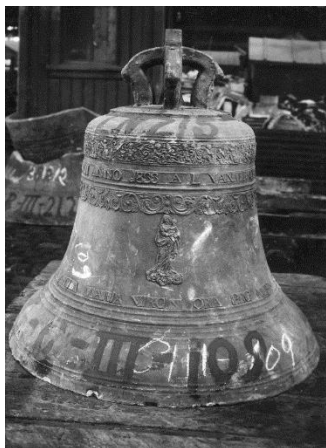
Afmetingen: H: 410 cm

KIK objectnr.: 46688

3.2.1.2.4 Klokken

Tijdens het pastoraat van FL. van Thillo werden de twee klokken, die onder de oorlog waren opgeëist, door nieuwe vervangen.

K1| O.-L. -Vrouw-klok

1943

Uitvoerder: A.L.J. Van Aerschodt

Datum: 1833

Materiaal: Brons

Locatie: Toren

Opschrift: Sancta maria ora Pro nobis

Info: De kleine klok O.L.Vrouw, wegende 125 kg, doormeter 65 cm hoge toon Fa. Zij werd geluid één kwartier voor de diensten. Zij kon ook wel geluid worden 'à la volée', maar ongelukkig niet samen met één der 2 andere klokken, omdat haar toon dissonant was met die van de grotere klokken.⁸²

KIK objectnr.: 46693

K2| Maria-klok (B.M. Virgo)

2019

Uitvoerder: Onbekend

Datum: 1959

Materiaal: Brons

Locatie: Toren

Opschrift: Laat mijn stem U steeds doen denken aan Maria's Hemelvaart

Info: Heeft een doormeter van 95 cm hoogte 80 cm en wegende 546 kg, toon sol kruis, Dona dedit, geschonken door E.H.-aalmoezenier van de Kerchove d'Exaerde. De peter van de klok is Baron Fernand de Kerchove d'Exaerde Borluut en met is Mw Van Tieghem de ten Berghe. Ze werd gewijd door Mgr. Schoenmaeckers 1959.

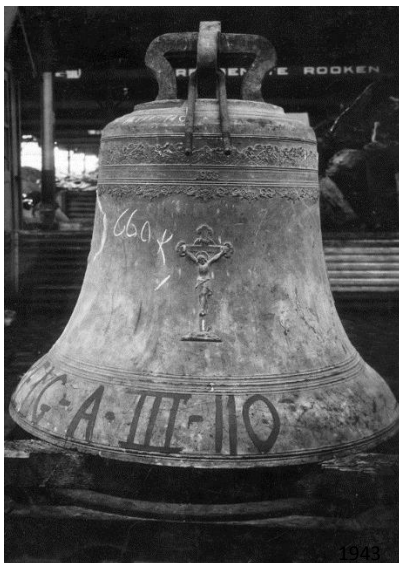
De toon is sol kruis, de diameter 0.95m en gewicht 546kg.⁸³

KIK objectnr.: /

⁸² CUYVERS 1995, p. 246

⁸³ VERSTRAELEN 1963, p. 11

K3| Christus Koning Klok

Uitvoerder: Marcel Michiels Sr.

Datum: 1935

Materiaal: Brons

Locatie: Toren

Opschrift: Christus Koning, aan uw Hart werd Wuustwezel toegewijd. 't Blijve U trouw in vreugd en smart, voor de tijd en d'eeuwigheid. Olom DD parochiani Occasione Jubilaei Sacerdotalis (1910-1935) anno pacis 1959 refecta en restitua

Info: Met een doormeter van 104 cm, hoogte 80 cm en met een gewicht van 850 kg. Toonhoogte: fa. Ze werd gegoten in 1959. Peter is Louis De Bie, voorzitter van de kerkfabriek, en meter Mevr Peeters-Dams, echtgenote van burgemeester Jos Peeters.⁸⁴ De toon is fa kruis diameter 1.04m en gewicht 850 kg.

KIK objectnr.: 46697

K4| Sint-Elisabethklok

2019

Uitvoerder: Andreas Van den Geyn

Datum: 1764

Materiaal: Brons

Locatie: Toren

Opschrift: /

Info: Ze was de tiendenklok, ze weegt 1250 kg. Doormeter van 1.2m en hoogte van 1.1m. De toon is Mi bemol. Ze werd niet opgeëist omdat ze geclasseerd was en ze was in 1942 pas hersteld op staatskosten van een barst in T-vorm opgelopen door de vernieling van de toren door de Belgische Genie. Ze werd geplaatst en gegoten in 1764 in opdracht van de abdis Isabella Andriessens van het Sint-Elisabethgasthuis. Vroeger werd ze alleen geluid s' zaterdags en op de dag voor de feestdagen, voor het derde Angelus om 16u zodat de parochianen hun uurwerken konden gelijkzetten om op tijd te zijn op zondag en op feestdagen. Ze werd ook geluid s' zondags voor de eerste mis, voor de hoogmis en wanneer er tijdens het lof vespers gezongen werden of wanneer er andere feestelijke diensten voorzien waren tijdens het lof. Ze werd tijdens de W.O.II hersteld op staatskosten door de heer Marcel Michiels en was terug in Wuustwezel enkele dagen voor het vormsel, dat toegediend werd door Mgr. Carton de Wiart (23 juli 1942)⁸⁵ In opdracht van Isabella Andriessen

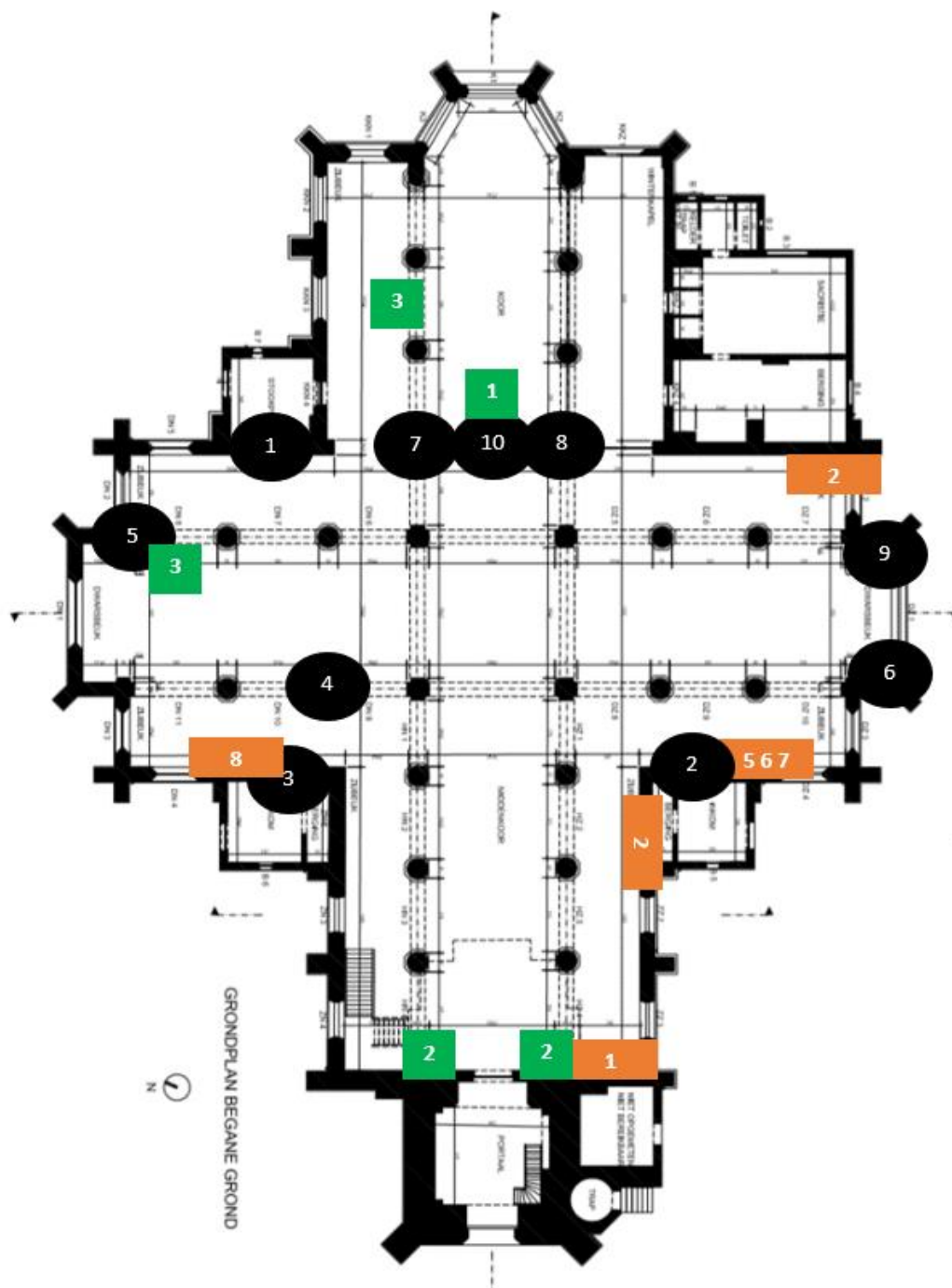
KIK objectnr.: /

⁸⁴ CUYVERS 1995, p. 246

⁸⁵ CUYVERS 1995, p. 247

3.2.1.3 Cultuurgooederen

De cultuurgooederen die in dit hoofdstuk zijn opgelijst waren reeds voor de bescherming in de kerk aanwezig. Zij zijn direct gerelateerd aan de bouwgeschiedenis van de kerk en zijn onroerend door ornamentale bestemming en ondersteunen de historische en artistieke waarde van de kerk. Voor deze inventaris werd er gekozen om cultuurgooederen te inventariseren volgens type: Beelden (**B**), Meubilair (**M**) en Schilderijen (**S**). Voor de identificatie en registratie van het shadebeeld van de objecten werd beroep gedaan op de historische nota, de geraadpleegde bibliografie, beeldbank van KIK en het verslag van de interieurinspectie van Monumentenwacht Vlaanderen.

Figuur 3.2-11: locatie cultuurgooederen op grondplan

3.2.1.3.1 Meubilair

M1 | Altaartafel (panelen communiebank)

2019

Ontwerper: Onbekend / Jan Vervoort (1912-1994)

Datum: 1651-1700 / 1986

Materiaal: eik

Locatie: Koor

Info: Vier panelen van de communiebank geïntegreerd in een altaartafel: Arks des Verbonds, Hostiedragende kelk, Voorspraak van O.L.Vrouw Middelaars bij de H. Drievuldigheid voor de zielen van het vagevuur en de Toonbroden.

Onroerend erfgoed door ornamentale bestemming: De panelen waren in de kerk aanwezig voor de bescherming en dragen bij tot de historische en artistieke waarde van de kerk.

KIK objectnr.: 46595

Schade: /

M2 | Kerkmeesterbanken

1974

2019

Ontwerper: Onbekend

Datum: 1690-1700

Materiaal: eik

Aantal: 2

Afmetingen: H: 109 x B: 138 cm

Locatie: links en rechts van de hoofdingang/ middenbeuk

Info: Na de vernietiging door de Belgische Genie begin WOII hersteld met zoveel mogelijk gespaard gebleven materiaal door gebroeders Hubert en Frans Van Linden uit Kapellen.

Onroerend erfgoed door ornamentale bestemming: De kerkmeesterbanken waren in de kerk aanwezig voor de bescherming en dragen bij tot de historische en artistieke waarde van de kerk.

KIK objectnr.: 46691

Schade:

- de niet eiken delen zijn aangetast door actieve kleine klopkever.
- Bij één bank gaat het kastje niet meer open omdat op het bovenblad een latje is geklopt.
- De vernislaag van de treden is doorgesleten. Het geheel is erg donker gemaakt.
- De diepere delen zijn erg bevuild.

M3 | Koorgestoelte

1945

2019

Ontwerper: Onbekend

Datum: 1691-1700

Materiaal: eik en andere verschillende houtsoorten en houtimitatie

Aantal: 2

Afmetingen: H: 127 x B: 285 cm

Locatie: Transept

Info: Was vroeger bestemd voor de heren van Wuustwezel

Onroerend erfgoed door ornamentale bestemming: Het koorgestoelte was in de kerk aanwezig voor de bescherming en draagt bij tot de historische en artistieke waarde van de kerk.

KIK objectnr.: 46699

Schade:

- Enkele latjes en fragmentjes ontbreken.
- De zijden die tegen de lambrisering staan, zijn erg bevuild
- De vloer van één van de banken is aangetast door actieve kleine klopkever.

3.2.1.3.2 Beelden

B1 | Onze-Lieve-Vrouw van Wuustwezel

1945

Uitvoerder: Onbekend

Datum: 17e eeuw

Materiaal: hout en polychromie

Afmetingen: /

Locatie: Zijbeuk boven het altaar en retabel van O.L.Vrouw.

Info: De sterren stellen de 12 stammen van Israël voor. Maria vertrappt de slang, die een appel in de mond heeft. Het Kind met een kruis in de hand vernietigt eveneens de slang. Hier is de overwinning op de Reformatie bedoeld. In 1948 liet pastoor Van Thillo een lichtkrans plaatsen rond dit beeld. De onkosten hiervan werden volledig gedragen door de vader van de veearts Leon Van Esbroeck uit Melsele. Tegelijkertijd werden enkele reparaties uitgevoerd door Jaak Hens.⁸⁶

Onroerend erfgoed door ornamentale bestemming Dit beeld was in de kerk aanwezig voor de bescherming en draagt bij tot de historische en artistieke waarde van de kerk.

KIK objectnr.: 46711

Schade:

- Beeld is bestoft

⁸⁶ CUYVERS 1995, p. 180

B2| Heilige Johannes Nepomucenus

1945

2019

Uitvoerder: Onbekend

Datum: 1777

Materiaal: Terracotta

Afmetingen: H: 240cm

Locatie: Boven de zijdeur van de zuid zijbeuk

Info: Nepomucenus draagt het kruis attribuut van de prediker, zijn houding is die van een man die preekt. Hij is gekleed in een koorkleed en een hermelijnen mozetta van de kanunniken. Een engeltje aan zijn voeten luistert naar de predikant, het ander doet het teken van zwijgen en verwijst zo naar het biechtgeheim.⁸⁷ Hij was kannunik van de kathedraal van Praag en de martelaar van het biechtgeheim. Het beeld moet eerst gestaan hebben op de leuning van de Pottenburg over de Minderbroedersui van Antwerpen

Onroerend erfgoed door ornamentale bestemming: Het beeld was in de kerk aanwezig voor de bescherming en draagt bij tot de historische en artistieke waarde van de kerk. Opgenomen in inhoudelijke dossier AOE

KIK objectnr.: 46712

Schade:

- Beeld is erg bestoft

B3| Heilige Willibrordus

1945

2019

Uitvoerder: Alexander van Papenhoven

Datum: 1712

Materiaal: Hout

Afmetingen: H: 140cm

Locatie: Boven zijdeur van de noord zijbeuk

Info: Dit beeld stond aan de rechterkant van het hoogaltaar dat in 1900 werd afgebroken. Boven het beeld hangt een engeltje, zoals er ook enkele geplaatst waren in het afgebroken hoogaltaar. (Drie engeltjes hingen boven het tafereel van de H. Elisabeth die aalmoezen gaf aan een gehandicapte).⁸⁸ Gemaakt in opdracht van priorin van Elisabethgasthuis van Antwerpen

Onroerend erfgoed door ornamentale bestemming: Het beeld was in de kerk aanwezig voor de bescherming en draagt bij tot de historische en artistieke waarde van de kerk. Opgenomen in inhoudelijke dossier AOE

KIK objectnr.: 46713

Schade:

- Beeld is bestoft

⁸⁷ CUYVERS 1995, p. 183

⁸⁸ CUYVERS 1995, p. 180

B4| Heilige Rita

2019

Uitvoerder: Onbekend

Datum: 1850-1950

Materiaal: Gips

Afmetingen: H: 120cm

Locatie: Tegen pilaster voor de zij-ingang

Info: /

Onroerend erfgoed door ornamentale bestemming: Het beeld werd binnen de neogotische aankleding van de kerk aangekocht en draagt bij tot de artistieke waarde van de kerk.

KIK objectnr.: /

Schade:

- Beeld is bestoft

B5| Heilige Cornelius

2019

Uitvoerder: Onbekend

Datum: 1850-1950

Materiaal: Gips

Afmetingen: H: 120cm

Locatie: Tegen de buitenmuur van de dwarsbeuk N aan de Oostkant

Info: Op zijn hoofd staat de pausenkroon en in zijn rechterhand houdt hij het pausenkruis met de drie dwarsbalken vast

Onroerend erfgoed door ornamentale bestemming: Het beeld werd binnen de neogotische aankleding van de kerk aangekocht en draagt bij tot de artistieke waarde van de kerk.

KIK objectnr.: /

Schade:

- Beeld is bestoft

B6| Heilige Theresia

2019

Uitvoerder: Onbekend

Datum: 1850-1950

Materiaal: Gips

Afmetingen: H: 120cm

Locatie: Tegen de buitenmuur van de dwarsbeuk aan de westkant

Info: Oorspronkelijke polychromie is verdwenen

Onroerend erfgoed door ornamentale bestemming: Het beeld werd binnen de neogotische aankleding van de kerk aangekocht en draagt bij tot de artistieke waarde van de kerk.

KIK objectnr.: /

Schade:

- Het geheel is bestoft

B7| Heilig Hart van Jezus

2019

Uitvoerder: P. Le Coutere

Datum: 1877

Materiaal: Gips

Afmetingen: H: 150cm

Locatie: Tegen linkse pilaster op scheiding koor-dwarsbeuk

Info: Oorspronkelijke polychromie is verdwenen

Onroerend erfgoed door ornamentale bestemming: Het beeld werd binnen de neogotische aankleding van de kerk aangekocht en draagt bij tot de artistieke waarde van de kerk.

KIK objectnr.: /

Schade:

- Het geheel is bestoft
- Voetstuk is aangetast door kleine klopkever

B8| Heilige Maria

2019

Uitvoerder: Le Coutere

Datum: 1877

Materiaal: Gips

Afmetingen: H: 150cm

Locatie: Tegen rechter pilaster op scheiding koor dwarsbeuk

Info: Oorspronkelijke polychromie is verdwenen

Onroerend erfgoed door ornamentale bestemming: Het beeld werd binnen de neogotische aankleding van de kerk aangekocht en draagt bij tot de artistieke waarde van de kerk.

KIK objectnr.: /

Schade:

- Het geheel is bestoft

B9| Sint Jozef

1945

2019

Uitvoerder: P. Le Coutere

Datum: 1877

Materiaal: Gips

Afmetingen: H: 150cm

Locatie: Tegen tweede pilaster van de rechter zijbeuk

Info: Na WO II monochroom beschilderd

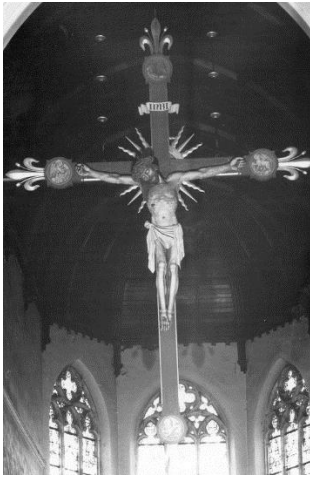
Onroerend erfgoed door ornamentale bestemming: Het beeld werd binnen de neogotische aankleding van de kerk aangekocht en draagt bij tot de artistieke waarde van de kerk.

KIK objectnr.: /

Schade:

- Beeld is bestoft

B10 | Triomfkruis

1945

Ontwerper: Onbekend

Datum: 15^e eeuw/ 1904

Materiaal: hout gepolychromeerd

Locatie: boven koor

Info: Het triomfkruis werd na de verbouwing van de kerk in 1903 in opdracht van pastoor Lemmens gemaakt

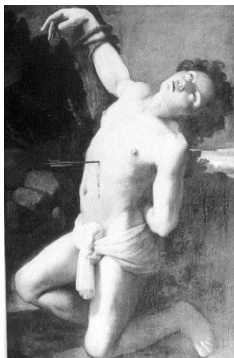
Onroerend erfgoed door ornamentale bestemming: Het beeld was in de kerk aanwezig voor de bescherming en draagt bij tot de historische en artistieke waarde van de kerk. Opgenomen in inhoudelijke dossier AOE

KIK objectnr.: 46604

Schade: /

3.2.1.4 Schilderijen

S1 | Marteling van Heilige Sebastiaan

1974

2019

Uitvoerder: Jan Jacobus Nieulandt; kopie van Guido Reni (1575-1642)

Datum: 1601-1650

Materiaal: Olieverf op doek

Afmetingen: H: 126 x B: 104 cm

Locatie: westkant zuidelijke zijbeuk

Info: De marteldood van de Heilige Sebastiaan. Het hing/hangt achter in de kerk, maar diende vroeger als retabel van het altaar van de gilde van Sint-Sebastiaan, dat toen in de zijbeuk stond en werd opgericht in 1642.⁸⁹ Terug opgespannen en gerestaureerd in 1947, betaald door baron de Kerchove d'Exaerde

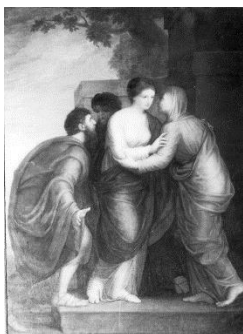
Onroerend erfgoed door ornamentele bestemming: Het schilderij was in de kerk aanwezig voor de bescherming en draagt bij tot de historische en artistieke waarde van de kerk. Opgenomen in inhoudelijke dossier AOE

KIK objectnr.: 46707

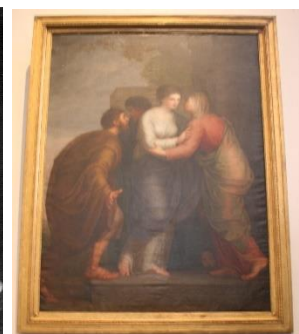
Schade:

- Het geheel is bevuild door stof

S2 | Maria bezoekt haar nicht Elizabeth

1974

2019

Uitvoerder: Andries Cornelis Lens

Datum: 18^e eeuw

Materiaal: Olieverf op doek

Afmetingen: H: 205 x B: 154 cm

Locatie: Zuidelijk transept

Info: Terug opgespannen en geëstaureerd in 1947, betaald door baron de Kerchove d'Exaerde

Onroerend erfgoed door ornamentele bestemming: Het schilderij was in de kerk aanwezig voor de bescherming en draagt bij tot de historische en artistieke waarde van de kerk. Opgenomen in inhoudelijke dossier AOE

KIK objectnr.: 46710

Schade:

- Onregelmatige vernislaag
- Het 'hangt' niet optimaal

⁸⁹ VERSTRAELEN 1974

S3 | O.L.-Vrouw met Kind

1974

2019

Uitvoerder: Jan Jacobus Nieulandt

Datum: 1642

Materiaal: Olieverf op doek

Afmetingen: H: 97 x B: 74 cm

Locatie: Middenbeuk

Info: /

Onroerend erfgoed door ornamentale bestemming: Het schilderij was in de kerk aanwezig voor de bescherming en draagt bij tot de historische en artistieke waarde van de kerk. Opgenomen in inhoudelijke dossier AOE

KIK objectnr.: 46709

Schade:

- Het geheel is bevuild door stof

S4 | OBIIT: familie de Kerchove d'Exaerde Borluut

2019

Uitvoerder: Onbekend

Datum: 1907

Materiaal: /

Afmetingen: /

Locatie: Uitgang zuid

Info: Gravin Jean Le Grelle, eerste vrouw van Robert de Kerchove + 24/03/1907

Onroerend erfgoed door ornamentale bestemming: Het schilderij was in de kerk aanwezig voor de bescherming en draagt bij tot de historische en artistieke waarde van de kerk

KIK objectnr.: /

Schade:

- Oppervlakte vuil

S5 | OBIIT: familie de Kerchove d'Exaerde Borluut

2019

Uitvoerder: Onbekend

Datum: 1954

Materiaal: /

Afmetingen: /

Locatie: Uitgang noord

Info: Baron Robert de Kerchove d'Exaerde + 09/03/1917

Onroerend erfgoed door ornamentale bestemming: Dit schilderij draagt bij tot de historische en artistieke waarde van de kerk

KIK objectnr.: /

Schade:

- Hangt te dicht tegen de muur

S6 | OBIIT: familie de Kerchove d'Exaerde Borluut

2019

Uitvoerder: Onbekend

Datum: 1917

Materiaal: /

Afmetingen: /

Locatie: Uitgang noord

Info: Alfred de Kerchove, vader van Robert + 03/05/1917

Onroerend erfgoed door ornamentale bestemming: Het schilderij was in de kerk aanwezig voor de bescherming en draagt bij tot de historische en artistieke waarde van de kerk

KIK objectnr.: /

Schade:

- Hangt te dicht tegen de muur

S7 | OBIIT: familie de Kerchove d'Exaerde Borluut

2019

Uitvoerder: Onbekend

Datum: 1946

Materiaal: /

Afmetingen: /

Locatie: Uitgang noord

Info: Raphaëlle Dons de Lovendeghem, + 22/01/1946

Onroerend erfgoed door ornamentale bestemming: Dit schilderij draagt bij tot de historische en artistieke waarde van de kerk

KIK objectnr.: /

Schade:

- Hangt te dicht tegen de muur

3.2.2

Oud gemeentehuis

Het oud gemeentehuis heeft een bakstenen (19 cm x 14 cm) lijstgevel en is opgebouwd uit drie traveeën en één bouwlaag met een kelder (gevangenis) onder schilddak (Vlaamse pannen, nok parallel aan de straat).

De verhoogde gecementeerde onderbouw heeft rechthoekige keldervensters. Het bakstenen (donker grijs (16 cm x 4.5 cm)) perron heeft een dubbele steektrap en ijzeren hek. De ingang heeft een bekronende portiek opengewerkt met vlak omlijste spitsbogen op hardstenen zuilen met hoge sokkel. De portiek is afgewerkt met bakstenen attiek en ijzeren balustrade. Onder de kroonlijst is een bepleisterd fries met ruitmotief en houten kroonlijst.

De eerste verdieping heeft twee maal gekoppelde (arduinen pilaster) spitsboogvensters in vlakke bepleisterde omlijsting op arduinen stijlen van arduin. De spitboog ramen hebben nog hun originele metalen roedeverdeling.

3.2.3

Dorpswoningen

Kloosterstraat 96

Dubbelhuis van zes traveeën en één bouwlaag onder geknikt zadeldak (cementpannen, nok parallel aan de straat), uit de 19de eeuw. Verankerde baksteenbouw op gecementeerde plint; rechthoekige muuropeningen, de vensters met luiken en origineel schrijnwerk. Houten kroonlijst op klosjes. Afgeschuinde linker travee, aanleunend tegen voormalig gemeentehuis, met doorgang naar haakse achterbouw en erf.

Dorpsstraat 99-101

Twee dorpswoningen, samen zeven traveeën en één bouwlaag onder zadeldak (Vlaamse pannen). Bepoetsterde en beschilderde lijstgevel met schijnvoegen (50cm) en geprofileerde daklijst. Beide hebben ze rechthoekige vensters met houten lateien en lekdrempels van arduin (enkele vernieuwd). Twee rechthoekige deuren met deels een houten latei en deels in vlakke omlijsting van arduin.

3.2.4

Dorpsherberg

De dorpsherberg De Bijl is een voorhuis van het dubbelhuistype, vijf traveeën en anderhalve bouwlaag onder zadeldak (mechanische pannen, nok parallel aan de straat).

Gecementeerde lijstgevel met schijnvoegen en ankers. Rechthoekige vensters met houten latei en lekdrempels van arduin. Rechthoekige deur in arduinen omlijsting met bovenlicht.

3.3 Beschrijving van het landschappelijk erfgoed

3.3.1 Huidige landschap

Het beschermd dorpsgezicht van Wuustwezel bestaat uit de oude begraafplaats met parochiekerk, het oud gemeentehuis, de herberg en twee dorpswoningen. Het landschap bestaat uit verschillende punt-, lijn- en vlakelementen gaande van grasvelden, bomenrijen, hagen en sierbeplanting.

Figuur 3.3-1 geeft een overzicht van de verschillende landschapselementen binnen het visiegebied.

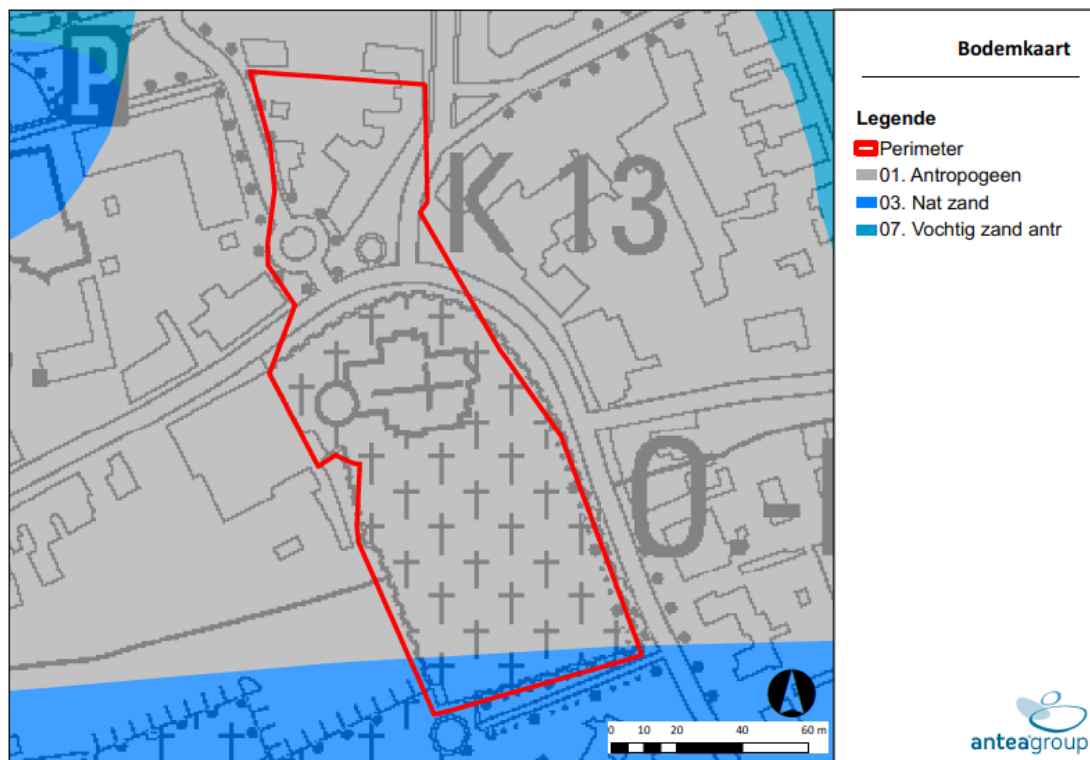

Figuur 3.3-1: Overzicht verschillende landschappelijke elementen binnen visiegebied

3.3.2 Abiotiek

3.3.2.1 Bodem

De bodem van de begraafplaats bestaat net als het dorpsgezicht grotendeels uit antropogene (vergraven) grond. Mogelijks vertoont ook hier de bodem bijmenging van andere materialen als gevolg van graafwerken of ophogingen. Slechts in de zuidelijke punt bestaat de bodem uit nat zand.

Figuur 3.3-2: Bodemkaart

Bron: Bodemkaart van Vlaanderen (2001) (OC-product)

Op 29 januari 2019 werd een bodemanalyse uitgevoerd op twee plaatsen binnen het visiegebied: langs noordelijke zijde van de esdoordreef en langs zuidelijke zijde (Figuur 3.3-3).

De bodem in het noorden (achter kerk) bestaat uit grof zand met een hoge pH (6,5), een goed organisch stofgehalte voor sierbeplanting maar een te laag kaliumgehalte en zeer laag organisch stofgehalte voor gras. De bodem in het zuiden is gelijkaardig, bestaand uit grof zand met een hoge pH (6,3) en een laag kaliumgehalte. Het organisch stofgehalte is hier zeer laag voor sierbeplanting en gras.

De resultatenrapporten zijn toegevoegd in bijlage 6.

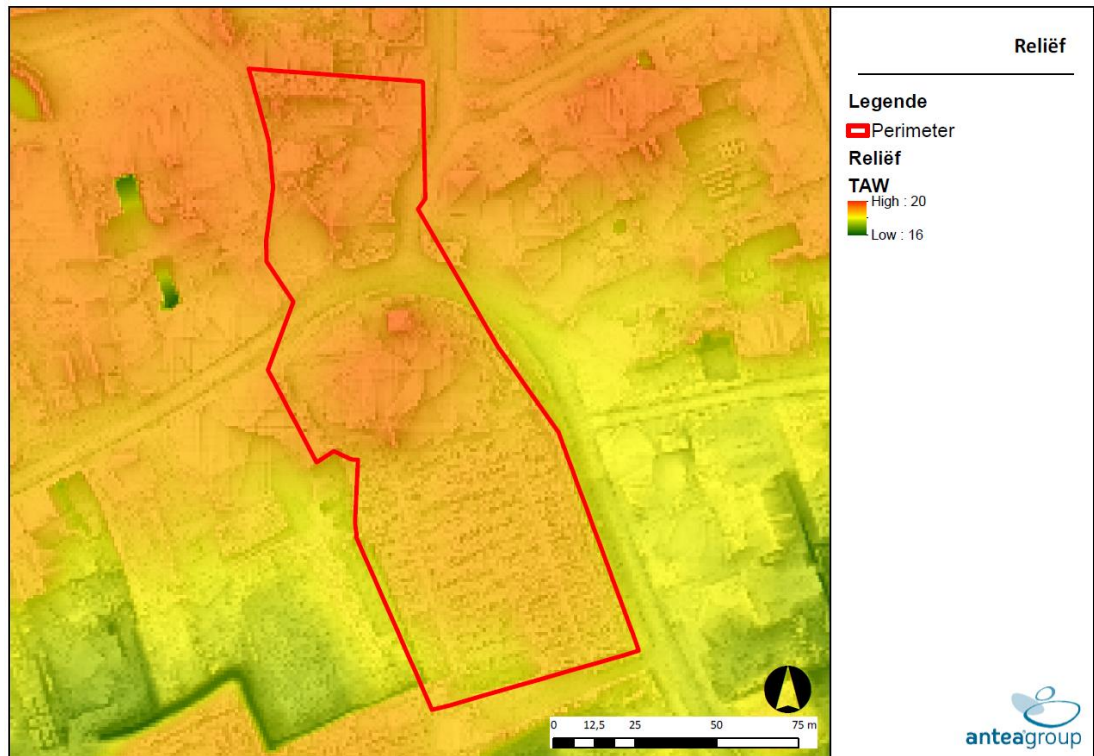

Figuur 3.3-3: Aanduiding locaties staalname voor bodemanalyse (oranje cirkels)

3.3.2.2 Reliëf

Binnen het plangebied is er een dalende gradiënt zichtbaar van Noord naar Zuid. De kerk staat op verhoogde bodem.

Het laagste punt van het plangebied bedraagt 18,04m TAW (de grens in het zuidwesten). Het hoogste punt is 19,5m TAW in het noorden.

Figuur 3.3-4: Hoogtekaart

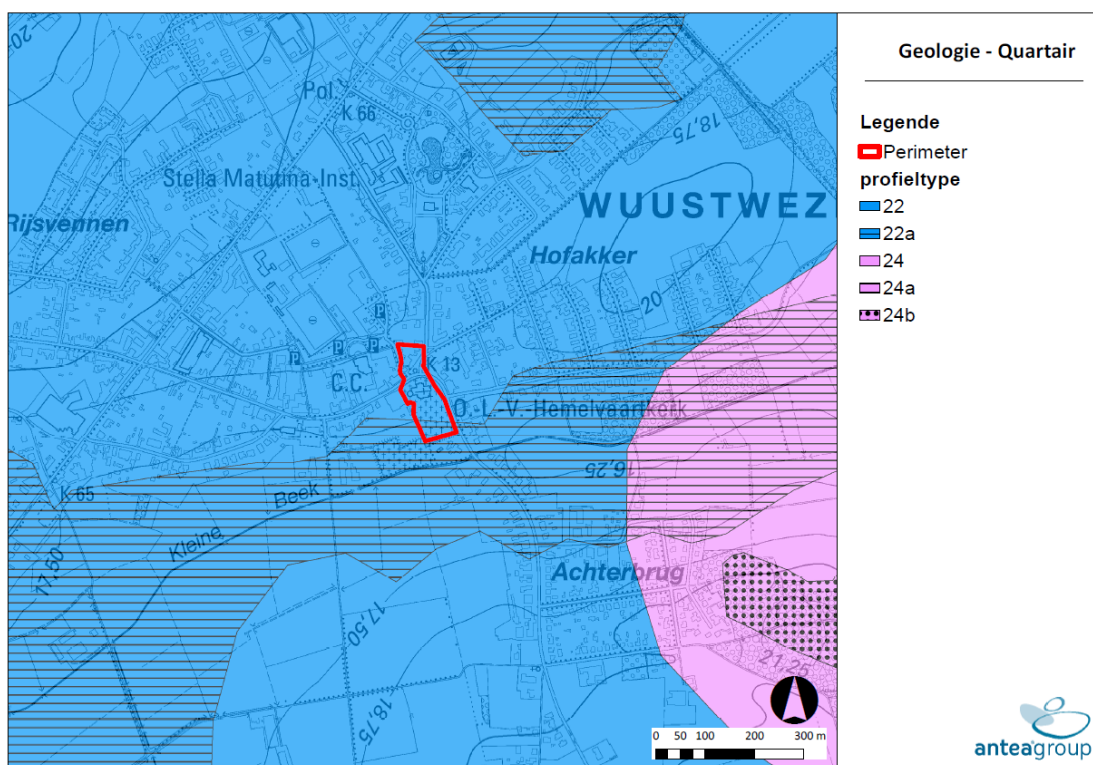
Bron: Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II, DTM, raster, 1 m, GDI-Vlaanderen

3.3.2.3 Geologie

Het is historisch, landschappelijk en ecologisch relevant om de ontstaansgeschiedenis van het landschap in kaart te brengen. De geologische processen die aan de grondslag liggen van het ontstaan van het landschap kunnen inzicht en mogelijk een verklaring geven voor het voorkomen van bepaalde planten- en diersoorten (leefgemeenschappen) in het landschap.

Quartair

De Quartaire bedekking bestaat hoofdzakelijk uit eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan, mogelijk vroeg Holoceen. Meer naar het zuiden bestaat de bedekking uit luvatiële afzettingen van het Holoceen en mogelijk Tardiglaciaal (Laat-Weichseliaan) bovenop de Pleistocene sequentie. Figuur 3.3-5 geeft een overzicht.

Figuur 3.3-5: Quartaire afzettingen

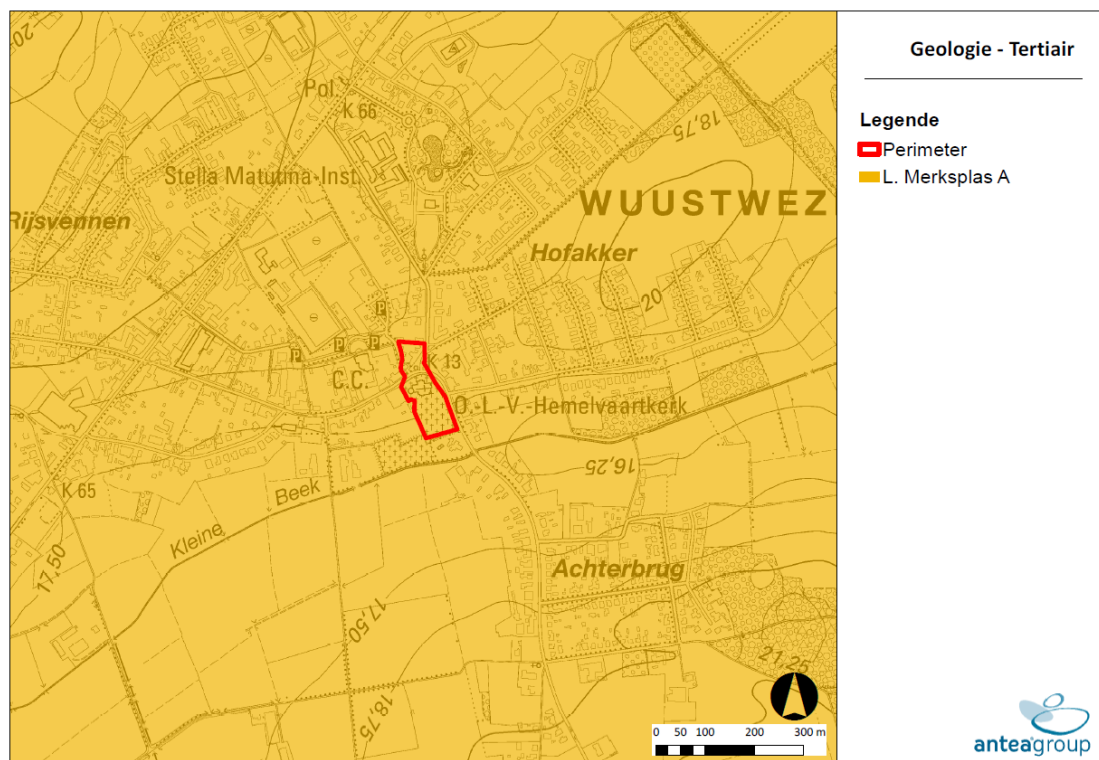
Bron: Bogemans F. (VUB), 2005. Quartairgeologische overzichtskaart van Vlaanderen 1/200.000. In opdracht van Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, Afdeling natuurlijk Rijkdommen en Energie.

22	22a
	FH
ELPw en/of HQ	ELPw en/of HQ *
G(f,e)VPt,p-Te	G(f,e)VPt,p-Te
G(f)VPt,p-Te	G(f)VPt,p-Te

*	De karteereenheid is mogelijk afwezig
	Eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen; zand tot zandleem in het noordelijk en het centrale gedeelte van Vlaanderen; Silt (loess) in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen
HQ	Hellingsafzettingen van het Quartair
G(f,e)Vpt, p-Te	Getijdenafzettingen (estuarienne afzettingen) met mogelijke intercalatie van fluviatiele en eolische afzettingen. De afzettingen dateren van het Vroeg-Pleistoceen volgens de Noordwest-Europese classificatie en van het Tertiair volgens de internationale stratigrafische commissie
G(f)Vpt, p-Te	Getijdenafzettingen (estuarienne afzettingen) met mogelijke intercalatie van fluviatiele en eolische afzettingen. De afzettingen dateren van het Vroeg-Pleistoceen volgens de Noordwest-Europese classificatie en van het Tertiair volgens de internationale stratigrafische commissie

Tertiair

Onder de Quartaire afzettingen bevinden zich deze van het Tertiair, weergegeven in Figuur 3.3-6. De ondergrond van het plangebied bestaat uit de formatie van Mersplas A (MeA) – Lid . Het bestaat uit grijs half grof tot grof zand, kwartrijk en regelmatige dunne klein intercalaties, glimmerhoudende schelpfragmenten, gerold hout, veen en (sideriet)keitjes.

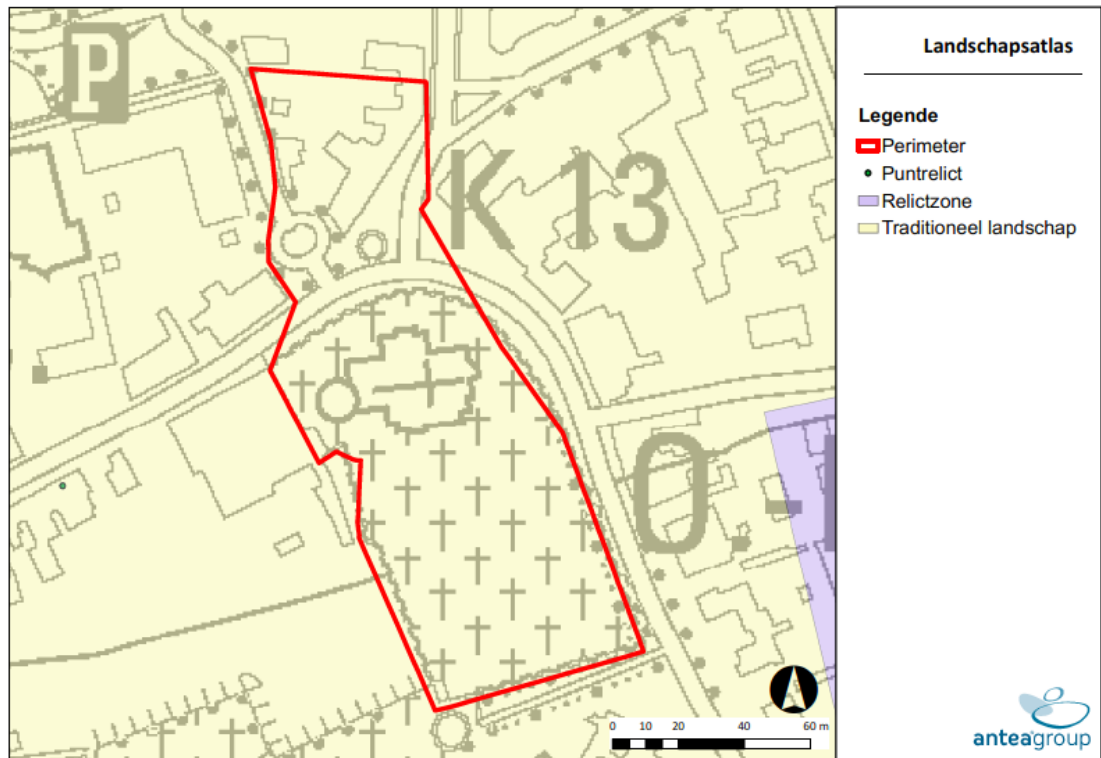
Figuur 3.3-6: Tertiaire afzettingen

Bron: MVG-departement EWBL, Afdeling natuurlijke Rijkdommen en Energie, 2001

3.3.2.4 *Landschapsatlas*

De landschapsatlas is een wetenschappelijk gebaseerde inventaris waarin alle waardevolle landschappen van Vlaanderen staan beschreven en gedocumenteerd. Enkel vastgestelde en beschermde relictten omvatten rechtsgevolgen.

Het plangebied ligt in het traditionele landschap van 'Land Van Brecht', Noorderkempen (Figuur 3.3-7).

Figuur 3.3-7: Landschapsatlas

Bron: Vectoriële versie van de Landschapsatlas, MVG-LIN-AMINAL-Monumenten en Landschappen (GIS-Vlaanderen)

3.3.3 Biotiek

3.3.3.1 Biologische waarderingskaart

De Biologische Waarderingskaart (BWK) geeft het biologisch milieu en de bodembedekking weer. Het geeft een overzicht van het groene karakter van de omgeving. Binnen en in de omgeving van het plangebied zijn geen biologisch waardevolle elementen terug te vinden volgens de biologische waarderingskaart.

3.3.3.2 Aanwezige terrein typologieën

Het visiegebied bevat verschillende groenoppervlaktes. Hier volgt een overzicht.

Figuur 3.3-8: Aanduiding verschillende groentypologieën binnen het visiegebied

Gras (V_5_1/7)

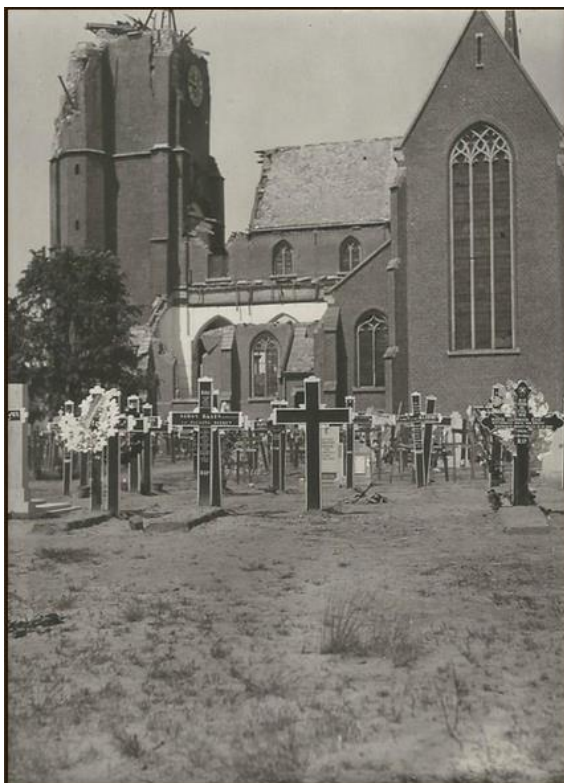
Beschrijving

Over geheel de begraafplaats zijn de grafperken aangelegd met gras. Dit geeft een heel fris uitzicht en contrast met de grijze graven. Dit is niet altijd zo geweest, op een foto van 1940 is duidelijk te zien dat de graven vroeger lagen op een zanderige grond.

Figuur 3.3-9: gras tussen de perken

Figuur 3.3-10: graven in zanderige grond (1940)

Toestand

De grasvelden zijn niet overal in even goede staat, zo vertoont het kinderperk veel kale plekken.

Beplanting (V_1_1/23)

Beschrijving

De beplanting buiten de begraafplaats bestaat uit perken van *hondsroos* (*Rosa canina*), klimop (*Hedera helix*) en sierbeplantingen zoals rozen (*Rosa sp.*).

Figuur 3.3-11: Beplantingen buiten de begraafplaats

Binnen de begraafplaats, rond de parochiekerk zijn perken aangelegd met een variatie aan plantensoorten: Gelderse roos (*Viburnum opulus*), hondsroos, sneeuwbal (*Viburnum sp.*), rozen, Drents krentenboompje (*Amelanchier laevis*), enzovoort.

Figuur 3.3-12: Beplanting zuidelijke zijde parochiekerk

Figuur 3.3-13: Beplanting langs oostelijke zijde parochiekerk

Toestand

De beplanting is algemeen in goede staat.

Bodembedekker (V_2_1/16)

Beschrijving

Naast beplanting zijn er geregeld bodembedekkers toegepast als perkinvulling (cotoneaster, klimop,...). Locaties die geen beplanting hebben, zijn bedekt met houtsnippers om onkruiden tijdelijk tegen te gaan. Dit is vooral van toepassing nabij de parochiekerk.

Figuur 3.3-14: Bodembedekkers buiten de begraafplaats

Figuur 3.3-15: Houtsnippers langs noordelijke en zuidelijke zijde parochiekerk

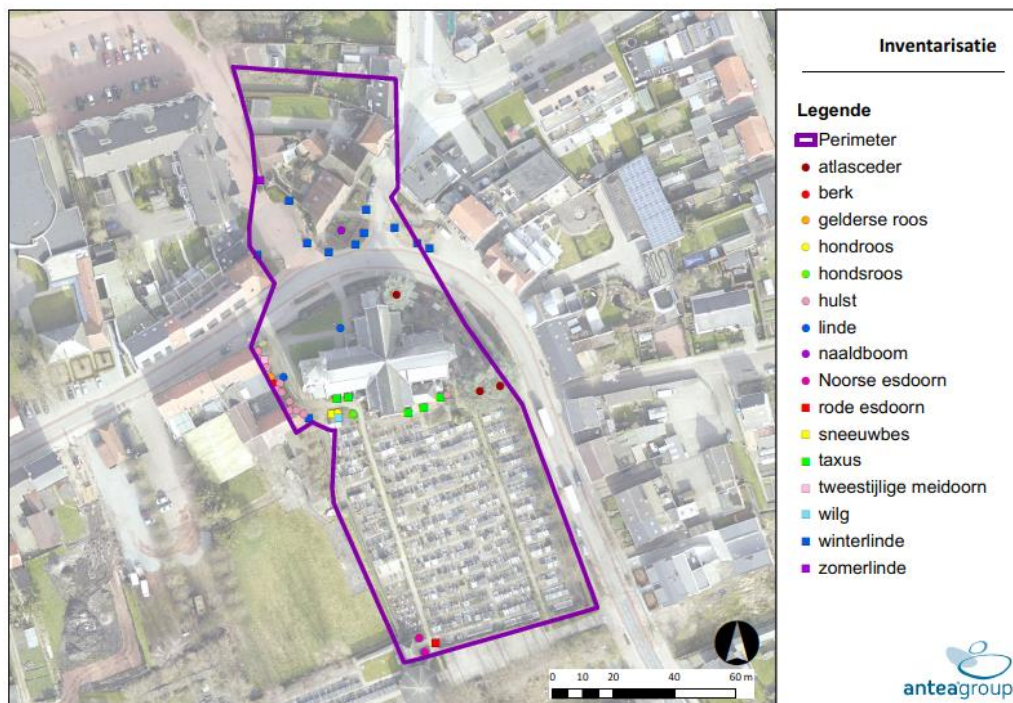
Toestand

De bodembedekking is overal in goede toestand.

3.3.4 Houtig erfgoed

3.3.4.1 Solitaire bomen V_7_1/45

Binnen het visiegebied komen 43 solitaire bomen voor.

Figuur 3.3-16: Aanduiding solitaire bomen binnen visiegebied

Beschrijving

Buiten de begraafplaats staan 10 solitaire lindebomen (*Tilia sp.*), verdeeld langs de straat en het dorpsplein. Eén enkele atlasceder (*Cedrus atlantica*) vormt het centrum van een plantenperk.

Figuur 3.3-17: Solitaire lindebomen en een atlasceder langs de straat

Binnen de begraafplaats komen verschillende oude solitaire bomen voor. Zo staat er aan de westelijke zijde van de parochiekerk een oude winterlinde (*Tilia cordata*) daterend van voor WOII .

Figuur 3.3-18: winterlinde ten westen van de parochiekerk

Figuur 3.3-19: oude foto's (1940) met aanduiding oude winterlinde

In het noorden en het oosten van de parochiekerk staan drie atlasceders. Deze hebben een ouderdom van ongeveer 65 jaar.

Figuur 3.3-20: Atlasceder aan in het noorden over de vroegere toegangspoort

Figuur 3.3-21: twee atlasceders aan het oostelijk ingangspoortje

Lindes en ceders zijn een veelvoorkomende boomsoort op begraafplaatsen door hun symboliek. Een linde wordt aanzien als de boom van de liefde, een ceder als onsterfelijkheid van de ziel.

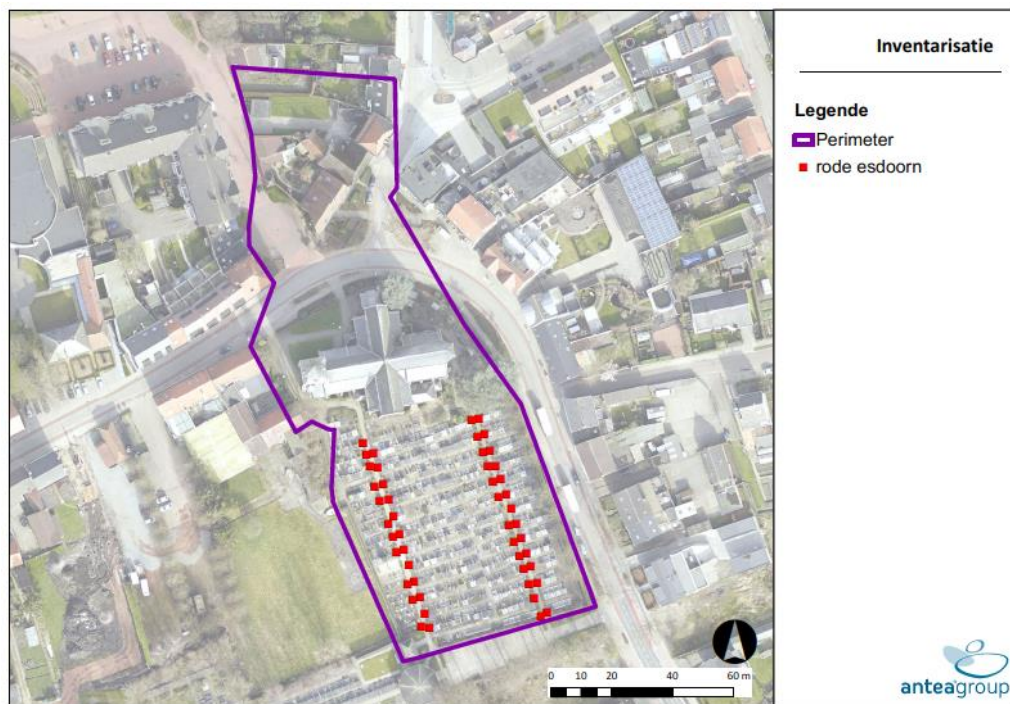
Overige solitaire bomen zijn veel jonger en variëren in soort: berk (*Betula sp.*), hulst (*Ilex aquifolium*), Noorse esdoorn (*Acer platanoides*), rode esdoorn (*Acer rubrum*), tweestijlige meidoorn (*Crataegus laevigata*),... Ze dateren van recente aanplantingen en hebben een lagere erfgoedwaarde dan de linde en cederbomen.

Toestand

De solitaire bomen verkeren in goede toestand.

3.3.4.2 *Dreven* Beschrijving

Binnen het plangebied lopen twee parallelle paden begeleid door geschoren buxushagen en rode esdoorn. De paden staan haaks op de grafrijen. Een boom met buxushaag duidt steeds een nieuwe grafrij aan binnen de begraafplaats.

Figuur 3.3-22: Aanduiding dreven binnen visiegebied

De rode esdoorn is een esdoornsoort die frisgroene bladeren heeft tijdens de zomermaanden en in de herfst verkleurd via geel en oranje naar rood. Deze kleurenvariatie geeft een extra belevingselement aan de begraafplaats. Deze aanleg is zeer recent, zichtbaar aan de jonge bomen. De aanleg dateert van na 2009 en heeft zo een lage erfgoedwaarde.

Figuur 3.3-23: Twee parallelle jonge dreven van rode esdoorn doorkruisen de begraafplaats

Figuur 3.3-24: Zicht op één van de dreven die de begraafplaats doorkruisen

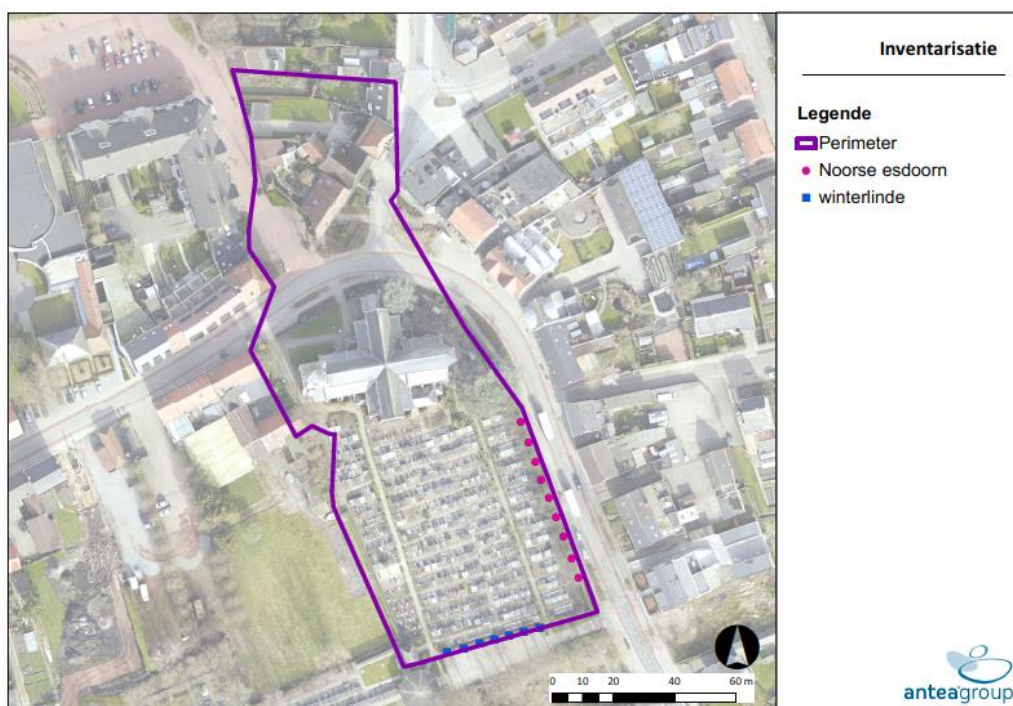
Toestand

De jonge bomen zijn in goede conditie.

3.3.4.3

Bomenrij

Naast solitaire bomen en dreven bestaat de begraafplaats ook uit twee bomenrijen die zorgen voor een extra visuele afscherming in het oosten en het zuiden.

Figuur 3.3-25: Aanduiding bomenrijen binnen het visiegebied

Beschrijving

De bomenrij in het oosten is opgebouwd uit negen Noorse esdoorns. De aanplant is ouder dan de rode esdoornbomen gezien hun omvang. Ze vervangen de vroeger hoog opgesleunde bomen. Ze vormen een verwijzing naar de vroegere dreef langs de Dorpsstraat en hebben zo een hoge erfgoedwaarde.

Figuur 3.3-26: Bomenrij langs oostelijke grens begraafplaats

Figuur 3.3-27: Vroegere bomenrij aan oostelijke zijde, luchtfoto 1971

De bomenrij in het zuiden bestaat uit 7 winterlindes en is een recente aanplant.

Figuur 3.3-28: Bomenrij aan de parking in het zuiden

Toestand

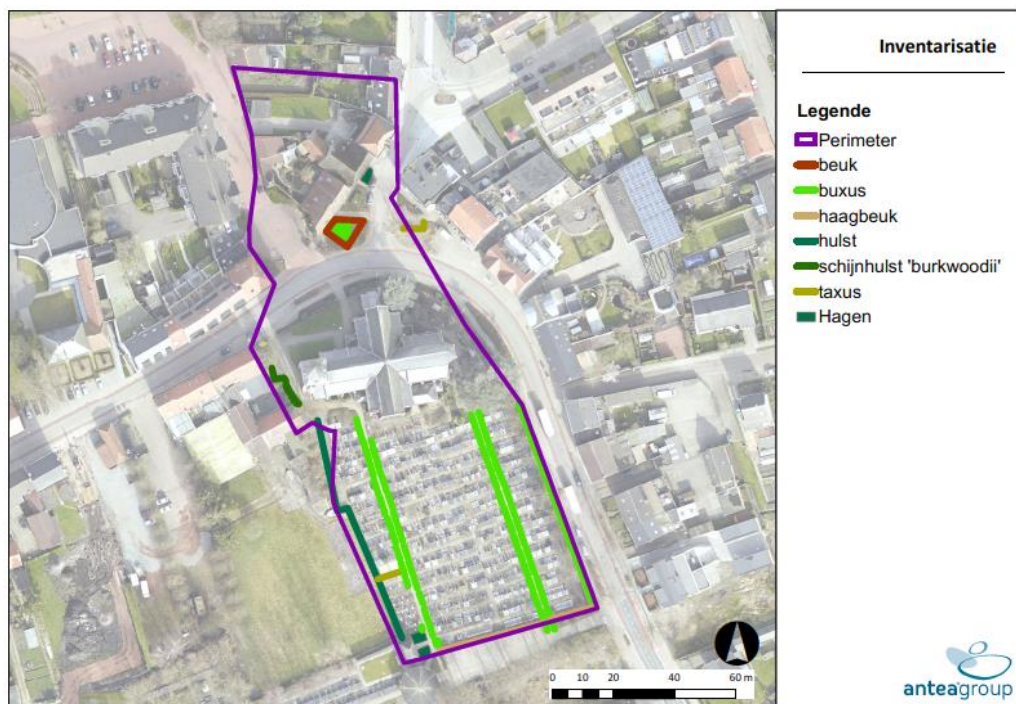
De bomen verkeren in goede toestand.

3.3.4.4

Hagen

Beschrijving

Zoals eerder aangegeven begeleiden geschoren buxushagen (*Buxus sp.*) de parallelle paden binnen het visiegebied. Daarnaast is er ook een geschoren haag van schijnhulst tegen de muur in het westen en één van buxus langs oostelijke muur. In het zuiden wordt de muur afgeschermd met een haag van haagbeuk (*Carpinus betulus*).

Figuur 3.3-29: Aanduiding van verschillende hagen binnen visiegebied

Figuur 3.3-30: Geschoren buxus hagen begeleiden de paden en de oostelijke muur

Figuur 3.3-31: Geschoren hulst langs westelijke grens voor ommuring en geschoren haagbeukenhaag langs buitenzijde van zuidelijke muur

Aan de parking zijn enkele geschoren heestervlakken terug te vinden. Aan de woningen in het noorden is het groenperk opgebouwd uit beukenhaag (*Fagus sylvatica*) en buxus.

Figuur 3.3-32: Geschoren heestervakken bij de parking in het zuiden

Figuur 3.3-33: Groenperk voor de woningen met beukenhaag en buxus

Toestand

De buxushagen hebben last van de buxusmot. De overige hagen zijn in goede toestand.

3.3.5 Infrastructuurelementen

3.3.5.1 Ommuring Beschrijving

De begraafplaats is in het oosten, zuiden en westen ommuurd door een gemetste muur van rode baksteen.

De muur start in het westen aan de solitaire linde en eindigt in het oosten aan het oostelijk toegangspoortje. In het zuiden is de muur twee keer onderbroken bij de paden. De ommuring is beperkt zichtbaar door de hagen die ervoor zijn geplant en is enkel op te merken door enkele lokale verhogingen of gaten in de haagstructuur.

Figuur 3.3-34: ommuring in het oosten

Figuur 3.3-35: Ommuring in het zuiden

De muur in het westen en het zuiden verschilt van deze in het oosten door de bovenste laag. In het westen ligt er op de rode bakstenen betonnen dektegels. In het oosten is de bovenzijde afgewerkt met een ezelsbrug: schuine, rode bakstenen.

Figuur 3.3-36: Ommuring in het westen

De plannen van 1920 (Figuur 2.2-47) geven aan dat de betonnen dektegels de originele opbouw is. De muur is het oosten en zuiden werd in 1920 toegevoegd, die in het westen werd toen rechtgetrokken.

De muur is het westen en het zuiden dateert van 1920, zichtbaar op de plannen.

Toestand

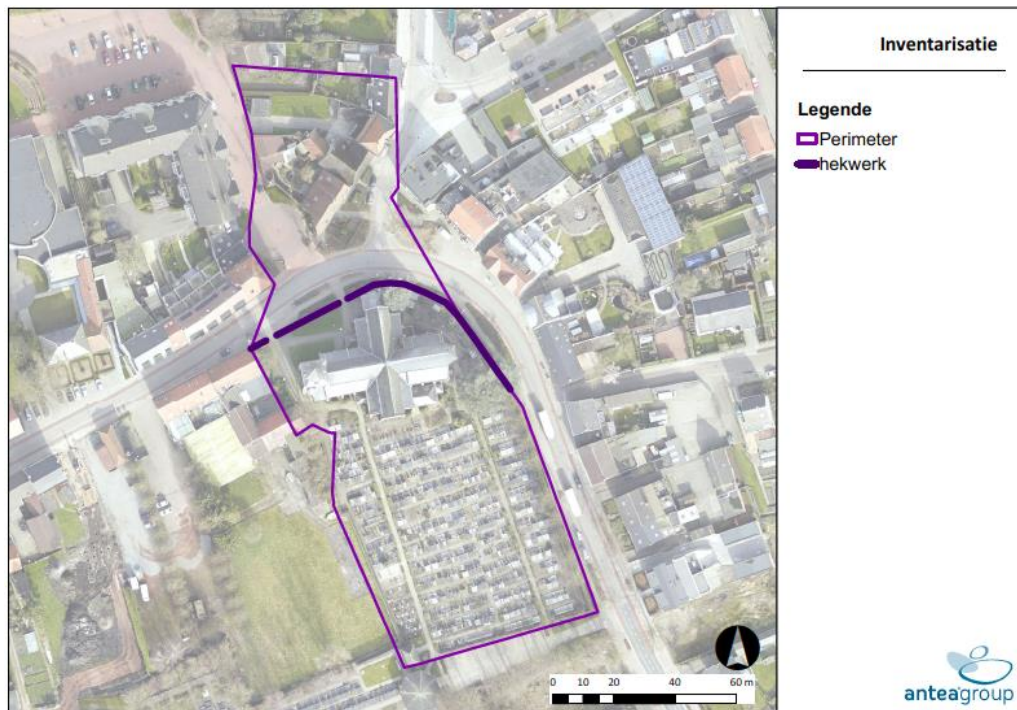
De muren verkeren in het algemeen in goede toestand. Er is evenwel op meerdere plaatsen begroeiing aanwezig op de muur (vb. klimop), die op termijn de stabiliteit van de muur kan aantasten. De oudste delen van de muur (oude kerkhof) missen op verschillende plaatsen bakstenen, wat op termijn problemen kan geven rond stabiliteit van de muur en het hekwerk.

3.3.5.2

Hekwerk

Beschrijving

Ten noorden en in het noordoosten is de begraafplaats begrensd door smeedijzeren hekwerk op een laag bakstenen muur. Het omvat twee open doorgangen en 3 poorten (de historische poort en twee kleinere).

De muur waarop het hekwerk is geplaatst is een halve meter hoog. Het is opgebouwd uit rode baksteen en afgewerkt met betonnen dektegels. Het is zichtbaar op een historische foto van 1901 en wordt vermeld op de plannen van 1868.

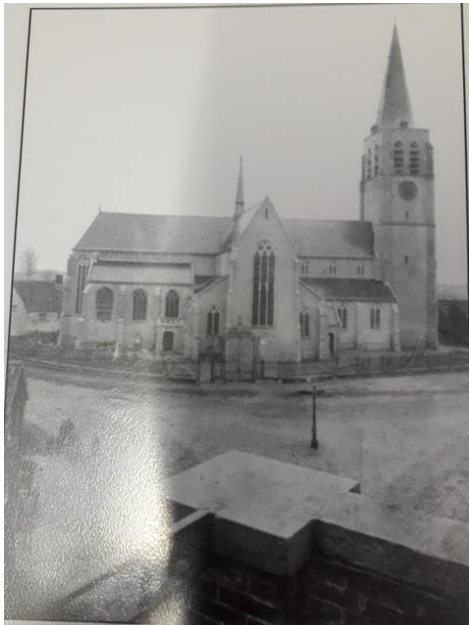
Figuur 3.3-37: hekwerk in het oosten

Figuur 3.3-38: detail hekwerk

Figuur 3.3-39: laag muurtje waarop hekwerk geplaatst is

Figuur 3.3-40: Foto (1901) - Foto Heemkring Wesalia II

Toestand

Het hekwerk is algemeen in redelijke staat, maar het verdient de nodige opvolging. De muur waarop het hekwerk is geplaatst mist op verschillende plaatsen bakstenen. De blauwe hardsteen is op verschillende plaatsen gebarsten en er ontbreken stukken steen en metselwerk. De omheining is op diverse plaatsen doorgeroest en bemost. Op sommige plaatsen ontbreken er zuilen, constructieve en/of decoratieve elementen. Behandeling is op korte termijn noodzakelijk.

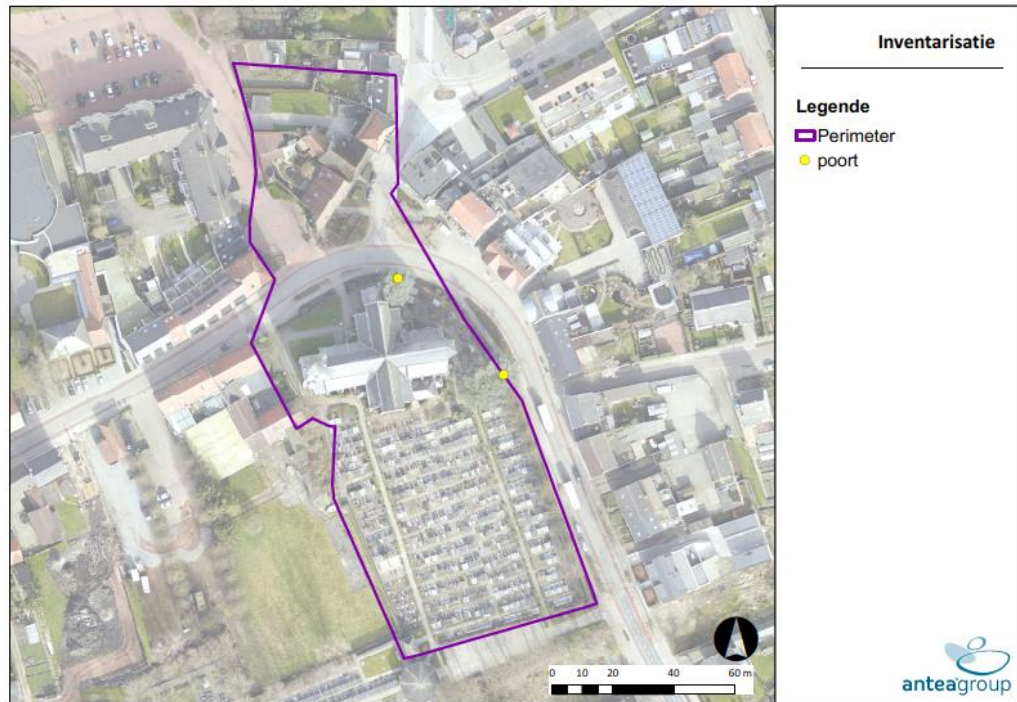
De bloembakken (oude kerkhof) verhullen momenteel diverse delen van de omheining en veroorzaken mogelijk schade op lange termijn.

3.3.5.3

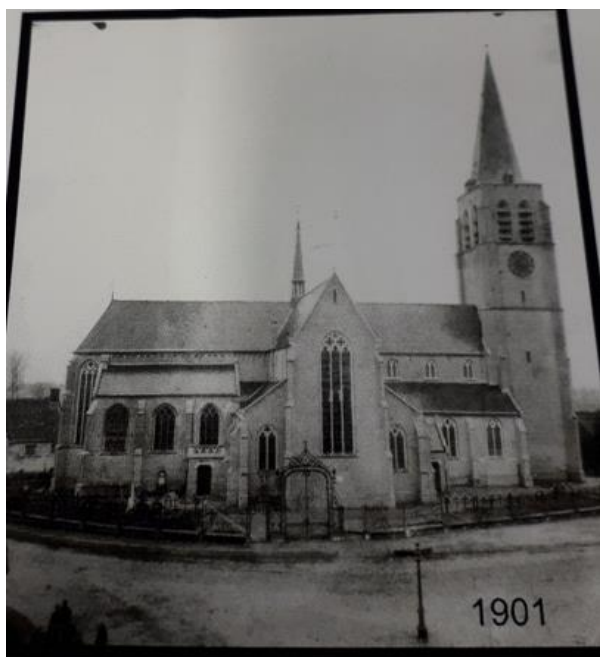
Poort

Beschrijving

Binnen het hekwerk zijn drie poorten terug te vinden. Een historische poort in het noorden, daterend van 1873) en twee kleinere poortjes (aan oostelijke zijde van de historische poort en bij de overgang van het hekwerk naar de ommuring in het oosten).

Figuur 3.3-41: smeedijzeren historische poort ten noorden van de kerk

Figuur 3.3-42: Historische poort daterend van 1873 op een foto van 1901

Figuur 3.3-43: ingang langs klein poortje in het oosten en het noorden

Toestand

De poorten vertonen heel wat roest- en mosvorming en de verf schilfert af. Op sommige plaatsen ontbreken er constructieve en/of decoratieve elementen. Behandeling is op korte termijn noodzakelijk.

3.3.5.4

Verharding

Beschrijving

Doorheen de beschermde begraafplaats lopen twee, evenwijdig Noord-Zuid gerichte, paden (dreven). Deze paden bestaan uit grijze rechthoekige klinkers aangelegd volgens halfsteenverband. Lange smalle boordstenen zorgen voor de afgrenzing met het gras.

Figuur 3.3-44: pad van klinkers

Ook de overige verharding binnen de begraafplaats bestaat uit rechthoekige klinkers aangelegd volgens halfsteenverband. De oriëntatie is haaks op deze van de dreefjes en ook de ouderdom verschilt.

Figuur 3.3-45: verharding binnen de begraafplaats

Figuur 3.3-46: verschil verharding dreefjes (bovenaan) en zone rondom parochiekerk (onderaan)

Figuur 3.3-47: Dorpsplein

Toestand

Op sommige plaatsen is er sprake van opdruk en is er onkruid tussen de stenen aanwezig.

3.3.5.5 *Fietsenstalling* Beschrijving

Ten oosten van de noordelijke toegang is een fietsenstalling voor minstens 10 fietsen. De ondergrond is verhard met klinkers, de fietsen kunnen vastgezet worden in een metalen stelling.

Figuur 3.3-48: fietsenstalling ten oosten van de noordelijke toegang

Toestand

De fietsenstalling verkeert in goede staat.

3.4 Beschrijving van het funerair erfgoed

3.4.1.1 Inventarisatietraject

De opmaak van de inventaris van het funerair erfgoed te Wuustwezel kwam op een participatieve manier tot stand, in samenwerking met vrijwilligers. Om te komen tot een lijst van te inventariseren grafmonumenten werd een traject op maat uitgewerkt. Dit bestond uit volgende onderdelen:

- Een startvergadering met informatie voor potentiële vrijwilligers (21/09/2018) met opstart van een werkgroep funerair erfgoed.
 - In deze werkgroep zetelden vrijwilligers vanuit zowel gemeentelijke/aanbestedende diensten als de cultuur- of erfgoedraden, lokale heemkringen, erfgoedverenigingen, projectverenigingen, archief- en begraafplaatsdiensten enz.
 - Het belang van deze werkgroep bestaat erin maatschappelijke draagkracht en lokale betrokkenheid te genereren.
- Een plaatsbezoek met de vrijwilligers van de werkgroep, met aandacht voor het landschap, de typologie van de verschillende delen van de begraafplaats en de graven die in aanmerking konden komen voor inventarisatie (15/10/2018). Enkele vrijwilligers volgden ook de andere plaatsbezoeken te Zoersel (18/10/2018) en te Schilde (24/10/2018)
 - Voor Wuustwezel werd in overleg met de vrijwilligers en de stuurgroep besloten de graven op het oudste deel van het kerkhof te inventariseren (rond het koor), vermits de concessietermijnen voor deze graven in de periode van het beheerplan zullen verlopen – of reeds verlopen zijn. De toestand van deze graven dient ook nauwer te worden opgevolgd, vooral met het oog op beheersmaatregelen. Elders op de begraafplaats zijn enkele graven interessant om te bewaren, maar hier werd besloten om de graven nog niet te inventariseren, vermits de concessies recenter zijn en de graven in een goede staat verkeren.
- Het uitwerken van (veldwerk)fiches die door de vrijwilligers konden worden ingevuld
 - Van elk graf werden volgende gegevens reeds ingevoerd: een werkfoto, een liggingsplan, de nummer op het liggingsplan (en dus concessienummer)
- Het invullen van de veldwerkfiches door de vrijwilligers (omwille van de winterse weersomstandigheden werd de inventarisatie in januari en later april tot 20 mei uitgevoerd). De vrijwilligers werkten in groepjes (meestal per 2). Voor elk team van vrijwilligers werd door de IOED een 'toolkit' samengesteld, met fiches, een schrijflankje, potloden, borstels enz.
- Een opvolgbezoek tijdens de inventarisatiecampagne door de onderzoekers (1/4/2019), en meerdere contactmomenten via mail
- Verwerking van de fiches door de onderzoekers, met bijkomende controle op onder meer de inschatting door de vrijwilligers van de staat van de grafmonumenten, materiaalgebruik, stijlen, symboliek en epigrafie, ...

3.4.1.2

Inventarisfiche

Elke inventarisfiche kreeg de onderstaande opmaak. Gegevens werden zo verzameld over de grootte, het schadebeeld, de epigrafie, het graftype, de materialen, de aanwezige funeraire symboliek en sculptuur. Aanvullend werd door vrijwilligers soms extra informatie aangeleverd over de hier begraven personen. Deze informatie werd waar mogelijk als bijlage toegevoegd aan de fiche/aan de inventarisatie. Elke fiche werd verder voorzien van een overzicht van de werkfoto's waarmee de vrijwilligers en de onderzoekers deze verschillende velden documenteerden.

Wuustwezel Kerkhof – oud gedeelte 	Naam monument 	Nr 21 Fiche ingevuld door: Datum veldwerk
Ligging: Zichtbaarheid Afmetingen (cm) Toestand Schadebeeld:		II B D Goed Redelijk Slecht
EPIGRAFIE & kentekens Tekstuele weergave Verdiept Opgelegde letters Materiaal: Foto Kenteken(s) / eretekens Oud strijdersgraf WO I / WO II		
Registratiefiche grafteken © Epitaaf vzw		Wuustwezel Veldwerkfiche 21

Vormelijke kenmerken									
Type					Materialen				
Grafplaat	Stèle	Zerk	Kruis	Sarcofaag	Blauwe hardsteen	Kalkzandsteen	Marmer	Graniet	Baksteen
Zuil	Portiek	Rots	Kapel	Baldakijn	Beton	Cement	Marbriet	Metaal	
Perk	Bloembak	Omheining	Andere:		Gietijzer	Hout	Andere:		
Signatuur van grafmaker:					Stijl:	Beplanting:			
Symbolen en decoraties									
Voorwerpen	Kruis	Christushoofd	Urne	Fakkel	Zeis	Doodshoofd	Tibia	Vuurpot	
	Hart	Anker	Handen	Kussen	Zandloper	Andere:			
Vegetatieve	Klimop	Eik(blad)	Palmtak	Acanthus	Doornkroon	Boomstronk	Immortellenkrans		
	Roos	Violetje	Papaver	Graan(aren)	Lelie	Andere:			
Dierlijke	Duif (vlugcl)	Feniks	Slang (Ouroboros)	Uil	Arend	Bij	Hond	Lam	Ramskop
	Lecuwenkop	Vleermuis (vlugcl)	Andere:						
Letters	α Ω	P / X	D.O.M.	R.I.P.	I.N.R.I.	Andere:			
Beroepen	Passer/Driehoek/Schietlood (Architect)			Slang & kelk (esculaap) (geneesheer/apotheker)			Kelk & hostie (priester)	Andere:	
Sculptuur					Klein sculptuur / Losse decoratiestukken				
Materiaal:					Omschrijving (signatuur)			Materiaal	
Gesigneerd:									
Beschrijving:									
H	B	D							
Registratiefiche grafteken © Epitaaf vzw					Wuustwezel Veldwerkfiche 21				

3.4.1.3 Inventarisatie

In totaal werden in Wuustwezel 63 fiches ingevuld door 4 vrijwilligers en de onderzoekers. Er werd exhaustief geïnventariseerd op het oude kerkhof (om het tijdsbeeld volledig in kaart te kunnen brengen). Daarnaast werd er selectief geïnventariseerd op de oude begraafplaats. Op de nieuwe begraafplaats werd niet geïnventariseerd, vermits de concessies daar allen van veel jongere datum zijn en de inventarisatienood zich daar bijgevolg nog niet (acuut) stelt.

Het oude kerkhof: een volwaardige erfgoedzone

In deze zone liggen de oudste graven van de gehele begraafplaats. Dit bleek ook uit de historische nota, waarin enkele van de nu nog aanwezige graven ook nog in beeld kwamen. De graven zijn hier in een redelijk volledige context bewaard gebleven die verschillende elementen illustreren:

- **Tijdsbeeld:** de graven in deze zone illustreren de grafcultuur van de 19de eeuw tot na 1950. Nadien werd in deze zone niet meer actief begraven. Het tijdsbeeld dat zo bewaard is gebleven zien we in het materiaalgebruik, de symbolentaal, de vormgeving en stijlen van de graven. De graven die hier staan zijn niet allemaal even monumentaal, maar geven een divers beeld op rijke familiegraven (met eeuwigdurende concessies) en eenvoudigere graven (ook kindergraven).

- Context/ligging: de graven liggen nog in hun oorspronkelijke context: vlakbij de kerk. Hier zien we nog de oude orientatie van de graven, met de rug naar de kerk, overwegend gericht op de straatzijde. Ook de padenstructuur, rond de kerk is nog duidelijk zichtbaar. De graven liggen hier dicht bij elkaar en door elkaar. Ook dit is een getuige van hoe vroeger de ligging van graven op kerkhoven beheerd en gebruikt werd.

Figuur 3.4-1: familiaal: op dit deel liggen veel graven in familiecontexten. Familieleden liggen naast elkaar of in de buurt van elkaars graven begraven. Tegen de kerkmuur liggen enkele adellijke families begraven.

- Materiaalgebruik: Op vlak van materiaalgebruik vinden we hier nog veel 'grijs': blauwe hardsteen en marmer op de oudste graven, al zijn er ook enkele voorbeelden van modernere materialen (vb.: sierbeton).
- Beeld: het oude kerkhof heeft een grote densiteit aan graven, die bovendien hoger zijn dan elders op de begraafplaats. Dit karakteriseert deze zone en heeft zo een sterk beeldbepalend karakter voor de site. Hier graven wegnemen kan een impact hebben op het algemene typerende beeld van deze plek. Dit verklaart mee de exhaustieve inventarisatie.

Op het kerkhof zijn nog heel wat graven tegen de kerkmuur aangebracht. De symboliek stemt hier overeen met de kerkelijke symboliek. (fiche 51)

Er zijn enkele graftypes aanwezig die zeldzaam zijn in de regio: onder meer dit kruis met cippe (fiche 47)

Op het oude kerkhof staan nog heel veel grafkruisen die het beeld sterk bepalen (fiche 43)

Een stèle met klein grafkruis komt als graftype regelmatig voor op deze site (fiche 46)

Enkele graven zijn gemaakt door bekende uitvoerders. Hier een goed bewaard voorbeeld van de Antwerpse steenkapper Clement Jonckheer, met veel symbolen die verwerkt zijn in het grafmonument (fiche 21)

Recentere graven illustreren goed de art deco uitvoeringen (fiche 15)

Recentere graven illustreren goed de art deco uitvoeringen (fiche 14)

Enkele graven op het oude kerkhof (maar ook op de oude begraafplaats) zijn van dit type. De stèle is voorzien van stralen en rozen als symbolen. Dit type is vervaardigd in (sier)beton (fiche 3)

Tegen de kerkmuur liggen nog de oude graven van enkele adellijke/vooraanstaande families (fiche 1)

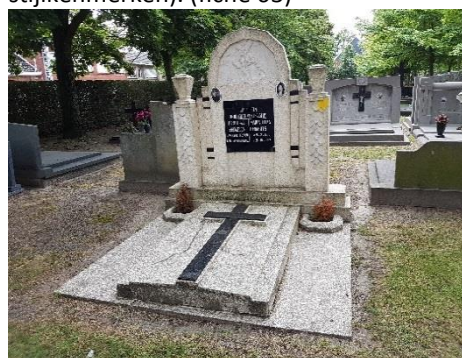

De oude begraafplaats

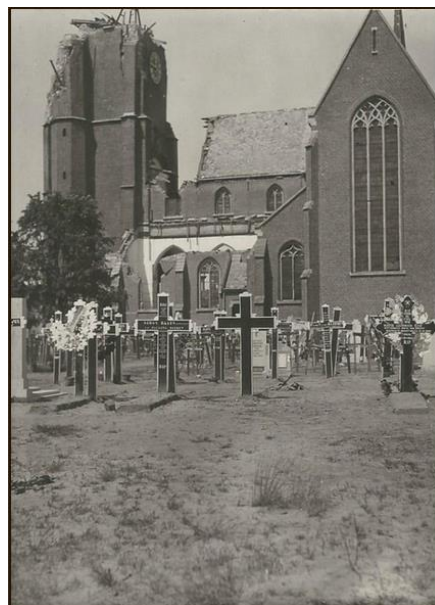
Op de oude begraafplaats werd daarentegen selectief en slechts beperkt geïnventariseerd, dit omdat er reeds ruiming in het verleden hebben plaatsgevonden (en een groot deel van de contexten op dat moment reeds verloren gingen), en omdat de graven die hier liggen grotendeels aansluiten bij het beeld dat op het oude kerkhof in een meer volledige context bewaard is gebleven. De graven die geïnventariseerd werden, onderscheiden zich van de graftypes die op het oude kerkhof geïnventariseerd werden. Concreet zijn volgende graven door de vrijwilligers aangeduid als interessant in de toekomst (bij aflopen van de vrij recent verlengde concessies):

Een graf met een engel/pleurante (familie Bosschaerts) ligt nog dicht bij de kerk. Het graf heeft een sterke beeldwaarde, naast een rijk symboliek (fiche 61)

In het verleden werd dit graf door de vrijwilligers reeds opgegeven voor verdere bewaring. Het graf is uit sierbeton gemaakt, maar getuigt nog van het opkomende modernisme (qua materialen en stijkenmerken). (fiche 63)

Slechts één houten kruis is overgebleven op de begraafplaats, dat nog een rechtstreekse verwijzing heeft naar enkele oudere zichten op de oude begraafplaats (waaronder deze foto uit 1940, waarop nog veel van deze graftypes te zien zijn).

Fiche 60. Dit graf is ernstig overgroeid (maar wel de moeite waard), maar kan in de huidige toestand niet gefotografeerd worden. Deelfoto's zijn terug te vinden in de fiche

Op de oude begraafplaats werden tevens enkele graven aangeduid die in de toekomst in aanmerking kunnen komen voor inventarisatie en dus potentieel hebben voor inventarisatie op latere termijn. Momenteel zijn deze graven echter nog in concessie (vermits ze werden verlengd na ontruimingen in het recente verleden).

Figuur 3.4-2: Alois Blommert - De Blick

Andere graven bevinden zich in ereperken, waarvan de eindtermijn niet bepaald is en waardoor de dringende nood zich in principe niet stelt.

Figuur 3.4-3: Ereperken WOI en Commonwealth

Kinderperken

Vermits de gemeente een beleid hanteert om kindergraven niet te ontruimen, werd in dit perk niet geïnventariseerd.

3.4.1.4

Lijst van geïnventariseerde graven

Fiche Naam monument

- 1 DE KERCHOVE D'EXAERDE
- 2 DELEHAYE
- 3 BUSSERS
- 4 ONLEESBAAR
- 5 FRANCKEN – NUYTTEMANS
- 6 VAN LOOVEREN – GESTEL
- 7 VAN LOOVEREN – BEVERS
- 8 VERELLEN – VERHAEGEN
- 9 PAELINCKX
- 10 BEYERS-VAN AKEN
- 11 VISSERS
- 12 VAN PUL – WOUTERS
- 13 NUYTEMANS
- 14 BEYERS - FLOREN
- 15 VERVOORT-BULENS
- 16 VERVOORT – DE JONGH
- 17 VAN THILLO – PAELINCKX
- 18 VERELLEN – VERHAEGEN
- 19 VERELLEN – MERTENS
- 20 SCHÖLLER-VAN BEECK
- 21 NUYTEMANS – ANTHONISSEN
- 22 DE BIE - BEYERS
- 23 VAN BUEREN – GOOSSENAERTS
- 24 VERELLEN - HENS
- 25 VERSTRAELEN – ANTHONISSEN
- 26 VAN LOOVEREN - VAN DEN KEYBUS
- 27 DE BIE
- 28 AERDEN – VAN LOOVEREN
- 29 KENIS – VISSERS
- 30 HUYGHE - DELCROIX
- 31 VERELLEN
- 32 VAN DEN HEUVEL
- 33 VAN PUL
- 34 DE MEYER
- 35 VERELLEN
- 36 VAN BEECK
- 37
- 38 VAN BEECK
- 39 CLYNMANS - BUYS
- 40 VAN BEECK – VERSTRAELEN
- 41 DECKERS
- 42 DECKERS
- 43 VERHAEGEN – JORISSEN
- 44 DECKERS-HENS
- 45 AERTSEN-DE BEUKELAER-TAKX

- 46 TUERLINCKX-KENIS
- 47 VAN DIJCK - KUILEN
- 48 HENS
- 49 HENS-CLIJNMANS
- 50 HENS-VAN DEN BERGH
- 51 LEMMENS
- 52 VAN BEIJSTERVELDT
- 53 BECKER
- 54 BECKER (ANTHONISSEN)
- 55 MICHIELSSEN - ANTHONISSEN
- 56 HENS - MICHIELSEN
- 57 VAN BEECK
- 58 VAN REUTH
- 59 DE VINCK
- 60 EELENS
- 61 BOSSCHAERTS
- 62 ANTHONISSEN
- 63 VAN EECKELEN
- 64 Oud-strijders perk

3.5 Beschrijving van het archeologisch erfgoed

De parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart en nabijgelegen kerkhof staan aangeduid op de Centrale Archeologische Inventaris. Dit geeft aan dat er sporen kunnen teruggevonden worden van voorlopers van de kerk en het kerkhof.

Het beschermingsbesluit van de parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart vermeldt dat het beschermd is als monument omwille van het algemeen belang gevormd door de historische waarde. *“het heeft een rijke geschiedenis teruggaanse tot de 13^e eeuw (..) Archeologica zijn zeker in de bodem bewaarde gebleven”*.

Het beschermd landschap is gelegen langs de rand van een vroegere beekvallei, zichtbaar aan de geologie (Figuur 3.3-4, Figuur 3.3-5 en Figuur 3.3-6). Dit maakt dat het visiegebied op basis van de landschappelijke ligging een groot potentieel heeft voor het aantreffen van archeologische resten. Deze kunnen kenniswinst opleveren over het ontstaan en de ontwikkeling van de site (= aanvullen op de bovengronds bewaarde erfgoedwaarden) en de voorgeschiedenis (periodes vóór de oprichting van de kerk).

Inhoudelijke aandachtspunten omtrent archeologie voor het visiegebied:

- Kerk gaat terug tot minstens 13^e eeuw
- Begraafplaats gaat mogelijk terug tot dezelfde periode (zone rond de kerk)
- Bebouwde dorpskern op de Ferrariskaart
- Interessante landschappelijke ligging voor oudere periodes
- Mogelijk ondergrondse resten bewaard van structuren die nu verdwenen of verschoven zijn
 - Voorloper van de kerk
 - Muur, wal en/of gracht rond kerkhof (eventueel meerdere fasen)
 - (houten) brug(gen) en beschoeiing
 - Gebouwen op de Ferrariskaart
 - Constructies die niet bekend zijn uit de bronnen, of verkeerd ingetekend zijn op historische kaarten
 - Middeleeuwse nederzetting
 - Oudere periodes

Figuur 3.5-1: Aanduiding Centrale archeologische inventaris

3.6 Knelpunten en kansen

Tijdens de inventarisatie kwamen verschillende knelpunten en kansen aan het licht. Hierbij volgt een overzicht:

3.6.1 Bouwkundig

3.6.1.1 Pastoriekerk Knelpunten

Exterieur

Gevels

- Verspreid komt oppervlakkig beschadigd metselwerk en uitgespoeld voegwerk voor.
- Plaatselijk is er lichte scheurvorming merkbaar tussen de voegspecie en de bakstenen of scheuren recent aangebrachte cementvoegen los.
- Op enkele plaatsen komen er lichte zettingscheuren voor
- Aan noordelijke zijde is de waterlijst en het metselwerk van de plint algemeen sterk bemost. Verspreid werd uitgespoeld voegwerk onvakkundig hersteld. De oppervlakkig hechtende voegmortel barst los.
- Op verschillende plaatsen is het voegwerk algemeen zeer sterk uitgespoeld en baksteenlacunes
- Het metsel- en voegwerk van de steunberen ter hoogte van de plinten en de bovenste afzaten van de steunberen is sterk beschadigd. De voegen zijn uitgespoeld en verzand zodat het metselwerk bol komt te staan, scheurvorming vertoont en zijn stabiliteit verliest.
- Enkele afzaten vertonen sterke afschuiving
- De schouderstukken vertonen horizontale scheurvorming, vermoedelijk ten gevolge van inwendig roestend ijzerwerk.
- De natuursteen is algemeen in redelijke staat. Enkele natuurstenen dorpels en afzaten zijn ingescheurd en vertonen sterke afschuiving.
- Het voegwerk van de natuurstenen waterlijsten is algemeen sterk uitgespoeld.
- Ten gevolge van het roesten van de raambruggen is het steenwerk van enkele spitsboogramen plaatselijk gescheurd of zijn er stukken van de monelen weggevalen.
- Het Christusbeeld en kruis van de calvarieberg (Epitaaf van Familie Van Beeck) zijn in slechte staat er ontbreken stukken van het kruis en de armen van Christus
- De bepleistering rond de calvarieberg brokkelt af.

Toren

- De galmborden zijn plaatselijk licht beschadigd.
- Ten gevolge van lekken in de leibedekking en de dakkapellen komt er (niet destructieve) schimmel- en zwamvorming voor op de muurplaten.
- De betonnen consoles waarop de muurstijlen steunen, zijn licht beschadigd.
- Het houtwerk vertoont enkele vermoedelijk actieve aantastingen door de huisboktor

Daken en zolder

- Aan verschillende spanten ontbreken er windschoren.
- Er werden aantastingen van actieve kleine klopper vastgesteld in de dakstructuur. Aan de oostzijde komt er uitgedroogde houtzwam voor op een stijl; het hout is niet noemenswaardig aangetast.

- De recente leibedekkingen zijn goed, maar de oudere leien van daken zijn bros, poreus en geraken gemakkelijk beschadigd. Vele leien werden onoordeelkundig hersteld door ze bloot te vernagelen.
- Op de daken zijn verschillende leien beschadigd of weggevallen met ernstige lekken tot gevolg.
- Het schalieberd is aangetast door huisboktor.
- De roofing vertoont sterke blaas- en ploovorming. Eventuele lekken zijn moeilijk op te sporen, maar de blazen zijn mogelijk gevuld met water
- Het noklood sluit niet perfect aan met de leibedekking van toren, maar de vochtinslag is beperkt. Enkele bevestigingsbeugels beginnen los te komen.
- Het voegwerk van de gesupprimeerde schoorsteen is sterk uitgespoeld zodat het metselwerk en de deksteen niet meer goed vastliggen.
- Het zink van de goten is plaatselijk aan de binnenopstanden sterk verweerd en beginnen ze dun te worden en zijn de gootrand en de bodem vervormd.
- Op verschillende plaatsen zijn de koppen van de goten niet in de muur ingewerkt.
- Aan de toren is geen goot, hierdoor vertoont het metselwerk sterke erosie
- Het zink van enkele daken is sterk verweerd, vertoont ploovorming en is verouderd.
- De muur tussen zolders [10] en [11] vertoont oude scheurvorming.
- Aan de binnenzijde van de toren is het voegwerk van de bovenste helft in zekere mate verzand.
- Er werden enkele houten gewelfribben vastgesteld die aangetast zijn door mogelijk actieve kleine klopkever.
- De dakconstructies zijn sterk vervuild door dierlijk afval

Glasramen

- De vier gietijzeren spitsboogramen in de noord- en zuidgevel zijn sterk roestig.
- Aan de zuidzijde zijn de monelen plaatselijk sterk gescheurd t.g.v. roestvorming. Het kader van het glas-in-lood scheurt plaatselijk los.
- De houten ramen zijn algemeen verweerd, verouderd en plaatselijk ingerot
- De losse en vaste raambruggen van het voorzetglas zijn flink roestig met plaatselijk steen- en glasschade tot gevolg.
- De voeg tussen het glas en de natuursteen scheurt op verschillende plaatsen los waardoor de glaspanelen kunnen loskomen.
- Het beschermglas is pal tegen het glas-in-lood aangebracht waardoor condensvocht wordt opgesloten en er versnelde corrosie optreedt. Er is onderaan nergens een opening voorzien voor condensafvoer naar buiten toe. De leksporen onder de ramen wijzen op regendoorslag en aflopend condensvocht.
- Het glas-in-lood in de houten ramen is verouderd en staat plaatselijk bol. De windroeden zijn bijzonder dun geworden zodat ze niet meer functioneel zijn. Verspreid zijn kalibers gebroken.
- Aan de binnenzijde van de ijzeren ramen worden de losse raambruggen weggedrukt door roestvorming. Het loodglas is plaatselijk beschadigd als gevolg van roestvorming.

Interieur

Interieurafwerking

- Verspreid komen er enkele lichte zettingsscheuren voor aan de binnenwanden en opgaande structuren.
- De druipsporen onder de ramen worden vermoedelijk veroorzaakt door condensatie en lokale regendoorslag.
- De lambrisering vertoont verspreid vochtsporen. Een onverluchte, vochtige spouw tussen muurwerk en lambrisering kan zwamvorming in de hand werken.
- In het hoofdportaal en het zuidportaal heeft de lambrisering veel te lijden onder vocht.
- De lambrisering is nog steeds op verschillende plaatsen aangetast door actieve kleine klopkever.
- Aan de kolommen bladdert het schilderwerk onderaan af ondanks de recente behandeling tegen optrekkend vocht.
- De scharnieren van de deur die toegang geeft tot de klokkenzolder zijn beschadigd.
- De trap die via toren toegang geeft tot het doksaal is aangetast door actieve kleine klopkever.
- Er werd een aantasting door vermoedelijk actieve kleine klopkever vastgesteld in de takelconstructie ter hoogte van de westelijke dakkapel.
- In de kerk liggen onder de stoelen tapijttegels. Daar valt zand door dat op de stenen schuurt. De tegels zijn vastgekleefd. De lijmresten laten sporen na op de steen.
- De trap in het hoofdportaal die leidt naar het doksaal is sterk aangetast door actieve kleine klopkever.

Vast kerkelijk meubilair

- Geheel is vaak erg bestoft
- Biechtstoel vertoont aantasting van klopkever
- Twee biechtstoelen vertonen aantasting van kleine klopkever, de treden zijn deels vermolmd en verweerd en de houtimitatie langs binnenkant schilfert af
- Doopvont vertoont verfspatten en het deksel is licht geoxideerd
- Sacristiekasten vertonen aantasting door kleine klopkever

Cultuurgoederen

Meubilair

- De niet eiken delen van de kerkmeesterbanken zijn aangetast door actieve kleine klopkever
- Bij één van de kerkmeesterbanken gaat het kastje niet meer open omdat op het bovenblad een latje is geklopt
- De vernislaag van de treden van de kerkmeesterbanken is doorgestleten. Het geheel is erg donker gemaakt.
- De diepere delen van de kerkmeesterbanken zijn erg bevuild
- enkele latjes en fragmentjes ontbreken bij het koorgestoelte
- De zijden van het koorgestoelte die tegen de lambrisering staan zijn erg bevuild
- De vloer van één van de banken (koorgestoelte) is aangetast door actieve kleine klopkever

Beelden

- Deelden zijn bestoft
- Voetstuk van Heilig Hart van Jezus is aangetast door kleine klopkever

Schilderijen

- Geheel is bestoft
- Maria bezoekt haar nicht Elizabeth hangt niet optimaal en vertoont onregelmatige vernislaag
- Enkele obiits hangen te dicht tegen de muur

Kansen

Kerk

- Een algemene restauratie van het exterieur van de kerk is noodzakelijk
- Momenteel komt het interieur van de kerk erg rommelig over. Om de beleving en herwaardering van het historisch interieur en de waardevolle cultuurgoederen te herstellen, is het noodzakelijk om
 - De verschillende vloertapijten, een aanzienlijk aantal stoelen in de kerk en de constructie van de 'rouwkapel' in het noordtransept te verwijderen.
 - Het interieur van een kleurrijkere wandafwerking te voorzien, geïnspireerd op de muurschilderingen uit 1900.
 - Indien er een nieuw verwarmingsstelsel in de kerk wordt geplaatst, kan de constructie van de weekkapel verwijderd worden en krijgt het koor terug opnieuw haar oorspronkelijk ruimteconcept.
 - De verlichting in de kerk is niet optimaal, waardoor de cultuurgoederen moeilijk zichtbaar en herkenbaar zijn. Een betere verlichtingsinstallatie en -ornamenten kunnen de herwaardering ondersteunen.

Dorpsgezicht

Het is vrij uitzonderlijk dat er nog oude dorpshuizen en het oud gemeentehuis tegenover de kerk staan. De herwaardering van het dorpsgezicht is dan ook gericht op het behoud van de bouwvolumes, gevelindeling- en gevelafwerking van deze gebouwen. Mogelijks kan ook de gevel van het oud gemeentehuis opnieuw bepleisterd worden om het gebouw (en de dorpskern) zijn historische uitzicht te herstellen.

3.6.2

Landschappelijk

Knelpunten

- De buxuhagen binnen het visiegebied zijn onderhevig aan buxusmot. De hagen zijn dood of in slechte toestand. Dit is een knelpunt naar uitzicht van de begraafplaats.

- In het zuidwestelijk deel van de begraafplaats ontbreken enkele buxushagen. De dreefstructuur is hier onderbroken.

- De muur waarop het hekwerk geplaatst is vertoont gaten.
- Het kinderperk van de begraafplaats ziet er zeer slecht uit ten opzichte van de overige perken: dode buxushagen, slechte grasmatten, geen hoopelement.

- De aangeplante rode esdoorns dienen beter opgevolgd te worden door aangepast beheer. Sommige vertonen niet dezelfde gezonde toestand als overige aanplanten.

- De beplanting rondom de parochiekerk komt chaotisch en onbeheerd over. Sommige planten zijn dood andere in slechte toestand. Sommige perken vertonen één plantensoort andere zijn een combinatie van verschillende planten. Een duidelijk aanlegplan en beheer is nodig.
- Achterstallig onderhoud gras tussen perken, vooral oude gedeelte aan de kerk.

Kansen

De begraafplaats is een groene rustzone binnen de dorpskern. Door het aanpakken van de knelpunten kan het verder ontwikkeld worden tot aangenaam, toegankelijk groene plek.

3.6.3

Funerair

Knelpunten

- De graven op het oude kerkhof zijn niet altijd in goede staat. Er is veel mosvorming en vallend organisch materiaal dat de graven bevuilt (onder meer door de aanwezigheid van de bomen).
- Het wegnemen van een graf heeft sterke impact op de beeldkwaliteit van het oude kerkhof.
- De graven op het oude kerkhof zijn soms moeilijk bereikbaar (ook voor onderhoud) omwille van hun ligging (dicht op elkaar).
- Opwaardering van de toegangspoort richting grafmonument Kerchove d'Exaerde met behoud van huidige plaats van poort.

Kansen

- De begraafplaats is een groene rustzone binnen de dorpskern. De aanwezigheid van de grafmonumenten benadrukt de ruimte als rust- en stiltezone.
- Er werden in het verleden veel graven ontruimd op de eerste uitbreidingszone van de begraafplaats. De ruimte die is vrijgekomen kan hier benut worden voor een krachtig aanplantings- en vergroeningsbeleid.
- De begraafplaats heeft diverse onderdelen, die elk een eigen sfeer benadrukken (van het oudste deel van het kerkhof tot de uitbreidingen en de nieuwe begraafplaats). Dit is een troef voor de site, die op die manier de geschiedenis van begraven in Wuustwezel ook visueel documenteert.
- De oude en de nieuwe delen van de begraafplaats kijken momenteel uit op elkaar. Het verdient aanbeveling om het nabijgelegen braakliggende terrein verder uit te bouwen als groen- en rustgebied.

3.6.4

Archeologie

Knelpunten

- Er kunnen sporen teruggevonden worden van voorlopers van de kerk en het kerkhof. Bij ruimen van grotere zones en/of bouwen van diepe constructies wordt een prospectie uitgevoerd. Verder worden toevalsvondsten steeds gemeld.

Kansen

- Er kunnen sporen teruggevonden worden van voorlopers van de kerk en het kerkhof of uit oudere periodes.

4 Beschrijving erfgoedwaarde

4.1 Beschermingsbesluiten

De beschermingsbesluiten vermelden de erfgoedwaarden van het plangebied en haar elementen.

Beschermingsbesluit nr. 2485⁹⁰

- Beschermd dorpsgezicht “ Dorpskern Wuustwezel”
- Begraafplaats, oud gemeentehuis, dorpswoningen, dorpskerk en Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart
- **Historische, artistieke en volkskundige waarde**

Beschermingsbesluit nr 4379⁹¹

- Beschermd monument “Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart”
- **Historische en artistieke waarde**

4.1.1 Dorpskern Wuustwezel

De dorpskern van Wuustwezel is beschermd als dorpsgezicht sinds 01/02/1993. De bescherming omvat de parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart met het omliggende kerkhof en de woningen op de hoek van de Dorpsstraat met Achter d'Hoven en de Kloosterstraat.

Historische waarde

De dorpskern van Wuustwezel bevat de kerk, met kerkhof, het gemeentehuis en nog enkele oude Kempische hoeven die typerend zijn voor de streek. De drie dorpswoningen, Dorpsstraat 99-101,103 en Kloosterstraat 96, zijn nog een van de weinige huisjes die nog refereren naar het leven in Wuustwezel in de 18de -19de eeuw.

Het gemeentehuis maakt deel uit van de dorpskern van Wuustwezel. Het gebouw werd door Goris ontworpen als een eenvoudig bakstenen gebouw bestaande uit een gevangenis op de gelijkvloerse verdieping met daarboven een verdieping bestaande uit twee rechthoekige ruimten met in het midden een hal en trapplaats. De functies (N0: gevangenis, N1: vergaderzalen en zolder als archief) van het gemeentehuis ondersteunden de maatschappelijke werking van Wuustwezel. De graven rond de kerk (oude kerkhof) illustreren de grafcultuur van de 19^e eeuw tot na 1950. Het tijdsbeeld dat zo bewaard is gebleven zien we in het materiaalgebruik, de symbolentaal, de vormgeving en stijlen van de graven. De graven liggen nog in hun oorspronkelijke context: vlakbij de kerk. Hier zien we nog de oude oriëntatie van de graven, met de rug naar de kerk, overwegend gericht op de straatzijde. Ook de padenstructuur, rond de kerk is nog duidelijk zichtbaar. De graven liggen hier dicht bij elkaar en door elkaar. Ook dit is een getuige van hoe vroeger de ligging van graven op kerkhoven beheerd en gebruikt werd.

“De parochiekerk is een 19de-eeuws gebouw van architect Jules Bilmeyer met een rijke geschiedenis teruggaande tot de 13de eeuw met belangrijke bouwfases in de 15de - 16de eeuw; archeologica zijn zeker in de bodem bewaard gebleven, terwijl de kolommen van schip en koor, alsmede de aanzet van de koorabsis nog dateren uit de 16de eeuw.”⁹²

⁹⁰ <https://besluiten.onroenderfgoed.be/besluiten/2485>

⁹¹ <https://besluiten.onroenderfgoed.be/besluiten/4379>

⁹² <https://inventaris.onroenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/5486>

Artistieke waarde

Het bouwvolume en de gevels van de woningen en het oud gemeentehuis in de dorpskern van Wuustwezel refereren nog steeds naar hun oorspronkelijk architecturaal concept.

Het gemeentehuis heeft een artistieke waarde omdat het een stilistische referentie is naar de architectuurstijl uit het begin van de 19^e eeuw. Het bestaat op de eerste verdieping uit twee ruimten die enkel verlicht werden met twee spitsboogvormige ramen gescheiden door een arduinen pilaster. Aangezien de financiële beperkingen werden het gebruik van natuursteen enkel beperkt tot de sokkel/trap, zuilen en pilasters, maar esthetisch gezien klopt het geheel.

De kerk is als gaaf voorbeeld van neogotisch gebouw ingeplant in het dorpscentrum met omgevend kerkhof. De sobere neogotische baksteenarchitectuur met monumentale vierkante westtoren is kenmerkend voor de Kempense neogotiek die in haar vormgeving refereert aan de eenvoudige gotische architectuur van de streek. De kerk bewaart bovendien een zeer waardevol kunstbezit voornamelijk afkomstig uit de vroegere kerken die hier gestaan hebben, geïntegreerd in het neogotisch interieur. Ook het neogotisch meubilair, inzonderheid de retabels, hebben een bijzondere artistieke waarde.⁹³

Volkskundige waarde

In de dorpskern rond de kerk vonden doorheen de eeuwen verschillende optochten en voorstellingen, processies plaats. Het was een plaats waar de gemeenschap van Wuustwezel op belangrijke momenten samenkwam.

De graven op het kerkhof zijn niet allemaal even monumentaal, maar geven een divers beeld op rijke familiegraven (met eeuwigdurende concessies) en eenvoudigere graven (ook kindergraven).

4.1.2

Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart

De parochiekerk is vastgesteld als beschermd monument sinds 19/05/2005. Het is een neogotische kerk omgeven door beboomd kerkhof afgezet met ijzeren hek op laag bakstenen muurtje.

Historische waarde

“De parochiekerk is een 19de-eeuws gebouw van architect Jules Bilmeyer met een rijke geschiedenis teruggaande tot de 13de eeuw met belangrijke bouwfasen in de 15de - 16de eeuw; archeologica zijn zeker in de bodem bewaard gebleven, terwijl de kolommen van schip en koor, alsmede de aanzet van de koorabsis nog dateren uit de 16de eeuw.”⁹⁴

Artistieke waarde

“Als gaaf voorbeeld van neogotisch gebouw ingeplant in het dorpscentrum met omgevend kerkhof. De sobere neogotische baksteenarchitectuur met monumentale vierkante westtoren is kenmerkend voor de Kempense neogotiek die in haar vormgeving refereert aan de eenvoudige gotische architectuur van de streek. De kerk bewaart bovendien een zeer waardevol kunstbezit voornamelijk afkomstig uit de vroegere kerken die hier gestaan hebben, geïntegreerd in het neogotisch interieur. Ook het neogotisch meubilair, inzonderheid de retabels, hebben een bijzondere artistieke waarde.”⁹⁵

⁹³ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/5486>

⁹⁴ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/5486>

⁹⁵ <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/aanduidingsobjecten/5486>

4.1.3

Gemeentehuis

Historische waarde

Het gemeentehuis maakt deel uit van de dorpskern van Wuustwezel. Het gebouw werd door Goris ontworpen als een eenvoudig bakstenen gebouw bestaande uit een gevangenis op de gelijkvloerse verdieping met daarboven een verdieping bestaande uit twee rechthoekige ruimten met in het midden een hal en trapplaats. De functies (N0: gevangenis, N1: vergaderzalen en zolder als archief) van het gemeentehuis ondersteunden de maatschappelijke werking van Wuustwezel.

Artistieke waarde

Het gemeentehuis heeft een artistieke waarde omdat het een stilistische referentie is naar de architectuurstijl uit het begin van de 19^e eeuw. Het bestaat op de eerste verdieping uit twee ruimten die enkel verlicht werden met twee spitsboogvormige ramen gescheiden door een arduinen pilaster. Aangezien de financiële beperkingen het gebruik van natuursteen enkel beperkt tot de sokkel/trap, zuilen en pilasters, maar esthetisch gezien klopt het geheel.

4.2

Aanvullende waarden

4.2.1

Dorpskern Wuustwezel

Ruimtelijk-structurerende waarde

De wegen rond de kerk zijn weinig veranderd door de belangrijke rol van de kerk op de omliggende bebouwing. Het oude kerkhof vormt een rustpunt in de dorpskern en versterkt de rol als herkenningspunt in het landschap.

Archeologische waarde

Het beschermd landschap heeft een groot potentieel voor het aantreffen van archeologische resten omwille van de ligging bij een vroegere beekvallei en de rijke geschiedenis teruggaans tot de 13^e eeuw.

4.2.2

Parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw-Hemelvaart

Ruimtelijk-structurerende waarde

Historische kerkgebouwen hebben over het algemeen bijna altijd een ruimtelijk-structurerende waarde. De kerktorens zijn vandaag nog steeds een belangrijk herkenningspunt en 'landmark' in het lokale landschap. Tevens is de plaats van een oude kerk eeuwenlang een stedenbouwkundig ankerpunt geweest (gerelateerd aan de waarden van de dorpskern). De kerk heeft een belangrijke rol gespeeld voor de omliggende bebouwing. De wegen rond de kerk zijn hierdoor weinig veranderd.

Architecturale waarde

De architecturale waarde van de parochiekerk ligt zowel op het gebied van het materiaal als het ontwerp. Ze is het resultaat van de lokale architectuurgeschiedenis: een 13e eeuwse westtoren, de bouw van een gotische kerk in de 15de eeuw, herstelingswerken door J.P. Van Bourscheit in het midden van de 18e eeuw en de neogotische herstellings- en vergrotingswerken van de kerk op het einde van de 19de eeuw in door de provinciale bouwmeesters Eugène en Louis Gife.

4.2.3

Gemeentehuis

Architecturale waarde

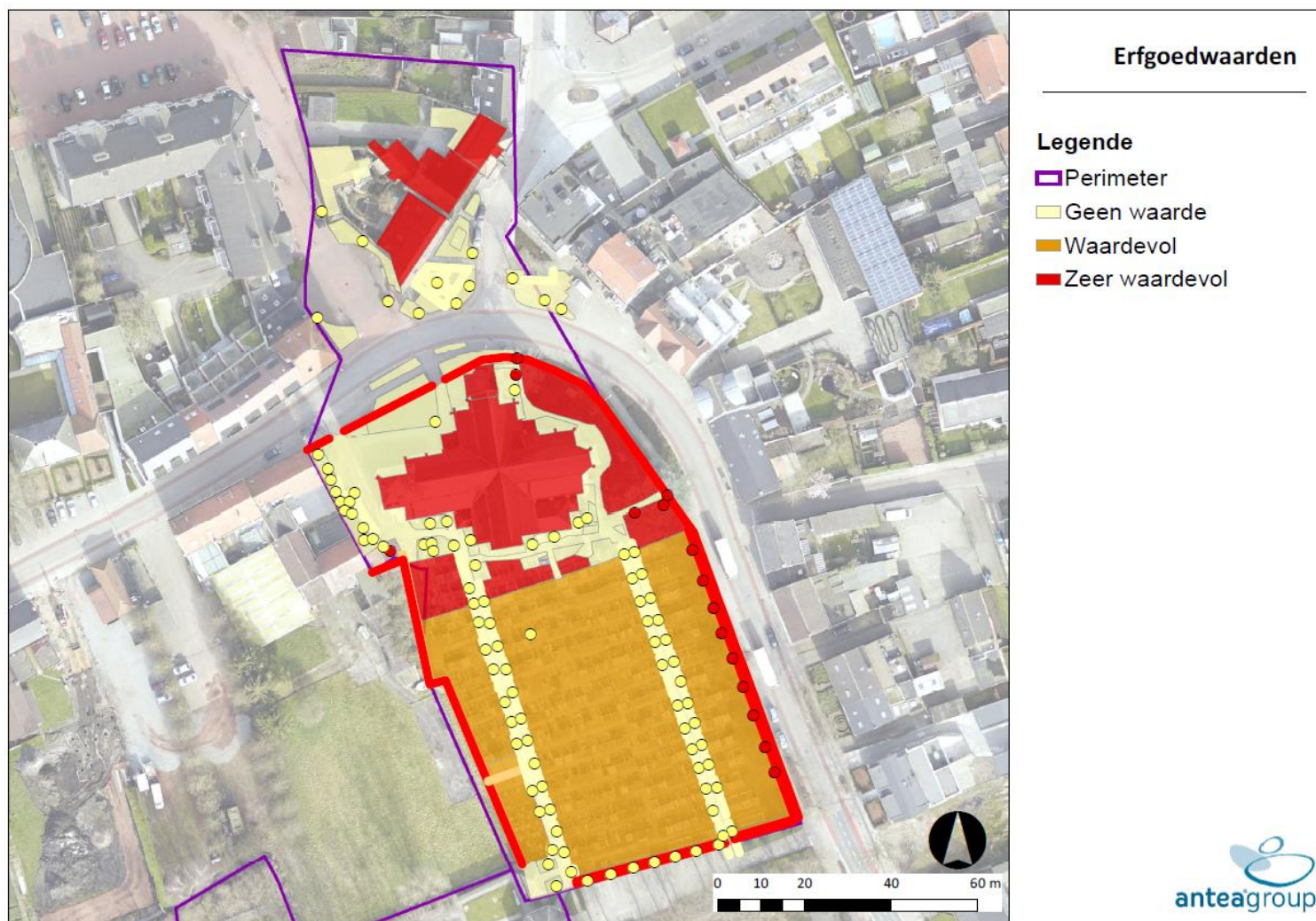
Het gemeentehuis heeft een architecturale waarde omdat het een architecturaal relict is uit 1830, waarvan de vorm, functies, stijl en materialen (indien de bepleistering hersteld wordt) nog naar refereren.

4.3

Overzicht erfgoedwaarden

Figuur 4.3-1 geeft een overzicht van de waarde per aanwezig element binnen het plangebied.

Het oude kerkhof, de beschermde monumenten en de begraafplaats hebben een hoge erfgoedwaarde. Op vlak van beplanting heeft de oude linde in het westen en de bomenrij in het oosten (vroegere dreef) hoge erfgoedwaarden. De beplanting rondom de parochiekerk en op het dorpsplein hebben geen erfgoedwaarde.

Figuur 4.3-1: Overzicht erfgoedwaarde per element landschappelijk en bouwkundig erfgoed binnen plangebied. Er wordt geen uitspraak gedaan over het archeologisch erfgoed.

4.4 Funeraire erfgoedwaarden

Op basis van de inventarisatie en het historisch onderzoek wordt vervolgens het onderdeel van erfgoedwaarden aangevat. In eerste instantie wordt nagegaan welk kader gebruikt wordt om te waarderen, vervolgens wordt dit kader getoetst aan de praktijk op de begraafplaatsen. Omdat dit onderzoek sterk de nadruk legt op de 'ruimtelijke' component van het funerair erfgoed wordt bij het beoordelen van de waarde niet enkel gekeken naar de waarde van het object maar ook de relatie gelegd met de historische omgeving. Een ruimtelijke waardering biedt de mogelijkheid om contexten beter tot zijn recht te laten komen.

Documentaire waarde	De opschriften leren ons iets over de overleden persoon of personen.
Historische waarde	Interessant als documentatie van het verleden: de ouderdom, representativiteit, zeldzaamheid en uniciteit.
Symboliek	De symboliek vertelt iets over de overleden persoon of is sprekend voor een bepaalde periode / levensbeschouwing / religie
Volkskundig	het graf is de laatste rustplaats van een lokaal of bovenlokaal belangrijk persoon (politici, schrijvers, architecten, muzikanten, geestelijken, sportlui, volksfiguren...).
Architecturaal	Het grafmonument werd ontworpen door een lokaal of bovenlokaal belangrijk architect of grafontwerper. Daarnaast is deze waarde ook van toepassing als het grafmonument op zich van architecturaal belang is.
Artistiek	Het graf is representatief voor het oeuvre van een kunstenaar Het graf heeft een bijzondere artistieke, esthetische of stilistische afwerking
Socio-cultureel	Het graf is representatief voor een bepaalde bevolkingsgroep of het graf bevindt zich in een familiale context (andere familiegraven in de onmiddellijke nabijheid)
Beeldbepalend	Het beeldbepalend karakter komt overeen met de mate waarin het funerair relict de grotere ruimtelijke structuur ondersteunt of een bepalend deel is van een groter kwalitatief geheel. Deze waarde moet noodzakelijk in relatie met de omgeving worden geëvalueerd. Het beeldbepalend karakter kan verder gespecificeerd worden als volgt 1. Structuur van de begraafplaats a) Ondersteunt het funerair relict de structuur / Versterkt het deze? b) Welke is het belang van funeraire relictten die zich op een hoek bevinden en als scharnier kunnen beschouwd worden? c) Is de begraafplaats homogeen samengesteld? d) Is de begraafplaats heterogeen samengesteld? 2. Nabuurschap a) Zijn er grote schaalverschillen vast te stellen? b) Bevindt het funerair relict zich in een omgeving van (andere) funeraire monumenten? c) Bevindt het funerair relict zich in een bepaalde context (familiaal, beroepsgroep...)? 3. iv.Bestaat er een interactie met de publieke ruimte?

Fiche	Graf nummer	Naam monument	Documentair	Historisch	Symboliek	Volkskundig	Architecturaal	Artistiek	Socio- cultureel	Beeld- waarde	Toelichting
1	-	DE KERCHOVE D'EXAERDE			x	x	x				Verankerd in kerkmuur Heraldische symboliek
2	-	DELEHAYE									Tegen kerkmuur
3	-	BUSSERS					x				Materiaalgebruik gerelateerd aan art deco
4	-	ONLEESBAAR									
5	-	FRANCKEN – NUYTTEMANS					x				Art deco
6	-	VAN LOOVEREN – GESTEL					x		x		Art deco
7	-	VAN LOOVEREN – BEVERS					x		x		
8	-	VERELLEN – VERHAEGEN					x				
9	-	PAELINCKX			x		x		x		Art deco Context, zie ook fiche 17
10	-	BEYERS-VAN AKEN					x				Art deco
11	-	VISSERS	x				x		x	x	Context, zie ook fiche 29, zelfde graftype, familie
12	-	VAN PUL – WOUTERS	x								Veearts
13	-	NUYTEMANS									Art deco
14	-	BEYERS - FLOREN					x			x	Art deco
15	-	VERVOORT- BULENS					x				Art deco
16	-	VERVOORT – DE JONGH			x	x	x				pastoorsgraf

17	-	VAN THILLO – PAELINCKX							x		Context, zie ook fiche 9
18	-	VERELLEN – VERHAEGEN							x	x	Context, zie ook fiche 19
19	-	VERELLEN – MERTENS							x	x	Context, zie ook fiche 18
20	-	SCHÖLLER-VAN BEECK								x	
21	-	NUYTEMANS – ANTHONISSEN			x		x	x		x	
22	-	DE BIE - BEYERS									
23	-	VAN BUEREN – GOOSSENAERT S			x						
24	-	VERELLEN - HENS							x	x	1861: één van de oudere grafmonumenten Context, zie ook 44, 48, 49, 50, 56
25	-	VERSTRAELEN – ANTHONISSEN				x					Levensverhaal werd gedocumenteerd in 2017
26	-	VAN LOOVEREN - VAN DEN KEYBUS									
27	-	DE BIE								x	
28	-	AERDEN – VAN LOOVEREN									
29	-	KENIS – VISSERS					x		x	x	Context, zie ook fiche 11, zelfde graftype, familie
30	-	HUYGHE - DELCROIX								x	

31	-	VERELLEN									Context, zie o.m. fiches 24, 19, 18, 8, 35 Kindergraf
32	-	VAN DEN HEUVEL									Kindergraf
33	-	VAN PUL									Kindergraf
34	-	DE MEYER									Kindergraf
35	-	VERELLEN									Context, zie o.m. fiches 24, 19, 18, 8, 31 Kindergraf
36	-	VAN BEECK							x	x	Context, zie 38, familie en zelfde graftypes
37	-										
38	-	VAN BEECK							x	x	Context, zie 36, familie en zelfde graftypes
39	-	CLYNMANS - BUYS			x					x	
40	-	VAN BEECK – VERSTRAELEN				x			x		Context, zie 36 en 38, familie Gemeentesecretaris
41	-	DECKERS							x		Context, zie 41, familie Grafkruis gebroken
42	-	DECKERS							x		Context, zie 40, familie Grafkruis gebroken
43	-	VERHAEGEN – JORISSEN				x	x			x	Burgemeester Context, zie 8, 18, familie?
44	-	DECKERS-HENS									Context, zie 41, 42, 24, 44, 48, 49, 50, 56 familie

45	-	AERTSEN-DE BEUKELAER- TAKX					x			x	
46	-	TUERLINCKX- KENIS								x	
47	-	VAN DIJCK - KUILEN			x		x			x	
48	-	HENS									Context, zie ook 24, 44, 48, 49, 50, 56
49	-	HENS- CLIJNMANS								x	Art deco Context, zie ook 24, 44, 48, 49, 50, 56
50	-	HENS-VAN DEN BERGH	x			x				x	Burgemeester 1875 Context, zie ook 24, 44, 48, 49, 50, 56
51	-	LEMMENS	x		x	x	x			x	Pastoorsgraf, tegen kerkmuur 1880: één van de oudere grafmonumenten
52	-	VAN BEIJSTERVELDT	x		x	x	x			x	Pastoorsgraf, ingemetseld in kerkmuur 1850: één van de oudere grafmonumenten
53	-	BECKER							x		Grafmonument of herdenkingsteken? Gedocumenteerd door vrijwilligers Context met 54
54	-	BECKER (ANTHONISSEN)									Grafmonument of herdenkingsteken? Context met 53

55	-	MICHELSEN - ANTHONISSEN	x		x		x			x	Tegen kerkmuur 1845: één van de oudere grafmonumenten
56	-	HENS - MICHELSEN	x		x		x				1835: één van de oudere grafmonumenten Tegen kerkmuur Context, zie ook 24, 44, 48, 49, 50, 56
57	-	VAN BEECK	x		x		x			x	Tegen kerkmuur 1837?: één van de oudere grafmonumenten
58	-	VAN REUTH					x		x	x	Pastorsgraf, ingemetseld in kerkmuur, 1786 Oudste grafteken op deze begraafplaats
59	-	DE VINCK	x		x		x			x	Tegen kerkmuur (en ingemetseld)
60	-	EELSEN			x		x			x	Nabij zuidelijke muur van de kerk
61	-	BOSSCHAERTS	x		x		x			x	Pleurante Art Deco Nabij zuidelijke muur van de kerk
62	-	ANTHONISSEN		x			x			x	Enige overgebleven houten kruis, zoals er op oude foto's van de oude begraafplaats ooit veel gestaan hebben. Sterke beeldwaarde + documenteert vroegere gebruiken
63	-	VAN ECKELEN	x				x			x	Omgekomen bij ongeval (is gedocumenteerd)

											Grootste graf in sierbeton op deze dodenakker
64	-	Ereperk militairen		x							Ereperk (Commonwealth War Graves, Heldenhuldezerkjes en gesneuvelden)

4.5 Archeologische erfgoedwaarden

Het erfgoedlandschap heeft een rijke geschiedenis teruggaande tot de 13e eeuw. Door de ligging aan de rand van een vroegere beekvallei heeft de locatie een groot potentieel voor het aantreffen van archeologische resten. Er kunnen mogelijk sporen teruggevonden worden van voorlopers van de kerk en het kerkhof.

4.6 Samenvatting

In de dorpskern rond de kerk vonden doorheen de eeuwen verschillende optochten en voorstellingen, processies plaats. Het was een plaats waar de gemeenschap van Wuustwezel op belangrijke momenten samenkwam.

De parochiekerk in Kempische neogotiek is architecturaal waardevol zowel op het gebied van het materiaal als het ontwerp. Ze is het resultaat van de lokale architectuurgeschiedenis: een 13e eeuwse westtoren, de bouw van een gotische kerk in de 15de eeuw, herstelingswerken door J.P. Van Bourscheit in het midden van de 18e eeuw en de neogotische herstellings- en vergrotingswerken van de kerk op het einde van de 19de eeuw door de provinciale bouwmeesters Eugène en Louis Gife. De kerk bewaart waardevolle cultuurgoederen voornamelijk afkomstig uit de vroegere kerken die hier gestaan hebben.

De drie dorpswoningen, Dorpsstraat 99-101,103 en Kloosterstraat 96, zijn nog een van de weinige huisjes die nog refereren naar het leven in Wuustwezel in de 18de -19de eeuw. Het bouwvolume en de gevels van de woningen en het oud gemeentehuis in de dorpskern van Wuustwezel refereren nog steeds naar hun oorspronkelijk architecturaal concept.

De graven van het kerkhof illustreren de grafcultuur van de 19e eeuw tot na 1950 en met name dat van verschillende grafontwerpers (vb. Clément Jonckheer uit Antwerpen) . Verschillende stijlen en graftypes zijn hier goed gedocumenteerd. De graven liggen nog in hun oorspronkelijke context: vlakbij de kerk, waarmee ze onlosmakelijk verbonden zijn.

De lindeboom en atlasceders zijn relictten van het vroegere landschap. De bomenrij van Noorse esdoorn is een verwijzing naar de vroegere populierendreef.

Het dorpsgezicht is door zijn verschillende elementen de moeite waard om te bewaren en is in het gemeenschapsleven integreerbaar als doorwaadbare, rustige groenzone met historische waarde.

5 Visie

5.1 Algemeen

Het beschermd dorpsgezicht van Wuustwezel omvat de oude begraafplaats met parochiekerk, het oude gemeentehuis, twee dorpswoningen en de dorpsherberg. Het is een historisch geheel binnen de gemeente met verschillende bouwkundige, landschappelijke en funeraire erfgoedwaarden zoals de parochiekerk, het bouwvolume en de gevels van de dorpswoningen, de historische bomen, de kerkhofmuur met hekwerk en het oude kerkhof rondom de kerk. Deze verschillende bouwkundige, landschappelijke en funeraire waarden blijven bewaard. Gebrekkige elementen worden hersteld en de nodige elementen ter verhoging van erfgoedwaarden en de beleving worden toegevoegd.

De parochiekerk heeft een integrale restauratie van de gevels, ramen en daken nodig om de erfgoedwaarden naar de toekomst toe te vrijwaren. Om de erfgoedwaarden van het interieur en de cultuurgoederen te kunnen herwaarderen en te beleven is het aangeraden om het opstijgend vocht aan te makken en de weekapel en de tapijttegels te verwijderen. Het interieur heeft een reorganisatie en opfrisbeurt nodig waarbij een nieuw verwarmingssysteem en verlichtingsapparatuur noodzakelijk is.

Het landschap wordt aangepast aan een open en toegankelijke omgeving waarbij de primaire functie van de begraafplaats centraal staat: ruimte om de doden te herdenken (rust, stilte en ingetogenheid).

Hierbij blijven de graven op het kerkhof (rond de kerk) maximaal bewaard op de locatie als duidelijke connectie met de historiek, de evolutie van de begraafplaats. Het landschap van de begraafplaats wordt aangepast naar een parkbeeld met aanwezige funeraire erfgoedwaarden waar nieuwe begravingen mogelijk zijn. Geïnterviewde graven en perkverdeling zoals aangegeven in de inventaris blijven behouden. De aanwezige esdoornstroken blijven bewaard net als de waardevolle linde en atlasceders. De perken blijven aangelegd met gazon.

De beplanting rondom de kerk wordt aangepast ten voordelen van het landschappelijk beeld en beheer. Zo wordt beplanting en het grasveld aan de toegang van de kerk heringericht ter opwaardering. De herinrichting gebeurt met inheemse, streekgebonden soorten, ten voordele van bijen en vlinders en aansluitend bij het parkbeeld, de begraafplaats. De historische poorten blijven op hun huidige locatie omwille van de bijhorende context zoals het praalgraf.

De beplanting en het landschapsbeeld worden doorgetrokken naar het dorpsplein door de symmetrische en ontworpen buxushagen te verwijderen en de perken gelijkaardig als de toegang van de kerk heraan te leggen (gelijkaardige beplanting en indeling). Op die manier worden de dorpswoningen en dorpsherberg terug zichtbaar vanaf de weg net zoals het oude kerkhof en wordt het visiegebied één groen geheel. De aanwezige lindebomen blijven behouden.

De fietsenstalling aan de kerk wordt verwijderd. De andere fietsenstalling wordt vervangen door een nietjestyle.

Het bijgebouw in het westen wordt verwijderd, de oppervlakte wordt geïntegreerd in het groenontwerp.

Er wordt rekening gehouden met de mogelijke aanwezigheid van archeologisch erfgoed. Bij ruimen van grotere zones en/of bouwen van diepe constructies wordt steeds een prospectie uitgevoerd. Toevalsvondsten worden steeds gemeld.

De visie wordt verder geduid door de opstelling van doelstellingen die betrekking hebben op het behoud, de verbetering en het herstel van de erfgoedwaarden, op het natuurbeeld en op het gebruik, de toegankelijkheid, beleving en verbinding van de site met de omgeving.

5.2 Doelstellingen

5.2.1 Bouwkundig erfgoed

Kerk

- Algemene restauratie van het exterieur van de kerk (dakbedekking, hervoegen van gevels, glas en ijzerwerk van glas-in-lood ramen, Calvarieberg..).
- Oplossen van opstijgend vocht en herstellen van vochtschade in interieur.
- Cultuurgoederen afstoffen en behandelen tegen houtaantastende insecten.
- Eenheid in interieur creëren door de vloertapijten, een aanzienlijk aantal stoelen in de kerk en de constructie van de 'rouwkapel' en weekkapel te verwijderen.
- Restauratie van het pleister- en schilderwerk, eventueel op basis van de resultaten van materiaaltechnisch onderzoek. Het interieur kan zo misschien van een kleurrijkere wandafwerking voorzien worden, geïnspireerd op de muurschilderingen uit 1900.
- Voor zowel de conservatie van de erfgoedwaarden en de cultuurgoederen als voor het optimalen functioneren van de kerk, wordt aangeraden om een nieuw verwarmingssysteem te plaatsen dat de kerk een constante temperatuur geeft. Hierdoor kan de functie en de constructie van de weekkapel ook verdwijnen. Het verwarmingssysteem voor kerken van de firma Mahr is een optie die in overweging genomen kan worden.
- Er zijn vandaag te weinig verlichtingsornamenten. Verder zijn ze te zichtbaar en te veel gebundeld op één plaats in de kerk. Het interieur zou meer tot zijn recht komen als er op meer verspreide plaatsen (eventueel op de kapitelen van de zuilen) ledverlichting wordt aangebracht. Op deze manier kan ook de houten tongewelf verlicht worden.

Figuur 5.2-1: Zicht op middenbeuk, Wuustwezel, 2019 ARAT (links) en zicht op middenbeuk 'Nieuwe Kerk' in Delft, 2017 (rechts)

- Bijkomend kunnen de grafstenen in de vloer en aan de wand gerestaureerd worden zodat ontbrekende witte marmeren stukjes hersteld en de inscripties terug bijgewerkt kunnen worden.

Dorpsgezicht

- Behoud van het volume, gevelindeling, blinde gevels, dakafwerking, houten schrijnwerk en architecturale kenmerken van de dorpswoningen

Gemeentehuis

- Behoud van de gevelopbouw en schrijnwerk
- Opnieuw bepleisteren van de gevel van het oud gemeentehuis

5.2.2 Landschappelijk erfgoed

5.2.2.1 Begraafplaats

- Behoud van groene kerkomgeving en begraafplaats door kwalitatief onderhoud groenelementen
- Behoud aanwezig monumentale solitaire bomen (linde, atlasceders) rond de kerk. Indien nodig worden de atlasceders bijgesnoeid ten voordele van graven en kerk (veiligheid en mosvorming) door een boomspecialist.
- Behoud bomenrij van Noorse esdoorn langs oostelijke grens als relict van historische dreef
- Opwaardering kerkomgeving en parking door beplanting rond kerk herinterichten naar een groen, onderhouden geheel met inheemse, bijen- en vlindervriendelijke soorten.
- Vervanging buxushaagjes door haagjes van beuk, haagbeuk of taxus ter opwaardering van het beeld.
- Behoud dreven van rode esdoorn doorheen de begraafplaats omwille van het sterk groene aspect.
- Behoud hagen langs grenzen van begraafplaats. Dit zorgt voor vergroening van de begraafplaats.
- Behoud en restauratie kerkhofmuur.
- Behoud en restauratie poorten.

5.2.2.2 Dorpsgezicht

- Opwaardering dorpsgezicht door verwijderen buxus en herinrichting perken gelijkaardig aan groenaanleg toegang kerk zodat het één groen geheel vormt en een open zicht op het gemeentehuis en de dorpswoningen wordt gecreëerd.
- Behoud lindeboom door gepast onderhoudsbeheer toe te passen

5.2.3 **Funerair erfgoed**

- Inzetten op volledig behoud van het oude kerkhof
- Restauratie en reiniging van grafmonumenten op oude kerkhof
- Opwaarderen van het oude kerkhof door duurzame onderhoudsvriendelijke beplanting toe te passen (en beheer van de bomen rondom => mosvorming tegengaan)
- Concessionarissen aansporen tot duurzaam onderhoud van de grafmonumenten (die nog in concessie zijn)

5.2.4 **Archeologisch erfgoed**

Er wordt rekening gehouden met mogelijk aanwezige archeologische erfgoedwaarden. Bij ruimen van grotere zones en/of bouwen van diepe constructies wordt een prospectie uitgevoerd. Verder worden toevalsvondsten steeds gemeld.

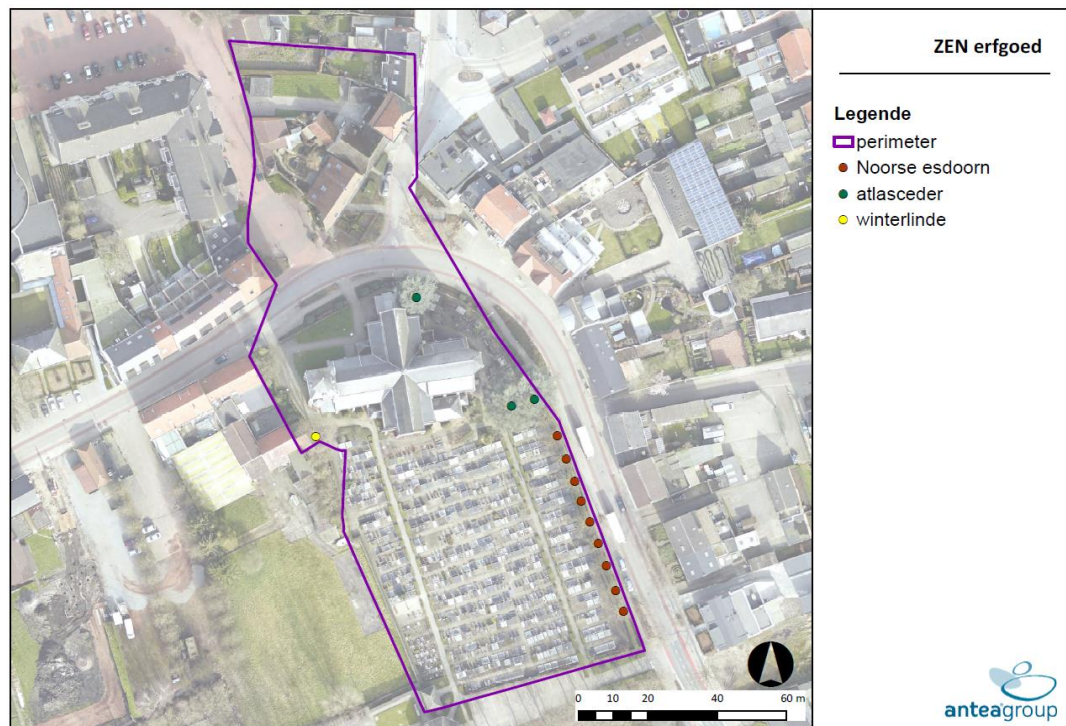
5.3 ZEN erfgoed

ZEN erfgoed is de aanduiding van beschermd erfgoed 'Zonder Economisch Nut'. Er worden geen opbrengsten gegenereerd bij het gebruik en beheer ervan. Voor het beheer hiervan kan men een verhoogde premie verkrijgen.

Volgende elementen werden goedgekeurd als ZEN erfgoed op 7.04.2020:

- de bomenrij van Noorse esdoorn
- de monumentale lindeboom
- monumentale atlasceders
- de graven van het oude kerkhof

De ZEN nota is terug te vinden in bijlage.

Figuur 5.3-1: Aanduiding landschappelijk ZEN erfgoed

6 Beheersmaatregelen

In de volgende paragrafen wordt de site opgedeeld in verschillende terreineenheden om een overzicht te creëren voor welk element welke maatregel geldt. Er worden beheersmaatregelen uitgewerkt en gekoppeld aan de doelstellingen en de beheereenheden.

Bij de uitvoering van inrichtingswerken dient rekening gehouden te worden met een zo efficiënt mogelijk gebruik van materiaal.

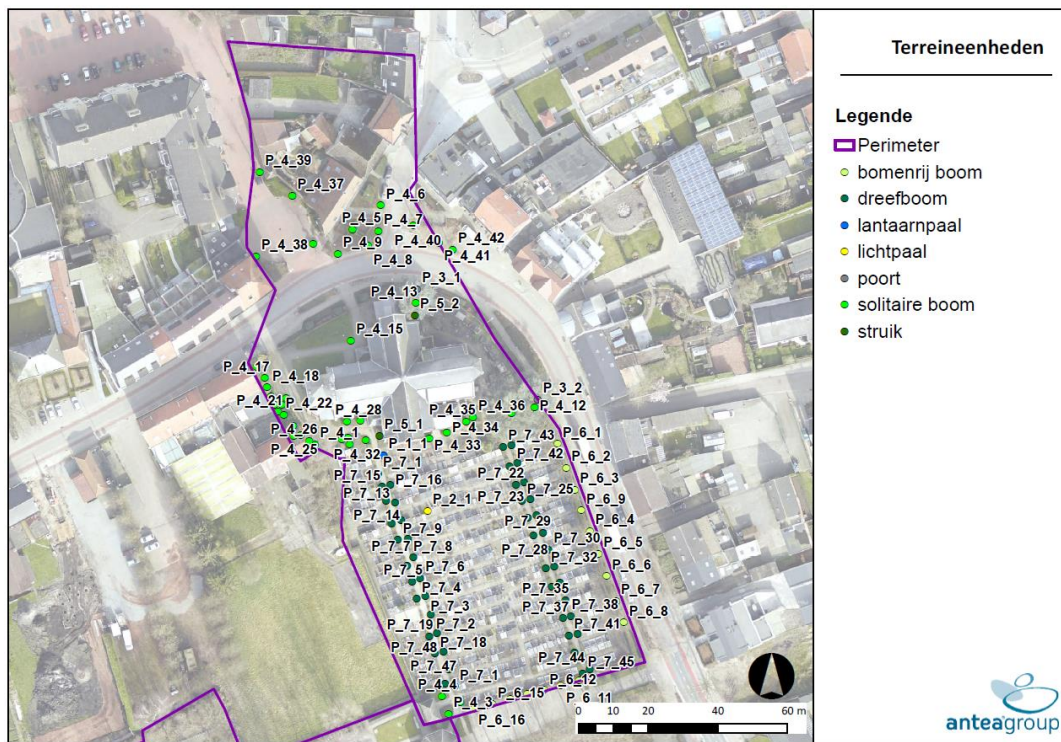
De tabellen geven een globaal overzicht van welke maatregelen wanneer en waar toegepast moeten worden op de site. De maatregelen zijn van toepassing gedurende geheel de beheerperiode van het beheersplan (24 jaar).

Een draaiboek naar beheer is toegevoegd in bijlage 7.

6.1 Terreineenheden

Het huidige landschap wordt ingedeeld in vlakvormige, lijnvormige en puntvormige terreineenheden. De indeling is weergegeven op onderstaande kaarten met afzonderlijk een overzichtstabel toegevoegd (Figuur 6.1 1, Tabel 6.1 1, Figuur 6.1 2, Tabel 6.1 2, Figuur 6.1 3 en Tabel 6.1 3)

6.1.1.1 Puntvormige eenheden

Figuur 6.1-1: Overzicht puntvormige terreineenheden

Tabel 6.1-1: Overzicht puntvormige terreineenheden:

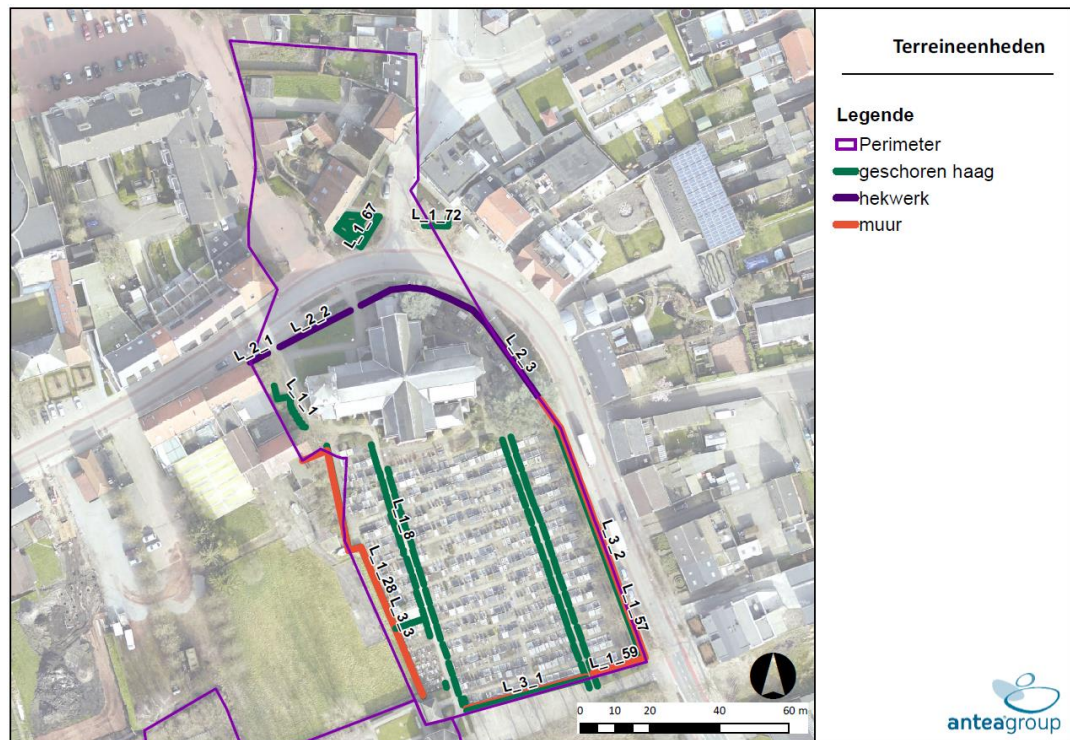
Eenheid	type	soort	Waarde
P_1_1	lantaarnpaal		Geen waarde
P_2_1	lichtpaal		Geen waarde
P_3_1	poort		Zeer waardevol
P_3_2	poort		Zeer waardevol
P_4_1	solitaire boom	winterlinde	Zeer waardevol

P_4_2	solitaire boom	rode esdoorn	Geen waarde
P_4_3	solitaire boom	Noorse esdoorn	Geen waarde
P_4_4	solitaire boom	Noorse esdoorn	Geen waarde
P_4_5	solitaire boom	naaldboom	Geen waarde
P_4_6	solitaire boom	winterlinde	Geen waarde
P_4_7	solitaire boom	winterlinde	Geen waarde
P_4_8	solitaire boom	winterlinde	Geen waarde
P_4_9	solitaire boom	winterlinde	Geen waarde
P_4_10	solitaire boom	winterlinde	Geen waarde
P_4_11	solitaire boom	atlasceder	Zeer waardevol
P_4_12	solitaire boom	atlasceder	Zeer waardevol
P_4_13	solitaire boom	atlasceder	Zeer waardevol
P_4_14	solitaire boom	linde	Geen waarde
P_4_15	solitaire boom	linde	Geen waarde
P_4_16	solitaire boom	hulst	Geen waarde
P_4_17	solitaire boom	tweestijlige meidoorn	Geen waarde
P_4_18	solitaire boom	hulst	Geen waarde
P_4_19	solitaire boom	berk	Geen waarde
P_4_20	solitaire boom	hulst	Geen waarde
P_4_21	solitaire boom	hulst	Geen waarde
P_4_22	solitaire boom	hulst	Geen waarde
P_4_23	solitaire boom	hulst	Geen waarde
P_4_24	solitaire boom	hulst	Geen waarde
P_4_25	solitaire boom	hulst	Geen waarde
P_4_26	solitaire boom	hulst	Geen waarde
P_4_27	solitaire boom	taxus	Geen waarde
P_4_28	solitaire boom	taxus	Geen waarde
P_4_29	solitaire boom	sneeuwbes	Geen waarde
P_4_30	solitaire boom	hondroos	Geen waarde
P_4_31	solitaire boom	wilg	Geen waarde
P_4_32	solitaire boom	hondsroos	Geen waarde
P_4_33	solitaire boom	taxus	Geen waarde
P_4_34	solitaire boom	taxus	Geen waarde
P_4_35	solitaire boom	taxus	Geen waarde
P_4_36	solitaire boom	hulst	Geen waarde
P_4_37	solitaire boom	winterlinde	Geen waarde
P_4_38	solitaire boom	winterlinde	Geen waarde
P_4_39	solitaire boom	zomerlinde	Geen waarde
P_4_40	solitaire boom	winterlinde	Geen waarde
P_4_41	solitaire boom	winterlinde	Geen waarde
P_4_42	solitaire boom	winterlinde	Geen waarde
P_4_43	solitaire boom	gelderse roos	Geen waarde
P_5_1	struik	laurierkers	Geen waarde
P_5_2	struik	rhododendron	Geen waarde
P_6_1	bomenrij boom	Noorse esdoorn	Zeer waardevol
P_6_2	bomenrij boom	Noorse esdoorn	Zeer waardevol
P_6_3	bomenrij boom	Noorse esdoorn	Zeer waardevol
P_6_4	bomenrij boom	Noorse esdoorn	Zeer waardevol
P_6_5	bomenrij boom	Noorse esdoorn	Zeer waardevol
P_6_6	bomenrij boom	Noorse esdoorn	Zeer waardevol
P_6_7	bomenrij boom	Noorse esdoorn	Zeer waardevol
P_6_8	bomenrij boom	Noorse esdoorn	Zeer waardevol
P_6_9	bomenrij boom	Noorse esdoorn	Zeer waardevol
P_6_10	bomenrij boom	winterlinde	Geen waarde
P_6_11	bomenrij boom	winterlinde	Geen waarde
P_6_12	bomenrij boom	winterlinde	Geen waarde
P_6_13	bomenrij boom	winterlinde	Geen waarde
P_6_14	bomenrij boom	winterlinde	Geen waarde
P_6_15	bomenrij boom	winterlinde	Geen waarde

P_6_16	bomenrij boom	winterlinde	Geen waarde
P_7_1	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_1	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_2	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_3	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_4	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_5	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_6	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_7	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_8	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_9	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_10	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_11	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_12	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_13	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_14	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_15	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_16	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_17	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_18	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_19	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_20	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_21	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_22	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_23	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_24	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_25	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_26	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_27	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_28	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_29	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_30	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_31	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_32	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_33	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_34	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_35	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_36	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_37	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_38	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_39	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_40	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_41	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_42	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_43	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_44	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_45	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_46	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_47	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde
P_7_48	dreefboom	rode esdoorn	Geen waarde

6.1.1.2

Lijnvormige eenheden

Figuur 6.1-2: Overzicht lijnvormige terreineenheden

Tabel 6.1-2: Overzicht lijnvormige terreineenheden

Eenheid	Type	soort	Waarde
L_1_1	geschoren haag	schijnhulst 'burkwoodii'	Geen waarde
L_1_2	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_3	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_4	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_5	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_6	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_7	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_8	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_9	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_10	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_11	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_12	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_13	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_14	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_15	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_16	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_17	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_18	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_19	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_20	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_21	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_22	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_23	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_24	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_25	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_26	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_27	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_28	geschoren haag	hulst	Waardevol

L_1_29	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_30	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_31	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_32	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_33	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_34	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_35	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_36	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_37	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_38	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_39	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_40	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_41	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_42	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_43	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_44	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_45	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_46	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_47	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_48	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_49	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_50	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_51	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_52	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_53	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_54	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_55	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_56	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_57	geschoren haag	buxus	Zeer waardevol
L_1_58	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_59	geschoren haag	haagbeuk	Zeer waardevol
L_1_60	geschoren haag	haagbeuk	Zeer waardevol
L_1_61	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_62	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_63	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_64	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_65	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_66	geschoren haag	beuk	Geen waarde
L_1_67	geschoren haag	beuk	Geen waarde
L_1_68	geschoren haag	taxus	Waardevol
L_1_69	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_70	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_71	geschoren haag	buxus	Geen waarde
L_1_72	geschoren haag	taxus	Geen waarde
L_2_1	hekwerk		Zeer waardevol
L_2_2	hekwerk		Zeer waardevol
L_2_3	hekwerk		Zeer waardevol
L_3_1	muur		Zeer waardevol
L_3_2	muur		Zeer waardevol
L_3_3	muur		Zeer waardevol

6.1.1.3

Vlaktvormige eenheden

Figuur 6.1-3: Overzicht vlaktvormige terreineenheden

Tabel 6.1-3: Overzicht vlaktvormige terreineenheden

Eenheid	type	soort	Waarde
V_1_1	beplanting	vuurdoorn	Geen waarde
V_1_2	beplanting	hondsroos, klimop	Geen waarde
V_1_3	beplanting	hondsroos	Geen waarde
V_1_4	beplanting	gelderse roos, cotoneaster	Geen waarde
V_1_5	beplanting		Geen waarde
V_1_6	beplanting		Geen waarde
V_1_7	beplanting	cotoneaster	Geen waarde
V_1_8	beplanting	hondsroos, liguster, boswilg, sneeuwbal	Geen waarde
V_1_9	beplanting		Geen waarde
V_1_10	beplanting		Geen waarde
V_1_11	beplanting	liguster, rozen, vlier,	Geen waarde
V_1_12	beplanting	cotoneaster	Geen waarde
V_1_13	beplanting	drents krentenboompje met inmenging linde en esdoorn	Waardevol
V_1_14	beplanting	drents krentenboompje met inmenging linde en esdoorn	Waardevol
V_1_15	beplanting	haagbeuk	Geen waarde
V_1_16	beplanting	haagebuk	Geen waarde
V_1_17	beplanting	rozen	Geen waarde
V_1_18	beplanting	rozen	Geen waarde
V_1_19	beplanting	rozen	Geen waarde
V_1_20	beplanting	rozen	Geen waarde
V_1_21	beplanting	rozen	Geen waarde
V_1_22	beplanting	zuurbes	Geen waarde
V_1_23	beplanting	hondsroos, klimop	Geen waarde
V_2_1	bodembedekker	cotoneaster	Geen waarde
V_2_2	bodembedekker	klimop	Geen waarde
V_2_3	bodembedekker	klimop	Geen waarde
V_2_4	bodembedekker	cotoneaster	Geen waarde
V_2_5	bodembedekker	cotoneaster	Geen waarde

V_2_6	bodembedekker	klimop	Geen waarde
V_2_7	bodembedekker	houtsnippers	Geen waarde
V_2_8	bodembedekker	cotoneaster, hondsroos	Geen waarde
V_2_9	bodembedekker		Geen waarde
V_2_10	bodembedekker	klimop	Geen waarde
V_2_11	bodembedekker	buxus en klimop	Geen waarde
V_2_12	bodembedekker	cotoneaster	Geen waarde
V_2_13	bodembedekker	cotoneaster	Geen waarde
V_2_14	bodembedekker	cotoneaster	Geen waarde
V_2_15	bodembedekker	houtsnippers	Geen waarde
V_2_16	bodembedekker	cotoneaster	Geen waarde
V_3_1	fietsenstalling		Geen waarde
V_4_1	geschoren haag	buxus	Geen waarde
V_4_2	geschoren haag		Geen waarde
V_4_3	geschoren haag		Geen waarde
V_5_1	gras		Geen waarde
V_5_2	gras		Geen waarde
V_5_3	gras		Zeer waardevol
V_5_4	gras		Waardevol
V_5_6	gras		Zeer waardevol
V_5_5	gras		Waardevol
V_5_7	gras		Waardevol
V_5_8	gras		Zeer waardevol
V_5_9	gras		Zeer waardevol
V_5_10	gras		Waardevol
V_5_11	gras		Zeer waardevol
V_5_12	gras		Waardevol
V_6_1	parochiekerk		Zeer waardevol
V_7_1	verharding	pad	Geen waarde
V_7_2	verharding		Zeer waardevol
V_8_1	gebouw	Oud gemeentehuis	Zeer waardevol
V_8_2	gebouw	Dorpswoning	Geen waarde
V_8_3	gebouw	Dorpswoning	Zeer waardevol
V_8_4	gebouw	Dorpsherberg	Zeer waardevol
V_8_5	gebouw	Dorpswoning	Geen waarde

6.2 Beheersmaatregelen bouwkundig erfgoed

6.2.1 Parochiekerk

6.2.1.1 Analyse en monitoring

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
1. <i>Monitoring/controle op activiteit houtaantastende insecten parochiekerk</i>	V_6_1	X		X	Uit te voeren binnen eerste 3 jaar van het beheersplan
2. <i>Monitoring van binnenklimaat parochiekerk</i>	V_6_1	X		X	Bij de start van de uitvoering van het beheersplan
3. <i>Materiaaltechnisch kleuronderzoek</i>	V_6_1	X		X	Bij de start van de uitvoering van het beheersplan

6.2.1.2 Exterieur Daken

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
Behoud en herstel van de erfgoedwaarden					
4. <i>Restauratie van de leienbedekking parochiekerk</i>	V_6_1	X		X	Eerste fase van de uitvoering van het beheersplan
5. <i>Restauratie van de aansluitingen dakmuur parochiekerk</i>	V_6_1	X		X	Eerste fase van de uitvoering van het beheersplan
6. <i>Dakwaterafvoer parochiekerk reinigen en herstellen</i>	V_6_1	X		n.v.t.	Eerste fase van de uitvoering van het beheersplan
7. <i>Behandelen kapconstructie parochiekerk tegen houtaantastende insecten</i>	V_6_1	X		X	Eerste fase van de uitvoering van het beheersplan

8. <i>Draagstructuur en overspanningen parochiekerk herstellen</i>	V_6_1	X	X	Eerste fase van de uitvoering van het beheersplan
9. <i>Bereikbaar en toegankelijk maken van de zaken, zolder en vieringstoren parochiekerk</i>	V_6_1	X	X	Eerste fase van de uitvoering van het beheersplan
10. <i>Verwijderen zwam in zolder parochiekerk</i>	V_6_1	X	X	Eerste fase van de uitvoering van het beheersplan
11. <i>Restauratie van de vieringstoren, draagstructuur en klokkenzolder</i>	V_6_1	X	X	Eerste fase van de uitvoering van het beheersplan
12. <i>Herstellen dakkapellen parochiekerk</i>	V_6_1	X	X	Eerste fase van de uitvoering van het beheersplan
Onderhoudsmaatregelen (volgens aanbevelingen Monumentenwacht)				
13. <i>Tweejaarlijks goten parochiekerk reinigen</i>	V_6_1	X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
14. <i>Leienbedaking parochiekerk controleren en herstellen waar nodig</i>	V_6_1	X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan

Gevels

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
Behoud en herstel van de erfgoedwaarden					
15. <i>Reinigen en herstellen van gevels parochiekerk (baksteen en natuursteen en voegwerk)</i>	V_6_1	X		X	Eerste fase van de uitvoering van het beheersplann
16. <i>Behandelen ankers parochiekerk tegen roestvorming</i>	V_6_1	X		X	Gedurende de eerste helft van het beheersplan
17. <i>Restaureren van calvarieberg</i>	V_6_1	X		X	Gedurende de eerste helft van het beheersplan

Glas-in-lood

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
Behoud en herstel van de erfgoedwaarden					
18. <i>Herstellen glas-in-lood ramen parochiekerk</i>	V_6_1	X		X	Eerste fase van de uitvoering van het beheersplan
19. <i>Herstellen/verbeteren van voorzetbeglazing parochiekerk</i>	V_6_1	X		X	Eerste fase van de uitvoering van het beheersplan
20. <i>Herstellen van raambruggen en omgevend metselwerkparochiekerk</i>	V_6_1	X		X	Eerste fase van de uitvoering van het beheersplan
21. <i>Herschilderen ijzeren onderdelen</i>	V_6_1		X	X	Gedurende de eerste helft van het beheersplan

Schrijnwerk

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
Behoud en herstel van de erfgoedwaarden					
22. <i>Houtwerk van de torendakkapellen restaureren</i>	V_6_1	X		X	Gedurende de volledige looptijd van het beheersplan
23. <i>Ramen, windveer en boordplanken herstellen/vernieuwen</i>	V_6_1	X		X	Eerste fase van de uitvoering van het beheersplan
Onderhoudsmaatregelen (volgens aanbevelingen Monumentenwacht)					
24. <i>Houten buitenschrijnwerk parochiekerk tijdig schuren en schilderen</i>	V_6_1		X	X	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
25. <i>Controle houtaantastende insecten schrijnwerk parochiekerk</i>	V_6_1		X	X	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
26. <i>Onderhoud ijzeren onderdelen schrijnwerk parochiekerk</i>	V_6_1		X	X	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan

6.2.1.3Interieur

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
Behoud en herstel van de erfgoedwaarden					
27. Verwijderen van constructie weekkapel parochiekerk	V_6_1	X		X	Gedurende de eerste helft van het beheersplan
28. Verwijderen van tapijten en een aantal stoelenparochiekerk	V_6_1	X		n.v.t.	Gedurende de eerste helft van het beheersplan
29. Herstellen vloer en grafplaten	V_6_1	X		X	
30. Herstellen van houtenschrijnwerk en lambrisering parochiekerk	V_6_1		X	X	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
31. Restauratie en herschilderen van de binnenwanden	V_6_1	X		X	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
32. Nieuwe verlichtingsapparatuur plaatsen	V_6_1	X		X	Gedurende de eerste helft van het beheersplan
33. Branddeur zolder herstellen	V_6_1	X		n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
34. Nieuw verwarmingsinstallatie	V_6_1	X		X	Gedurende de eerste helft van het beheersplan
35. Electriciteitsinstallatie controleren	V_6_1	X		n.v.t.	Gedurende de volledige looptijd van het beheersplan
36. Restaureren van grafplaten	V_6_1	X		X	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
37. Verbeteren duivenwering	V_6_1	X		X	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
38. Houten elementen behandelen tegen houtborende insecten	V_6_1			X	Gedurende de eerste helft van het beheersplan

39. <i>Kelder leegpompen</i>	V_6_1		n.v.t.	Eerste fase van de uitvoering van het beheersplan
Onderhoudsmaatregelen (volgens aanbevelingen Monumentenwacht)				
40. <i>Ontstoffen van wanden en plafonds parochiekerk</i>	V_6_1	X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
41. <i>Ontstoffen van zolders en gewelven parochiekerk</i>	V_6_1	X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
42. <i>Ontstoffen kerkelijk meubilair en cultuurgoederen parochiekerk</i>	V_6_1	X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
43. <i>Reinigen van vloeren parochiekerk</i>	V_6_1	X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
44. <i>Onderhoud technische installatie parochiekerk</i>	V_6_1	X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
45. <i>Controle houtaantastende insecten interieur parochiekerk</i>	V_6_1	X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
46. <i>Reinigen van duivenwering en netten parochiekerk</i>	V_6_1	X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan

6.2.1.4

Cultuurgoederen

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
Behoud en herstel van de erfgoedwaarden					
47. <i>Bestrijding van houtaantastende insecten cultuurgoederen parochiekerk</i>	V_6_1	X		X	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
48. <i>Conservatie of restauratie van biechtstoel</i>	V_6_1	X		X	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
49. <i>Conservatie en/of reiniging van cultuurgoederen parochiekerk</i>	V_6_1	X		X	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
50. <i>Verbetering ophanging schilderijen</i>	V_6_1		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
51. <i>Onderhoud orgel</i>	V_6_1		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan

6.2.1.5

Opvolging en controle

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
Voorzien van een regelmatig aangepast onderhoud van het zichtbare					
52. <i>Periodieke visuele inspectie parochiekerk door Monumentenwacht</i>	V_6_1		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
53. <i>Opstellen van een onderhoudsplan voor parochiekerk</i>	V_6_1		X	n.v.t.	Gedurende de eerste helft van het beheersplan
54. <i>Actualisatie en jaarlijkse controle van de bliksemafleiding parochiekerk</i>	V_6_1		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
55. <i>Actualisatie en jaarlijkse controle van de branddetectie en bestrijdingsmiddelen parochiekerk</i>	V_6_1		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan

6.2.2 Dorpsgezicht

6.2.2.1 Gebouwen

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
56. Behoud en herstel bouwvolumes gebouwen dorpsgezicht	V_8_(1-5)	X		X	Uit te voeren binnen de termijn van het beheersplan

6.2.2.2 Daken

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
57. Behoud en herstel pannendak dorpsgezicht	V_8_(1-5)	X		X	Uit te voeren binnen de termijn van het beheersplan
58. Onderhoud dakbekleding dorpsgezicht	V_8_(1-5)		X	n.v.t.	Uit te voeren binnen de termijn van het beheersplan
59. Nazicht en herstel aansluitingen dak en opgaand muurwerk dorpsgezicht	V_8_(1-5)		X	X	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
60. Reinigen van goten dorpsgezicht	V_8_(1-5)		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan

6.2.2.3

Gevels

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
61. Behoud en herstel gevelindeling dorpsgezicht	V_8_(1-5)	X		X	Uit te voeren binnen de termijn van het beheersplan
62. Herstel beschadigde pleisterlagen dorpsgezicht	V_8_(1-5)		X	X	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
63. Herstel beschadigd metselwerk dorpsgezicht	V_8_(1-5)		X	X	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan

6.2.2.4

Schrijnwerk

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
64. Behoud en herstel houten schrijnwerk dorpsgezicht	V_8_(1-5)	X		X	Uit te voeren binnen de termijn van het beheersplan
65. Behoud en herstel houten vensterluiken dorpsgezicht	V_8_(1-5)	X		X	Uit te voeren binnen de termijn van het beheersplan
66. Herstel houten schrijnwerk dorpsgezicht	V_8_(1-5)		X	X	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
67. Herschilderen houten schrijnwerk	V_8_(1-5)		X	X	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
68. Smeren hang en sluitwerk	V_8_(1-5)		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan

6.2.3 Gemeentehuis⁹⁶

6.2.3.1 Gebouwen

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
69. Behoud bouwvolume oud gemeentehuis	V_8_(1-5)	X		n.v.t.	Uit te voeren binnen de termijn van het beheersplan

6.2.3.2 Daken

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
70. Onderhoud dakbekleding oud gemeentehuis	V_8_(1-5)		X	n.v.t.	Uit te voeren binnen de termijn van het beheersplan
71. Nazicht en herstel aansluitingen dak en opgaand muurwerk oud gemeentehuis	V_8_(1-5)		X	X	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
72. Reinigen van goten oud gemeentehuis	V_8_(1-5)		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan

6.2.3.3 Gevels

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
73. Gevel oud gemeentehuis bepleisteren	V_8_(1-5)	X		X	Uit te voeren binnen de termijn van het beheersplan

6.2.3.4 Schrijnwerk

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
74. Behoud en herstel houten schrijnwerk oud gemeentehuis	V_8_(1-5)	X		X	Uit te voeren binnen de termijn van het beheersplan
75. Herschilderen houten schrijnwerk oud gemeentehuis	V_8_(1-5)		X	X	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan

⁹⁶ Interieur gemeentehuis is niet opgenomen in dit beheersplan. Aanduiding van vrijstellingen gelden niet voor het interieur.

76. <i>Smeren hang en sluitwerk oud gemeentehuis</i>	V_8_(1-5)		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
--	-----------	--	---	--------	--

6.3 Beheersmaatregelen landschappelijk erfgoed

6.3.1 Behoud monumentale lindeboom en atlasceders

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
77. <i>Uitvoeren VTA analyse monumentale lindeboom en atlasceders</i>	P_4_1, P_4_(11-13)	X		n.v.t.	Uit te voeren binnen eerste 3 jaar van het beheersplan
78. <i>Snoei van bomen indien aangegeven door onderzoek door boomverzorger met ETW-certificaat monumentale lindeboom en atlasceders</i>	P_4_1, P_4_(11-13)	X		Vrijgesteld	Gedurende de eerste helft van het beheersplan, na uitvoeren van het onderzoek
79. <i>Onderhoudssnoei begeleid door een boomverzorger met ETW-certificaat monumentale lindeboom en atlasceders</i>	P_4_1, P_4_(11-13)		X	Vrijgesteld	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan

Om de veiligheid te kunnen waarborgen, dient een VTA controle (Visual Tree Assessment) uitgevoerd te worden om eventuele zichtbare mechanische en biologische afwijkingen van de bomen vast te stellen. De uitkomsten en ontdekkingen uit deze controles dienen gerapporteerd te worden met als doel het vroegtijdig beperken van risico's op schade en ongevallen. Bij vaststelling van gebreken wordt direct actie ondernomen om ongevallen of schade te voorkomen.

Tijdens de onderhoudssnoei wordt gecontroleerd op de aanwezigheid van dode of potentieel gevaarlijke takken. Bij vaststelling dienen deze takken verwijderd te worden. De snoeiwerken gebeuren best in de periode tussen half november tot en met januari, wanneer er geen bladeren meer aan de bomen hangen.

6.3.2

Behoud solitaire bomen dorpskern

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
80. Uitvoeren VTA analyse bomen dorpskern	P_4_(5-10), P_4_(37-42)	X		n.v.t.	Uit te voeren binnen eerste 3 jaar van het beheersplan
81. Rooien, verwijderen en vervangen van de bomen dorpskern die in slechte staat verkeren en gevaar vormen voor de veiligheid op basis van het onderzoek.	P_4_(5-10), P_4_(37-42)	X		Vrijgesteld	Gedurende de eerste helft van het beheersplan, na uitvoeren van het onderzoek
82. Snoei van bomen dorpskern indien aangegeven door onderzoek	P_4_(5-10), P_4_(37-42)	X		Vrijgesteld	Gedurende de eerste helft van het beheersplan, na uitvoeren van het onderzoek
83. Begeleidingssnoei begeleid door een boomverzorger met ETW-certificaat bomen dorpskern	P_4_(5-10), P_4_(37-42)		X	Vrijgesteld	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan

Om de veiligheid te kunnen waarborgen, dient een VTA controle (Visual Tree Assessment) uitgevoerd te worden om eventuele zichtbare mechanische en biologische afwijkingen van de bomen vast te stellen. De uitkomsten en ontdekkingen uit deze controles dienen gerapporteerd te worden met als doel het vroegtijdig beperken van risico's op schade en ongevallen. Bij vaststelling van gebreken wordt direct actie ondernomen om ongevallen of schade te voorkomen.

Tijdens de begeleidingssnoei wordt gecontroleerd op de aanwezigheid van dode of potentieel gevaarlijke takken. Bij vaststelling dienen deze takken verwijderd te worden. De snoeiwerken gebeuren best in de periode tussen half november tot en met januari, wanneer er geen bladeren meer aan de bomen hangen.

6.3.3

Behoud bomenrij van Noorse esdoorn en winterlinde

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
84. Uitvoeren VTA analyse bomenrij van Noorse esdoorn en winterlinde	P_2_(18-27)	X		n.v.t.	Uit te voeren binnen eerste 3 jaar van het beheersplan
85. Snoei van bomen indien aangegeven door onderzoek door boomverzorgers met ETW-certificaat bomenrij van Noorse esdoorn en winterlinde	P_2_(18-27)	X		Vrijgesteld	Gedurende de eerste helft van het beheersplan, na uitvoeren van het onderzoek
86. Begeleidingssnoei begeleid door een boomverzorgers met ETW-certificaat bomenrij van Noorse esdoorn en winterlinde	P_2_(18-27)		X	Vrijgesteld	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan

Om de veiligheid te kunnen waarborgen, dient een VTA controle (Visual Tree Assessment) uitgevoerd te worden om eventuele zichtbare mechanische en biologische afwijkingen van de bomen vast te stellen. De uitkomsten en ontdekkingen uit deze controles dienen gerapporteerd te worden met als doel het vroegtijdig beperken van risico's op schade en ongevallen. Bij vaststelling van gebreken wordt direct actie ondernomen om ongevallen of schade te voorkomen.

Tijdens de begeleidingssnoei wordt gecontroleerd op de aanwezigheid van dode of potentieel gevaarlijke takken. Bij vaststelling dienen deze takken verwijderd te worden. De snoeiwerken gebeuren best in de periode tussen half november tot en met januari, wanneer er geen bladeren meer aan de bomen hangen.

Bij uitvallen van alle dreefbomen wordt de dreef heraangelegd met bomen van dezelfde soort, op dezelfde plantafstand, plantmateriaal van uitstekende kwaliteit en stamomtrek van minimaal 16/18 cm.

6.3.4

Behoud dreven van rode esdoorn

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
87. Uitvoeren VTA analyse bomenrij van dreefbomen	P_7_(1/48)	X		n.v.t.	Uit te voeren binnen eerste 3 jaar van het beheersplan
88. Rooien, verwijderen en vervangen van de dreefbomen die in slechte staat verkeren en gevaar vormen voor de veiligheid op basis van het onderzoek.	P_7_(1/48)	X		Vrijgesteld	Gedurende de eerste helft van het beheersplan, na uitvoeren van het onderzoek
89. Snoei van dreefbomen indien aangegeven door onderzoek	P_7_(1/48)	X		Vrijgesteld	Gedurende de eerste helft van het beheersplan, na uitvoeren van het onderzoek
90. Begeleidingssnoei begeleid door een boomverzorger met ETW-certificaat dreefbomen	P_7_(1/48)		X	Vrijgesteld	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan

Tijdens de begeleidingssnoei wordt gecontroleerd op de aanwezigheid van dode of potentieel gevaarlijke takken. Bij vaststelling dienen deze takken verwijderd te worden. De snoeiwerken gebeuren best in de periode tussen half november tot en met januari, wanneer er geen bladeren meer aan de bomen hangen.

Bij uitvallen van dreefbomen worden er nieuwe dreefbomen aangeplant van dezelfde soort, op dezelfde plantafstand, plantmateriaal van uitstekende kwaliteit en stamomtrek van minimaal 16/18 cm.

6.3.5

Hagen

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
91. <i>Vervanging buxushagen begraafplaats door taxus, beuk, liguster of haagbeukhagen</i>	L_1_(1-60),	X		X	Uit te voeren binnen eerste 3 jaar van het beheersplan
92. <i>Verwijderen buxushagen dorpskern</i>	L_1_(61-67)	X		Vrijgesteld	Uit te voeren binnen eerste 3 jaar van het beheersplan
93. <i>Regulier onderhoud hagen via snoei en schoffelen</i>	L_1_(1-72), V_4_(1/3)		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
94. <i>Heraanplant oude beplantingen bij uitval</i>	L_1_(1-72), V_4_(1/3)	X		Vrijgesteld	Uit te voeren binnen eerste 3 jaar van het beheersplanen wanneer het noodzakelijk blijkt

Onderhoud hagen

Het snoeien van de hagen omvat het in vorm knippen, het schoffelen onder de hagen, het verwijderen van onkruid en snoeiafval en het reinigen van de oppervlakken rond de hagen. De eerste snoeibeurt vindt plaats tussen 15 juni en 15 juli, de tweede tussen 15 september en 15 oktober en de derde, als het nodig is, tussen 16 juli en 31 augustus. Afgestorven haagexemplaren worden vervangen, waarbij het aanplanten best gebeurt tijdens de maanden oktober-november of februari-maart.

6.3.6

Groenperken kerkomgeving

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
95. <i>Opmaak herinrichtingsontwerp groenperk rond kerk</i>	V_1_(4-12,22), V_2_(3-8) V_2_(15-16)	X		n.v.t.	Uit te voeren binnen eerste 2 jaar van het beheersplan
96. <i>Herinrichting groenperken rond kerk</i>	V_1_(4-12,22), V_2_(3-8) V_2_(15-16)	X		X	Uit te voeren binnen eerste 5 jaar van het beheersplan
97. <i>Regulier onderhoud beplantingen kerkomgeving via snoei en schoffelen</i>	V_1_(4-12,22), V_2_(3-8) V_2_(15-16)		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
98. <i>Heraanplant oude beplantingen kerkomgeving bij uitval</i>	V_1_(4-12,22), V_2_(3-8) V_2_(15-16)	X		Vrijgesteld	Uit te voeren binnen eerste 3 jaar van het beheersplan wanneer het noodzakelijk blijkt
99. <i>Regulier onderhoud gras kerkomgeving</i>	V_1_(4-12,22), V_2_(3-8) V_2_(15-16)		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan

Herinrichting groenperken kerkomgeving

De groenperken worden heringericht door gebruik te maken van onderhoudsvriendelijk, ecologisch waardevol groen. Er wordt bij voorkeur gebruik gemaakt van streekeigen soorten en bijenplanten, zicht op de kerk blijft behouden. In bijlage 3 een overzicht van interessante soorten. Enkele opties:

Bloemenweide

Als beplanting op vrijgekomen plaatsen kan een bloemenweide aangelegd worden. Dit kan met vast planten of met akkerbloemen. Een bloemenweide van vaste planten verschilt van akkerbloemen door zijn permanent karakter. Het hoeft niet regelmatig terug ingezaaid worden. Een veld van akkerbloemen houdt maximaal 2 jaar stand en moet dan terug aangelegd worden. Deze bloemen hebben namelijk nood aan verstoorde grond en vragen een zonnig en niet te natte standplaats. De aanleg is voor beide hetzelfde

Ter voorbereiding van de aanleg wordt het perceel onkruid en grasvrij gemaakt door de grasmat af te schrapen en af te voeren of de grond meerdere maanden af te dekken met een ondoorzichtige folie. Na twee weken wordt overige onkruid verwijderd ter controle. Vervolgens wordt het bloemenmengsel ingezaaid midden maart tot midden juni of tussen eind augustus en midden oktober. Het mengsel wordt lichtjes ingeharkt, zodat de zaden enkele millimeters grondafdekking hebben. Het mengsel wordt gekozen in functie van het terrein en de aanwezige planten binnen het domein (zie inventarisatie). Voor grotere

oppervlaktes kan het bloemenweidezaad gemengd worden met een droog rijnzand om een groter volume te bekomen en makkelijker het mengsel gelijkmatig uit te strooien.

Een vaste bloemenweide geeft het eerste jaar niet zo veel bloei. Het kan zinvol zijn om extra akkerbloemen in te zaaien met het vast bloemenmengsel om een mooi effect vanaf het eerste jaar te bekomen.

Extensief grasbeheer

Extensief maaibeheer bestaat uit twee maaibeurten (in juni en september) waarbij het maaisel wordt afgevoerd. Langsheen de paden wordt best een zone van 1m langs beide zijden opgenomen in het gazonbeheer in functie van toegankelijkheid.

6.3.7

Behoud groene dorpskern

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
<i>100.Opmaak herinrichtingsotnwerp groenperken dorpskern</i>	P_5_(1-2), V_1_(1-23), V_2_(1-16)	X		n.v.t.	Uit te voeren binnen eerste 2 jaar van het beheersplan
<i>101.Herinrichting groenperken dorpskern volgens ontwerp</i>	P_5_(1-2), V_1_(1-23), V_2_(1-16)	X		X	Uit te voeren binnen eerste 5 jaar van het beheersplan
<i>102.Regulier onderhoud beplantingen dorpskern via snoei en schoffelen</i>	P_5_(1-2), V_1_(1-23), V_2_(1-16)		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
<i>103.Heraanplant oude beplantingen dorpskern bij uitval</i>	P_5_(1-2), V_1_(1-23), V_2_(1-16)	X		Vrijgesteld	Uit te voeren binnen eerste 3 jaar van het beheersplanen wanneer het noodzakelijk blijkt
<i>104.Regulier onderhoud gras dorpskern</i>	V_5_(1/12)		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan

Herinrichting groenperken Dorpskern

De groenperken van de dorpskern worden zodanig heringericht dat het een geheel vormt met de begraafplaats. Bij voorkeur wordt ook hier gebruik gemaakt van streekeigen soorten en bijenplanten en tracht men de inrichting van de groenperken op de begraafplaats door te trekken. Vanaf de begraafplaats dient men zicht te hebben op de dorpswoningen. In bijlage 3 een overzicht van interessante soorten. Enkele opties: bloemenweide en extensief grasbeheer (zie 6.3.6).

Onderhoud gras

Van begin maart tot eind oktober wordt het gras wekelijks gemaaid gemiddeld tussen de 3 en 4 cm. Tijdens droogteperiodes is het aangewezen om de maaifrequentie aan te passen bv. door om de twee weken te maaien. Het maaien wordt voorafgegaan door het verzamelen van het afval dat niet op de grasperken hoort (stenen, takken, papier, etc.). Na de maaibeurt wordt het afgemaaide gras verwijderd en de eventuele schade hersteld. De gazon wordt integraal gemaaid (dus niet gefaseerd) en het maaisel wordt direct afgevoerd.

6.3.8 Verharding

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
105. Regulier onderhoud; proper houden van verharding, onkruidbestrijding	V_7_(1/2)		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
106. Jaarlijkse controle van de staat van de verharding	V_7_(1/2)		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
107. Herstellen van schade bij de verharding	V_7_(1/2)		X	X	wanneer het noodzakelijk blijkt

6.3.9 Onderhoud infrastructuur

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
108. Toevoeging zitbank(en) en vuilbak(en); aantal naar gelang vraag en ruimte		X		X	Gedurende de eerste helft van het beheersplan
109. Regulier onderhoud; proper houden van infrastructuurelementen (zitbank, vuilbak, lantaarnpalen en infoborden)	P_1_1, P_2_1	X		n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
110. Herstellen van schade infrastructuurelementen	P_1_1, P_2_1		X	X	wanneer het noodzakelijk blijkt

De aanwezige zitbanken worden op regelmatige basis gecontroleerd. Wanneer blijkt dat er banken aan vernieuwing toe zijn of aanvulling noodzakelijk is, wordt er gekozen voor dezelfde type banken om de eenheid en samenhang binnen het domein te bewaren en versterken. De banken worden best 2 keer per jaar gewassen met behulp van een zeepoplossing en een harde borstel om vervolgens afgespoeld te worden met zuiver water. Eveneens dienen ze vrijgemaakt te worden van alle sterk woekerende vegetatie.

Vuilnisbakken dienen in de periode van 15 oktober tot 15 april eenmaal per week geledigd te worden. In het hoogseizoen, de periode van 15 april tot 15 oktober, kan deze frequentie opgedreven worden tot 2 maal per week, indien nodig ook een extra lediging in het weekend. Tijdens deze afvalronden wordt er ook uitgekeken naar sluikstorten, waarbij de locatie direct wordt gemeld, zodat dit afval zo snel mogelijk verwijderd kan worden. Drie tot vier keer per jaar wordt alle vuil op de paden en op de grasperken verwijderd

Ter verhoging van de beleefbaarheid en creatie van draagvlak wordt op het infobord de evolutie van de begraafplaats, de waardevolle elementen en het vooropgesteld beheer weergegeven. Hierdoor zijn de bezoekers op de hoogte van de historie en de waarde van het beschermde landschap.

6.3.10 Poorten

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
111.Regulier onderhoud poorten; proper houden van (toegangs)poorten	P_3_(1-2)		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
112.Herstellen van schade poorten	P_3_(1-2)	X		X	wanneer het noodzakelijk blijkt

6.3.11 Fietsenstalling

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
113.Regulier onderhoud fietsenstalling; proper houden	V_3_1		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
114.Herstellen van schade fietsenstalling	V_3_1	X		n.v.t.	wanneer het noodzakelijk blijkt

6.3.12

Muur

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
<i>115. Muur vrij houden van begroeiing</i>	L_3_(1-3)		X	Vrijgesteld	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
<i>116. Herstellen van schade muur</i>	L_3_(1-3)	X		X	Uit te voeren binnen eerste 5 jaar van het beheersplan
<i>117. Voegen muur, waar waterinfiltratie tot versnelde degradatie zou kunnen leiden, opvullen</i>	L_3_(1-3)	X		X	Indien nodig

6.3.13

Hekwerk

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
<i>118. Herstellen van schade hekwerk</i>	L_2_(1-3)	X		X	Uit te voeren binnen eerste 5 jaar van het beheersplan
<i>119. Verwijderen bloembakken hekwerk</i>	L_2_(1-3)	X		Vrijgesteld	Uit te voeren binnen eerste 5 jaar van het beheersplan
<i>120. Regulier onderhoud hekwerk; proper houden</i>	L_2_(1-3)	X		n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan

6.4 Beheersmaatregelen funerair erfgoed

6.4.1 Geheel de begraafplaats

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
121. Jaarlijkse opvolging concessiebeheer (verval en hernieuwing van concessies, vaststelling verwaarlozing (indien concessies nog geldig))	V_5_(2-12)		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan

6.4.2 Oud kerkhof

Aard der werken	Beheereenheid	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht	Timing
122. Jaarlijkse controle van de graven (schade, stabiliteit, verwaarlozing...)	V_5_(3,6,8,9,11)		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
123. Herstel beschadigde grafmonumenten prioriteit aan graven met toestandsbeoordeling 'slecht' (enkel voor graven in eigendom van de gemeente)	V_5_(3,6,8,9,11)	X		X	Indien nodig
124. Regulier wegnemen organisch materiaal (bladeren, takken) en verwijderen van begroeiing (vb. mos, onkruid, klimop) (enkel voor graven in eigendom van de gemeente)	V_5_(3,6,8,9,11)		X	n.v.t.	Gedurende volledige looptijd van het beheersplan
125. Aanpassen reglement begraafplaats (in kader van behoud en onderhoud van de grafmonumenten op het oude kerkhof)	V_5_(3,6,8,9,11)	X		n.v.t.	Uit te voeren binnen eerste 5 jaar van het beheersplan

6.5 Maatregelen archeologisch erfgoed

Er wordt rekening gehouden met mogelijk aanwezige archeologische erfgoedwaarden. Bij ruimen van grotere zones en/of bouwen van diepe constructies wordt een prospectie uitgevoerd. Verder worden toevalsvondsten steeds gemeld.

6.6 Overzicht

Onderstaande tabel geeft een overzicht weer van de verschillende maatregelen met aanduiding van eenmalig, terugkerend en vrijstelling van toelating.

Nr.	Aard der werken	Eenmalig	Terugkerend	Toelatingsplicht
	Onderhoud gebouwen en kleine bouwkundige elementen			
	Regulier onderhoud aan gevels, daken, schrijnwerk en andere exterieurelementen van gebouwen			
1	Monitoring/controle op activiteit houtaantastende insecten parochiekerk	X		X
13	Tweejaarlijks goten parochiekerk reinigen		X	n.v.t.
14	Leienbedaking parochiekerk controleren en herstellen waar nodig		X	n.v.t.
21	Herschilderen ijzeren onderdelen		X	X
24	Houten buitenschrijnwerk parochiekerk tijdig schuren en schilderen		X	X
25	Controle houtaantastende insecten schrijnwerk parochiekerk		X	X
26	Onderhoud ijzeren onderdelen schrijnwerk parochiekerk		X	X
30	Herstellen van houtenschrijnwerk en lambrisering parochiekerk		X	X
46	Reinigen van duivenwering en netten parochiekerk		X	n.v.t.
52	Periodieke visuele inspectie parochiekerk door Monumentenwacht		X	n.v.t.
53	Opstellen van een onderhoudsplan voor parochiekerk		X	n.v.t.
54	Actualisatie en jaarlijkse controle van de bliksemafleiding parochiekerk		X	n.v.t.
55	Actualisatie en jaarlijkse controle van de branddetectie en bestrijdingsmiddelen parochiekerk		X	n.v.t.
58	Onderhoud dakbekleding dorpsgezicht		X	n.v.t.
59	Nazicht en herstel aansluitingen dak en opgaand muurwerk dorpsgezicht		X	X
60	Reinigen van goten dorpsgezicht		X	n.v.t.
62	Herstel beschadigde pleisterlagen dorpsgezicht		X	X
63	Herstel beschadigd metselwerk dorpsgezicht		X	X
66	Herstel houten schrijnwerk dorpsgezicht		X	X
67	Herschillderen houten schrijnwerk dorpsgezicht		X	X
68	Smeren hang en sluitwerk dorpsgezicht		X	n.v.t.
70	Onderhoud dakbekleding oud gemeentehuis		X	n.v.t.

71	Nazicht en herstel aansluitingen dak en opgaand muurwerk oud gemeentehuis	X	X
73	Reiniging goten oud gemeentehuis	X	n.v.t.
76	Herschilderen houten schrijnwerk oud gemeentehuis	X	X
77	Smeren hang en sluitwerk oud gemeentehuis	X	n.v.t.
Regulier onderhoud aan kleine bouwkundige elementen zoals muur, kapel,..			
111	Regulier onderhoud poorten; proper houden	X	n.v.t.
115	Muur vrij houden van begroeiing	X	Vrijgesteld
120	Regulier onderhoud hekwerk; proper houden	X	n.v.t.
Restauratie gebouwen en kleine bouwkundige elementen			
Restauratiewerken aan gevels, daken, schrijnwerk en andere exterieurelementen van gebouwen			
4	Restauratie van de leienbedekking parochiekerk	X	X
5	Restauratie van de aansluitingen dak-muur parochiekerk	X	X
6	Dakwaterafvoer parochiekerk reinigen en herstellen	X	n.v.t.
7	Behandelen kapconstructie parochiekerk tegen houtaantastende insecten	X	X
8	Draagstructuur en overspanningen parochiekerk herstellen	X	X
9	Bereikbaar en toegankelijk maken van de zaken, zolder en vieringstoren parochiekerk	X	X
10	Verwijderen zwam in zolder parochiekerk	X	X
11	Restauratie van de vieringstoren, draagstructuur en klokkenzolder	X	X
12	Herstellen dakkapellen parochiekerk	X	X
15	Reinigen en herstellen van gevels parochiekerk (baksteen en natuursteen)	X	X
16	Behandelen ankers parochiekerk tegen roestvorming	X	X
17	Restaureren van Calvarieberg		X
18	Herstellen glas-in-lood ramen parochiekerk	X	X
19	Herstellen/verbeteren van voorzetbeglazing parochiekerk	X	X
20	Herstellen van raambruggen en omgevend metselwerkparochiekerk	X	X
22	Houtwerk van de torendakkapellen restaureren	X	X
23	Ramen, windveer en boordplanken herstellen/vernieuwen	X	X
27	Verwijderen van constructie weekkapel parochiekerk	X	X

37	<i>Verbeteren duivenwering</i>	X	X
56	<i>Behoud en herstel bouwvolumes gebouwen dorpsgezicht</i>	X	X
57	<i>Behoud en herstel pannendak dorpsgezicht</i>	X	X
61	<i>Behoud en herstel gevelindeling dorpsgezicht</i>	X	X
64	<i>Behoud en herstel houten schrijnwerk dorpsgezicht</i>	X	X
65	<i>Behoud en herstel houten vensterluiken dorpsgezicht</i>	X	X
69	<i>Behoud bouwvolumes oud gemeentehuis</i>	X	n.v.t.
74	<i>Gevel oud gemeentehuis bepleisteren</i>	X	X
75	<i>Behoud en herstel houten schrijnwerk oud gemeentehuis</i>	X	X
Restauratiewerken aan kleine bouwkundige elementen zoals bruggen of poorten, muur			
112	Herstellen van schade poorten	X	X
116	Herstellen van schade muur	X	X
117	Voegen muur, waar waterinfiltratie tot versnelde degradatie zou kunnen leiden opvullen	X	X
118	Herstellen van schade hekwerk	X	X
Onderhoud vegetaties			
Regulier onderhoud beplantingen via snoei en schoffelen			
93	<i>Regulier onderhoud hagen via snoei en schoffelen</i>	X	n.v.t.
97	<i>Regulier onderhoud beplantingen kerkomgeving via snoei en schoffelen</i>	X	n.v.t.
102	<i>Regulier onderhoud beplantingen dorpskern via snoei en schoffelen</i>	X	n.v.t.
99	<i>Regulier onderhoud gras kerkomgeving</i>	X	n.v.t.
104	<i>Regulier onderhoud gras dorpskern</i>	X	n.v.t.
Regulier kappen van hakhout, struwelen en dergelijke			
Omvormingsbeheer vegetaties			
Omvormingswerkzaamheden zoals kappen, onwortelen, stronkenfrezen, maaien, strooisel harken en het afvoeren van het vrijgekomen organisch materiaal			
91	<i>Vervanging buxushagen begraafplaats door taxus, beuk of haagbeukhagen</i>	X	X
92	<i>Verwijderen buxushagen dorpskern</i>	X	Vrijgesteld
96	<i>Herinrichting groenperken rond kerk volgens ontwerp</i>	X	X
101	<i>Herinrichting groenperken dorpskern volgens ontwerp</i>	X	X

Onderhoud houtig erfgoed		
Onderhoudsbeheer van houtig erfgoed		
79	Onderhoudssnoei begeleid door een boomverzorger met ETW-certificaat monumentale lindeboom en atlasceders	Vrijgesteld
83	Begeleidingssnoei begeleid door een boomverzorger met ETW-certificaat bomen dorpskern	Vrijgesteld
86	Begeleidingssnoei begeleid door een boomverzorger met ETW-certificaat bomenrij van Noorse esdoorn en winterlinde	Vrijgesteld
90	Begeleidingssnoei en eventuele aanplantingen begeleid door een boomverzorger met ETW-certificaat dreefbomen	Vrijgesteld
Herstelbeheer houtig erfgoed		
Herstelbeheer voor houtig erfgoed		
77	Uitvoeren VTA analyse monumentale lindeboom en atlasceders	n.v.t.
78	Snoei van bomen indien aangegeven door onderzoek door boomverzorger met ETW-certificaat monumentale lindeboom en atlasceders	Vrijgesteld
80	Uitvoeren VTA analyse bomen dorpskern	n.v.t.
81	Rooien, verwijderen en vervangen van de bomen dorpskern die in slechte staat verkeren en gevaar vormen voor de veiligheid op basis van het bijkomende onderzoek.	Vrijgesteld
82	Snoei van bomen dorpskern indien aangegeven door onderzoek	Vrijgesteld
84	Uitvoeren VTA analyse bomenrij van Noorse esdoorn en winterlinde	n.v.t.
85	Snoei van bomen indien aangegeven door onderzoek door boomverzorger met ETW-certificaat bomenrij van Noorse esdoorn en winterlinde	Vrijgesteld
87	Uitvoeren VTA analyse bomenrij van dreefbomen	n.v.t.
88	Rooien, verwijderen en vervangen van de dreefbomen die in slechte staat verkeren en gevaar vormen voor de veiligheid op basis van het bijkomende onderzoek.	Vrijgesteld
89	Snoei van dreefbomen indien aangegeven door onderzoek	Vrijgesteld
94	Heraanplant oude beplantingen bij uitval	Vrijgesteld
98	Heraanplant oude beplantingen kerkomgeving bij uitval	Vrijgesteld
103	Heraanplant oude beplantingen dorpskern bij uitval	Vrijgesteld
Beheer van wegen en paden		
regulier beheer zoals het maaien en vrijstellen van wegen en paden, inclusief de afvoer van de vrijgekomen materialen		
105	Regulier onderhoud; proper houden van verharding, onkruidbestrijding	n.v.t.
106	Jaarlijkse controle van de staat van de verharding	n.v.t.
Plaatselijk herstel van wegen en paden		

107	<i>Herstellen van schade bij de verharding</i>		X	X
	Algemeen herstel van wegen en paden			
	Overige werken die de erfgoedwaarde ten goede komen			
	Uitvoeren van beplantingen, beschermingsmaatregelen voor specifieke soorten en beplantingen, het verwijderen van afval en gebiedsvreemde materialen, parkherstel en dergelijke meer			
2	<i>Monitoring van binnenklimaat parochiekerk</i>	X		X
3	<i>Materiaaltechnisch onderzoek</i>	X		X
28	<i>Verwijderen van tapijten en een aantal stoelenparochiekerk</i>	X		
29	<i>Herstellen vloer en grafplaten</i>	X		X
30	<i>Herstellen van houtenschrijnwerk en lambirsering parochiekerk</i>		X	
31	<i>Restauratie en herschilderen van de binnenwanden</i>	X		
32	<i>Nieuwe verlichtingsapparatuur plaatsen</i>	X		X
33	<i>Branddeur zolder herstellen</i>	X		
34	<i>Nieuw verwarmingsinstallatie</i>	X		X
35	<i>Electriciteitsinstallatie controleren</i>	X		
36	<i>Restaureren van grafplaten</i>	X		
38	<i>Houten elementen behandelen tegen houtborende insecten</i>	X		
39	<i>Kelder leegpompen</i>	X		
40	<i>Ontstoffen van wanden en plafonds parochiekerk</i>		X	X
41	<i>Ontstoffen van zolders en gewelven parochiekerk</i>		X	X
42	<i>Ontstoffen kerkelijk meubilair en cultuurgoederen parochiekerk</i>		X	X
43	<i>Reinigen van vloeren parochiekerk</i>		X	X
44	<i>Onderhoud technische installatie parochiekerk</i>		X	X
45	<i>Controle houtaantastende insecten interieur parochiekerk</i>		X	X
47	<i>Bestrijding van houtaantastende insecten cultuurgoederen parochiekerk</i>	X		X
48	<i>Conservatie of restauratie van biechtstoel</i>	X		X
49	<i>Conservatie en/of reiniging van cultuurgoederen parochiekerk</i>	X		X
50	<i>Verbetering ophanging schilderijen</i>		X	n.v.t.
51	<i>Onderhoud orgel</i>		X	n.v.t.

79	Vervanging buxushagen begraafplaats door taxus, beuk of haagbeukhagen	X		
80	Verwijderen buxushagen dorpskern	X		
81	Regulier onderhoud hagen via snoei en schoffelen		X	X
95	Opmaak herinrichtingsontwerp groenperken rond kerk	X		n.v.t.
100	Opmaak herinrichtingsontwerp groenperken dorpskern	X		n.v.t.
108	Toevoeging zitbank(en) en vuilbak(en); aantal naar gelang vraag en ruimte	X		X
109	Regulier onderhoud; proper houden van infrastructuurelementen (zitbank, vuilbak, lantaarnpalen en infoborden)	X		n.v.t.
110	Herstellen van schade infrastructuurelementen		X	X
113	Regulier onderhoud fietsenstalling; proper houden		X	X
114	Herstellen van schade fietsenstalling	X		X
115	Muur vrijhouden van begroeiing		X	X
119	Verwijderen bloembakken herkwark	X		Vrijgesteld
121	Jaarlijkse opvolging concessiebeheer(verval en hernieuwing van concessies, vaststelling verwaarlozing (indien concessies nog geldig)		X	n.v.t.
122	Jaarlijkse controle van de graven (schade, stabiliteit, verwaarlozing...)		X	n.v.t.
123	Herstel beschadigde grafmonumenten prioriteit aan graven met toestandsbeoordeling 'slecht' (enkel voor graven in eigendom van de gemeente)	X		X
124	Regulier Wegnemen organisch materiaal (bladeren, takken) en verwijderen van begroeiing (vb. mos, onkruid, klimop) (enkel voor graven in eigendom van de gemeente)		X	n.v.t.
125	Aanpassen reglement begraafplaats (in kader van behoud en onderhoud van de grafmonumenten op het oude kerkhof)	X		X

7 Voorstel van opvolging en evaluatie

7.1 Terugkerende maatregelen

Voor de terugkerende maatregelen wordt er tijdens de maand januari, jaarlijks een rapport opgemaakt voor de werken uitgevoerd in het vorige jaar.

De jaarlijkse rapportage aan Onroerend Erfgoed dient steeds per maatregel volgende elementen te bevatten:

- Wanneer is de maatregel uitgevoerd?
- Wie heeft de maatregel uitgevoerd (gemeentediensten of externen)?
- Werd het gewenste resultaat bereikt? Indien nee, waarom niet? Hoe kan dit in de toekomst verbeterd worden?

Er dient gestreefd te worden naar de uitgezette fasering voor het uitvoeren van de inrichtingsmaatregelen. Deze fasering is echter afhankelijk van het verkrijgen van premies. Wanneer blijkt dat de fasering niet haalbaar is, wordt dit gemeld (met verantwoording van de reden) aan Onroerend Erfgoed tijdens de jaarlijkse rapportage in januari.

7.2 Éénmalige maatregelen

Rapportage voor éénmalige ingrepen aan natuur en landschap en de gebouwen gebeurt eveneens in de maand januari van het jaar volgend op de uitvoering. Voor werken waarvan de looptijd gespreid zit over meerdere kalenderjaren wordt een stand van zaken gerapporteerd. De rapportage dient volgende elementen te bevatten:

- Wanneer is de maatregel uitgevoerd?
- Wie heeft de maatregel uitgevoerd (gemeentediensten of externen)?
- Werd het gewenste resultaat bereikt? Indien nee, waarom niet? Hoe kan dit in de toekomst verbeterd worden?

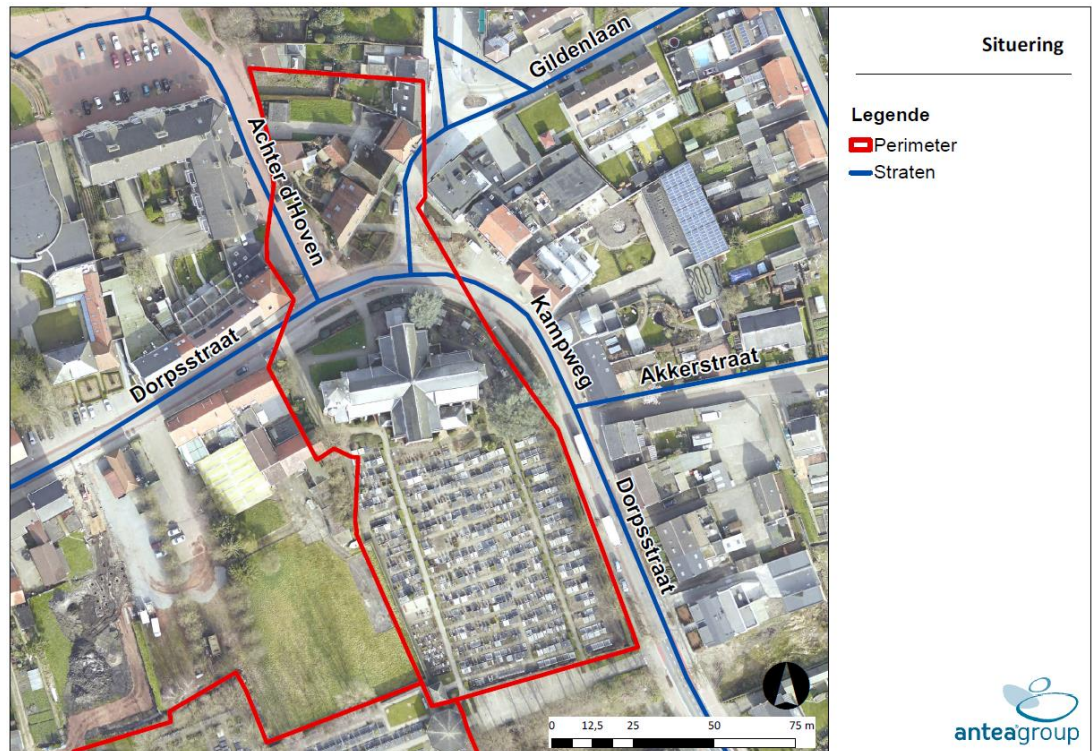
7.3 Onderhoudslogboek

Vanaf het begin van de looptijd van het beheersplan wordt er een onderhoudslogboek bijgehouden. Dit logboek wordt om de 6 jaar aan het Agentschap Onroerend Erfgoed bezorgd en houdt tevens een toestandrapport in (bijvoorbeeld van Monumentenwacht). Op die manier wordt goed onderhoud van het beschermd erfgoed aangetoond.

8 Bijlagen

	Niet van toepassing	Bijgevoegd
Perimeter van gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt (met schaal en N-pijl)		Zie Bijlage 1
Lijst van geplande werkzaamheden		Zie 6.5
Lijst van handelingen waarvan de uitvoering vrijgesteld zal zijn van toelating		Zie 6.5
Lijst van ZEN-erfgoed met aanduiding op kaart		Zie Bijlage 2
Lijst van open erfgoed met aanduiding op kaart	X	
Lijst van ontsluitingswerken voor open erfgoed	X	
Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is		Zie bijlage 3
Lijst van cultuurgoederen	Zie 3.2.1.3	
Lijst van geplande werkzaamheden aan een orgel dat dateert van na de Eerste Wereldoorlog	X	
Bibliografie (overzicht referenties)	X	
Extra bijlage (bvb. foto's, ...)		
Interessante soorten herinrichting groenperken		Bijlage 4,
Aanvulling historische nota		Bijlage 5
Resultaatrapporten Bodem		Bijlage 6
Draaiboek		Bijlage 7

Bijlage 1: Perimeter van gebied waarvoor beheersplan wordt opgemaakt (met schaal en N-pijl)

Bijlage 2 : ZEN nota

NOTA: ZEN ERFGOED BEGRAAFPLAATS WUUSTWEZEL

Project/onderwerp	424036 – Funerair erfgoed
Ons kenmerk	4240363026/vad
Datum	29 januari 2020
Vrijgave CM/PL	Gert Stappaerts – Antea Group

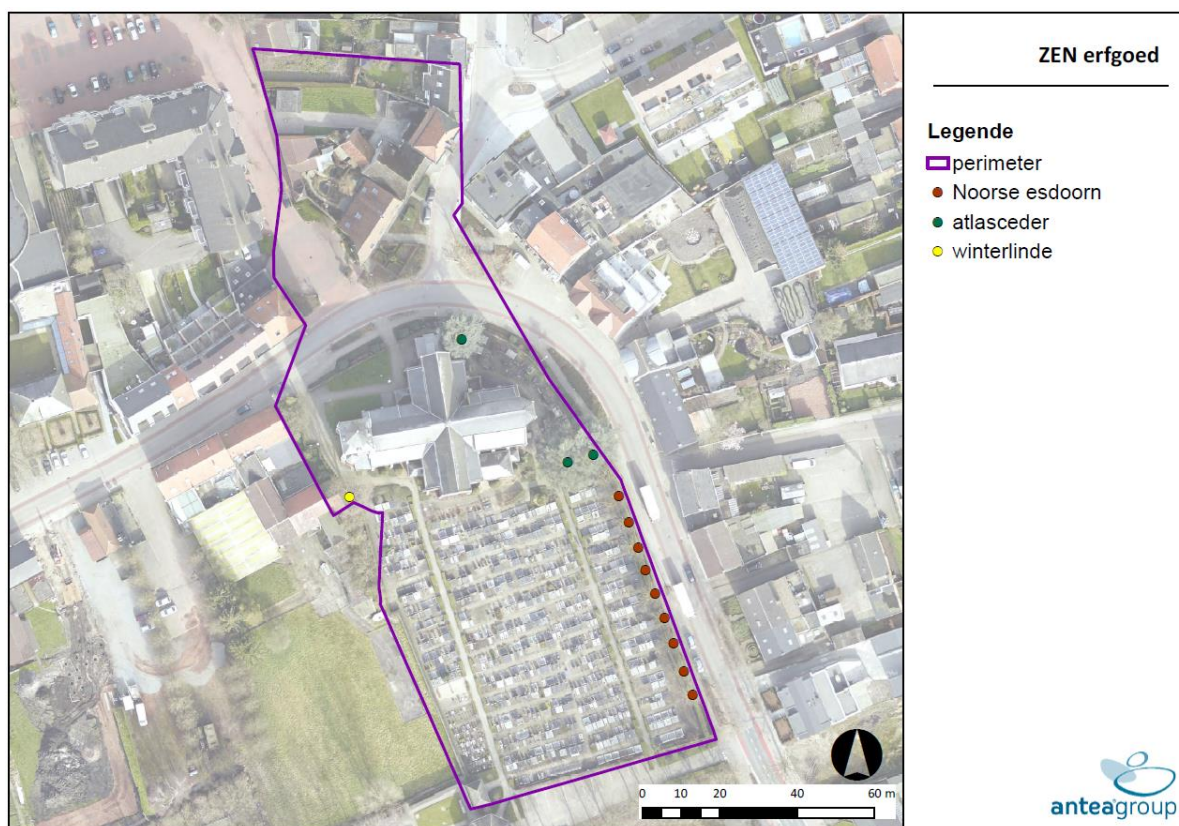
1 Bescherming

De parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw Hemelvaart is vastgesteld als bouwkundig erfgoed (ID: 83370) sinds 14/09/2009 en beschermd als monument (ID: 5486) sinds 19/05/2005 (Figuur 1.6 1). Het is gelegen binnen het beschermd dorpsgezicht “Dorpskern Wuustwezel”(ID: 5488) , beschermd sinds 01/02/1993 (Figuur 1.6 2).

2 ZEN erfgoed

ZEN erfgoed is de aanduiding van beschermd erfgoed ‘Zonder Economisch Nut’. Er worden geen opbrengsten gegenereerd bij het gebruik en beheer ervan. Voor het beheer hiervan kan men een verhoogde premie verkrijgen.

Binnen het plangebied worden de bomenrij van Noorse esdoorn, de monumentale lindeboom en drie atlasceders en de graven van het oude kerkhof vastgesteld als ZEN-erfgoed. Zij vormen belangrijke erfgoedelementen binnen het plangebied en dienen bewaard te blijven. Hiervoor is een actief onderhoudsbeheer nodig dat geen opbrengsten oplevert.

Figuur 1: Aanduiding landschappelijk ZEN erfgoed

2.1 *Bomenrij van Noorse esdoorn*

Langs oostelijke grens van de begraafplaats staat een bomenrij van negen Noorse esdoorns. Ze vervangen de vroeger hoog opgesleunde bomen. Ze vormen een verwijzing naar de vroegere dreef langs de Dorpsstraat en hebben zo een hoge erfgoedwaarde.

Figuur 3: Bomenrij langs oostelijke grens begraafplaats

Figuur 4: Vroegere bomenrij aan oostelijke zijde, luchtfoto 1971

2.2 Monumentale Bomen

Aan de westelijke zijde van de parochiekerk staat een oude winterlinde (*Tilia cordata*) daterend van voor WOII, zichtbaar op oude foto's.

Figuur 5: winterlinde ten westen van de parochiekerk

Figuur 6: Oude foto's (1940) met aanduiding oude winterlinde

In het noorden en het oosten van de parochiekerk staan drie atlasceders. Deze hebben een ouderdom van ongeveer 65 jaar.

Figuur 7: Atlasceder aan in het noorden over de vroegere toegangspoort

Figuur 8: twee atlasceders aan het oostelijk ingangspoortje

Lindes en ceders zijn een veelvoorkomende boomsoort op begraafplaatsen door hun symboliek. Een linde wordt aanzien als de boom van de liefde, een ceder als onsterfelijkheid van de ziel.

2.3 Graven

2.3.1 oud kerkhof

De graven van het oud kerkhof illustreren de grafcultuur van de 19e eeuw tot na 1950 en met name dat van verschillende grafontwerpers (vb. Clément Jonckheer uit Antwerpen) en hun afzetmarkt in de provincie Antwerpen. De graven liggen nog in hun oorspronkelijke context en in hun oorspronkelijke oriëntatie: vlakbij (en tegen) de kerk, waarmee ze op die manier onlosmakelijk verbonden zijn. Verschillende stijlen en graftypes zijn hier goed gedocumenteerd. Ook de manier waarop graven vroeger dicht bij elkaar werden gelegd, al dan niet geordend, is een illustratie van het tijdsdenken, en versterkt de grote beeldwaarde van deze zone. Diverse materialen en symbolen die gebruikt werden worden hier goed geïllustreerd.

Fiche	Grafnummer	Naam monument	ZEN	opmerking
1	-	DE KERCHOVE D'EXAERDE	X	
2	-	DELEHAYE	x	
3	-	BUSSERS	x	
4	-	ONLEESBAAR	x	
5	-	FRANCKEN – NUYTTEMANS	x	
6	-	VAN LOOVEREN – GESTEL	x	
7	-	VAN LOOVEREN – BEVERS	x	
8	-	VERELLEN – VERHAEGEN	x	
9	-	PAELINCKX	X	
10	-	BEYERS-VAN AKEN	X	
11	-	VISSERS	X	
12	-	VAN PUL – WOUTERS	X	
13	-	NUYTTEMANS	X	
14	-	BEYERS - FLOREN	X	
15	-	VERVOORT-BULENS	X	
16	-	VERVOORT – DE JONGH	X	
17	-	VAN THILLO – PAELINCKX	X	
18	-	VERELLEN – VERHAEGEN	X	
19	-	VERELLEN – MERTENS	x	
20	-	SCHÖLLER-VAN BEECK	X	
21	-	NUYTTEMANS – ANTHONISSEN	X	
22	-	DE BIE - BEYERS	X	
23	-	VAN BUEREN – GOOSSENAERTS	X	
24	-	VERELLEN - HENS	X	
25	-	VERSTRAELEN – ANTHONISSEN	X	
26	-	VAN LOOVEREN - VAN DEN KEYBUS	X	
27	-	DE BIE	X	
28	-	AERDEN – VAN LOOVEREN	X	
29	-	KENIS – VISSERS	X	
30	-	HUYGHE - DELCROIX	X	
31	-	VERELLEN	X	
32	-	VAN DEN HEUVEL	X	
33	-	VAN PUL	X	
34	-	DE MEYER	X	
35	-	VERELLEN	X	
36	-	VAN BEECK	X	

37	-		X	
38	-	VAN BEECK	X	
39	-	CLYNMANS - BUYS	X	
40	-	VAN BEECK – VERSTRAELEN	X	
41	-	DECKERS	X	
42	-	DECKERS	X	
43	-	VERHAEGEN – JORISSEN	X	
44	-	DECKERS-HENS	X	
45	-	AERTSEN-DE BEUKELAER-TAKX	X	
46	-	TUERLINCKX-KENIS	X	
47	-	VAN DIJCK - KUILEN	X	
48	-	HENS	x	
50	-	HENS-VAN DEN BERGH	X	
51	-	LEMMENS	X	
53	-	BECKER	X	
54	-	BECKER (ANTHONISSEN)	X	
55	-	MICHIELSSEN - ANTHONISSEN	X	
56	-	HENS - MICHIELSEN	X	
57	-	VAN BEECK	X	
58	-	VAN REUTH	X	
59	-	DE VINCK	x	
60	-	EELENS	x	
61	-	BOSSCHAERTS	x	
62	-	ANTHONISSEN	x	
63	-	VAN EECKELEN	x	

Enkele foto's:

Figuur 9: Fiche 51

Figuur 10: Fiche 47

Figuur 11: Fiche 14

Figuur 12: Fiche 43

Figuur 13: Fiche 46

Figuur 14: Fiche 3

Figuur 15: Fiche 21

Figuur 16: fiche 15

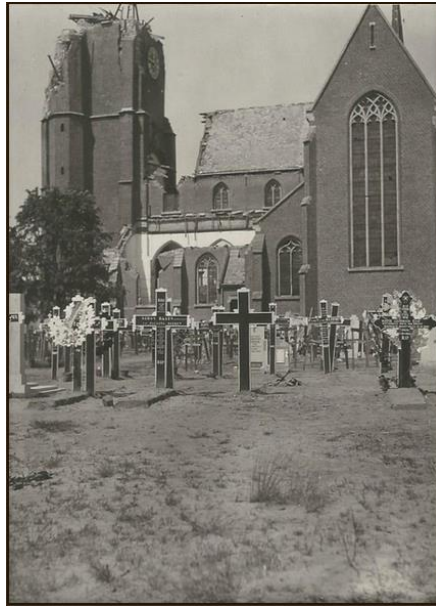
Figuur 17: Fiche 1

Figuur 18: Fiche 61

Figuur 19: Fiche 63

Figuur 20: Fiche 62 (2019, links) (1940, rechts)

Figuur 21: Fiche 60. Dit graf is ernstig overgroeid (maar wel de moeite waard), maar kan in de huidige toestand niet gefotografeerd worden. Deelfoto's zijn terug te vinden in de fiche

2.3.2 Militaire ereperken

Op de militaire ereperken liggen 2 heldenhuldenzerkjes (beide overleden 1919), 2 graven van gesneuvelden (1940) en 9 graven van Commonwealth. Hun bescherming valt onder oud-strijders concessies, met name termijn onbepaald + Commonwealth.

Figuur 22: Ereperken WOI en Commonwealth

Figuur 23: Heldenhuldezerkjes

Figuur 24: Graven gesneuvelden 1940

Bijlage 3: Lijst van werken aan bomen en struiken waarvoor toelating nodig is

Nr	Aard der werken	Eenmalig	Terugkerend
92	Vervanging buxushagen begraafplaats door taxus, beuk of haagbeukhagen	X	
97	Herinrichting groenperken rond kerk volgens ontwerp	X	
102	Herinrichting groenperken dorpskern volgens ontwerp	X	

Bijlage 4: Interessante soorten naar groenaanleg

Inheemse soorten

Bron: Plantwijzer – Provincie Antwerpen

Bomen:

- *Alnus glutinosa* – zwarte els
- *Betula pendula* – ruwe berk
- *Betula pubescens* – zachte berk
- *Fraxinus excelsior* – gewone es
- *Populus tremula* – ratelpopulier
- *Prunus padus* – Europese vogelkers *
- *Quercus robur* – zomereik
- *Rhamnus frangula* – sporkehout of vuilboom
- *Salix alba* – schietwilg *
- *Salix aurita* – geoorde wilg
- *Salix caprea* – boswilg
- *Salix cinerea* – grauwe wilg
- *Salix fragilis* – kraakwilg *
- *Sambucus nigra* – gewone vlier
- *Sorbus aucuparia* – wilde lijsterbes

Struiken:

- *Corylus avellana* – hazelaar
- *Cytisus scoparius* – brem
- *Lonicera periclymenum* – wilde kamperfoelie
- *Ulex europaeus* – gaspeldoorn
- *Viburnum opulus* – Gelderse roos

Symbolische planten

Bomen

deze passen zeer goed bij het karakter van een begraafplaats (deels groenblijvend zoals taxus en hulst). Berken bestaan ook in treurversie, zoals enkele andere soorten

- Taxus (onsterfelijkheid)
- Eik (kracht en sterkte)
- Meidoorn (doornenkroon van Christus)
- Cipres (onsterfelijkheid)
- Hulst (onsterfelijkheid)
- Treurbeuk
- Treurwilg
- Hemelboom (leven na de dood)
- Winterlinde

Bloemen/planten

- Vergeet-mij-nietje
- Rode of witte rozen
- Witte lelies
- Klaverblad (drie-eenheid van Christus, vier evangelisten)
- Klimop (trouw, vriendschap en aanhankelijkheid)
- Lelietje-Van-Dalen (Christus, bringer van heil en het evangelie)
- Maagdenpal (eeuwigheid, trouw en standvastigheid)

Struiken/hagen

- Buxus: drager van de levenskracht

Bijlage 5: Fragmenten publicatie 'Kerk en kasteel van Wuustwezel'

De onderwijzer, Guillelmus (Willem) Kenis 1785-1868, de soldaat van Napoleon in het gelijknamige boek van Dr. K.C. Peeters, woonde in het schoolhuis gelegen ten oosten van de kerk, nogal dicht tegen de buitenkant van het koor. Dit huis werd afgebroken na de oorlog in 1949. Hij mocht de hof gebruiken en kreeg zelfs een vergoeding omdat hij wilde afzien van de voordelen van de nieuwe gemeentelijke beerput van de school. Voordeel dat van oudsher aan de onderwijzer toekwam. Toen was het bezit van een grote beerput belangrijk voor een tuinder. Voor het afstaan van dit recht kreeg de onderwijzer jaarlijks de som van 79 fr. uitbetaald.

Het recht van de beerput van de school kwam vanaf 1819 toe aan Joannes Staepels, timmerman en wonende naast de nieuw gebouwde school gelegen tegenover de pastorie, in de Dorpstraat, op grond van Joannes Staepels. Er bestaat dus geen foto van het oude schoolgebouw dat afgebroken werd in 1818. Wel is er een foto van het woonhuis van de onderwijzer.

Aan de kerk, waar nu de familie Hens woont, feestzaal Zodiac, woonde de heer Jacobus Van Velthoven, landbouwer en herbergier van 'den Engel' later 'café Belge. Zijn grond grensde aan het westkant van het kerkhof. In een boek over de stichtingen voor overledenen werd deze grond, in de periode als volgt beschreven: "...".

Ongeveer ter hoogte van de tweede poort van de kerk, ongeveer waar nu de grafkelder van Van de Kerkchove d'Exaerde staat, lag de herberg 'De Hertog van Beieren' in de volksmond 'Den Hertog' genoemd. Hij was eigendom van Mevrouw, weduwe Cornelius Van Heyst, 'brouweresse' staat er in de brieven en wonende in de Koning van Spanje. Naast deze herberg stond een stal. Tussen die stal en 'Den Engel' was de toegangsweg naar de Kerk en het Kerkhof.

In 1839 moet het een regenjaar geweest zijn, want de Weduwe Van Heyst en Jacobus Van Velthoven dienden in mei een klacht in bij het gemeentebestuur. Ze verklaarden dat de regen naar de straatkant liep en dat de stal en ook de schuur van Jacobus onder water liepen. Op 7 september 1839 bespreekt een beperkte gemeenteraad deze klacht en eigenaardig genoeg, die vier personen en de burgemeester nemen ook aanstonds een beslissing zonder de andere raadsleden een kans te geven eveneens mee te beslissen. Volgens de klacht was zo een wateroverlast voor 1819, het jaar dat de school afgebroken werd, nooit gebeurd. Dus door het wegvallen van de opening in de schrans was de afloop van het water niet meer maar het zuiden gericht, maar liep het naar het westen, de straat op. In het verslag werd gesproken van enkele mensen die een verklaring ondertekenden om te bewijzen dat vroeger het water langs 'het Moosegat' naar de beek liep. De afwatering naar de opening werd een waterloop genoemd, wat volgens de pastoor schromelijk overdreven was voor een gracht. Ook hadden de ondertekenaars pas getekend op 5-6-7 oktober toen de veldwachter hen een papier ter ondertekening voorlegde, met de mededeling dat bij niet ondertekening de burgemeester zou verwittigd worden. Bij de meeste getuigen was dit zelfs niet nodig. Zij waren, ofwel familie van de klagers, ofwel familie aan de leden van de beperkte raad. Hoe kon men in het verslag van de raad een maand voordien al melding maken van die getuigen, vroeg de pastoor zich af en hij bewees zijn twijfel doordat deze ondertekende verklaring niet gedateerd was. Zij werd ten andere bij de documenten in het archief van de pastorie bewaard. Tot zover het administratief verhaal.

Op het terrein hadden werklieden van Van Heyst en Jacobus Van Velthoven op 9 september, twee dagen na de bespreking, op bevel van de burgemeester ten zuiden van de kerk een 'grips of gragte' gegraven tussen de graven door naar de opening in de schrans. Toen enige tijd later twee mensen stierven en de graven in een bepaalde orde gegraven werden, werd geen rekening gehouden met deze grachten, zodat ze weer dicht kwamen. De burgemeester had op 16 september al een andere gracht laten graven, nogmaals tussen de graven door. Zelfs de kardinaal eiste van de pastoor dat hij het kerkhof terug herstelde en de grachten zou verwijderen. Op 30 september liet de pastoor het bevel van de kardinaal uitvoeren. De burgemeester vertikte het op voorhand van zijn acties kennis te geven aan het kerkfabriek, zodat het kat-en-muis-spelletje voor velen in de gemeente een amusante attractie zal geweest zijn. De burgemeester stopte uiteindelijk met het graven van grachten en zond zijn

veldwachter rond om de handtekening van de getuigen op te halen, te beginnen met de zoon van de weduwe Van Heyst en drie schoonbroers van een van de schepenen.

De pastoor ontving dan een brief en later het bezoek van de arrondissementscommissaris. In zijn antwoord zei de pastoor dat sinds de families Van Heyst en Van Velthoven de weg naar het kerkhof gelegen tussen de stal van 'Den Hertog' en de herberg 'Den Engel' opgehoogd hadden er geen water meer op de straat liep aan de westkant en dat de stal en de schuur nadien geen bijkomende schade opliepen. Integendeel het water van 'Den Hertog' en de stal vloeiده nu over de muur op het kerkhof. Het gebrek aan onderhoud en zelfs de verlegging van de afwatering buiten de kerkhofmuur zou volgens de pastoor de grote schuldige zijn.

Op 11 augustus 1840 verklaarde de pastoor dat het incident voorbij was en dat er een vriendschappelijke oplossing uit de bus kwam. Men hield rekening met de argumenten van de pastoor en de twee klagers legden een stenen riool aan zodat er later geen wateroverlast meer zou zijn. Deze werken waren beëindigd in augustus 1841 en de pastoor eindigde zijn brief als volgt "zoo is dit geschil geëindigd, en de servitudes van waterloop van het kerkhof ten vollen erkent".

De onderwijzer Kenis mocht gratis gebruik maken van het 'schoolhofke'. Het gemeentebestuur wilde echter de hof verhuren met de voorwaarde dat de onderwijzer hem mocht gebruiken. Tijdens de moeilijkheden van de afwatering van het kerkhof besliste de gemeente dat het 'schoolmeesterhofken' zou verhuurd worden. Na allerlei weerleggingen van meester Kenis werd deze beslissing uiteindelijk niet uitgevoerd."

Bijlage 6: Resultaatrapporten Bodem

Bijlage 7: Draaiboek

[illegible]